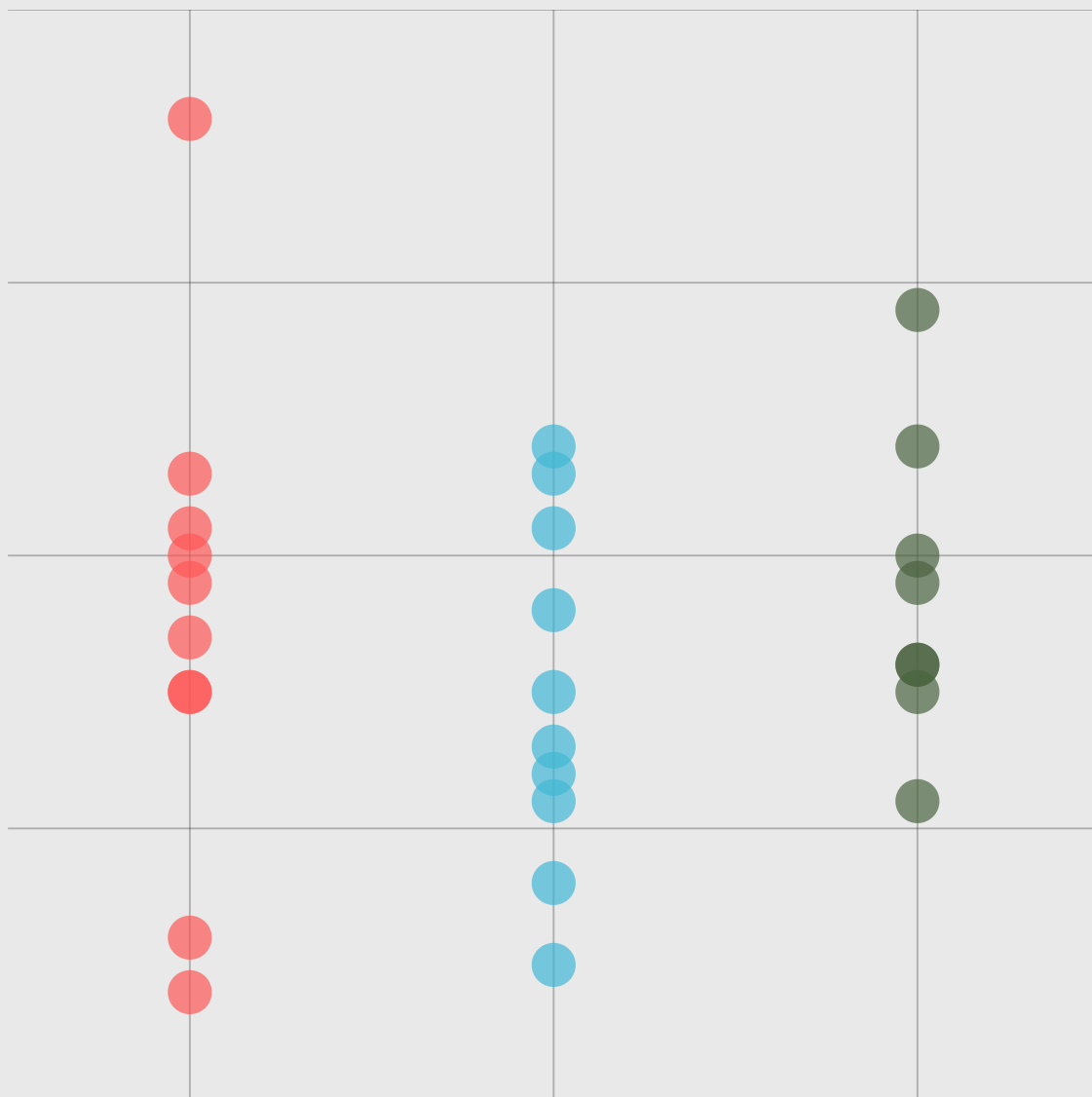

SPRÁVA O RODOVEJ ROVNOSTI A KLÍME

Moc, nerovnosť a zelená
transformácia

Spolufinancovaný Európskou úniou

Financované Európskou úniou. Vyjadrené názory a stanoviská sú však výlučne názormi autorov a nemusia nevyhnutne odrážať názory Európskej únie alebo Domu zahraničnej spolupráce (DZS). Európska únia ani DZS za ne nenesú zodpovednosť.

Publikácia „Moc, nerovnosť a zelená transformácia“ je výstupom projektu „Greenclusivity: Ekológia bez rodových hraníc“ (2024-1-CZ01-KA220-ADU-000245331), ktorý realizujú štyri organizácie: Gender Information Centre NORA (GIC NORA) z Českej republiky, Česká ženská lobby z Českej republiky, EnviroStopa zo Slovenska a Learnable z Talianska.

Viac informácií o projekte nájdete tu:

<https://sites.google.com/view/greenclusivity/about-project?authuser=3>

Autorky a autori:

Eva Paul Lukešová, Dagmar Matulíková, Tamara Jačisko Nasri, Anastasia Blokhina (GIC NORA)

Magdalena Skonecká, Eliška Drusanová, Diana Soták Gregorová, Klára Hlavačková, Siyana Zheleva (Česká ženská lobby)

Rozália Vaňová, Frederika Ilečková (EnviroStopa)

Marica Sabbatini, Giulio Gabbianelli (Learnable)

Jsem pro rovnost.

Nora

Grafická úprava a dizajn:

Eva Paul Lukešová, Dagmar Matulíková

Preklad z anglického originálu:

Anna Golianová

© 2026, **Greenclusivity**: Ekológia bez rodových hraníc: Brno, Prague, Zvolen, Fano

OBSAH

Predslov	1
1. Úvod	4
1.1 EÚ neexistuje vo vákuu – environmentálna stopa Európy za jej hranicami	5
1.2 Kontext projektu.....	5
1.3 Umelá inteligencia ako nástroj: kritické úvahy o jej využívaní, vplyve a etike	6
2. Koncepčný rámec: životné prostredie, rod a moc	7
2.1 Životné prostredie ako živý systém	7
2.2 Rod ako systém moci a významov.....	10
2.2.1 Rodovo podmienené utváranie poznania a moci	10
2.2.2 Rodové normy a stereotypy: od spoločenských štruktúr k správaniu	11
2.2.2.1 Rodovo podmienené očakávania a spoločenské roly.....	11
2.2.2.2 Identita, vnímanie a maskulinita.....	12
2.2.2.3 Tlak spoločnosti na rodovo podmienenú udržateľnosť	13
2.3 Ekofeminizmus ako nové chápanie moci a starostlivosti v kontexte prírody	15
2.3.1 Queer ekológia: za hranicami binárneho chápania prírody a spoločnosti	16
2.4 Udržateľnosť ako politický a etický projekt.....	17
2.4.1 Obehové hospodárstvo a prísľub obnovy	18
2.5 Konzumerizmus a kapitalizmus: systémy, ktoré formujú našu planétu	20
2.5.1 Vplyv konzumerizmu a kapitalizmu na životné prostredie.....	21
2.6 Koncepcie spravodlivosti: prepojenie sociálnych a environmentálnych nerovností	23
2.6.1 Environmentálna spravodlivosť: rovnaké právo na zdravú planétu	23
2.6.2 Klimatická spravodlivosť: kto je zodpovedný za klimatickú krízu?	23
2.6.3 Environmentálny rasizmus: keď znečistenie kopíruje línie moci	24
3. Rodovo podmienená spotreba: každodenný život v ére udržateľnosti	25
3.1 Pochopenie spotrebiteľskej stopy	25
3.1.1 Spotrebiteľská environmentálna stopa EÚ: výsledky a zistenia	27
3.2 Kam “zmizne” to, čo vyhodíme? Skrytý život odpadu.....	29
3.2.1 Globálne a Európske trendy v odpadovom hospodárstve.....	29
3.2.2 Rod a obehové hospodárstvo.....	30
3.2.3 Intersekciónálne aspekty odpadu	31

3.2.4 Odpadová „skladačka“	32
3.2.4.1 Potravinový odpad: najväčší prúd odpadu z domácností	32
3.2.4.2 Elektronický odpad: najrýchlejšie rastúci druh odpadu	33
3.2.4.3 Stavebný odpad a odpad z demolácií	39
3.2.4.4 Rýchla móda: recyklácia, odpad a rodové súvislosti	41
3.2.4.5 Obalový odpad: skrytá cena pohodlnosti	43
3.3 Každodenné činnosti a udržateľnosť	46
3.3.1 Voda v každodennom živote	46
3.3.2 Stravovanie a potravinové systémy	48
3.3.3 Mobilita a doprava	52
3.3.4 Domáce pohodlie a spotreba energie	56
3.3.5 Hygiena, domáce práce a starostlivosť	59
3.3.6 Textilný priemysel	66
3.3.7 Záhradkárčenie a používanie pesticídov	74
3.4 Zdravie, ľudské telo a environmentálne nerovnosti	76
3.4.1 Neviditeľní znečisťovatelia: chemikálie, plasty a každodenná expozícia	76
3.4.2 Kvalita vnútorného ovzdušia, rodovo podmienené priestory a každodenné znečistenie	77
3.4.2.1 Keď rod ovplyvňuje vzduch, ktorý dýchame	79
3.4.3 Romantizovaná toxicita: Rod, krása a environmentálna nespravodlivosť	81
3.5 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ	85
4. Za hranicami jednotlivca: prepojenie sociálnych a environmentálnych otázok	90
4.1 Rodové aspekty uhlíkovej stopy	90
4.2 Rodové aspekty digitálnych ekologických inovácií	94
4.2.1 Umelá inteligencia v kontexte klimatickej, sociálnej a rodovej spravodlivosti	95
4.3 Dekarbonizácia výroby elektrickej energie a rod	100
4.4 Spotreba energie, udržateľnosť a sociálna spravodlivosť v procese transformácie energetiky	102
4.5 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ	104
5. Globálny rámec: rod, nerovnosti a klíma	107
5.1 Ekonomické straty a nerovnomerné zotavovanie : kto platí cenu?	107

5.2 Rodový rozmer mestského priestoru: mestské plánovanie a environmentálna spravodlivosť	108
5.2.1 Mestský tepelný ostrov: rastúca hrozba pre mestá	111
5.3 Klimatická (ne)spravodlivosť: vystavenie rizikám, schopnosť reagovať a zotavenie	113
5.3.1 Klimatická mobilita a rodovo podmienené riziká	116
5.4 Kto vlastní pôdu, vodu a energiu? Rodové nerovnosti v prístupe k zdrojom	118
5.5 Greenwashing a rod: moc, starostlivosť a trh	121
5.6 Ekocída: právo, moc a rodovo podmienené škody	123
5.7 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ	126
6. Od politik k rozhodovaniu: rodová rovnosť v riadení poľnohospodárstva a klimatických opatrení	127
6.1 Uplatňovanie rodového hľadiska v poľnohospodárskej politike EÚ: príklady Talianska, Slovenska a Česka	127
6.1.1 Rodová rovnosť v strategickom pláne SPP Českej republiky	128
6.1.2 Rodová rovnosť v strategickom pláne SPP Slovenskej republiky	130
6.1.3 Rodová rovnosť v strategickom pláne SPP Talianska	130
6.1.4 Štrukturálne prekážky a realita každodenného života	131
6.2 Vplyv zastúpenia žien na tvorbu environmentálnej politiky	132
6.2.1 Súčasné zastúpenie žien v environmentálnej politike v krajinách projektového konzorcia	134
6.2.1.1. Česká republika	134
6.2.1.2. Slovensko	136
6.2.1.3 Taliansko	137
6.2.1.4 Porovnanie jednotlivých krajín	138
6.3. Lobing a hnutie proti Európskej zelenej dohode	142
6.4 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ	144
7. Kto formuje „zelené“ poznatky? Rod a nerovnosti vo výskume a inováciách	147
7.1 Ideálna vedecká kariéra a rodovo podmienené prekážky	147
7.2 Rodovo podmienené štruktúry výskumu a inovácií	148
8. Záver a odporúčania	151
8.1 Záverečné zhrnutie: od intersekcionálnej rovnosti k ekologickej stabilite	151
8.2 Rozpracovanie naratívu podľa prínosu jednotlivých kapitol	152
8.3 Strategické odporúčania podľa jednotlivých kapitol	153

8.3.1 Odporúčania pre kapitolu 2: Koncepčný rámec: životné prostredie, rod a moc.....	153
8.3.2 Odporúčania pre kapitolu 3: Rodovo podmienená spotreba: každodenný život v ére udržateľnosti	154
8.3.3 Odporúčania pre kapitolu 4: Za hranicami jednotlivca: prepojenie sociálnych a environmentálnych otázok	154
8.3.4 Odporúčania pre kapitolu 5: Globálny rámec: rod, nerovnosti a klíma	155
8.3.5 Odporúčania pre kapitolu 6: Od politik k moci: rodová rovnosť v riadení poľnohospodárstva a klimatických opatrení.....	155
8.3.6 Odporúčania pre kapitolu 7: Kto formuje „zelené“ poznatky? Rod a nerovnosti vo výskume a inováciách	156

Predslov

Klimatická kríza sa často opisuje jazykom technológií, emisných kriviek a ekonomických ukazovateľov. Oveľa menšia pozornosť sa však venuje skutočnosti, že environmentálne zmeny sú zároveň otázkou moci, nerovnosti a každodennej životnej skúsenosti. Kto znáša dôsledky znečistenia, energetickej chudoby či klimatických katastrof? Kto v čase kríz vykonáva neplatenú opatrovateľskú a starostlivú prácu? Kto má možnosť podieľať sa na formovaní transformačných procesov a koho hlasy zostávajú v týchto diskusiách nevypočuté?

Túto publikáciu s názvom *Moc, nerovnosť a zelená transformácia* sme pripravili s presvedčením, že environmentálne otázky nemožno oddeliť od otázok rodovej a širšie chápanej sociálnej spravodlivosti.

Cieľom textu, ktorý ste práve otvorili, či už v tlačenej, alebo online verzii, nie je ponúknuť jediný definitívny výklad klimatickej krízy ani jednoduchý návod na jej riešenie. Publikácia sa skôr usiluje vytvoriť priestor na kritické zamyslenie nad tým, ako environmentálne problémy súvisia so spoločenskými štruktúrami, ekonomikou, politickým zastúpením a kultúrnymi predstavami o rode, práci, starostlivosti a zodpovednosti.

Publikácia prepája akademický výskum, feministické a environmentálne teórie, kvantitatívne údaje, prípadové štúdie a konkrétne skúsenosti z európskeho aj globálneho kontextu. Nezameriava sa iba na každodenný život bežných ľudí, ale aj na širšie otázky klimatickej politiky, energetických systémov, výskumu a samotnej environmentálnej spravodlivosti. Hoci je možné každú kapitolu čítať samostatne, všetky spolu vytvárajú obraz sveta, v ktorom ekologická kríza nie je izolovaným problémom prírody, ale dôsledkom spôsobov, akými organizujeme spoločnosť a utvárame vzťahy medzi ľuďmi navzájom aj medzi ľuďmi a prostredím, ktoré nás obklopuje.

Dúfame, že táto publikácia prispeje k diskusii o spravodlivejšej a udržateľnejšej budúcnosti. O budúcnosti, ktorá nebude postavená iba na technologických inováciách, ale aj na solidarite, starostlivosti a schopnosti predstavovať si iné spôsoby spoločného života.

- tím projektu *GreenClusivity*

Otázka prepojenia environmentálnych a sociálnych nerovností si postupne získava pozornosť po celom svete. Jednou z ľudí, ktorí sa týmito súvislostiam venujú a približujú ich širšej verejnosti, je novinárka a komentátorka Veronika Perková. Veľmi si preto vážime, že prijala naše pozvanie a napísala osobnú úvodnú reflexiu o tom, prečo je dôležité venovať sa tejto téme vo všetkej jej komplexnosti:

„Väčšinu svojho života som verila, že človek môže byť buď feministom, alebo environmentalistom, ale rozhodne nie oboma zároveň. V mojich očiach boli feministky odvážne ženy, ktoré bojovali za reprodukčné práva, ukončenie rodovo podmieneného násillia, rovnaké odmeňovanie, väčšie zastúpenie žien vo vedúcich pozíciách a spravodlivé rozdelenie starostlivosti o deti a domácných prác. Na druhej strane environmentalisti boli inšpiratívni ľudia, ktorí chránili prírodné rezervácie, bojkotovali developerské projekty, požadovali ukončenie nelegálneho obchodovania s voľne žijúcimi zvieratami a hlasno volali po ekonomickom poklese a znižovaní spotreby.

Tento jasný obraz sa začal výrazne stierať, keď som pre svoj podcast [Nature Solutionaries](#) začala robiť rozhovory s aktivistami a aktivistkami pôsobiacimi priamo v teréne v Afrike, Ázii a Južnej Amerike. V prvom rade som si uvedomila, že existuje oveľa viac problémov, ktoré mi dovtedy ani nenapadli. Napríklad skutočnosť, že [224 miliónov žien sa chce vyhnúť tehotenstvu](#), no nemá prístup k bezpečnej a modernej antikoncepcii. Alebo skutočnosť, že [takmer polovica všetkých tehotenstiev – 121 miliónov – je neplánovaných](#) a viac ako 60 % z týchto tehotenstiev sa končí interrupciou.

Tieto čísla boli pre mňa šokujúce. Ešte horšie však bolo, že ani vlády, ani filantropi nejavili veľký záujem o pomoc týmto ženám. [V rokoch 2021 až 2022 získali organizácie na ochranu práv žien menej ako 1 % humanitárnej pomoci](#), konkrétne 142 miliónov USD. Je paradoxné, že naša patriarchálna spoločnosť tlačí ženy do toho, aby mali deti, no keď ich už majú, neposkytne im takmer žiadnu pomoc.

Ďalšia vec, ktorú som sa naučila počas rozhovorov s aktivistami a aktivistkami pôsobiacimi priamo v prvej línii, je, že všetko na svete spolu súvisí. Ak chceme žiť zdravý život, potrebujeme žiť v zdravom prostredí, a aby sme mali zdravé životné prostredie, musíme chrániť prírodu. Nie rúbať lesy, zabíjať voľne žijúce zvieratá, znečisťovať oceány, spaľovať poľnohospodárske plodiny na výrobu biopalív, ťažiť vzácne zeminy na výrobu solárnych panelov a budovať nekonečné cesty a obytné štvrte. Nie. Ak chceme zastaviť ekologickú krízu, v prvom rade musíme zastaviť rast počtu obyvateľov a spotreby a následne ich začať znižovať na udržateľnejšiu úroveň.

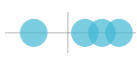
Tieto uvedomenia mi pomohli stať sa tým, kým som chcela byť: feministkou a environmentalistkou zároveň! Dnes organizujem pravidelné feministické stretnutia a bojujem za vytvorenie ekologického koridoru, ktorý by prepojil fragmentované časti prírodných biotopov. Podporujem vzdelávanie dievčat v Ugande a učím študentov o mýtoch spojených so solárnymi panelmi a veternými turbínami, ktoré sú často prezentované ako bezvýhradne „zelené“ riešenia. Aj vy môžete robiť oboje, ak to tak cítite.

Už je to dlhý čas, odkedy naša patriarchálna a kapitalistická spoločnosť stratila spojenie s prírodou a začala všetko vnímať ako zdroj určený na využitie a vyťaženie – či už ide o pôdu, zviera, ženu, dieťa alebo starého človeka so zdravotným postihnutím. Je to nesprávne. Musíme pochopiť, že nie sme oddelení od prírody ani od seba navzájom, ale že sa potrebujeme navzájom rešpektovať, starať sa o seba a rásť jeden vedľa druhého. Potrebujeme si predstavovať lepšiu budúcnosť. Budúcnosť, ktorá bude rovnostárskejšia, viac založená na komunitách, lokálnejšia a ohľadupľnejšia k prírode. Čím menej budeme pracovať, tým viac priestoru budeme mať jeden pre druhého, na užívanie si života, pre prírodu a pre budúce generácie.“

- Veronika Perková

Veronika Perková je oceňovaná autorka a rozprávačka príbehov s pozitívnym spoločenským dosahom, ktorej texty boli publikované v médiách *The Guardian*, *BBC* a *Scientific American*. Je autorkou knihy [Ask Great Questions. Get Great Answers](#), vytvorila dva podcasty ([Nature Solutionaries](#) a [Population 8 Billion](#)) a na Masarykovej univerzite v Českej republike vyučuje techniky vedenia rozhovorov. V Brne tiež pravidelne organizuje feministické stretnutia a organizuje výlety do prírody pre matky a deti.

1. Úvod

Vo svete, ktorý čelí narastajúcej environmentálnej kríze, je čoraz zrejmejšie, že dôsledky klimatickej zmeny, degradácie životného prostredia a vyčerpávania prírodných zdrojov nie sú rozdelené rovnomerne. Otázka spravodlivosti – kto trpí dôsledkami, kto prijíma rozhodnutia a kto sa stará – sa stala ústrednou súčasťou environmentálneho diskurzu. Zároveň rastúci počet výskumov a aktivistických iniciatív potvrdzuje, že rodové vzťahy a environmentálne otázky nepredstavujú oddelené oblasti, ale sú hlboko prepojené a navzájom sa formujú.

Cieľom tohto dokumentu je preskúmať súvislosti medzi rodom a životným prostredím z interdisciplinárnej perspektívy, pričom vychádza zo sociológie, ekofeminizmu, environmentálnej politiky a kultúrnej kritiky. V tomto kontexte je rod chápaný ako dynamický sociálny konštrukt, ktorý formuje spoločenské roly, mocenské vzťahy a prístup k prírodným zdrojom. Pojem životné prostredie sa používa nielen na označenie prírodného sveta, ale aj inštitúcií, politik a naratívov, ktoré ho formujú a regulujú.

Ženy a ďalšie marginalizované skupiny zohrávali v minulosti kľúčové, no často neviditeľné úlohy pri starostlivosti o prírodu, komunity a zabezpečovaní každodenného prežitia. Zároveň sú tieto skupiny často najviac zasiahnuté environmentálnymi katastrofami a klimatickou zmenou, pričom v procesoch rozhodovania sú zastúpené najmenej. V reakcii na tieto nerovnosti vznikol celý rad prístupov, ktoré sa usilujú prepájať ekologickú a rodovú spravodlivosť vrátane ekofeminizmu, queer ekológie a globálnej klimatickej spravodlivosti.

Tento dokument sa venuje niekoľkým kľúčovým otázkam: Ako rod ovplyvňuje dôsledky environmentálnych výziev a reakcie na ne? Aké sociálne, kultúrne a politické faktory formujú rodovo podmienené skúsenosti s klimatickou krízou? Aké alternatívne rámce, napríklad starostlivosť, udržateľnosť či komunita, môžu ponúknuť odlišné, netechnokratické prístupy k životnému prostrediu?

Text je voľne rozdelený do troch hlavných častí, ktoré na seba nadväzujú a vzájomne súvisia. Prvá z nich sa venuje individuálnej úrovni problému, napríklad prístupu mužov, žien a ďalších skupín k environmentálne šetrnému správaniu (triedenie odpadu, nakladanie s potravinami, móda, dopravné prostriedky a pod.). Ústredným pojmom tejto časti je tzv. rodová priepasť v environmentálnom správaní (**eco gender gap**). Tento pojem označuje rozdiely medzi rodmi (typicky medzi mužmi a ženami), pokiaľ ide o postoje k životnému prostrediu, správanie a mieru angažovanosti. Výskumy pritom často ukazujú, že ženy majú tendenciu byť environmentálne uvedomelejšie a aktívnejšie než muži.

Druhá časť sa venuje prepojeniu rodu a environmentálnych otázok na národnej úrovni. Text sa zaoberá politickými a praktickými dôsledkami týchto súvislostí a prináša návrhy na environmentálne politiky, ktoré budú spravodlivejšie z hľadiska rodu. Medzi témy patria napríklad zastúpenie žien v politike, vnútroštátne právne predpisy a ďalšie súvisiace otázky.

Tretia časť predstavuje globálnu úroveň, pričom osobitnú pozornosť venuje Európskej únii. Táto časť skúma rozmanité geografické a sociálne kontexty, ktoré ilustrujú konkrétne dôsledky environmentálnych problémov a stratégie odporu alebo adaptácie, ako napríklad migráciu či ekocídu.

Význam týchto tém v súčasnosti nemožno preceňovať. V období, keď hľadáme cesty k udržateľnej budúcnosti, potrebujeme nielen technologické inovácie, ale aj hlbšie porozumenie spoločenským štruktúram a mocenským vzťahom, ktoré formujú svet, ktorý budujeme, a zároveň určujú, pre koho ho budujeme. Rodová perspektíva môže významne prispieť k vytváraniu inkluzívnejších a spravodlivejších environmentálnych riešení.

1.1 EÚ neexistuje vo vákuu – environmentálna stopa Európy za jej hranicami

Hoci sa tento projekt zameriava predovšetkým na krajiny Európskej únie, najmä na Českú republiku, Taliansko a Slovensko (pozri nižšie), zohľadnenie globálnej perspektívy je nevyhnutné a zároveň potrebné. Klimatická zmena je globálnym javom a jej rodovo podmienené dôsledky sú často najvýraznejšie v krajinách globálneho Juhu. Európske politiky sú navyše prepojené s globálnymi dodávateľskými reťazcami, migráciou, surovinami a geopolitikou.

Globálna perspektíva environmentálnych a rodových otázok je pre Európu mimoriadne dôležitá, pretože jej spotrebiteľské vzorce, obchod a využívanie energie majú ďalekosiahle dôsledky, ktoré siahajú ďaleko za jej hranice. Európsky dopyt po surovinách, textíliách a poľnohospodárskych produktoch často prispieva k degradácii životného prostredia a neúmerne zasahuje krajiny, ktoré tieto produkty vyrábajú a ktoré sú spravidla vo väčšej miere vystavené klimatickým rizikám a nedostatku zdrojov. EÚ zároveň zohráva kľúčovú úlohu pri formovaní medzinárodných klimatických a environmentálnych dohôd, a preto nesie zodpovednosť za to, aby boli rodová rovnosť a sociálna spravodlivosť súčasťou globálnych riešení.

Táto štúdia má slúžiť ako podkladový zdroj pre vzdelávacie, advokačné a politické aktivity v Európe. V niektorých prípadoch, napríklad pri štúdiách citovaných v tomto dokumente, je možné preniesť zistenia týkajúce sa životného prostredia v súvislosti s rodom aj z krajín mimo Európy do prostredia krajín EÚ. Čerpanie inšpirácie z príkladov dobrej praxe zo zahraničia považujeme za účinný spôsob, ako sa zlepšovať. Nie vždy je totiž potrebné „znovu vynájsť koleso“.

1.2 Kontext projektu

Tento dokument vznikol v rámci trojročného medzinárodného projektu s názvom *Greenclusivity*, ktorý je finančne podporovaný Európskou úniou. Cieľom projektu je oboznámiť akademickú obec aj širokú verejnosť s tým, ako spolu environmentálna a sociálna nespravodlivosť súvisia, ako sa tieto nerovnosti premietajú do spoločnosti a ako sa navzájom prehlbujú.

Na projekte spolupracujú tieto organizácie:

- Gender Information Centre NORA, o.p.s. (Brno, Česká republika),
- Czech Women's Lobby (Praha, Česká republika),
- EnviroStopa (Zvolen, Slovensko)
- LEARNABLE SOCIETA' COOPERATIVA A R.L (Fano, Taliansko).

1.3 Umelá inteligencia ako nástroj: kritické úvahy o jej využívaní, vplyve a etike

Pri spracovaní vybraných častí tejto štúdie sme využili generatívnu umelú inteligenciu (AI), konkrétne jazykový model ChatGPT. AI nebola použitá ako náhrada ľudskej autorskej práce, ale ako nástroj, ktorý umožňuje efektívnejšie spracovanie informácií, štruktúrovanie a plánovanie obsahu, jazykovú úpravu alebo orientáciu v zdrojových materiáloch. Preto ju vnímame ako jeden z podporných nástrojov v tvorivom procese.

Používanie AI však nie je bez dôsledkov – najmä z environmentálneho hľadiska. Podľa výpočtov Medzinárodnej energetickej agentúry môže spotreba elektrickej energie dátových centier do roku 2026 vzrásť až o 60 %, pričom významnú úlohu v tomto náraste zohráva rastúce využívanie AI (IEA, 2024). To vytvára nové výzvy z hľadiska environmentálnej udržateľnosti digitálnych nástrojov. Na zabránenie prehrievaniu serverov sa zároveň často využívajú vodné chladiace systémy, ktoré absorbujú teplo a odvádzajú ho do chladiacich veží, kde sa voda odparuje. To znamená, že ChatGPT celosvetovo spotrebuje približne 39,16 milióna galónov vody denne.¹

Zároveň si uvedomujeme, že všetky technologické nástroje sú produktmi konkrétneho sociálneho a ekonomického kontextu a umelá inteligencia nie je výnimkou. Naša reflexia zohľadňujúca rodovú perspektívu preto zahŕňa aj samotný nástroj (ChatGPT), ktorý sme sa rozhodli používať: kto ho vytvára, na akých údajoch je trénovaný, kto profituje z jeho používania a kto môže byť z jeho využívania vylúčený. V našom prípade chápeme AI ako prostriedok, nie ako záruku kvality, odbornosti či neutrality.

Taktiež uznávame, že pri kritickom a zámernom používaní môže AI slúžiť ako podporný nástroj pre výskumníkov a výskumníčky, najmä pre tých a tie, ktorých práca je ovplyvnená časovými obmedzeniami, povinnosťami spojenými so starostlivosťou alebo potrebou zosúladiť pracovný a osobný život. AI tak môže prispieť k inkluzívnejším a flexibilnejším výskumným postupom.

Hoci sa zasadzujeme za kritické a obmedzené využívanie AI, zároveň si uvedomujeme, že úplné odmietnutie práce s týmito technológiami by mohlo obmedziť našu schopnosť reagovať na vyvíjajúce sa diskusie a zabezpečiť dostupnosť a zrozumiteľnosť našej komunikácie. Naše používanie ChatGPT sa preto riadilo reflektovaným prístupom: využívať AI ako nástroj, nie ako náhradu odbornosti alebo etického posúdenia. **Uvedomujeme si mocenské vzťahy, ktoré sú súčasťou vývoja AI, vrátane otázok skreslenia údajov, tvorby poznatkov a inklúzie.** Zároveň by úplné vyhýbanie sa AI mohlo obmedziť efektívnosť tejto štúdie, hĺbku analýzy a jej schopnosť prepájať komplexné interdisciplinárne poznatky do ucelenej a zrozumiteľnej podoby.

Z týchto dôvodov považujeme za dôležité transparentne uviesť úlohu AI a zároveň jej využívanie zasadiť do širšej reflexie klimatickej spravodlivosti, prístupu k poznatkom a štrukturálnych nerovností vrátane tých, ktoré sú rodovo podmienené. Týmto otázkam sa budeme podrobnejšie venovať [v kapitole 4.2.1](#). Rovnako ako pri akomkoľvek inom nástroji považujeme aj kritické posúdenie jeho využívania za nevyhnutnú súčasť zodpovednej výskumnej praxe.

¹ Wright, I. 2025. ChatGPT Energy Consumption Visualized. Business Energy UK [online]. K dispozícii na: <https://www.businessenergyuk.com/knowledge-hub/chatgpt-energy-consumption-visualized/>

2. Koncepčný rámec: životné prostredie, rod a moc

2.1 Životné prostredie ako živý systém

Životné prostredie možno definovať ako všetko, čo nás obklopuje a vytvára prirodzené podmienky a predpoklady pre život a ďalší rozvoj. Zahŕňa všetky aspekty prostredia, v ktorom ľudstvo žije, vrátane človekom vytvoreného prostredia, prírodného prostredia a prírodných zdrojov.

Pojmy životné prostredie a ekológia sa často nesprávne interpretujú alebo zamieňajú. Zatiaľ čo životné prostredie predstavuje priestor, v ktorom prebieha život, ekológia nám pomáha pochopiť, ako v tomto priestore fungujú živé systémy. Toto rozlíšenie je dôležité, pretože riešenie environmentálnych problémov si často vyžaduje jednak široké porozumenie systémom životného prostredia, jednak hlboké poznanie vzájomných ekologických väzieb.

Životné prostredie zahŕňa biotické (živé organizmy) a abiotické faktory. Abiotické faktory sú určené chemickými a fyzikálnymi charakteristikami a vo všeobecnosti ich možno rozdeliť do troch základných kategórií: klimatické (vlhkosť, slnečné žiarenie a pod.), edafické (pôda, geografické vlastnosti územia a pod.) a sociálne.² Inými slovami, životné prostredie predstavuje kombináciu biosféry s prvkami technosféry a ich vzájomných vzťahov. Zatiaľ čo biosféra zahŕňa živé organizmy a ich prostredie, technosféra zahŕňa technologické objekty a systémy vytvorené človekom.

Biosféra pokrýva rozsiahle geograficky vymedzené oblasti, ktoré odrážajú špecifické klimatické podmienky a nazývajú sa biómy. V zásade existuje päť základných typov biómov: púšte, vodné ekosystémy, tundra, trávnaté oblasti a lesy. Biómy poskytujú životné podmienky rôznym typom ekosystémov, ktoré medzi sebou komunikujú a navzájom sa ovplyvňujú. Ekosystémy možno chápať ako miestne spoločenstvá rôznych živých organizmov a ich vzájomných interakcií v rámci určitého územia. Poskytujú biodiverzitu, ktorá je nevyhnutná pre zdravie a stabilitu planéty a pre ľudský blahobyt.³

Biodiverzita zabezpečuje fungovanie ekosystémových procesov, ako sú opelenie, kolobeh živín, čistenie vody a tvorba pôdy. Rôznorodé druhy rastlín a živočíchov vytvárajú širokú škálu ekologických sietí, v ktorých sú jednotlivé druhy od seba navzájom závislé. Strata niektorých druhov môže narušením integrity ekosystému destabilizovať celé ekosystémy. Genetická rozmanitosť plodín a hospodárskych zvierat zvyšuje odolnosť voči škodcom, chorobám a klimatickej zmene. Vegetácia pomáha regulovať klímu tým, že ukladá uhlík a ovplyvňuje zrážky a teplotu. Ekosystémy s vysokou biodiverzitou sú odolnejšie voči narušeniam, ako sú extrémne poveternostné udalosti, choroby a ľudská činnosť.

² Brite, K. 2022. Five Different Types Of Abiotic Factors. SCIENCING [online]. K dispozícii na: <https://www.sciencing.com/five-different-types-abiotic-factors-7762257/>

³ Difference Between Biome and Ecosystem: Key Distinctions. testbook [online]. K dispozícii na: <https://testbook.com/key-differences/difference-between-biome-and-ecosystem>

Životné prostredie verzus rozvoj

Jedným z najvýznamnejších momentov vo formovaní technosféry bolo obdobie industrializácie. Technologické zmeny priniesli nové spôsoby práce a života a zásadne premenili spoločnosť aj celé životné prostredie – pozitívnym aj negatívnym spôsobom. Rastúci tlak na životné prostredie, znečistenie a zdravotné problémy postupne viedli k potrebe vytvárať nástroje na ochranu životného prostredia. Zlomovým momentom bol Samit Zeme, ktorý sa konal v roku 1992 v brazílskom Rio de Janeiro. Išlo o významnú medzinárodnú udalosť, ktorá spojila predstaviteľov viac ako 170 krajín s cieľom riešiť globálne environmentálne a rozvojové výzvy a položila základy budúcej medzinárodnej spolupráce v oblasti udržateľnosti. Odvtedy sa ochrana životného prostredia začala systematicky rozvíjať.⁴

V roku 2009 skupina uznávaných vedcov predstavila koncept planetárnych hraníc, ktorý identifikuje deväť kritických procesov systému Zeme, ako sú klimatická zmena, integrita biosféry, biogeochemické cykly, využívanie sladkej vody, zmeny vo využívaní pôdy, acidifikácia oceánov, poškodzovanie ozónovej vrstvy, atmosférické aerosóly a nové entity, ako sú chemické látky a plasty. Tieto procesy spoločne udržiavajú stabilitu a odolnosť planéty. Všetkých deväť hraníc predstavuje zložky systému Zeme, ktoré sú výrazne ovplyvňované ľudskou činnosťou a ktoré sú významné pre celkový stav Zeme.⁵

Jednotlivé procesy súvisiace s planetárnymi hranicami sú navzájom úzko prepojené. Prekročenie jednej hranice neprebíha izolovane, ale môže zvyšovať tlak na ostatné hranice a zvyšovať riziko vzniku kaskádových bodov zlomu. Od roku 2023 boli prekročené dve tretiny týchto hraníc: klimatická zmena, integrita biosféry, biogeochemické toky (dusík a fosfor), využívanie sladkej vody, zmeny vo využívaní pôdy a nové entity; pričom viaceré z nich predstavujú vysoké alebo rastúce riziko. Prekročenie stanovených prahových hodnôt zvyšuje riziko spustenia nezvratných, rozsiahlych environmentálnych zmien, ktoré môžu potenciálne destabilizovať podmienky, ktoré počas tisícročí umožňovali existenciu a rozvoj ľudskej civilizácie.⁶

V súčasnosti sa negatívne environmentálne vplyvy ľudskej činnosti zmierňujú a obmedzujú prostredníctvom politických a legislatívnych opatrení a medzinárodných iniciatív založených na princípoch cieľov udržateľného rozvoja (pozri [kapitulu 2.4](#)). Členské štáty Organizácie Spojených národov definovali súbor 17 cieľov udržateľného rozvoja ako akčný plán zameraný na rast a rozvoj ľudstva, ktorého cieľom je uspokojovať potreby súčasnosti bez toho, aby bola ohrozená schopnosť budúcich generácií uspokojovať vlastné potreby. Tieto ciele zahŕňajú environmentálne, sociálne a ekonomické aspekty.⁷

⁴ United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, 3-14 June 1992. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>

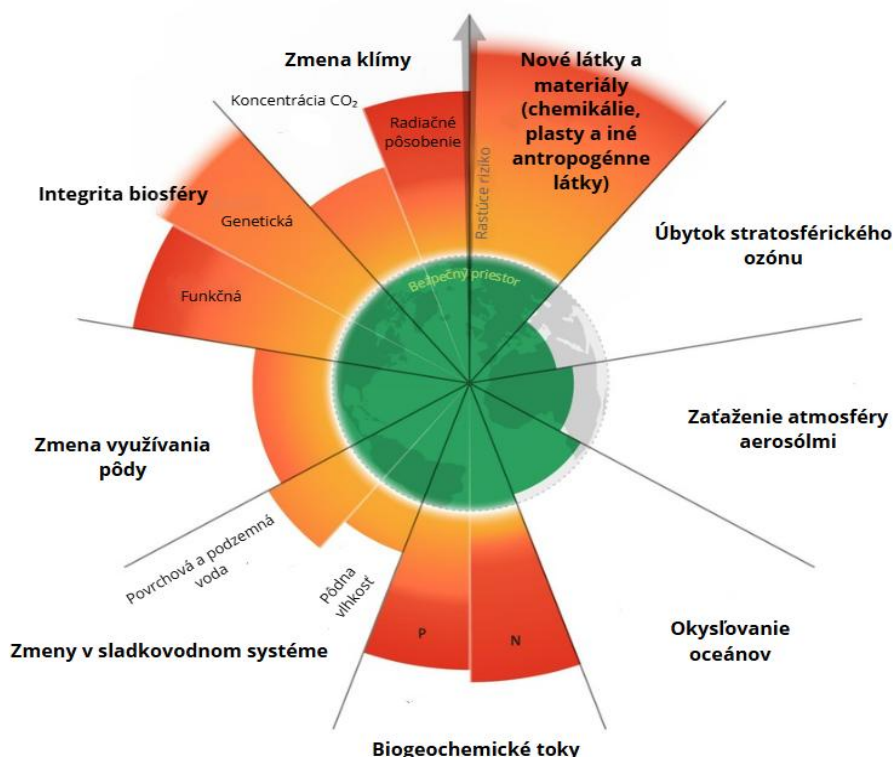
⁵ Planetary Boundaries. Stockholm Resilience Centre [online]. K dispozícii na: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

⁶ Richardson, K. et al. 2023. "Earth beyond six of nine planetary boundaries". *Science Advances* 9(37). DOI: [10.1126/sciadv.adh2458](https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458)

⁷ United Nations. 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

Environmentálne otázky patria v súčasnosti medzi najnaliehavejšie výzvy, ktorým svet čelí. Ide o negatívne vplyvy ľudskej činnosti a prírodných procesov na systémy planéty vrátane ovzdušia, vody, pôdy a ekosystémov. Tieto problémy siahajú od klimatickej zmeny a znečistenia až po stratu biodiverzity a vyčerpávanie prírodných zdrojov, pričom tak ovplyvňujú kvalitu života a blahobyt ľudí, ako aj zdravie celej planéty.

Obrázok č. 1: Planetárne hranice.⁸

S rastúcou komplexnosťou environmentálnych problémov, ktoré sa zároveň prehlbujú v dôsledku globálnych procesov, ako sú klimatická zmena a urbanizácia, narastá potreba riešiť ich integrovaným spôsobom. To zahŕňa aj zohľadňovanie sociálnych rozmerov, napríklad toho, ako sa environmentálne vplyvy líšia v závislosti od rodu, spoločenského postavenia či geografickej polohy. Takýmto prístupom môžeme smerovať k účinnejším, inkluzívnejším a udržateľnejším riešeniam.⁹

⁸ Planetary Boundaries. Stockholm Resilience Centre [online]. K dispozícii na: <https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

⁹ Guedes, W. P., Branchi, B. A., Sugahara, C. R., Ferreira, D. H. L. 2024. "Gender-based climate (in)justice: An overview". Environmental Science & Policy 162: 103934. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2024.103934>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Životné prostredie zahŕňa všetko, čo nás obklopuje a vytvára podmienky pre život, vrátane prírodných systémov, človekom vytvorených priestorov a prírodných zdrojov. Zatiaľ čo životné prostredie opisuje priestor, v ktorom život existuje, ekológia skúma, ako v ňom živé organizmy navzájom interagujú.
- Biodiverzita je nevyhnutná pre stabilitu ekosystémov a pre procesy, ako sú opeľovanie, kolobeh živín či regulácia klímy. Ľudská činnosť, najmä od obdobia industrializácie, však zvýšila tlak na životné prostredie a spôsobila prekročenie bezpečných hraníc pri viacerých planetárnych hraniciach.
- Na zmiernenie negatívnych vplyvov ľudskej činnosti sa globálne politiky, ako napríklad Ciele udržateľného rozvoja Organizácie Spojených národov, usilujú podporovať udržateľný rozvoj. Riešenie environmentálnych problémov si vyžaduje integrované riešenia, ktoré zohľadňujú environmentálne aj sociálne faktory.

2.2 Rod ako systém moci a významov

Rod je spoločensky vytvorený systém rolí, spôsobov správania a identít, ktoré spoločnosť pripisuje jednotlivcom na základe vnímaného biologického pohlavia. Na rozdiel od pohlavia, ktoré označuje biologické charakteristiky, ako sú chromozómy, hormóny a reprodukčná anatómia, je rod formovaný kultúrnymi normami, historickým kontextom a mocenskými vzťahmi.¹⁰¹¹

2.2.1 Rodovo podmienené utváranie poznania a moci

Jedným z kľúčových aspektov rodu v environmentálnom diskurze je spôsob, akým dominantné spoločenské normy, často formované patriarchálnymi a androcentrickými (na mužov orientovanými) pohľadmi na svet, určujú, čo sa považuje za „platné“ poznanie, autoritu a dokonca aj za samotnú realitu. Aj pri pohľade do histórie, napríklad na obdobie osvietenstva, vidíme, že dôraz na racionalitu, objektivitu a kontrolu nad prírodou bol úzko spätý s maskulínnym ideálom dominancie, ktorý historicky formoval západnú vedu a environmentálnu politiku.¹²

Toto dedičstvo naďalej ovplyvňuje spôsob, akým je dnes rozdeľovaná odbornosť, autorita a racionalita, koho hlasy sú vypočuté a koho skúsenosti zostávajú v rámci environmentálneho rozhodovania neviditeľné.

Ďalším významným aspektom rodu v environmentálnom diskurze je koncept hegemonického maskulinity od Raewyn Connell (2002), ktorý opisuje, ako sú určité formy maskulinity postavené do nadradeného postavenia a spájané s kontrolou, racionalitou a vodcovstvom, zatiaľ čo

¹⁰ Butler, J. 1990. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. London: Routledge.

¹¹ Connell, R. W. 2002. Gender. Cambridge: Polity Press. K dispozícii na: <https://archive.org/details/gender0000conn/mode/2up>

¹² Merchant, C. 1980. The Death of Nature Women, Ecology and the Scientific Revolution. New York: HarperSanFrancisco.

feminitnosť a iné, nedominantné formy maskulinity sú vykresľované ako emocionálne, pasívne alebo bližšie k prírode.¹³ Takéto hierarchie nie sú iba abstraktné; premietajú sa do inštitucionálnej kultúry vedy, politiky a ekonomiky a ovplyvňujú, akému typu poznania sa pripisuje hodnota a kto je považovaný za dôveryhodný zdroj. To má dôsledky aj pre environmentálne riadenie a správu životného prostredia, kde sa vedecká odbornosť, technologické riešenia a ekonomické rámce, často vytvárané cez patriarchálnu optiku, uprednostňujú pred pôvodným poznaním domorodých komunít, skúsenosťami z každodenného života a alternatívnymi spôsobmi chápania ekologických vzťahov.¹⁴

Tento prístup orientovaný na mužskú perspektívu viedol k politikám a postupom, ktoré uprednostňujú ťažobný priemysel, rozsiahle technologické zásahy a trhové riešenia environmentálnych problémov pred obnovujúcimi, komunitne vedenými alebo vzťahovými prístupmi k starostlivosti o životné prostredie.¹⁵ Ako upozorňujú ekofeministky, tieto rámce často znižujú hodnotu nielen poznania žien, ale aj poznania domorodých komunít, samozásobiteľských poľnohospodárov a ďalších marginalizovaných skupín, ktorých spôsoby interakcie s prírodou nie sú založené na dominancii.

Tieto mocenské štruktúry nielen určujú, čo sa považuje za legitímne poznanie, ale zároveň formujú každodenné očakávania týkajúce sa toho, kto má v environmentálnom kontexte konať, viesť alebo sa starať – čím prepájajú hierarchie poznania s rodovo podmienenými spoločenskými rolami, o ktorých sa hovorí v nasledujúcej časti.

2.2.2 Rodové normy a stereotypy: od spoločenských štruktúr k správaniu

V environmentálnom kontexte sa technické činnosti alebo aktivity súvisiace s infraštruktúrou často vnímajú ako mužské, zatiaľ čo postupy súvisiace so starostlivosťou, zdravím alebo domácnosťou sa považujú za ženské. Tieto rozdiely nenápadne rozdeľujú autoritu a zodpovednosť a ovplyvňujú, kto je v diskusiách o udržateľnosti vnímaný ako kompetentný alebo dôveryhodný. Ako toto vnímanie vzniká? Na jeho pozadí stoja rodové stereotypy.

2.2.2.1 Rodovo podmienené očakávania a spoločenské roly

Rodovo podmienené stereotypy sú všeobecné predstavy o tom, ako by sa ľudia „mali“ správať na základe toho, či sú mužmi alebo ženami. Ide o vopred vytvorené predstavy, ktoré ľuďom pripisujú určité vlastnosti a roly podľa toho, či sú mužského alebo ženského pohlavia.¹⁶ Napríklad vlastnosti, ako sú asertivita a technická kompetentnosť, sa často označujú za „mužské“, zatiaľ čo starostlivosť, opatrovanie a schopnosť poskytovať podporu sa vnímajú ako „ženské“.^{17 18} Tieto

¹³ Connell, R. W. 2002. Gender. Cambridge: Polity Press. K dispozícii na:

<https://archive.org/details/gender000conn/mode/2up>

¹⁴ Shiva, V. 1988. *Staying Alive : Women, Ecology, and Development*. London: Zed Books.

¹⁵ Merchant, C. 1980. The death of nature: Women, ecology, and the scientific revolution.

¹⁶ Ellemers, N. 2018. "Gender Stereotypes". *Annual Review of Psychology* 69: 275–98.

<https://doi.org/10.1146/annurev-psych-122216-011719>

¹⁷ Jacobs, T. 2019. How Gender Stereotypes Affect Pro-Environment Behavior. *Pacific Standard* [online]. K dispozícii na: <https://psmag.com/environment/how-gender-stereotypes-affect-pro-environment-behavior/>

¹⁸ Zhao, Z., Gong, Y., Li, Y., Zhang, L. and Sun, Y. 2021. "Gender-Related Beliefs, Norms, and the Link With Green Consumption." *Frontiers in Psychology* 12: 710239. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.710239>

stereotypy fungujú ako spoločenské očakávania, teda ako predpoklady o tom, ako by sa mal správať každý človek patriaci k určitej rodovej skupine, bez ohľadu na jeho osobné vlastnosti alebo záujmy.¹⁹

Hoci rodové stereotypy môžu niekedy pôsobiť pozitívne (napr. „ženy sú prirodzene starostlivé“ alebo „muži sú športovo založení“), často sú príliš zovšeobecňujúce, nepresné a odolné voči novým informáciám.²⁰ Takéto zovšeobecnenia sa stávajú problematickými vtedy, keď sa uplatňujú na všetkých členov určitej rodovej skupiny, prehliadajú individuálne rozdiely a vytvárajú prekážky pre osobný rozvoj a seberealizáciu.²¹ Takéto kategorizovanie sa premieta aj do environmentálneho správania, keď sú aktivity, ako napríklad recyklovanie alebo používanie opakovane použiteľných výrobkov, stereotypne označované za ženské, zatiaľ čo technické riešenia (napr. inštalácia solárnych panelov) sú vnímané ako mužské.²²

2.2.2.2 Identita, vnímanie a maskulinita

Rod a rodová identita nie sú len otázkou spoločenských rolí, ale aj toho, ako človek vníma sám seba. Pri skúmaní rodovo podmieneného environmentálneho správania je dôležité jasne rozlišovať medzi rodom a rodovou identitou. Rod sa zvyčajne vzťahuje na to, či je niekto na základe svojho biologického pohlavia vnímaný ako muž alebo žena. Rodová identita na druhej strane vyjadruje, ako sa človek sám identifikuje – napríklad ako ženský, mužský, ako kombinácia oboch alebo ani ako jedno z nich. Toto rozlíšenie je dôležité, pretože výskumy ukazujú, že spôsob, akým ľudia vnímajú svoju rodovú identitu, často ovplyvňuje ich environmentálne rozhodnutia viac než rod, ktorý im bol pripísaný.²³ Keďže „zelené“ správanie má tendenciu byť stereotypne feminizované, niektorí muži sa takýmto „zeleným“ voľbám vyhýbajú, aby si zachovali predstavu o sebe ako o mužoch. Potvrdzujú to aj výskumy, podľa ktorých sú muži v prípade ohrozenia svojej maskulinity menej motivovaní správať sa environmentálne zodpovedne, najmä ak je takéto správanie vnímané ako „ženské“.²⁴ U žien je však situácia do značnej miery opačná – keď sa zapájajú do správania stereotypne vnímaného ako „mužské“, pociťujú menšie nepohodlie. Je to spôsobené tým, že muži často čelia silnejšiemu spoločenskému tlaku, ak sa neprispôbujú tradičným predstavám o maskulinite. To môže viesť k tomu, že sú opatrnejší v tom, ako navonok prezentujú svoju rodovú identitu.²⁵ Údaje z prieskumu, ktorý uskutočnila organizácia OgilvyEarth²⁶ naznačujú, že väčšina dospelých Američanov vníma myšlienku „prechodu na zelený spôsob života“ („going green“) skôr ako ženskú než mužskú, čo ešte viac

¹⁹ Stereotype. Wikipedia [online]. K dispozícii na: <https://en.wikipedia.org/wiki/Stereotype>

²⁰ Myers, D. G. 2022. Intuition: Its Powers and Perils. New Haven: Yale University Press.

²¹ Selem, J. 2024. What Are Gender Roles and Stereotypes?. WebMD [online]. K dispozícii na: <https://www.webmd.com/sex-relationships/what-are-gender-roles-and-stereotypes>

²² O'Berry, M., Mancha, J. 2021. "Linking Gender Perception Stereotypes to Eco-Friendly and Sustainable Consumption". Undergraduate Research Showcase 73. K dispozícii na: https://scholarworks.boisestate.edu/under_showcase_2021/73

²³ Phillips, D. M., Englis, B. G. 2022. "Green Consumption Is Both Feminine and Masculine—Just Ask the Androgynous Consumer." Journal of Consumer Behaviour 21(5): 1028–39. <https://doi.org/10.1002/cb.2052>

²⁴ Ibid.

²⁵ Brough, A. R., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., and Gal, D. 2016. "Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption." Journal of Consumer Research 43(4): 567–82. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

²⁶ Björk, J. 2011. Mainstream Green: Moving Sustainability from Niche to Normal. Goodlifer [online]. K dispozícii na: <http://www.goodlifer.com/2011/04/mainstream-green-moving-sustainability-from-niche-to-normal/>

komplikuje situáciu mužov, pokiaľ ide o ich zapájanie sa do environmentálne zodpovedného správania.

2.2.2.3 Tlak spoločnosti na rodovo podmienenú udržateľnosť

Keď sa jednotlivci správajú environmentálne zodpovedným spôsobom, ktorý sa považuje za netypický pre ich rod (napríklad muži prijímajú vegetariánsku stravu alebo ženy realizujú projekty zamerané na zateplenie domácnosti), pozorovatelia si sú menej istí ich heterosexuálnou identitou.²⁷ Podobne sú ovplyvňované aj každodenné spotrebiteľské rozhodnutia, napríklad výber stravy. Ľudia sa nerozhodujú výlučne na základe vedeckých argumentov alebo racionálneho vlastného záujmu; ich rozhodnutia sú skôr filtrované cez rodovo podmienené spoločenské normy. To poukazuje na to, do akej miery sú **environmentálne rozhodnutia prepojené so spoločenským vnímaním rodu a sexuality**, ktoré často vytvára tlak na prispôsobenie sa spoločenským očakávaniam namiesto konania v súlade s vlastnými environmentálnymi hodnotami.

Od žien, ktoré sú tradične vnímané ako osoby zodpovedné za starostlivosť, sa často očakáva, že budú udržateľné postupy začleňovať do každodenného života, najmä ak tieto postupy prinášajú environmentálne aj ekonomické výhody.²⁸ Toto očakávanie však môže viesť k dvojitému zaťaženiu. **Na jednej strane spoločnosť ženy podporuje, ba dokonca hodnotí podľa ich schopností spotrebúvať udržateľným spôsobom; na druhej strane sú zároveň stereotypne vnímané ako výrazne konzumné. Vzniká tak protichodný tlak.**²⁹ Ženy si tieto rozpory často osvojujú a obviňujú samy seba z toho, že nedokážu dosiahnuť „dokonalú“ udržateľnú spotrebu, čo môže viesť k pocitom viny a stresu.³⁰

Súhrnne možno povedať, že konflikty záujmov na individuálnej úrovni nevznikajú iba v dôsledku vnútorného zápasu medzi vlastnými hodnotami a rodovými očakávaniami, ale aj v dôsledku spoločenských tlakov, ktoré postihujú odchýlenie sa od predpísaných rolí. To často sťažuje environmentálne zodpovedné konanie mužom aj ženám.

Toto rodovo podmienené rozdelenie sa prejavuje aj v tom, ako vnímame každodenné environmentálne správanie. Ľudia si výrobky, ako sú opakovane použiteľné nákupné tašky – symbol environmentálne uvedomelého správania –, často spájajú so ženami a používateľom týchto tašiek pripisujú viac ženských vlastností než ľuďom, ktorí si vyberajú plastové tašky.³¹ Muži sú naopak ochotnejší podporovať environmentálne iniciatívy vtedy, keď značka alebo imidž organizácie zodpovedá tradične mužským charakteristikám. Napríklad majú tendenciu viac

²⁷ Swim, J. K., Gillis, A., and Hamaty, K. J. 2020. "Gender Bending and Gender Conformity: The Social Consequences of Engaging in Feminine and Masculine Pro-Environmental Behaviors". *Sex Roles* 82(5): 363–85. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01061-9>

²⁸ Wang, S. 2016. "Green Practices Are Gendered: Exploring Gender Inequality Caused by Sustainable Consumption Policies in Taiwan." *Energy Research & Social Science* 18: 88–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2016.03.005>.

²⁹ Bloodhart, B., Swim, J. 2020. "Sustainability and Consumption: What's Gender Got to Do with It?" *Journal of Social Issues* 76(1): 101–13. <https://doi.org/10.1111/josi.12370>

³⁰ Wang, S. 2016. "Green Practices Are Gendered: Exploring Gender Inequality Caused by Sustainable Consumption Policies in Taiwan." *Energy Research & Social Science* 18: 88–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2016.03.005>.

³¹ Brough, A. R., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., and Gal, D. 2016. "Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption." *Journal of Consumer Research* 43(4): 567–82. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

prispievať environmentálnym neziskovým organizáciám, ktoré používajú výrazne mužské logá alebo vizuálnu identitu.³²

Zaujímavé je, že toto striktné rozdelenie medzi rodovými rolami a environmentálnym správaním môže byť v queer komunitách flexibilnejšie, keďže v nich často existuje väčšia akceptácia správania, ktoré sa striktné nepridržiava tradičných rodových noriem. To by mohlo vysvetľovať, prečo sa ľudia s queer identitou vo väčšej miere zapájajú do rôznych foriem aktivizmu vrátane environmentálnych iniciatív.³³

Tieto psychosociálne mechanizmy pomáhajú vysvetliť vzorce pozorované v [kapitole 3](#). Zároveň objasňujú, prečo čisto environmentálne informačné kampane nemusia byť úspešné, ak nezohľadňujú rodové normy.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Rod je spoločensky vytvorený systém rolí, spôsobov správania a identít, ktorý je formovaný kultúrou, históriou a mocenskými vzťahmi. Na rozdiel od biologického pohlavia rod odráža spoločenské očakávania týkajúce sa toho, ako by sa ľudia mali správať a aké roly by mali v spoločnosti zastávať.
- Dominantné systémy poznania boli často ovplyvnené patriarchálnymi a na mužov orientovanými perspektívami. V dôsledku toho vedecká autorita a environmentálne rozhodovanie často uprednostňujú technologické a ekonomické prístupy, pričom prehliadajú poznatky komunit a skúsenosti ľudí z každodenného života.
- Rodové stereotypy ovplyvňujú aj environmentálne správanie. Technické činnosti a aktivity súvisiace s infraštruktúrou sa často vnímajú ako mužské, zatiaľ čo každodenné udržiavateľné postupy, ako napríklad triedenie odpadu alebo starostlivosť o domácnosť a jej okolie, sa považujú za ženské.
- Rodová identita môže ovplyvňovať environmentálne rozhodnutia. Keďže environmentálne šetrné správanie je niekedy vnímané ako ženské, niektorí muži sa mu môžu vyhýbať, aby si zachovali svoju predstavu o mužskej identite. Ženy naopak často čelia silnejším očakávaniam, že sa budú v každodennom živote správať udržiavateľne. Ľudia môžu byť zároveň negatívne hodnotení, ak konajú v rozpore s tradičnými rodovými rolami. To ukazuje, že environmentálne správanie nie je ovplyvnené iba hodnotami a poznatkami, ale aj spoločenskými normami.

³² Brough, A. R., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., and Gal, D. 2016. "Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption." *Journal of Consumer Research* 43(4): 567–82. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

³³ Bloodhart, B., Swim, J. 2020. "Sustainability and Consumption: What's Gender Got to Do with It?" *Journal of Social Issues* 76(1): 101–13. <https://doi.org/10.1111/josi.12370>

2.3 Ekofeminizmus ako nové chápanie moci a starostlivosti v kontexte prírody

Ekofeminizmus je rozvíjajúci sa teoretický a praktický rámec, ktorý skúma prepojenosť ekologických a sociálnych zápasov za spravodlivosť a spochybňuje systémy útlaku, ako sú patriarchát, kolonializmus, kapitalizmus a heteronormativita, ktoré formujú vzťahy človeka k prírode. Kritizuje spôsoby, akými dominantné mocenské štruktúry ospravedlňujú vykorisťovanie marginalizovaných komunít aj životného prostredia, a namiesto toho ponúka alternatívnu víziu založenú na vzájomných vzťahoch, starostlivosti a udržateľnosti. Ekofeminizmus nepredstavuje jedinú jednotnú perspektívu, ale rôznorodý rámec, ktorý zahŕňa rôzne intelektuálne tradície a aktivistické hnutia.

Rané ekofeministické myslenie často poukazovalo na paralely medzi útlakom žien a degradáciou prírody a zdôrazňovalo, že obe boli vystavené kontrole a komodifikácii. Súčasný ekofeminizmus však prekračuje túto dvojicu a venuje sa širším otázkam moci, identity a schopnosti konať, pričom zahŕňa perspektívy materialistických, spirituálnych, queer, posthumanistických a domorodých tradícií.

Pre niektorých je ekofeminizmus predovšetkým kritikou kapitalistickej expanzie a ekonomických štruktúr, ktoré posilňujú environmentálne a rodové nerovnosti. Autorky a vedkyne ako María Mies a Vandana Shiva³⁴ poukazujú na to, ako rozvoj riadený korporáciami vytláča komunity, privatizuje základné zdroje a vykorisťuje prácu žien, najmä v krajinách globálneho Juhu. Táto materialistická perspektíva vníma ničenie ekologických systémov ako neoddeliteľne prepojené s komodifikáciou ľudského aj neľudského života, čo si vyžaduje odpor voči ekonomickým systémom, ktoré uprednostňujú zisk pred blahobytom.

Iní pristupujú k ekofeminizmu z duchovnej alebo epistemologickej perspektívy a zdôrazňujú, ako patriarchálne svetonázory vytvorili predstavu prírody ako niečoho, čo treba ovládať, namiesto toho, aby sa k nej pristupovalo s rešpektom. Domorodé tradície napríklad často spochybňujú západné dichotómie medzi človekom a životným prostredím a vnímajú pôdu a krajinu ako živú entitu s vlastnými, vnútornými právami, nie ako pasívny zdroj určený na využívanie. Osobnosti ako Winona LaDuke³⁵ a Robin Wall Kimmerer³⁶ zdôrazňujú význam vzájomne prospešných vzťahov s neľudským svetom a poznanie domorodých komunít stavajú do pozície dôležitého protipólu k environmentálnym politikám založeným na vykorisťovaní.

Toto odmietanie strnulých dualizmov pokračuje aj v queer a posthumanistickom ekofeminizme, ktorý kritizuje nielen rodové binárne rozdelenie, ale aj hierarchie oddeľujúce človeka od neľudských bytostí. Antropocentrizmus, teda presvedčenie, že ľudský život je vo svojej podstate nadradený iným formám existencie, odráža rovnaké štruktúry dominancie, ktoré tvoria základ

³⁴ Pozri napríklad: Shiva, V. & Mies, M. 2014. *Ecofeminism*. Zed Books Ltd.

³⁵ Pozri napríklad: LaDuke, W. 1999. *All Our Relations: Native Struggles for Land and Life*. South End Press.

³⁶ Pozri napríklad: Kimmerer, R. W. *Braiding Sweetgrass: Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge, and the Teachings of Plants*. Minneapolis: Milkweed Editions, 2015.

sexizmu, rasizmu a kolonializmu. Autorky a vedkyne ako Catriona Sandilands³⁷ a Greta Gaard³⁸ skúmajú, ako heteronormatívna a kapitalistická logika posilňuje predstavy o kontrole, vylučovaní a hierarchii a obmedzuje spôsoby, akými chápeme vzťahy medzi rôznymi druhmi, telami a ekosystémami.

Na tieto kritické prístupy nadväzuje viacdruhový ekofeminizmus, ktorý predstavuje významnú výzvu voči predstave ľudskej výnimočnosti a trvá na tom, že spravodlivosť musí presahovať hranice ľudských spoločností a zahŕňať aj blaho zvierat, rastlín a celých ekosystémov. **Namiesto toho, aby vnímal environmentalizmus výlučne ako otázku týkajúcu sa ľudí, viacdruhový ekofeminizmus preformulováva diskusiu okolo vzájomnej závislosti a kladie otázku, ako podporovať etickú koexistenciu vo svete, v ktorom sú všetky formy života hlboko prepojené.** Táto perspektíva sa odráža v práci Donny Haraway³⁹, ktorá presadzuje vzťahy medzi „spriaznenými druhmi“ (companion species) presahujúce tradičné predstavy o ľudskej nadradenosti, ako aj v práci Carol J. Adams⁴⁰, ktorá skúma prieniky medzi rodom, právami zvierat a kapitalistickou spotrebou.

Ústredným princípom ekofeminizmu je kritika hierarchických dualizmov, ako sú muž/žena, kultúra/príroda, rozum/emócia a človek/nečlovek. Tieto rozdiely sa historicky využívali na ospravedlňovanie dominancie. Predstava, že racionálny a civilizovaný „človek“ musí ovládať divokú a chaotickú „prírodu“, formovala západné environmentálne politiky a prispela k degradácii ekologických systémov. Spochybňovaním týchto binárnych rozdelení ponúka ekofeminizmus vzťahovejší a etickejší prístup k environmentalizmu – taký, ktorý uprednostňuje starostlivosť, vzájomnú závislosť a rozmanitosť pred dominanciou a ťažbou zdrojov.

Namiesto toho, aby ekofeminizmus vnímal environmentálne otázky ako oddelené od širších sociálnych zápasov, zdôrazňuje, že riešenia ekologických kríz musia zároveň riešiť ekonomickú nerovnosť, rodovo podmienenú prácu, suverenity domorodých komunít a rasovú spravodlivosť. Nejde teda iba o „ženy a prírodu“, ale o nové premýšľanie o moci, schopnosti konať a zodpovednosti vo svete, ktorý je hlboko vzájomne prepojený.

2.3.1 Queer ekológia: za hranicami binárneho chápania prírody a spoločnosti

Queer ekológia je interdisciplinárna oblasť, ktorá prepája queer teóriu s ekologickým myslením s cieľom spochybňovať normatívne predstavy o prírode, sexualite a životnom prostredí. Spochybňuje binárne vnímanie, ako napríklad muž/žena, prirodzené/neprirodzené alebo človek/nečlovek, a kritizuje spôsob, akým dominantné environmentálne naratívy často posilňujú heteronormatívne, patriarchálne a antropocentrické hodnoty. Ide zároveň o teoretický aj aktivistický prístup, ktorý nanovo premýšľa o environmentalizme ako o spravodlivejšom a

³⁷ Pozri napríklad: Sandilands, C. 1999. *The Good-Natured Feminist: Ecofeminism and the Quest for Democracy*. University of Minnesota Press.

³⁸ Pozri napríklad: Gaard, G. (ed.). 1993. *Ecofeminism: Women, Animals, Nature*. Temple University Press.

³⁹ Haraway, D. J. 2003. *Companion Species Manifesto*. Chicago: Prickly Paradigm Press

⁴⁰ Adams, C. J. 1990. *The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory*. Continuum.

inkluzívnejšom prístupe, ktorý sa zároveň stavia proti spoločenským normám vylučujúcim alebo marginalizujúcim určité skupiny.⁴¹

Queer ekológia vo svojej podstate spochybňuje predstavu, že „prirodzené“ znamená zároveň „heterosexuálne“ alebo „binárne“; poukazuje na to, ako sa marginalizované sexuálne a rodové identity prelínajú s environmentálnymi otázkami; podporuje inkluzívnejšie, rozmanitejšie a flexibilnejšie chápanie ekosystémov aj identít; a skúma, ako samotné ekologické systémy vykazujú rozmanitosť, premenlivosť a vzájomnú závislosť, ktoré rezonujú s queer perspektívami.⁴²

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Ekofeminizmus skúma prepojenia medzi environmentálnymi problémami a sociálnymi nerovnosťami. Poukazuje na to, že systémy, ako sú patriarchát, kolonializmus a kapitalizmus, prispievajú k vykorisťovaniu prírody aj marginalizovaných komunit a zároveň podporuje hodnoty starostlivosti, udržateľnosti a vzájomnej závislosti. Ekofeminizmus tiež spochybňuje tradičné dualizmy, ako sú muž/žena, kultúra/príroda a človek/nečlovek. Spochybňovaním týchto rozdelení podporuje vzťahovejší a etickejší prístup k environmentálnej zodpovednosti.
- Queer ekológia na tieto myšlienky nadväzuje tým, že spochybňuje striktné kategórie v prírode aj spoločnosti. Zdôrazňuje rozmanitosť a premenlivosť tak ekosystémov, ako aj ľudských identít a podporuje inkluzívnejšie prístupy k uvažovaniu o životnom prostredí.

2.4 Udržateľnosť ako politický a etický projekt

Udržateľnosť predstavuje schopnosť uspokojovať potreby súčasnosti bez toho, aby bola ohrozená schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby. Zahŕňa tri základné rozmery: environmentálny, ekonomický a sociálny. Environmentálna udržateľnosť sa zameriava na znižovanie ťažby prírodných zdrojov a produkcie odpadu, čím prispieva k znižovaniu emisií skleníkových plynov a zmierňovaniu klimatickej zmeny. Ekonomická udržateľnosť vytvára nové podnikateľské príležitosti a pracovné miesta prostredníctvom inovatívnych procesov recyklácie a opätovného využívania. Sociálna udržateľnosť sa dosahuje prostredníctvom sociálnej rovnosti, spravodlivosti, ochrany ľudských práv a budovania silných komunit.

Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj (Agenda 2030) predstavuje rámec 17 cieľov udržateľného rozvoja (SDGs), ktoré v roku 2015 prijali všetky členské štáty Organizácie Spojených národov. Celkovo 169 čiastkových cieľov opisuje kľúčové oblasti, ktoré odrážajú globálne hrozby, ktorým

⁴¹ Sandilands, C. Queer Ecology. Keywords for Environmental Studies [online]. K dispozícii na: <https://keywords.nyupress.org/environmental-studies/essay/queer-ecology/>

⁴² Ibid.

Ľudstvo čelí, a zároveň poskytujú smerovanie do budúcnosti s cieľom zachovať hodnotné životné prostredie pre všetky živé organizmy.

Obrázok č. 2: 17 cieľov udržateľného rozvoja⁴³

V rámci cieľov udržateľného rozvoja idú environmentálne povedomie a opatrenia ruka v ruku s rodovou spravodlivosťou a primeraným ekonomickým rastom. Jednotlivé ciele sú konkrétne a zároveň navzájom prepojené.⁴⁴ Žiadny cieľ nemôže byť úspešný úplne samostatne. Napríklad kvalitné vzdelávanie môže prispieť k znižovaniu chudoby a čistá energia môže zlepšovať zdravie a zároveň pomáhať v boji proti klimatickej zmene. Význam týchto cieľov spočíva v tom, že poskytujú spoločnú víziu mieru, prosperity a ochrany životného prostredia. Pomáhajú krajinám sústrediť ich úsilie a merať dosiahnutý pokrok. Bez tejto spoločnej cestovnej mapy by bola globálna spolupráca oveľa náročnejšia. Vo svete, ktorý čelí klimatickým krízam, nerovnostiam a konfliktom, Agenda 2030 prináša nádej. Pripomína nám, že udržateľný rozvoj nie je len možný, ale aj nevyhnutný.⁴⁵

2.4.1 Obehové hospodárstvo a prísľub obnovy

Koncept obehového hospodárstva predstavuje významný rámec v diskusiách o udržateľnosti. Ponúka systémovú alternatívu k tradičnému *modelu lineárneho hospodárstva* – založeného na

⁴³ UN. The 17 Goals. United Nations. K dispozícii na: <https://sdgs.un.org/goals>

⁴⁴ Chen, M., Chen, L., Cheng, J., Yu, J. 2022. "Identifying interlinkages between urbanization and Sustainable Development Goals". *Geography and Sustainability* 3(4): 339-346. K dispozícii na: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666683922000694>

⁴⁵ UN. 2015. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://sdgs.un.org/2030agenda>

ťažbe, výrobe, spotrebe a likvidácii – tým, že sa usiluje udržať materiály a výrobky v používaní čo najdlhšie a zároveň obnovovať prírodné systémy.⁴⁶

Obehové hospodárstvo funguje na troch vzájomne prepojených princípoch:

- **Eliminácia odpadu a znečistenia** prostredníctvom premysleného dizajnu a inovácií.
- **Udržiavanie výrobkov a materiálov v obeh** prostredníctvom opätovného používania, opráv, renovácie a recyklácie.
- **Obnova prírodných systémov** podporovaním postupov, ktoré obnovujú ekosystémy a biodiverzitu.

Zatiaľ čo lineárne hospodárstvo sa spolieha na neustálu ťažbu zdrojov a rast, obehové hospodárstvo sa usiluje oddeliť prosperitu od vyčerpávania prírodných zdrojov. Prepája environmentálne, ekonomické a sociálne ciele tým, že znižuje emisie, šetrí zdroje a vytvára nové pracovné príležitosti v oblastiach opráv, repasovania a recyklácie.

Feministické a rodovo citlivé perspektívy však ukazujú, že prechod na obehové hospodárstvo ovplyvňuje ženy a mužov odlišným spôsobom a zároveň odráža existujúce sociálne a ekonomické nerovnosti. Odborné konzultácie z Českej republiky naznačujú, že mnohé podniky vedené ženami v oblasti poľnohospodárstva, výroby potravín a služieb orientovaných na udržateľnosť zámerne prijímajú lokálne a v malom rozsahu fungujúce podnikateľské modely, ktoré sú v súlade s hodnotami nerastu a komunitne orientovanými hodnotami. Tieto podniky uprednostňujú ekologickú integritu a sociálnu zodpovednosť pred rýchlym rozširovaním svojho podnikania. Takýto prístup sa však často stáva prekážkou pri získavaní finančnej podpory: väčšina investičných a inovačných schém (napr. podpora startupov) je naďalej nastavená na princípoch škálovateľnosti, exportného potenciálu a rastu zisku. V dôsledku toho čelia podnikateľky, ktoré presadzujú lokálne ukotvené a environmentálne šetrné podnikateľské modely, štrukturálnemu znevýhodneniu pri získavaní financovania a zviditeľňovaní svojich aktivít, a to napriek ich významnému prínosu k udržateľnému rozvoju.⁴⁷

⁴⁶ EPA. 2025. What is a Circular Economy? United States Environmental Protection Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.epa.gov/circulareconomy/what-circular-economy>

⁴⁷ Kubáľková, P. 25. 9. 2025. Cats2cats [presentation]. As a part of the meeting of the working and advocacy group Gender and climate. Online.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Udržateľnosť má tri vzájomne prepojené rozmery: environmentálny (ochrana prírodných zdrojov a znižovanie emisií), ekonomický (tvorba pracovných miest a podpora inovácií) a sociálny (podpora rovnosti, spravodlivosti a silných komunít).
- Obehové hospodárstvo je kľúčovým modelom udržateľnosti, ktorý nahrádza tradičný lineárny systém „vyťažiť – vyrobiť – spotrebovať – vyhodiť“ systémom zameraným na znižovanie množstva odpadu, opätovné využívanie materiálov a obnovu prírodných systémov.
- Prechod na udržateľné hospodárstvo môže zároveň reprodukovать existujúce sociálne nerovnosti. Rodovo citlivý výskum ukazuje, že podniky vedené ženami, ktoré sa zameriavajú na udržateľnosť, často čelia štrukturálnym prekážkam pri získavaní financovania, pretože mnohé finančné systémy uprednostňujú veľkoplošný rast a škálovateľnosť pred lokálnymi a komunitne orientovanými modelmi udržateľnosti.

2.5 Konzumerizmus a kapitalizmus: systémy, ktoré formujú našu planétu

Konzumerizmus je sociálna a ekonomická ideológia, ktorá podporuje získavanie tovarov a služieb v neustále rastúcom množstve. Nejde pritom iba o nakupovanie vecí, ale aj o vytváranie identity, spoločenského statusu a predstavy o úspechu prostredníctvom spotreby. V konzumeristickej kultúre sú ľudia často vnímaní skôr ako spotrebitelia než ako občania a osobné naplnenie sa spája s vlastníctvom materiálnych statkov.⁴⁸

S tým súvisí aj kapitalistické usporiadanie spoločnosti. **Kapitalizmus** je ekonomický systém založený na súkromnom vlastníctve výrobných prostriedkov a trhoch orientovaných na dosahovanie zisku. Medzi jeho základné charakteristiky patria konkurencia, námezdná práca, akumulácia kapitálu a trhová výmena. V podmienkach kapitalizmu sa podniky usilujú maximalizovať zisk a ekonomika rastie prostredníctvom výroby, inovácií a spotreby.⁴⁹

Environmentálna kríza je úzko prepojená s kapitalizmom aj konzumerizmom. Spoločne podporujú nadmerné využívanie prírodných zdrojov, čo vedie k odlesňovaniu, znečisťovaniu, strate biodiverzity a rastu emisií uhlíka. Kapitalistické ekonomiky sa často spoliehajú na masovú výrobu a globálne dodávateľské reťazce, ktoré nielen prehľbujú degradáciu životného prostredia, ale zároveň prispievajú ku globálnym nerovnostiam tým, že ekologické škody presúvajú do chudobnejších regiónov. Konzumerizmus tieto vzorce ďalej posilňuje tým, že vytvára kultúru jednorazových výrobkov, plánovaného zastarávania a odcudzenia od prírodného sveta. Výrobky

⁴⁸ Lage, C., Lins, S., Aquino, S. 2022. Consumerism. DOI:[10.4324/9780367198459-REPRW118-1](https://doi.org/10.4324/9780367198459-REPRW118-1)

⁴⁹ Guy-Evans, O. 2024. What is Capitalism? Simply Psychology [online]. K dispozícii na: <https://www.simplypsychology.org/capitalism.html>

sú často navrhované tak, aby sa rýchlo pokazili alebo vyšli z módy, čím ľudí podnecujú k ich nahrádzaniu novými výrobkami a následne prispievajú k tvorbe väčšieho množstva odpadu a emisií.

2.5.1 Vplyv konzumerizmu a kapitalizmu na životné prostredie

Uhlíkové emisie predstavujú jeden z najjasnejších spôsobov, ako môžeme vidieť vplyv konzumerizmu a kapitalizmu na planétu. V systéme, ktorý je závislý od neustáleho ekonomického rastu, sú podniky tlačené k tomu, aby vyrábali viac tovarov, rýchlejšie a s nižšími nákladmi. To zvyčajne znamená veľké továrne, energeticky náročnú výrobu a dlhé globálne prepravné trasy, ktoré sa vo veľkej miere spoliehajú na fosílna palivá, ako sú uhlie, ropa a plyn. Zároveň konzumná kultúra podporuje ľudí v tom, aby nakupovali viac, než skutočne potrebujú, často vymieňali svoje výrobky za nové a sledovali rýchlo sa meniace trendy. Každý nový telefón, tričko alebo kus nábytku má svoju „uhlíkovú stopu“, ktorá vzniká pri získavaní surovín, výrobe, balení, preprave a spracovaní týchto výrobkov. Keď sa miliardy takýchto nákupov opakujú rok čo rok, emisie výrazne rastú. Podľa výskumu Ivanovej a kol. (2015) je spotreba domácností zodpovedná za viac ako 60 % globálnych emisií skleníkových plynov a približne za 50 až 80 % využívania prírodných zdrojov, pričom bohatšie krajiny vytvárajú na obyvateľa väčšie environmentálne vplyvy než chudobnejšie krajiny.⁵⁰ Napríklad africké krajiny vyprodukujú približne 1 tonu uhlíkových emisií ročne na obyvateľa, zatiaľ čo uhlíková stopa obyvateľov amerických krajín je približne 30-krát vyššia.⁵¹

Zvýšené koncentrácie skleníkových plynov zachytávajú teplo v atmosfére, čo spôsobuje rast globálnych teplôt, zvyšovanie hladiny morí a čoraz extrémnejšie prejavy počasia.⁵² Takéto otepľovanie už zvýšilo frekvenciu a intenzitu vln horúčav, sucha, povodní a búrok, narúša ekosystémy a prispieva k strate biodiverzity na celom svete. Ekosystémy sa v reakcii na klimatickú zmenu menia, pričom sa mení areál výskytu a správanie druhov a ekosystémové služby sú čoraz menej spoľahlivé.⁵³ Závažné sú aj zdravotné dôsledky, keďže klimatická zmena zhoršuje znečistenie ovzdušia a zvyšuje tepelný stres, výskyt respiračných a kardiovaskulárnych ochorení a riziko infekčných ochorení. Samotné extrémne horúčavy sú dnes zodpovedné za stovky tisíc úmrtí ročne a zároveň prispievajú k potravinovej neistote v dôsledku znižovania výnosov plodín.⁵⁴ Znečistenie ovzdušia spôsobené spaľovaním fosílnych palív, ktoré je úzko prepojené so spotrebiteľským dopytom po energii, doprave a tovaroch, zostáva jednou z hlavných

⁵⁰ Ivanova, D. et al. 2015. "Environmental Impact Assessment of Household Consumption". *Journal of Industrial Ecology* 20 (3): 526-536. <https://doi.org/10.1111/jiec.12371>

⁵¹ Pelley, J. 2009. "Consumer culture keeps carbon emissions high." *Environmental Science & Technology* 43 (16). <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/es901774u>

⁵² Laino, E., Iglesias, G. 2025. "Extreme weather events and environmental contamination under climate change: A comparative review of ten European coastal cities". *Current Opinion in Environmental Science & Health* 45, 100606. <https://doi.org/10.1016/j.coesh.2025.100606>

⁵³ Kim, H. et al. 2024. "Understanding the role of biodiversity in the climate, food, water, energy, transport and health nexus in Europe". *Science of The Total Environment* 925, 171692. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2024.171692>

⁵⁴ Schmitt, J. et al. 2022. "Extreme weather events cause significant crop yield losses at the farm level in German agriculture". *Food Policy* 112, 102359. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2022.102359>

príčin predčasných úmrtí.⁵⁵ Ovplynvené je aj duševné zdravie, keďže klimatické katastrofy a degradácia životného prostredia zvyšujú mieru úzkosti, depresie a traumy.⁵⁶

Okrem toho závislosť kapitalizmu od neustáleho rastu spôsobuje, že je odolný voči udržateľným alternatívam, pretože znižovanie spotreby je vnímané ako hrozba pre zisky a ekonomickú stabilitu. V dôsledku toho **snahy o riešenie environmentálnej krízy často narážajú na štrukturálne prekážky zakorenené v kapitalistických systémoch aj v konzumnom spôsobe myslenia**. Riešenie ekologického kolapsu si preto vyžaduje nielen technologické riešenia, ale aj zásadné prehodnotenie spôsobu, akým vyrábame, spotrebujeme a akú hodnotu pripisujeme svetu okolo nás.

Tento ekonomický model je založený na nekonečnej výrobe a spotrebe, ktoré udržiavajú uhlíkové emisie na vysokej úrovni a zhoršujú klimatickú zmenu. Čím viac je spoločnosť orientovaná na spotrebu ako na znak úspechu a súčasť identity, tým vyššie bývajú jej emisie na obyvateľa.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Konzumerizmus a kapitalizmus formujú súčasnú spoločnosť aj jej vplyv na životné prostredie. Konzumerizmus podporuje vytváranie identity a predstavy o úspechu prostredníctvom spotreby, zatiaľ čo kapitalizmus podporuje neustálu výrobu, konkurenciu a ekonomický rast založený na dosahovaní zisku.
- Oba systémy významne prispievajú k degradácii životného prostredia. Nadmerná spotreba, masová výroba a globálne dodávateľské reťazce zvyšujú ťažbu prírodných zdrojov, znečistenie, odlesňovanie, stratu biodiverzity a emisie skleníkových plynov.
- Spotreba domácností zohráva významnú úlohu pri klimatickej zmene. Výskumy naznačujú, že zodpovedá za viac ako 60 % globálnych emisií skleníkových plynov a za 50 až 80 % využívania prírodných zdrojov, pričom bohatšie krajiny majú v porovnaní s chudobnejšími regiónmi výrazne väčšiu environmentálnu stopu.
- Environmentálne a zdravotné dôsledky sú už viditeľné. Rastúce emisie prispievajú ku klimatickej zmene, extrémnym prejavom počasia, narúšaniu ekosystémov, znečisteniu ovzdušia, potravinovej neistote a zvýšenému riziku ochorení a úmrtí súvisiacich s vysokými teplotami.
- Štrukturálne ekonomické faktory sťažujú zmenu. Keďže kapitalistické ekonomiky sú závislé od neustáleho rastu a spotreby, ich znižovanie predstavuje výzvu pre samotné fungovanie tohto systému. Riešenie environmentálnych kríz preto nevyžaduje iba technologické riešenia, ale aj zmeny v spotrebiteľských vzorcoch a v hodnotách, na ktorých je ekonomika založená.

⁵⁵ Zhang, S. et al. 2024. "Effect modification of air pollution on the association between heat and mortality in five European countries". *Environmental Research* 263 (1), 120023. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2024.120023>

⁵⁶ Reis, J. et al. 2025. "Climate-related challenges to brain health: A European perspective review". *Revue Neurologique* 181 (8): 713-724. <https://doi.org/10.1016/j.neurol.2025.07.010>

2.6 Koncepce spravodlivosti: prepojenie sociálnych a environmentálnych nerovností

2.6.1 Environmentálna spravodlivosť: rovnaké právo na zdravú planétu

Súčasná environmentálna diskusia čoraz viac ukazuje, že ochranu životného prostredia nemožno vnímať iba ako technickú alebo ekologickú otázku, pretože ide aj o základné ľudské právo a otázku sociálnej spravodlivosti. **Pojem environmentálna spravodlivosť** označuje rovnaké zaobchádzanie so všetkými ľuďmi a ich zapojenie bez ohľadu na rasu, spoločenské postavenie, pôvod alebo rod do tvorby, uplatňovania a presadzovania environmentálnych noriem, politik a rozhodnutí.

Právo na zdravé životné prostredie znamená, že každý človek by mal mať prístup k životnému prostrediu, ktoré je zdravé, bezpečné a udržateľné, a nikto by nemal niesť neprimeranú mieru environmentálnych rizík ani byť vylúčený z prístupu k prírodným zdrojom či z rozhodovania o ich využívaní. Práve tu nadobúda význam rodový aspekt: ženy, dievčatá a ďalšie zraniteľné skupiny, ako sú ľudia inej než bielej rasy a nízkopríjmové skupiny obyvateľstva, často znášajú neprimerane veľkú časť dôsledkov environmentálnych problémov. V mnohých krajinách sú ženy nedostatočne zastúpené v rozhodovacích procesoch, majú obmedzený prístup k vlastníctvu pôdy a menší vplyv na environmentálne politiky. To oslabuje ich schopnosť uplatňovať svoje právo na zdravé životné prostredie pre seba aj pre svoje komunity.⁵⁷

2.6.2 Klimatická spravodlivosť: kto je zodpovedný za klimatickú krízu?

Špecifickým typom environmentálnej spravodlivosti je klimatická spravodlivosť. **Klimatická spravodlivosť** predstavuje rámec, ktorý uznáva neprimerane veľké dôsledky klimatickej zmeny pre historicky marginalizované komunity, najmä pre tie, ktoré k celosvetovým emisiám skleníkových plynov prispeli najmenej. Nejde pritom o „nemenný koncept, ale o koncept, ktorý sa neustále rozširuje a mení“,⁵⁸ čo odráža potrebu prispôbovať rámce spravodlivosti konkrétnym historickým, kultúrnym a sociálnym súvislostiam. Základom tohto prístupu je princíp, že najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva, najmä ženy a marginalizované skupiny, by nemali niesť najväčšiu časť dôsledkov krízy, ku ktorej v porovnaní s hlavnými znečisťovateľmi (ako sú odvetvia dopravy a energetiky) prispeli len minimálne. Klimatická spravodlivosť zahŕňa aj **medzigeneračnú rovnosť**, ktorá znamená spravodlivosť medzi jednotlivými generáciami a uznáva, že dnešné rozhodnutia budú formovať životné podmienky budúcich generácií.⁵⁹

⁵⁷ OECD. 2021. Gender and the Environment: Building Evidence and Policies to Achieve the SDGs. OECD Publishing [online]. K dispozícii na: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/05/gender-and-the-environment_016cfd67/3d32ca39-en.pdf

⁵⁸ Lam, C. 2023. *What is Climate Justice?*. Earth.org [online]. K dispozícii na: <https://earth.org/what-is-climate-justice/>

⁵⁹ Mary Robinson Foundation. 2017. A case for guardians for future generations: Fairness between generations – a climate justice perspective (2nd ed.). Mary Robinson Foundation: Climate Justice [online]. K dispozícii na: <https://www.mrfcj.org/wp-content/uploads/2017/03/Position-Paper-The-Case-for-Guardians-for-Future-Generations-Mary-Robinson-Foundation-Climate-Justice-Feb-2017.pdf>

2.6.3 Environmentálny rasizmus: keď znečistenie kopíruje línie moci

Environmentálny rasizmus označuje systematické umiestňovanie environmentálne nebezpečných prevádzok a infraštruktúry do komunít alebo do ich blízkosti, v ktorých žijú ľudia inej než bielej rasy a nízkopríjmové skupiny obyvateľstva. Zahŕňa nerovnomerné rozdeľovanie environmentálnej záťaže, ako sú znečistenie a klimatické riziká, ako aj vylučovanie dotknutých skupín z rozhodovacích procesov.⁶⁰ V kontexte klimatickej zmeny sa environmentálny rasizmus môže prejavovať napríklad nedostatočnou ochranou pred povodňami, nevyhovujúcou infraštruktúrou a obmedzenou podporou pri obnove po katastrofách v marginalizovaných štvrtiach.

Príklady environmentálneho rasizmu môžu mať rôzne podoby. V niektorých komunitách pôvodného obyvateľstva napríklad nie je voda z vodovodu bezpečná na pitie. Ďalším príkladom je skutočnosť, že skládky a miesta na ukladanie odpadu sa často nachádzajú v blízkosti oblastí, v ktorých žijú určité etnické komunity.⁶¹

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Environmentálna spravodlivosť prepája ochranu životného prostredia s ľudskými právami. Zdôrazňuje, že každý človek by mal mať rovnaký prístup k zdravému, bezpečnému a udržateľnému životnému prostrediu a nemal by čeliť neprimeraným environmentálnym rizikám.
- Sociálne nerovnosti ovplyvňujú mieru environmentálnej záťaže. Ženy, marginalizované komunity a nízkopríjmové skupiny často znášajú väčšiu časť environmentálnych dôsledkov, pričom majú menší vplyv na rozhodovanie v oblasti životného prostredia.
- Klimatická spravodlivosť poukazuje na nerovnosť v miere zodpovednosti a dopadov. Komunity, ktoré k emisiám skleníkových plynov prispeli najmenej, často trpia dôsledkami klimatickej zmeny najviac. Rámce spravodlivosti preto zdôrazňujú spravodlivý prístup k zraniteľným skupinám aj k budúcim generáciám.
- Environmentálny rasizmus poukazuje na systémové nerovnosti. Nebezpečné prevádzky, znečistenie a environmentálne riziká sú často umiestňované v blízkosti komunít ľudí inej než bielej rasy alebo nízkopríjmového obyvateľstva, pričom tieto skupiny sú zároveň často vylučované z rozhodovacích procesov.
- Rámce spravodlivosti ukazujú, že environmentálne problémy sú zároveň sociálnymi problémami. Riešenie klimatickej a environmentálnej krízy si preto vyžaduje riešiť aj nerovnosti, mocenskú nerovnováhu a vylučovanie určitých skupín z rozhodovania o životnom prostredí.

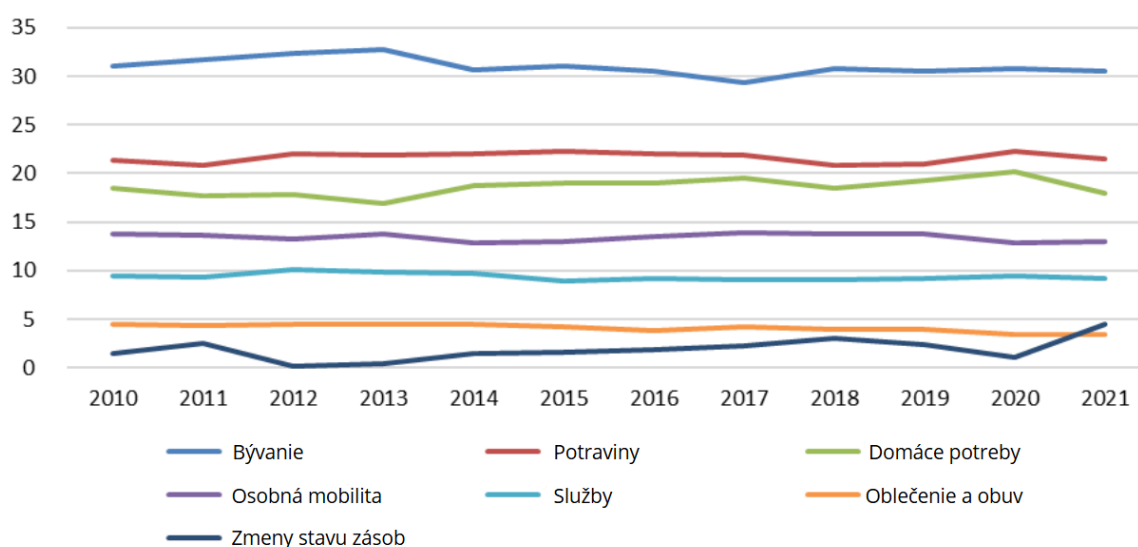
⁶⁰ Read more on: UN Human Rights Council. 2021. The human right to a clean, healthy and sustainable environment: resolution / adopted by the Human Rights Council on 8 October 2021. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://digitallibrary.un.org/record/3945636?v=pdf>

⁶¹ GCEF. 2025. Environmental justice, climate justice - what's the difference? Greenpeace: Greenpeace Canada Education Fund [online]. K dispozícii na: <https://www.greenpeace.org/canada/en/story/70066/environmental-justice-climate-justice-whats-the-difference/>

3. Rodovo podmienená spotreba: každodenný život v ére udržateľnosti

3.1 Pochopenie spotrebiteľskej stopy

Pojem spotrebiteľská environmentálna stopa (consumption footprint) označuje celkový environmentálny vplyv spojený so spôsobmi spotreby jednotlivcov, domácností alebo spoločností. Zahŕňa využívanie zdrojov, emisie skleníkových plynov, spotrebu vody a využívanie pôdy. Na rozdiel od účtovania založeného na produkcii perspektíva založená na spotrebe poukazuje na skutočnosť, že bohaté krajiny a jednotlivci často prenášajú environmentálnu záťaž svojej spotreby do iných regiónov, najmä do krajín globálneho Juhu. **Spotrebiteľské návyky úzko súvisia s globálnymi výzvami v oblasti udržateľnosti.** Spotrebiteľské správanie zahŕňa celý systém získavania, používania a vyradovania výrobkov, služieb a zážitkov dostupných na trhu. Jedným z dôsledkov tohto procesu je vznik odpadu. Udržateľné postupy sa zameriavajú na také vzorce spotreby, ktoré nevyčerpávajú prírodné zdroje ani nespôsobujú ekologické škody.⁶² Tento prístup je dôležitý nielen pre pochopenie environmentálnych dôsledkov spotreby, ale aj pre pochopenie ich prepojenia so sociálnymi a rodovými nerovnosťami. Stručne povedané, spotrebiteľská environmentálna stopa zviditeľňuje nielen environmentálne náklady našich rozhodnutí, ale aj spôsob, akým sú tieto náklady nerovnomerne rozdelené medzi rôzne spoločnosti a medzi ženy a mužov.

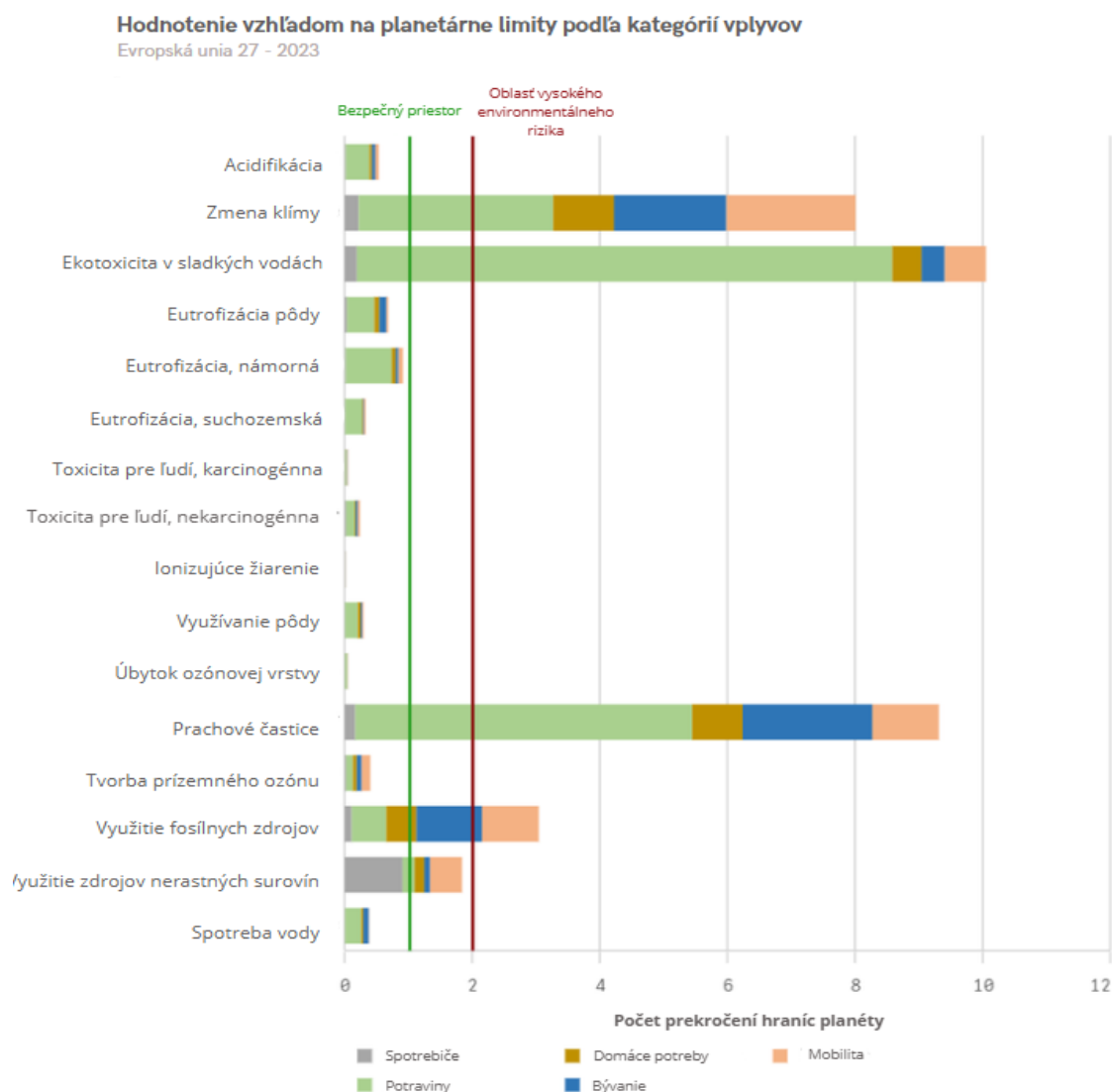
Obrázok č. 3: Percentuálny vývoj emisií v EÚ podľa jednotlivých oblastí spotreby (získané z metadát).⁶³

⁶² Consumption footprint (based on life cycle assessment) in Europe. 2024. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/consumption-footprint-based-on-life>

⁶³ Global impacts from European consumption. 2024. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/global-impacts-from-european-consumption>

Spotrebiteľská environmentálna stopa hodnotí environmentálne vplyvy spôsobov spotreby a výroby. Vyššie uvedený obrázok znázorňuje environmentálnu stopu spotrebiteľského správania v EÚ tým, že prevádza peňažné transakcie jednotlivých ekonomických sektorov na emisie do životného prostredia. Bývanie, potraviny a tovary pre domácnosť spôsobujú približne 70 % celkových environmentálnych vplyvov v EÚ. V roku 2022 došlo k zmene spotrebiteľských preferencií, keď spotreba potravín predstavovala najväčší podiel (49 %) na celkovom environmentálnom vplyve v EÚ, nasledovaná bývaním (17 %) a mobilitou (16 %).

Obrázok č. 4: Spotrebiteľská environmentálna stopa EÚ v 16 kategóriách environmentálnych vplyvov v roku 2023.⁶⁴

⁶⁴ Consumption Footprint Platform | EPLCA. European Commission [online]. K dispozícii na: <https://eplca.jrc.ec.europa.eu/ConsumptionFootprintPlatform.html>

Najväčší podiel na spotrebiteľskej environmentálnej stope mali vplyvy súvisiace so zmenou klímy (23 %), využívaním fosílnych zdrojov (13 %) a uvoľňovaním pevných častíc do ovzdušia (11 %).⁶⁵

Metodika ukazovateľa spotrebiteľskej environmentálnej stopy EÚ je založená na posudzovaní životného cyklu. Využíva metódu Európskej komisie na hodnotenie environmentálnej stopy na posúdenie environmentálnych vplyvov v 16 rôznych kategóriách vrátane zmeny klímy, tvorby tuhých častíc alebo ekotoxicity sladkých vôd.

3.1.1 Spotrebiteľská environmentálna stopa EÚ: výsledky a zistenia

Súčasný vzorec spotreby v EÚ nie sú udržateľné, keďže environmentálne vplyvy súvisiace so zmenou klímy, ekotoxicitou sladkých vôd, tuhými časticami a využívaním zdrojov niekoľkonásobne prekračujú hranice planetárnej únosnosti. Na dosiahnutie udržateľnosti je nevyhnutné tieto vplyvy výrazne znížiť prostredníctvom opatrení, ako sú:

- **Spotrebúvať inak:** prechod na tovary a služby s menším negatívnym vplyvom na životné prostredie (princípy obehového hospodárstva).
- **Spotrebúvať menej:** predlžovanie životnosti výrobkov a znižovanie celkového objemu spotreby zdrojov (prístupy založené na degrowth, teda koncepte nerastu).
- **Rozšírenie uplatňovania ekodizajnu:** navrhovať výrobky už od začiatku s ohľadom na ich trvácnosť, opraviteľnosť a recyklovateľnosť.⁶⁶

Sociálne a rodové aspekty spotrebiteľskej environmentálnej stopy

Sociálne a rodové aspekty spotrebiteľskej environmentálnej stopy sú často menej viditeľné, no zároveň rozhodujúce. Štúdie ukázali, že domácnosti s vysokými príjmami, v ktorých rozhodovanie často výraznejšie ovplyvňujú muži, majú tendenciu spotrebúvať viac energeticky náročných tovarov a služieb, čo vedie k vyššej uhlíkovej stope. Naopak, ženy, najmä v skupinách s nižšími príjmami, majú tendenciu spotrebúvať menej a vo väčšej miere sa zapájajú do environmentálne zodpovedného správania. Zároveň však nízkopříjmové skupiny nemusia mať dostatok prostriedkov na udržateľné investície (napríklad na zaplatenie vyššej ceny za výrobky Fairtrade), a to aj v prípade, že sú ochotné správať sa udržateľne. Existuje tak riziko, že náklady na „udržateľné“ rozhodnutia sa prenású na tých, ktorí si ich môžu dovoliť najmenej.⁶⁷

Rodovo podmienené vzorce spotreby odrážajú širšie systémové nerovnosti. Muži sa štatisticky podieľajú na vyššej miere emisií v dôsledku svojich dopravných a stravovacích návykov – častejšie uprednostňujú používanie súkromných automobilov a konzumujú väčšie množstvo mäsa. Ženy sa naopak vo väčšej miere podieľajú na každodenných nákupoch pre domácnosť a

⁶⁵ Global impacts from European consumption. 2024. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/global-impacts-from-european-consumption>

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ OECD. 2008. Promoting Sustainable Consumption: Good practices in OECD countries. OECD [online]. K dispozícii na: https://www.oecd.org/en/publications/promoting-sustainable-consumption_351d2dc6-en.html

často prejavujú väčšiu preferenciu udržateľných a etických výrobkov.^{68 69} Napriek nižšej osobnej environmentálnej stope však ženy a marginalizované skupiny často znášajú najväčšiu časť dôsledkov poškodzovania životného prostredia; zároveň sa vplyvy neudržateľnej spotreby nerozdeľujú geograficky rovnomerne.

Tieto nerovnosti sa prejavujú aj v globálnom meradle. Vysoká miera spotreby v Európe a Severnej Amerike prispieva k znečisťovaniu, degradácii pôdy a nestabilite klímy, pričom tieto dôsledky sa často prejavujú v regiónoch so slabšou environmentálnou ochranou a vyššou mierou sociálnej zraniteľnosti. Tieto nerovnomerné ekologické výmeny posilňujú existujúce globálne nerovnosti a prehlbujú rodové rozdiely. Ako príklad možno uviesť prípadovú štúdiu zo Slovenska po rozpade ZSSR, kde sú marginalizované skupiny obyvateľstva (Rómovia) bez vlastného majetku presídľované do oblastí (segregovaných rómskych osád), v ktorých sú vystavené zlým životným podmienkam, napríklad blízkosti spaľovní odpadu alebo tovární, kde sú v dôsledku nedostatku iných pracovných príležitostí v danej oblasti nútené pracovať. Zároveň je jediný zdroj pitnej vody v tejto oblasti kontaminovaný prevádzkou týchto tovární a spaľovní; ženy s ním prichádzajú do častejšieho kontaktu, keďže sú zároveň zodpovedné za starostlivosť o domácnosť, ktorá súvisí so zásobovaním vodou.⁷⁰

Aj v krajinách globálneho Juhu je táto dynamika ešte výraznejšia. Ženy často pracujú v neformálnych a neistých podmienkach v odpadovom hospodárstve, textilnej výrobe alebo poľnohospodárstve, teda v odvetviach, ktoré zabezpečujú potreby spotreby bohatších krajín. Okrem toho majú ženy často obmedzenejší prístup k zdravotnej starostlivosti, rozhodovacím procesom a ekonomickým zdrojom potrebným na prispôsobenie sa škodám spôsobeným zhoršovaním životného prostredia.⁷¹ Marginalizované skupiny s menšou ekonomickou a politickou kapacitou majú menší prístup k environmentálnym prínosom, pričom zároveň znášajú väčšiu mieru škôd.

V súvislosti so spotrebiteľskými návykmi sa na pripomenutie obmedzenej dostupnosti prírodných zdrojov stanovuje Deň prekročenia kapacity Zeme (**Earth Overshoot Day**). Tento deň označuje dátum, keď dopyt ľudstva po ekologických zdrojoch a službách v danom roku prekročí množstvo, ktoré je Zem schopná v priebehu toho istého roka obnoviť. V súčasnosti ľudstvo každý rok spotrebúva zdroje v objeme zodpovedajúcom 1,8 Zeme, a to už viac ako 10 rokov po sebe.⁷²

⁶⁸ Berland, O., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment Working Paper 424. London: London School of Economics and Political Science. K dispozícii na: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

⁶⁹ Osorio, P., Tobarra, M.-A., Tomás, M. 2024. Are there gender differences in household carbon footprints? Evidence from Spain. *Ecological Economics* 219: 108130. K dispozícii na: <https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/66162/JA-2205.pdf;jsessionid=2A999B9311F21CB233B4317337C4BCAB?sequence=1>

⁷⁰ Harper, K., Steger, T., Filčák, R. 2009. "Environmental Justice and Roma Communities in Central and Eastern Europe." *Environmental Policy and Governance*, 19(4): 251-268. DOI:10.1002/eet.511

⁷¹ Global Gender and Environment Outlook (G GEO). 2018. UN Environment programme [online]. K dispozícii na: <https://www.unep.org/resources/report/global-gender-and-environment-outlook-ggeo>

⁷² Earth Overshoot Day. 2025. [online]. K dispozícii na: <https://overshoot.footprintnetwork.org/>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly

- Spotrebiteľská environmentálna stopa meria environmentálny vplyv spotreby vrátane využívania zdrojov, emisií skleníkových plynov, spotreby vody a využívania pôdy. Environmentálne náklady sú globálne aj sociálne rozdelené nerovnomerne. Vysoká spotreba v bohatých regiónoch vedie k znečisťovaniu a poškodzovaniu životného prostredia v chudobnejších oblastiach, kde marginalizované komunity, často vrátane žien, čelia horším životným podmienkam a majú menej zdrojov na zvládanie environmentálnych škôd.
- V EÚ predstavujú potraviny, bývanie a mobilita väčšinu spotrebiteľskej environmentálnej stopy, pričom v posledných rokoch majú najväčší podiel práve potraviny.
- Súčasné vzorce spotreby nie sú udržateľné. Environmentálne vplyvy spotreby v EÚ prekračujú hranice planetárnej únosnosti. V súčasnosti ľudstvo každý rok spotrebúva zdroje v objeme zodpovedajúcom 1,8 Zeme, a to už viac ako 10 rokov po sebe.
- Spotrebu ovplyvňujú sociálne a rodové nerovnosti. Muži majú tendenciu vytvárať väčšiu uhlíkovú stopu v dôsledku svojich dopravných a stravovacích návykov, zatiaľ čo ženy sa často vo väčšej miere zapájajú do udržateľného nakupovania, no nemusia mať dostatok zdrojov na to, aby si mohli dovoliť udržateľné alternatívy.

3.2 Kam “zmizne” to, čo vyhodíme? Skrytý život odpadu

3.2.1 Globálne a Európske trendy v odpadovom hospodárstve

V dôsledku rýchleho rastu populácie a urbanizácie sa očakáva, že ročná produkcia odpadu sa do roku 2050 zvýši o 73 % v porovnaní s úrovňou z roku 2020, a dosiahne 3,88 miliardy ton.⁷³ Zaujímavé je, že krajiny s vysokými príjmami, ktoré predstavujú iba 16 % svetovej populácie, produkujú približne 34 % svetového odpadu, čo zodpovedá 683 miliónom ton.⁷⁴ Inými slovami, **relatívne malá časť svetovej populácie nesie neúmerne veľkú zodpovednosť za environmentálnu záťaž**, čo vyvoláva otázky týkajúce sa spotrebiteľských vzorcov, udržateľnosti a globálnej spravodlivosti.

V porovnaní s priemerom EÚ produkuje Česko dlhodobo menej odpadu na obyvateľa a podarilo sa mu udržať jeho množstvo na stabilnej úrovni. Taliansko sleduje podobný trend a v posledných rokoch zostáva mierne pod priemerom EÚ. Slovensko naopak po predchádzajúcom poklese

⁷³ Solid Waste Management. 2022. World Bank Group [online]. K dispozícii na: <https://www.worldbank.org/en/topic/urbandevelopment/brief/solid-waste-management>

⁷⁴ Trends in Solid Waste Management. The World Bank [online]. K dispozícii na: https://datatopics.worldbank.org/what-a-waste/trends_in_solid_waste_management.html

zaznamenalo opätovný nárast a v súčasnosti prekračuje priemer EÚ, čo znamená, že jeho obyvatelia produkujú viac odpadu na osobu ako väčšina Európanov.⁷⁵

3.2.2 Rod a obehové hospodárstvo

Na riešenie tejto environmentálnej záťaže prijala Európska komisia v marci 2020 Akčný plán pre obehové hospodárstvo (CEAP) ako jeden z hlavných pilierov Európskej zelenej dohody, stratégie Európy pre udržateľný rast. Cieľom je zmierniť tlak na prírodné zdroje, podporiť udržateľný hospodársky rozvoj a vytvárať pracovné miesta prostredníctvom prechodu na obehové hospodárstvo.⁷⁶

Rodové aspekty však v tomto procese zostávajú prehliadané. Sektor energetiky a verejných služieb, ktorý je kľúčový pre obehové hospodárstvo, je naďalej výrazne dominovaný mužmi. Podobne je obmedzené zastúpenie žien aj v činnostiach obehového hospodárstva s vysokou pridanou hodnotou, ako je priemyselný ekologický dizajn, vývoj obehových produktov a ďalšie technologicky náročné oblasti. Toto nedostatočné zastúpenie žien čiastočne vyplýva z pretrvávajúcej rodovej socializácie a rodovo podmieneného rozdelenia práce, ktoré naďalej obmedzujú účasť žien v oblastiach STEM. Výskum naopak ukazuje, že ženy sú neúmerne zastúpené v činnostiach obehového hospodárstva s nižšou pridanou hodnotou, v neformálnych činnostiach a v činnostiach na konci výrobného reťazca, ako sú recyklácia, opätovné používanie a odpadové hospodárstvo.⁷⁷

Ženy navyše historicky prispievali k obehovým postupom a zodpovednému využívaniu zdrojov v každodennom živote, napríklad odovzdávaním oblečenia a hračiek ďalším používateľom, prípravou jedál z obmedzených zásob, pestovaním vlastných potravín a zapájaním sa do komunitných systémov výmeny, ako je zdieľanie alebo výmenný obchod.⁷⁸ Zapojenie žien však často odráža ich životnú situáciu, ktorá je ovplyvnená znevýhodnením a nerovnosťou. Toto by nemalo zostať ich jedinou úlohou v obehovom hospodárstve. Ženy musia mať rovnaký prístup k príležitostiam, ktoré im umožnia pôsobiť ako líderky zmien smerom k obehovému hospodárstvu vo všetkých sektoroch.

Žiaľ, súčasný Akčný plán pre obehové hospodárstvo nezohľadňuje rodovú perspektívu. To so sebou prináša riziko, že značná časť finančných prostriedkov určených na prechod na obehové hospodárstvo bude smerovať do sektora energetiky a verejných služieb, teda do oblastí, v ktorých dominujú muži, čo by mohlo ešte viac prehĺbiť existujúce rodové nerovnosti. Odstránenie rodových rozdielov nie je len otázkou spravodlivosti, ale môže tiež urýchliť prechod na obehové hospodárstvo. Štúdia z roku 2020 zistila, že spoločnosti s väčšou rodovou diverzitou vo svojich

⁷⁵ Generation of waste by waste category, hazardousness and NACE Rev. 2 activity. 2025. Eurostat [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/env_wasgen_custom_15150225/default/table?lang=en

⁷⁶ Circular Economy Action Plan. 2020. European Commission [online]. K dispozícii na: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en

⁷⁷ Albaladejo, M., Arribas, V., Mizaro, P. 2022. Why adopting a gender-inclusive approach towards Circular Economy matters. Industrial Analytics Platform [online]. K dispozícii na: <https://iap.unido.org/articles/why-adopting-gender-inclusive-approach-towards-circular-economy-matters>

⁷⁸ Palm, J. et al. 2024. A gender perspective on the circular economy: A literature review and research agenda. Journal of Industrial Ecology 28(6): 1670-1683. <https://doi.org/10.1111/jiec.13554>

správných radách boli v období rokov 2013 až 2018 o 60 % pravdepodobnejšie schopné znížiť intenzitu spotreby energie, o 39 % pravdepodobnejšie znížiť emisie skleníkových plynov a o 46 % pravdepodobnejšie znížiť spotrebu vody v porovnaní so spoločnosťami s menšou rodovou diverzitou.⁷⁹ To naznačuje, že nedostatočné zastúpenie žien by v skutočnosti mohlo spomaľovať pokrok smerom k obehovému hospodárstvu. Ak má byť obehové hospodárstvo úspešné, sú preto nevyhnutné politiky, ktoré aktívne podporujú prijímanie žien do zamestnania, ich kariérny postup a udržanie žien na vedúcich pozíciách.

3.2.3 Intersekcionalne aspekty odpadu

Zistenia z prieskumu o postojoch a postupoch súvisiacich so znižovaním množstva odpadu ukázali, že pohlavie, vek, úroveň vzdelania a príjem ako sociodemografické premenné rôznym spôsobom ovplyvňujú postoje a správanie občanov v oblasti odpadového hospodárstva.⁸⁰ V kontexte vzniku a triedenia odpadu preto môžeme povedať, že významnú úlohu zohráva intersekcionalita.

Konkrétne sa zistilo, že ženy sa vo väčšej miere zapájali do environmentálnych aktivít, pričom znalosti občanov o odpadovom hospodárstve sa ukázali ako kľúčový faktor ovplyvňujúci účinnosť environmentálnych postupov. Tradičné úlohy pripisované ženám, najmä tie, ktoré súvisia so starostlivosťou o domácnosť, možno považovať za významný faktor ovplyvňujúci ich väčšiu angažovanosť v odpadovom hospodárstve a iniciatívach zameraných na udržateľnosť. V mnohých kultúrnych kontextoch sa starostlivosť o chod domácnosti prevažne považuje za zodpovednosť žien, čo môže vysvetľovať tendenciu žien aktívnejšie sa zapájať do činností zameraných na minimalizáciu odpadu a recykláciu.⁸¹

Aj Guerrero et al. (2013) uvádzajú, že množstvo vyprodukovaného odpadu ovplyvňuje veľkosť domácnosti, úroveň vzdelania a mesačný príjem. Účinnosť vzdelávania a zvyšovania povedomia sa však líšila v závislosti od sociokultúrneho prostredia.⁸²

Je však potrebné mať na pamäti, že dôležitú úlohu zohrávajú aj faktory, ako je dostupnosť vhodnej infraštruktúry pre odpadové hospodárstvo.⁸³ V závislosti od krajiny alebo regiónu môžu mať ženy a muži rozdielny prístup k možnostiam triedenia odpadu, čo môže ovplyvňovať ich správanie.

⁷⁹ Foreign Policy Analytics. 2020. Women as Levers of Change. FP Analytics [online]. K dispozícii na: <https://womenasleversofchange.com/static/pdf/Women-As-Levers-Of-Change.pdf>

⁸⁰ Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. "Citizens' Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review". *Sustainability* 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

⁸¹ Ibid.

⁸² Guerrero, L. A., Maas, G., Hogland, W. 2013. "Solid waste management challenges for cities in developing countries". *Waste Management* 33(1): 220-232. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2012.09.008>

⁸³ Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. "Citizens' Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review". *Sustainability* 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

Aby sa do plánov odpadového hospodárstva začlenila rodová perspektíva (gender mainstreaming, teda systematické zohľadňovanie rodových rozdielov, úloh a nerovností pri tvorbe, implementácii a hodnotení politík),⁸⁴ je možné uplatniť obe tieto stratégie:

- a) zvýšiť účasť žien na tvorbe plánu odpadového hospodárstva, čo umožní zohľadniť perspektívu žien pri jeho navrhovaní a následnom zavádzaní do praxe;
- b) začleniť rodovú perspektívu do celkového prístupu k odpadovému hospodárstvu – od vzniku odpadu, cez jeho manipuláciu, skladovanie a spracovanie na mieste, zber odpadu, jeho prekládku a prepravu, recykláciu, spracovanie a zhodnocovanie odpadu až po jeho zneškodnenie.⁸⁵

3.2.4 Odpadová „skladačka“

Odpadové hospodárstvo v EÚ nie je jednotnou výzvou, ale skôr skladačkou pozostávajúcou z rôznych druhov odpadu, ktoré majú odlišné environmentálne a rodové dôsledky. Ako mimoriadne významné vystupujú štyri oblasti:

1. **Potravinový odpad**, ktorý je najväčším zdrojom emisií z domácností v EÚ, pričom hlavným zdrojom je metán vznikajúci na skládkach. Poukazuje na rodovo podmienené vzorce environmentálne zodpovedného správania.
2. **Elektronický odpad a remeselná ťažba**, ktoré predstavujú najrýchlejšie rastúci prúd odpadu a zároveň zdroj kritických surovín potrebných na zelenú transformáciu. Ženy a deti sú v tejto oblasti neúmerne vystavené toxickým rizikám.
3. **Stavebný a demolačný odpad**, ktorý je z hľadiska objemu jednoznačne najväčším prúdom odpadu. Je spätý so stavebným sektorom, v ktorom dominujú muži, a má závažné environmentálne dôsledky.
4. **Rýchla móda**, ktorá je súčasťou spotreby tovarov pre domácnosť a ilustruje, ako sa globálne nerovnosti a rodovo podmienené rozdelenie práce premietajú do neudržateľných spôsobov výroby a vzniku odpadu.
5. **Obalový odpad**, ktorého množstvo podporuje elektronický obchod a rýchla spotreba, poukazuje na environmentálny vplyv našej kultúry jednorazového používania a vyhadzovania.

Týchto päť „dielikov skladačky“ spolu predstavuje podstatnú časť európskej spotrebiteľskej environmentálnej stopy. Zároveň poukazujú na to, že odpad nie je iba environmentálnou otázkou, ale aj odrazom štrukturálnych nerovností: kto spotrebúva, kto znáša riziká a kto je vylúčený z prínosov obehového hospodárstva.

3.2.4.1 Potravinový odpad: najväčší prúd odpadu z domácností

Potravinový odpad si zaslúži osobitnú pozornosť, keďže patrí medzi najväčších producentov emisií skleníkových plynov na svete. Znižovanie množstva potravinového odpadu sa preto

⁸⁴ What is gender mainstreaming? 2025. Council of Europe [online]. K dispozícii na: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/what-is-gender-mainstreaming>

⁸⁵ Nalas. 2022. How to include Gender in Solid Waste Services. [online]. K dispozícii na: <https://www.nalas.eu/wp-content/uploads/2022/12/Guide-22Including-gender-in-solid-waste-services22.pdf>

považuje za jedno z najúčinnějších a najpraktickejších opatrení na zmiernenie zmeny klímy. Potravinový odpad zároveň odráža spôsob, akým rodové a sociodemografické faktory ovplyvňujú každodenné postupy, a Európska komisia sa v tejto oblasti výslovne zaviazala znížiť množstvo potravinového odpadu do roku 2030 o polovicu. Jeho hlavný vplyv na klímu súvisí s rozkladom na skládkach: keď sa organická hmotá rozkladá v podmienkach s nedostatkom kyslíka, uvoľňuje metán, ktorý je skleníkovým plynom s výrazne vyšším účinkom ako CO₂.⁸⁶

V roku 2023 pripadalo na každého obyvateľa EÚ približne 130 kg potravinového odpadu. Takmer 70 kg z tohto množstva pochádzalo z domácností.⁸⁷ Keďže domácnosti zohrávajú pri vzniku potravinového odpadu takú významnú úlohu, je nevyhnutné porozumieť správaniu jednotlivcov. Výskum z Číny z roku 2024 tiež ukazuje, že ženy sa trikrát častejšie ako muži zapájajú do kompostovania a citlivejšie reagujú na intervencie podporujúce triedenie odpadu v domácnostiach.⁸⁸ Výskum z Iránu z roku 2022 takisto potvrdzuje, že ženy často vykazujú vyššiu mieru environmentálne zodpovedného správania, najmä pri uplatňovaní princípu 3R (Reduce – obmedzovať, Reuse – opätovne používať, Recycle – recyklovať), hoci tieto vzorce sa v závislosti od kontextu líšia.⁸⁹

Niektoré z týchto štúdií pochádzajú z krajín mimo Európy a ich výsledky nemožno mechanicky prenášať do európskeho kontextu. Ilustrujú však širší trend, ktorý je zdokumentovaný aj v Európe – ženy majú tendenciu prejavovať väčšiu citlivosť v rámci environmentálne zodpovedného správania.^{90 91} Zároveň to vyvoláva otázku, prečo sú muži do takýchto postupov zapojení v menšej miere. Súčasťou komplexného riešenia by preto malo byť aj zohľadnenie úlohy maskulinity, teda spôsobu, akým normy spojené s mužskou identitou formujú postoje k zodpovednosti za domácnosť a životné prostredie (pozri [kapitolu 2.2.2](#)).

3.2.4.2 Elektronický odpad: najrýchlejšie rastúci druh odpadu

Je potrebné zdôrazniť, že elektronický odpad (e-odpad) patrí medzi najrýchlejšie rastúce druhy odpadu na svete a jeho vplyvy nie sú rodovo neutrálne. Ženy, najmä v rozvojových krajinách, často pracujú v neformálnom sektore zberu a spracovania elektronického odpadu, kde vykonávajú fyzicky náročné a nebezpečné práce bez ochranných prostriedkov, zdravotného poistenia alebo primeraného finančného ohodnotenia. Odhaduje sa, že v neformálnom sektore odpadového hospodárstva pracuje na celom svete približne 12,9 milióna žien¹; údaje zamerané

⁸⁶ EEA. 2022. Methane emissions in the EU: the key to immediate action on climate change. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/methane-emissions-in-the-eu-the-key-to-immediate-action-on-climate-change>

⁸⁷ Food waste and food waste prevention - estimates. 2024. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/110448.pdf>

⁸⁸ Zhang, Q., Pingping, L. 2024. Are There Gender Disparities in Household Kitchen Waste Separation? Proceedings of the 2024 9th International Conference on Modern Management, Education and Social Sciences (MMET 2024). DOI:10.2991/978-2-38476-309-2_96

⁸⁹ Alimoradiyan, H. et al. 2024. Fostering community participation in sustainable municipal solid waste management at multiple scales in Tehran, Iran. Results in Engineering 22. <https://doi.org/10.1016/j.rineng.2024.102174>

⁹⁰ Konstantinidou, A., Ioannou, K., Tsantopoulos, G., Arabatzis, G. 2024. "Citizens' Attitudes and Practices Towards Waste Reduction, Separation, and Recycling: A Systematic Review". Sustainability 16(22): 9969. <https://doi.org/10.3390/su16229969>

⁹¹ Rybova, K. 2019. Do Sociodemographic Characteristics in Waste Management Matter? Case Study of Recyclable Generation in the Czech Republic. Sustainability 11(7). <https://doi.org/10.3390/su11072030>

výlučne na Európsku úniu v tomto kontexte, žiaľ, neexistujú.⁹² Táto práca zahŕňa vystavenie toxickým látkam, ako sú olovo, ortuť a dioxíny, ktoré majú závažné dôsledky na reprodukčné zdravie vrátane negatívneho vplyvu na vývoj plodu u tehotných žien.⁹³

Okrem toho sú ženy v sektore odpadového hospodárstva⁹⁴ často vylúčené z technických pozícií alebo pozícií spojených s rozhodovaním a čelia systémovým znevýhodneniam v prístupe k technológiám a pracovným príležitostiam.⁹⁵

Na riešenie narastajúceho množstva elektronického odpadu zaviedla EÚ smernicu WEEE (Waste Electrical and Electronic Equipment – odpad z elektrických a elektronických zariadení) prvýkrát v roku 2002. Neskoršia revízia z roku 2012 posilnila jej zameranie na predchádzanie negatívnym vplyvom odpadu z elektrických a elektronických zariadení a ich znižovanie prostredníctvom podpory oddeleného zberu, zhodnocovania, recyklácie a prípravy na opätovné použitie. Kľúčovým prvkom smernice je rozšírená zodpovednosť výrobcu (EPR), ktorá vyžaduje, aby výrobcovia elektrických a elektronických zariadení (EEE) financovali zber a spracovanie odpadu z elektrických a elektronických zariadení (WEEE). Tým sa prenáša zodpovednosť zo spotrebiteľov a vlád na výrobcov a zároveň sa podporuje udržateľnejší dizajn výrobkov.

Od prijatia revidovanej smernice sa zber WEEE v EÚ výrazne zvýšil, približne o 65 % medzi rokmi 2012 a 2021. V roku 2022 zostal cieľ zberu WEEE na úrovni 65 % pre mnohé krajiny EÚ nedosiahnuteľný. Bulharsku, Lotyšsku a Slovensku sa však tento cieľ podarilo dosiahnuť, pričom miera zberu sa vypočítava na základe množstva takýchto zariadení uvedených na trh v predchádzajúcich troch rokoch.⁹⁶ Podľa najnovšieho prieskumu sa v roku 2023 v EÚ oficiálne vyzbieralo v priemere 11,6 kg elektronického odpadu na obyvateľa, zatiaľ čo na trh bolo uvedených 32,2 kg nových elektrických a elektronických zariadení (EEE) na osobu.⁹⁷

Recyklácia je veľmi účinným riešením na spracovanie elektronického odpadu, ako aj odpadu z batérií a akumulátorov. **Takmer polovica (46 %) prenosných batérií a akumulátorov predaných v EÚ bola v roku 2022 vyzbieraná na recykláciu.** V období od roku 2009 do roku 2022 sa množstvo vyzbieraných batérií a akumulátorov zdvojnásobilo. V roku 2022 sa v EÚ predalo 244 000 ton prenosných batérií a v tom istom roku sa na recykláciu vyzbieralo 111 000 ton použitých

⁹² WHO. 2021. Soaring e-waste affects the health of millions of children, WHO warns. World Health Organization [online]. K dispozícii na: <https://www.who.int/news/item/15-06-2021-soaring-e-waste-affects-the-health-of-millions-of-children-who-warns>

⁹³ McAllister, L., Mageem, A., Hale, B. 2014. Women, E-Waste, and Technological Solutions to Climate Change. Health and Human Rights 16(1). K dispozícii na: https://www.researchgate.net/publication/264381053_Women_E-Waste_and_Technological_Solutions_to_Climate_Change

⁹⁴ EIGE. 2021. Decision-making in environment and climate change: women woefully under-represented in the EU Member States. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/decision-making-environment-and-climate-change-women-woefully-under-represented-eu-member-states?lang=hr&utm>

⁹⁵ UNEP. 2025. Gender and Waste management. UN environment programme [online]. K dispozícii na: <https://www.unep.org/ietc/index.php/what-we-do/gender-and-waste-management>

⁹⁶ Eurostat. 2024. Waste statistics - electrical and electronic equipment. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/32212.pdf>

⁹⁷ Eurostat. 2025. Over 32 kg/person of new electrical & electronic gear. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251030-2>

prenosných batérií.⁹⁸ Elektronický odpad totiž obsahuje vzácne kovy, ktoré možno efektívne recyklovať a opätovne využívať vo výrobe. Medzi najcennejšie patria zlato, striebro, kobalt, platina a meď. Napríklad mobilné telefóny môžu obsahovať až 30 rôznych kovov, pričom niektoré z nich sú nevyhnutné na výrobu nových technológií. Recyklácia týchto materiálov znižuje potrebu ťažby primárnych surovín, čo má ekonomický prínos v podobe úspor pri výrobe nových zariadení, no mimoriadne významné sú najmä environmentálne prínosy. Zároveň má recyklácia priamy a významný vplyv na životy ľudí, predovšetkým preto, že znižuje potrebu neustálej ťažby nových surovín.

Ťažba a ťažobný odpad: nerovnosť a prežitie

Remeselná a drobná ťažba je dôležitým zdrojom obživy pre milióny ľudí v krajinách globálneho Juhu, najmä v regiónoch, kde sú iné možnosti príjmu obmedzené. Pre mnohé komunity predstavuje jednu z mála dostupných možností, ako si zarobiť na živobytie – často je flexibilná, okamžite dostupná a prepojená s globálnymi trhmi, na ktorých rastie dopyt po „zelených“ technológiách, vzácnych kovoch a drahokamoch. Počas období rastu cien komodít poskytuje remeselná a drobná ťažba pomerne rýchly príjem, ktorý často prevyšuje príjmy z poľnohospodárstva alebo iných foriem práce vo vidieckych oblastiach. Pre niektoré domácnosti predstavuje ťažba dočasnú formu ekonomickej stability alebo cestu k sociálnemu vzostupu.^{99 100}

Hoci sa ťažba bežne spája s veľkými korporáciami a ťažkou technikou, odhaduje sa, že približne 40,5 milióna ľudí na celom svete sa živí drobnou ťažbou – často pracujú neformálne, ručne, s obmedzeným vybavením a mimo dosahu štátnej regulácie. Títo pracovníci si zvyčajne sami organizujú pracovné podmienky, delia sa o riziká aj zisky, no zároveň nesú plnú zodpovednosť za dôsledky svojej činnosti vrátane zdravotných a environmentálnych dôsledkov.¹⁰¹

Remeselná a drobná ťažba sa často vykonáva v ekologicky citlivých oblastiach, čo spôsobuje odlesňovanie, kontamináciu vody, stratu biodiverzity a emisie a zároveň prehľbuje sociálne a rodové nerovnosti.

Neviditeľní pracovníci transformácie: muži/chlapci a ženy/dievčatá

V priemere 70 % pracovnej sily v oblasti remeselnej a drobnej ťažby na celom svete tvoria muži, pričom v Afrike je podiel mužov 50 – 60 %. Muži čelia mimoriadne nebezpečným pracovným podmienkam: kopaniu v nestabilných šachtách, manipulácii s toxickými látkami (ortuť, kyanid,

⁹⁸ Eurostat. Waste statistics - recycling of batteries and accumulators. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics_-_recycling_of_batteries_and_accumulators

⁹⁹ Maconachie, R. 2022. "Artisanal Mining and Livelihoods in the Global South". In Nunan, F., Barnes, C., Krishnamurthy, S. (eds.). *The Routledge Handbook on Livelihoods in the Global South*. London: Routledge. pp. 346-352. doi:10.4324/9781003014041-35.

¹⁰⁰ Kara, S. 2023. *Cobalt Red: How the Blood of the Congo Powers Our Lives*. New York: St. Martin's Press.

¹⁰¹ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. K dispozícii na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

olovo), vystaveniu prachu a hluku, vyčerpaniu a často aj nedostatku pitnej vody či hygienických zariadení. Za túto prácu zarábajú menej ako 2 doláre denne.¹⁰²

Títo muži – a mnohí z nich sú dospievajúci alebo deti – pracujú bez ochranných prostriedkov, zdravotnej starostlivosti či právnej ochrany. Chlapci sú považovaní za „vhodných“ pracovníkov vďaka svojej malej postave a obratnosti. Využívajú sa na vstup do úzkych šácht a prácu v nich, kam sa iní pracovníci nezmestia, ale tiež na prepravu materiálu alebo ako kuriéri a pašeráci. Táto práca im znemožňuje prístup k vzdelaniu a vystavuje ich vážnym zdravotným rizikám – od zranení až po chronické ochorenia pľúc a neurologické poškodenia spôsobené vystavením ťažkým kovom.^{103 104} Napríklad v Demokratickej republike Kongo, ktorá zabezpečuje približne 70 % svetovej produkcie kobaltu, je 40 000 z 255 000 baníkov deťmi (chlapcami aj dievčatami).¹⁰⁵ Dokonca aj sedemročné deti sú posielané hľadať kovy desiatky metrov pod zemou, kde pracujú až 12 hodín denne za odmenu len jeden až dva doláre.¹⁰⁶

Hoci sa podzemná ťažba (vykonávaná prevažne mužmi) považuje za „hlavnú“ prácu, ktorá má vyššiu prestíž a je lepšie platená, práca žien pri ďalšom spracovaní rudy zahŕňa dlhodobé a intenzívne vystavenie toxickým látkam a prachu.¹⁰⁷ V dôsledku tohto rozdelenia úloh medzi mužských a ženských pracovníkov v ťažbe nesú ženy v subsaharskej Afrike v priemere najväčšiu časť rizík súvisiacich s bezpečnosťou a ochranou zdravia.¹⁰⁸ V priemere 30 % pracovnej sily v oblasti remeselnej a drobnej ťažby na celom svete tvoria ženy, pričom najvyšší podiel žien je v Afrike, kde dosahuje 40 až 50 %. V niektorých regiónoch tvoria ženy 60 až 100 % pracovnej sily v remeselnej ťažbe.^{109 110} Ich úlohy sú zvyčajne obmedzené na menej viditeľné, nedocenené a horšie platené činnosti, najmä spracovanie rudy, triedenie, drvenie, premývanie materiálu a ďalšie podporné činnosti. Tieto úlohy sa vykonávajú nad zemou, často na otvorených priestranstvách v

¹⁰² IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. K dispozícii na:

<https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹⁰³ Rundle, M. 2016. Child labour revealed at heart of battery supply chain. WIRED [online]. K dispozícii na:

<https://www.wired.com/story/cobalt-mining-amnesty-international/>

¹⁰⁴ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. K dispozícii na:

<https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹⁰⁵ Lawson, M.F. 2021. The DRC Mining Industry: Child Labor and Formalization of Small-Scale Mining. Wilson Center [online]. K dispozícii na: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/drc-mining-industry-child-labor-and-formalization-small-scale-mining>

¹⁰⁶ Amnesty International. 2016. “This is what we die for”: Human rights abuses in the Democratic Republic of the Congo power the global trade in cobalt. London: Peter Benenson House. [online]. K dispozícii na: <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/05/AFR6231832016ENGLISH.pdf>

¹⁰⁷ Armah, F. A., Boamah, S. A., Quansah, R., Obiri, S., & Luginaah, I. 2016. “Working conditions of male and female artisanal and small-scale gold miners in Ghana: Examining existing disparities”. *The Extractive Industries and Society* 3 (2): 464-474. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2015.12.010>

¹⁰⁸ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. K dispozícii na: <https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹⁰⁹ Onuh, B., 2002. Nigeria: Salt Women of Keana. AllAfrica.com [online]. K dispozícii na: <http://allafrica.com/stories/200211190755.html>

¹¹⁰ ILO. 1999. Social and Labour Issues in Small-scale Mines: Report for discussion at the Tripartite Meeting on Social and Labour Issues in Small-scale Mines. Geneva. International Labour Organization [online]. K dispozícii na: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/%40ed_dialogue/%40sector/documents/meetingdocument/wcms_714371.pdf

blízkosti ťažobných miest, kde ženy ručne čistia vyťažенý materiál pomocou vody, chemikálií (napríklad kyanidu) alebo jednoduchých nástrojov.¹¹¹

Ženy, rovnako ako muži, zvyčajne pracujú bez primeranej ochrany; ženy často pracujú bosé a bez rukavíc, v priamom kontakte s kontaminovanou vodou.¹¹² To vedie k dermatologickým, respiračným a problémom reprodukčného zdravia. Napriek vysokej miere vystavenia rizikám a náročnosti ich práce je ich práca systematicky nedoceňovaná, čo prispieva k prehľbovaniu rodového rozdielu v odmeňovaní. V dôsledku toho dievčatá často predčasne opúšťajú školu, čím strácajú prístup k vzdelaniu a možnosť vymaniť sa z generačnej chudoby. Mnohé ženy pokračujú v práci počas tehotenstva alebo sa starajú o malé deti, ktoré sa často nachádzajú priamo na pracovisku. Zdravotné riziká preto nie sú len individuálne, ale majú aj medzigeneračný charakter. Túto situáciu ešte zhoršuje kombinácia environmentálnej záťaže a rodovo podmienených očakávaní: ženy nie sú len pracovníčkami v ťažbe, ale zároveň nesú zodpovednosť za varenie, pranie a ďalšie domáce práce, ktoré často zahŕňajú používanie kontaminovanej vody.¹¹³

Okrem fyzickej a ekonomickej záťaže čelia ženy v komunitách spojených s remeselnou a drobnou ťažbou aj vyššiemu riziku sexuálneho obťažovania, násillia a spoločenskej stigmatizácie. Nedostatok právnej ochrany a patriarchálne mocenské štruktúry spôsobujú, že prípady zneužívania sú často zamlčovane alebo vnímané ako „bežná súčasť“ ťažobného prostredia. Obzvlášť zraniteľné sú slobodné ženy, migrantky alebo ženy ekonomicky závislé od sprostredkovateľov či kupujúcich. Vysoká je aj miera prostitúcie.¹¹⁴ Je potrebné zdôrazniť, že mnohé z týchto detí (chlapci aj dievčatá) pracujú v prostredí, v ktorom sú násillie a zneužívanie každodennou realitou.¹¹⁵

Ekosystém nerovnosti: keď chudoba vyčerpáva a príroda platí cenu

Remeselná a drobná ťažba sa často vykonáva v ekologicky cenných a citlivých oblastiach, ako sú územia pozdĺž riek, tropické lesy, oblasti s vysokou biodiverzitou či dokonca chránené územia.¹¹⁶ V snahe zabezpečiť si základné životné potreby sa baníci podieľajú na rozsiahlych odlesňovaniach, ktoré sú spôsobené potrebou dreva na varenie a tavenie kovov, čo vedie k erózii pôdy a narúšaniu vodných tokov. Ťažba v riekach vedie ku kontaminácii toxickými látkami, ako

¹¹¹ Hinton, J. J., Veiga, M. M., & Beinhoff, C. 2003. Women and Artisanal Mining: Gender Roles and the Road Ahead. In G. Hilson (Ed.), *The Socio-Economic Impacts of Artisanal and Small-Scale Mining in Developing Countries*. London: Taylor & Francis. K dispozícii na:

<https://web.archive.org/web/20160910103259/http://siteresources.worldbank.org/INTOGMC/Resources/336099-1163605893612/hintonrolereview.pdf>

¹¹² Armah, F. A., Boamah, S. A., Quansah, R., Obiri, S., & Luginaah, I. 2016. "Working conditions of male and female artisanal and small-scale gold miners in Ghana: Examining existing disparities". *The Extractive Industries and Society* 3(2): 464-474. [1016/j.exis.2015.12.010](https://doi.org/10.1016/j.exis.2015.12.010)

¹¹³ Basu, N. et al. 2015. "Integrated assessment of artisanal and small-scale gold mining in Ghana--part 1: human health review." *International journal of environmental research and public health* 12 (5): 5143-5176. DOI: [10.3390/ijerph120505143](https://doi.org/10.3390/ijerph120505143)

¹¹⁴ Tychsen, J. (ed.). 2022. *Artisanal and Small-Scale Mining Handbook for English-Speaking Eastern and Northern African Regions*. Copenhagen, Denmark: Geological Survey of Denmark and Greenland [online]. K dispozícii na: <https://pub.geus.dk/da/publications/artisanal-and-small-scale-mining-handbook-for-english-speaking-ea>

¹¹⁵ Rundle, M. 2016. Child labour revealed at heart of battery supply chain. WIRED [online]. K dispozícii na: <https://www.wired.com/story/cobalt-mining-amnesty-international/>

¹¹⁶ Butsic, V., Baumann, M., Shortland, A., Walker, S., & Kuemmerle, T. 2015. Conservation and conflict in the Democratic Republic of Congo: The impacts of warfare, mining, and protected areas on deforestation. *Biological Conservation*, 191: 266–273. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2015.06.037>

sú ortuť, kyanid a kyslé odtoky, ktoré sa dostávajú do potravinového reťazca. Ťažké kovy sa hromadia v rybách a iných vodných organizmoch a následne sa dostávajú do ľudského organizmu – najzávažnejšie pritom ovplyvňujú deti, tehotné ženy a samotných baníkov.¹¹⁷

Prečo je dôležité hovoriť o tejto problematike v kontexte Európskej únie, keď ťažba prebieha najmä v krajinách „globálneho Juhu“? Ťažba ťažkých a vzácnych kovov, ako sú kobalt, lítium alebo platina, úzko súvisí s modernými technológiami, od ktorých je európska spoločnosť závislá – od výroby batérií pre elektrické vozidlá cez elektroniku až po obnoviteľné zdroje energie. Dopyt EÚ po týchto materiáloch rýchlo rastie, pretože tento sektor sa považuje za nevyhnutný na dosiahnutie klimateckej neutrality a zároveň získava významné investície a politickú podporu prostredníctvom **Európskej zelenej dohody** a ďalších medzinárodných klimateckých stratégií.¹¹⁸

Hoci sa väčšina týchto nerastných surovín nachádza mimo Európy – napríklad Južná Afrika zabezpečuje 71 % potrieb EÚ v oblasti platinových kovov¹¹⁹ –, ich dostupnosť priamo ovplyvňuje schopnosť EÚ dosahovať svoje klimatecké ciele a posilňovať technologickú sebestačnosť. Tento rozsiahly dovoz a rastúci dopyt stavajú EÚ do pozície významného aktéra vo vzťahu ku krajinám, v ktorých sa tieto suroviny ťažia. Z toho vyplýva aj určitá miera spoluzodpovednosti EÚ za procesy súvisiace s ťažbou.

Pre EÚ, ktorá sa prezentuje ako líder v oblasti udržateľnosti a ochrany ľudských práv,¹²⁰ je nevyhnutné zaoberať sa otázkou, či sa suroviny využívané v európskom priemysle (elektrické vozidlá, solárne panely, veterné turbíny a batérie na uskladňovanie energie z obnoviteľných zdrojov závisia od kobaltu, lítia, zinku a zlata) ťažia za spravodlivých a zodpovedných podmienok (viac o paradoxe udržateľnosti a rozdieloch v dekarbonizácii sa dočítate v [kapitole 4.2.1](#)). To znamená nielen zavedenie prísnejších pravidiel pre dodávateľské reťazce, ale aj podporu projektov, ktoré zlepšujú životné podmienky v ťažobných regiónoch (napríklad s dôrazom na transparentnosť, spravodlivé pracovné podmienky a environmentálne štandardy).

Zároveň **pozornosť venovaná tejto problematike predstavuje príležitosť na inovácie priamo v EÚ**. Investície do recyklácie vzácnych kovov, výskumu alternatívnych materiálov a efektívnejšieho využívania zdrojov môžu znížiť závislosť od dovozu a posilniť odolnosť európskeho hospodárstva. Prepojenie technologického pokroku so zodpovednou zahraničnou politikou preto môže priniesť nielen ekonomické výhody, ale aj posilniť globálnu úlohu EÚ ako aktéra podporujúceho spravodlivejšie a udržateľnejšie pravidlá pre nakladanie s prírodnými zdrojmi.

¹¹⁷ Hentschel, T., Hruschka, F., Priester, M. 2002. Global report on artisanal and small-scale mining. International Institute for Environment and Development (IIED). K dispozícii na:

<https://www.iied.org/sites/default/files/pdfs/migrate/G00723.pdf>

¹¹⁸ IGF. 2017. Global Trends in Artisanal and Small-Scale Mining (ASM): A review of key numbers and issues. International Institute for Sustainable Development (IISD) [online]. K dispozícii na:

<https://www.iisd.org/system/files/publications/igf-asm-global-trends.pdf>

¹¹⁹ ANSA. 2025. Can the EU win in the rare earths game? ANSA English [online]. K dispozícii na:

https://www.ansa.it/english/news/2025/03/26/can-the-eu-win-in-the-rare-earths-game_7a91d803-e139-4102-b673-a8ba682f9f10.html

¹²⁰ EEAS. 2020. EU takes global lead in protecting and supporting human rights and democracy. European External Action Service [online]. K dispozícii na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-takes-global-lead-protecting-and-supporting-human-rights-and-democracy_en

3.2.4.3 Stavebný odpad a odpad z demolácií

Nakladanie so stavebným a demolačným odpadom (C&D odpad) predstavuje významnú výzvu pre environmentálnu politiku v Európskej únii. Hoci sa stavebný a demolačný odpad považuje za jeden z najľahšie recyklovateľných druhov odpadu s potenciálom opätovného využitia až 97 %, z hľadiska objemu predstavuje jeden z najväčších podielov na celkovom množstve odpadu v EÚ.¹²¹ V roku 2022 tvoril stavebný a demolačný odpad 38,4 % všetkého odpadu vyprodukovaného v EÚ.¹²²

Hoci oficiálna miera zhodnocovania odpadu v EÚ dosahuje 89 %, ¹²³ tento údaj je do veľkej miery spôsobený opätovným využívaním materiálov, ako sú zemina a kamene.¹²⁴ Naopak, materiály ako drevo, sklo či plasty sa recyklujú v oveľa menšej miere.¹²⁵ Okrem toho sa rastúci podiel nebezpečného stavebného a demolačného odpadu vyváža mimo EÚ,¹²⁶ čo vyvoláva obavy týkajúce sa transparentnosti aj environmentálnej spravodlivosti.

Európske stavebníctvo zároveň zostáva jedným z rodovo najviac nevyvážených sektorov, pričom ženy tvoria iba približne 10 % celkovej pracovnej sily.¹²⁷ Táto nerovnováha je obzvlášť problematická v kontexte zelenej transformácie. Očakáva sa, že investície do ekologického stavebníctva a odpadového hospodárstva vytvoria nové pracovné miesta a príležitosti,¹²⁸ no pretrvávajúce nedostatočné zastúpenie žien a prekážky, ktorým čelia, znamenajú riziko, že z týchto prínosov budú vylúčené. Namiesto zmenšovania existujúcich rozdielov tak môžu tieto investície neúmyselne prehĺbiť nerovný prístup k zamestnaniu a finančným príležitostiam a posilniť rodové rozdiely na trhu práce.

Táto problematika je obzvlášť významná, keďže údaje¹²⁹ poukazujú na jasnú súvislosť medzi posilnením postavenia žien a rozvojom finančných tokov podporujúcich udržateľné hospodárstvo. Inými slovami, keď majú ženy lepší prístup k rozhodovacím pozíciám, kapitálu alebo investičným príležitostiam, objem finančných prostriedkov smerujúcich do environmentálne šetrných projektov (napríklad do udržateľnej výstavby alebo nakladania so stavebným odpadom) výrazne rastie. Z

¹²¹ Eurostat. 2024. Waste statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics

¹²² Ibid.

¹²³ Caro, D. at al. 2024. Environmental and socio-economic effects of construction and demolition waste recycling in the European Union. *Science of the Total Environment*, 908, Article 168295. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.168295>

¹²⁴ EPA. 2023. Construction & Demolition Waste Statistics for Ireland. Environmental Protection Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.epa.ie/our-services/monitoring--assessment/waste/national-waste-statistics/construction--demolition/>

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Eurostat. 2024. Waste shipment statistics. Eurostat: Statistic Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_shipment_statistics

¹²⁷ iBinder. Why we need more women in construction. iBinder [online]. K dispozícii na: <https://ibinder.com/en/knowledge-hub/why-we-need-more-women-in-construction/>

¹²⁸ Sharma, N., Pundir, V., Goel, M., Bhatt, V. 2022. Green Entrepreneurship: Prospects and Challenges. International Conference on Fourth Industrial Revolution Based Technology and Practices (ICFIRTP): 96–100. <https://doi.org/10.1109/ICFIRTP56122.2022.10059446>

¹²⁹ Chen, F.-H. 2024. Green finance and gender equality: Keys to achieving sustainable development. *Green Finance* 6(4): 585–611. <https://doi.org/10.3934/GF.2024022>

dostupných dôkazov tiež vyplýva, že rodová diverzita vo vedení nielen zlepšuje kvalitu environmentálneho manažmentu, ale zároveň zvyšuje dlhodobú výkonnosť spoločností.¹³⁰

Táto rodová nerovnováha sa však premieta aj do významných zdravotných a bezpečnostných rizík pre ženy. Ženy pracujúce v stavebníctve uvádzajú vyššiu mieru vnímaného stresu a pracovných úrazov v porovnaní s mužmi. Často je to priamym dôsledkom kultúry v odvetví, v ktorom dominujú muži, nedostatku osobných ochranných pracovných prostriedkov vhodných pre ženy a nevyhovujúcich hygienických zariadení. Ženy tiež častejšie čelia rodovej diskriminácii, šikane a sexuálnemu obťažovaniu, čo môže viesť k tomu, že im nie je poskytnutá nevyhnutná praktická odborná príprava, a tým sa zvyšuje riziko pracovných úrazov.¹³¹

Zdravotné riziká spojené so stavebným a demolačným odpadom však presahujú rámec rizík spojených s výkonom povolania. Ak sa stavebný odpad zneškodňuje nevhodným spôsobom, uvoľňujú sa do životného prostredia nebezpečné látky, ako azbest, ťažké kovy a olovo, ktoré znečisťujú ovzdušie, pôdu a vodu a významne prispievajú k vzniku závažných ochorení, najmä rakoviny pľúc, mezoteliómu, azbestózy a kardiovaskulárnych ochorení. V období rokov 1994 až 2010 bolo v európskom regióne zaznamenaných 106 180 úmrtí na mezotelióm a azbestózu, čo predstavovalo 60 % všetkých takýchto úmrtí na celom svete.¹³²

Muži čelia výrazne vyšším rizikám, pretože tvoria väčšinu pracovníkov priamo na stavbách a pri demolačných prácach. Ich každodenné pracovné úlohy často zahŕňajú priamu expozíciu azbestu, ťažkým kovom, prachu a ďalším nebezpečným látkam v oveľa vyšších koncentráciách, než aké sa vyskytujú v bežnom životnom prostredí. Dlhodobé vystavenie týmto podmienkam vysvetľuje, prečo sa u mužov v porovnaní so ženami vyskytuje výrazne vyššia miera mezoteliómu, azbestózy a ďalších ochorení z povolania.¹³³ Ženy však tiež patria medzi rizikové skupiny, a to buď v dôsledku sekundárnej expozície (napríklad pri praní kontaminovaného pracovného oblečenia), alebo v dôsledku vyššej biologickej citlivosti na niektoré toxické látky.

Tieto vzorce ďalej posilňujú rodové rozdiely v preventívnom správaní v oblasti zdravia a vo vyhľadávaní zdravotnej starostlivosti. Výskum rozdielov vo využívaní zdravotnej starostlivosti (2025) konzistentne ukazuje, že ženy častejšie využívajú ambulantnú a preventívnu starostlivosť, zatiaľ čo muži majú tendenciu využívať zdravotný systém menej často a vyhľadávajú ho až v prípade závažnejších zdravotných problémov. Hoci miera hospitalizácie zostáva relatívne podobná, rozdiel vo využívaní bežnej a preventívnej zdravotnej starostlivosti sa medzi jednotlivými európskymi krajinami výrazne líši, čo poukazuje na úlohu kultúrnych noriem, zdravotných politík a prekážok v dostupnosti zdravotnej starostlivosti pri formovaní tohto správania. Riešenie týchto

¹³⁰ Chen, F.-H. 2024. Green finance and gender equality: Keys to achieving sustainable development. *Green Finance* 6(4): 585–611. <https://doi.org/10.3934/GF.2024022>

¹³¹ Curtis, H., Meischke, H., Stover, B., Simcox, N., Seixas, N. 2018. Gendered Safety and Health Risks in the Construction Trades. *Annals of Work Exposures and Health* 62(4): 404–415 DOI: [10.1093/annweh/wxy006](https://doi.org/10.1093/annweh/wxy006)

¹³² Kameda, T., Takahashi, K., Kim, R., Jiang, Y., Movahed, M., Park, E.K., Rantanen, J. 2014. Asbestos: use, bans and disease burden in Europe. *Bull World Health Organ* 92(11): 790-797. doi: [10.2471/BLT.13.132118](https://doi.org/10.2471/BLT.13.132118)

¹³³ Alpert, N., van Gerwen, M., Taioli, E. 2020. Epidemiology of mesothelioma in the 21st century in Europe and the United States, 40 years after restricted/banned asbestos use. *Transnational Lung Cancer Research* 9(1). K dispozícii na: <https://tlcr.amegroups.org/article/view/33627/html>

rozdielov si preto vyžaduje ciele intervencie zohľadňujúce konkrétny kontext, ktoré znižujú rodovo špecifické prekážky a podporujú vyváženejšie využívanie zdravotnej starostlivosti.¹³⁴

Zároveň údaje na národnej úrovni ukazujú, že tieto trendy nie sú vždy jednotné. Napríklad zistenia z Českej republiky poukazujú na komplexnejší obraz: mierne vyšší podiel mužov v porovnaní so ženami uviedol, že v priebehu uplynulého roka absolvoval preventívnu prehliadku u všeobecného lekára, zatiaľ čo ženy častejšie absolvovali preventívne prehliadky v dlhšom časovom horizonte alebo sa pravidelnejšie zapájali do niektorých foriem monitorovania zdravotného stavu, ako je napríklad meranie krvného tlaku.¹³⁵ Tieto rozdiely naznačujú, že rodové rozdiely v prevencii sú komplexné a závisia od konkrétneho kontextu, celkovo však stále poukazujú na širší trend, podľa ktorého sú muži menej zapojení do pravidelnej preventívnej zdravotnej starostlivosti, čo môže zvyšovať ich zraniteľnosť voči neskorej diagnostike a závažnejším zdravotným následkom.

Okrem toho je otázka environmentálnej spravodlivosti zrejmá aj z neúmerného vplyvu zneškodňovania odpadu na zraniteľné komunity. Marginalizované skupiny, ako sú rómske komunity a komunity Travellerov v Európe, sú často nútené žiť v blízkosti skládok a priemyselných oblastí. Toto vystavenie znečisteniu predstavuje formu **environmentálneho rasizmu**, ktorá vedie k tomu, že priemerná dĺžka života týchto komunit je o 10 – 15 rokov kratšia než u ostatných Európanov.¹³⁶

3.2.4.4 Rýchla móda: recyklácia, odpad a rodové súvislosti

Rýchla móda nie je len príbehom nerovností v spotrebe a výrobe (pozri [kapitolu 3.3.6](#)), ale zároveň predstavuje čoraz väčšiu výzvu v oblasti vzniku odpadu. Oblečenie má štvrtý najväčší vplyv na životné prostredie zo všetkých kategórií spotreby v EÚ, pričom tento vplyv sa často prejavuje mimo krajín EÚ. Na konci životného cyklu módnych výrobkov čelí toto odvetvie čoraz väčším problémom pri nakladaní s odpadom, ktoré majú významné rodové dôsledky. Na celom svete sa späť na výrobu nového oblečenia recykluje menej ako 1 % materiálov použitých na jeho výrobu;¹³⁷ väčšina vyradeného oblečenia končí na skládkach alebo v spaľovniach, často priamo v komunitách globálneho Juhu alebo v ich blízkosti.¹³⁸ Tieto miesta zneškodňovania odpadu neúmerne ovplyvňujú marginalizované skupiny obyvateľstva, pričom ženy často nesú hlavnú zodpovednosť za nakladanie s odpadom v domácnosti a za riešenie jeho zdravotných dôsledkov.

¹³⁴ Golinelli, D., Sanmarchi, F., Guarducci, G., Palombarini, J., Benetti, P., et al. 2025. "Gender differences in healthcare utilization across Europe: Evidence from the European Health Interview Survey". *Health Policy* 162, 105448. <https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2025.105448>

¹³⁵ Čapková, N., Lustigová, M. 2022. *Zdravotní stav české populace: Výsledky studie EHES 2019*. Státní zdravotní ústav [online]. ISBN 978-80-7071-416-4 (pdf). K dispozícii na: <https://szu.gov.cz/wp-content/uploads/2023/01/ehes2022.pdf#:~:text=X%20Preventivn%C3%AD%20prohl%C3%ADku%20u%C2%A0praktick%C3%A9ho%20l%C3%A9ka%C5%99e,interval%20preventivn%C3%AD%20prohl%C3%ADky%20del%C5%A1%C3%AD%20ne%C5%BE>

¹³⁶ Heidegger, P., Silk, R., Doghi, L. 2024. Bearing the brunt: Roma and traveller experiences of environmental racism in Western Europe. European Environmental Bureau [online]. K dispozícii na: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2024/01/roma-report-WEB-1.pdf>

¹³⁷ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliament [online]. K dispozícii na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

¹³⁸ Wohlgemuth, V. 2022. How fast fashion is using the Global South as a dumping ground for textile waste. Greenpeace International [online]. K dispozícii na: <https://www.greenpeace.org/international/story/53333/how-fast-fashion-is-using-global-south-as-dumping-ground-for-textile-waste/>

Ženy v týchto komunitách sú tiež často zamestnané v neformálnom sektore zberu odpadu, kde v nebezpečných podmienkach triedia textilný odpad bez právnej ochrany alebo primeraného finančného ohodnotenia.¹³⁹ Vyraďené výrobky rýchlej módy navyše často smerujú na trhy s použitým oblečením v afrických a juhoázijských krajinách, čím oslabujú miestny textilný priemysel a vytvárajú nové závislosti, ktoré narúšajú odolnosť miestnych ekonomík.¹⁴⁰

V tejto správe je potrebné hovoriť o odpade z oblečenia, pretože občania EÚ patria medzi najväčších spotrebiteľov módy. V EÚ sa každý rok vyhodí približne 12 kg oblečenia na osobu.¹⁴¹ Podľa Európskej environmentálnej agentúry (EEA) smerovala v roku 2019 takmer polovica použitého textilu vyvážaného z EÚ do afrických krajín a 41 % bolo vyvezených do ázijských krajín. **Množstvo použitého textilu vyvážaného z EÚ sa za posledné dve desaťročia strojnásobilo** – z niečo vyše 550 000 ton v roku 2000 na takmer 1,7 milióna ton v roku 2019.¹⁴²

Výroba textilu zahŕňa používanie viac ako 1 900 chemických látok, z ktorých 165 je v EÚ klasifikovaných ako nebezpečné.¹⁴³ Keďže však predajcovia ultra-rýchlej módy pôsobia výlučne online a nemajú fyzickú prítomnosť v členských štátoch EÚ, nevzťahujú sa na nich rovnaké regulačné povinnosti týkajúce sa toxických látok, aké platia pre domáce kamenné predajne. Zároveň sa významná časť tohto nekvalitného oblečenia dostáva aj do obchodov s použitým oblečením v EÚ, ktoré sú vyňaté z pravidiel chemickej bezpečnosti REACH,¹⁴⁴ čím vzniká regulačná medzera zvyšujúca riziko ďalšieho obehu výrobkov ultra-rýchlej módy, ako sú napríklad výrobky značiek TEMU alebo Shein. Hoci riešenia založené na obehovom hospodárstve (ako zdokonalené technológie recyklácie, rozšírená zodpovednosť výrobcu a upcyklácia) prinášajú nádej na zlepšenie situácie, hrozí, že zostanú iba technokratickými riešeniami, ak nebudú zároveň riešiť rodové a sociálne nerovnosti zakorenené v globálnych systémoch nakladania s odpadom. **Skutočne udržateľný a spravodlivý prístup k odpadu z**

¹³⁹ Dias, S., Ogando, A.C. 2015. From Theory to Action: Gender and Waste Recycling A Toolkit for Teachers, Researchers and Practitioners. Book One: Concepts, Tools and Good Practices. WIEGO [online]. K dispozícii na: <https://www.wiego.org/wp-content/uploads/2019/09/Dias-Ogando-gender-and-waste-toolkit-book-one.pdf>

¹⁴⁰ Suarez-Visbal, L. J., Rosales-Carreón, J., Corona, B., Alomoto, W., Worrell, E. 2024. Walking the circular talk: Analyzing the soft and hard aspects of circular economy implementation of ten business cases within the textile and apparel value chain. *Journal of Cleaner Production* 476, 143683. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.143683>

¹⁴¹ EU strategy for sustainable and circular textiles. European Commission [online]. K dispozícii na: https://environment.ec.europa.eu/strategy/textiles-strategy_en

¹⁴² EEA. 2023. Europe's used textiles are an increasing waste and export problem. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/newsroom/news/europes-used-textiles-are-an>

¹⁴³ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliament [online]. K dispozícii na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

¹⁴⁴ European Commission. 2018. *Commission Regulation (EU) 2018/1513 of 10 October 2018 amending Annex XVII to Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH) as regards certain substances classified as carcinogenic, mutagenic or toxic for reproduction (CMR), category 1A or 1B*. K dispozícii na: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C\(2018\)6521](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=PI_COM:C(2018)6521)

módneho priemyslu musí zohľadňovať hlasy, prácu a práva žien, ktoré sú najviac ovplyvnené situáciou v celom globálnom reťazci recyklácie.^{145 146}

3.2.4.5 Obalový odpad: skrytá cena pohodlnosti

Obalový odpad odráža rastúci tlak moderného konzumu a rýchly rozmach elektronického obchodu. Keď ľudia nakupujú viac, najmä online, výrobky sa odosielajú jednotlivo a často sú na ochranu a prezentáciu značky zabalené do viacerých vrstiev papiera, plastu a kartónu. Tento nárast doručovania zásielok viedol k neustálemu zvyšovaniu množstva obalových materiálov, ktoré sa používajú a následne vyhadzujú.

Hoci obaly zohrávajú kľúčovú úlohu pri ochrane tovaru a zabezpečení jeho bezpečného doručenia, ich krátka životnosť – od rozbalenia až po vyhodenie – z nich robí jeden z najviditeľnejších symbolov kultúry jednorazovej spotreby. Rastúce množstvo obalového odpadu nielen zaťažuje systémy recyklácie, ale prispieva aj k vyčerpávaniu zdrojov, emisiám skleníkových plynov a znečisťovaniu životného prostredia. Riešenie tohto problému si vyžaduje prehodnotenie spôsobu balenia výrobkov, podporu opakovane použiteľných materiálov a povzbudzovanie spotrebiteľov aj podnikov k udržateľnejším rozhodnutiam.¹⁴⁷

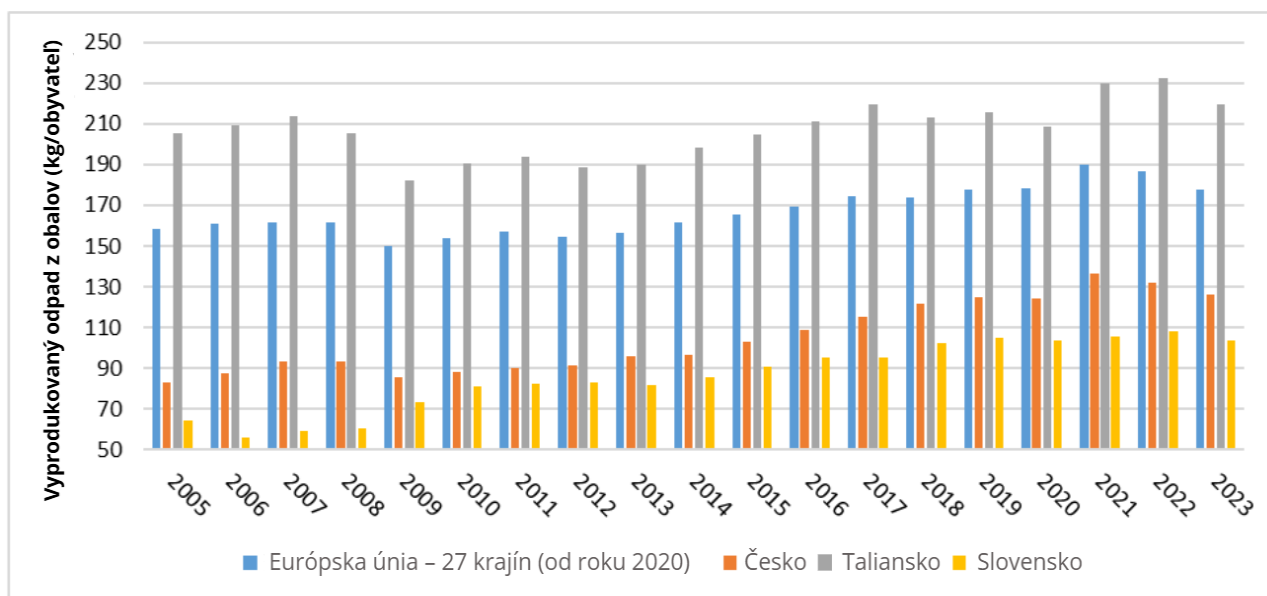
V roku 2023 vzniklo v EÚ takmer 80 miliónov ton obalového odpadu, čo predstavuje približne 178 kilogramov na osobu. Hoci ide v porovnaní s rokom 2022 o mierny pokles, Európania stále vyprodukovali viac obalového odpadu než pred desiatimi rokmi. Najväčší podiel tvoril papier a kartón (40 %), nasledovali plasty (20 %), sklo (19 %) a drevo (16 %).¹⁴⁸

¹⁴⁵ Suarez-Visbal, L. J., Rosales-Carreón, J., Corona, B., Alomoto, W., Worrell, E. 2024. Walking the circular talk: Analyzing the soft and hard aspects of circular economy implementation of ten business cases within the textile and apparel value chain. *Journal of Cleaner Production* 476, 143683. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.143683>

¹⁴⁶ Suarez-Visbal, L. J., Rosales-Carreón, J., Corona, B., Hoffman, J., Worrell, E. 2024. Transformative circular futures in the textile and apparel value chain: Guiding policy and business recommendations in the Netherlands, Spain, and India. *Journal of Cleaner Production* 447, 141512. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.141512>

¹⁴⁷ Eurostat. 2025. Packaging waste statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics&oldid=690329

¹⁴⁸ Ibid.

Obrázok č. 5: Produkcia obalového odpadu v EÚ v rokoch 2005 až 2023.¹⁴⁹

Pokiaľ ide o plasty, každý obyvateľ EÚ vyprodukoval v priemere 35 kilogramov plastového obalového odpadu, z ktorého sa recyklovalo len približne 15 kilogramov.¹⁵⁰ Hoci množstvo plastového odpadu v porovnaní s predchádzajúcim rokom kleslo len mierne, miera recyklácie zaznamenala mierne zlepšenie, čo poukazuje na dosiahnutý pokrok, ale aj na pretrvávajúcu výzvu spočívajúcu v znižovaní závislosti od plastov v celej EÚ. V roku 2023 však Belgicko, Holandsko, Taliansko, Česko, Slovinsko, Slovensko a Španielsko recyklovali viac ako 70 % vyprodukovaného obalového odpadu, čo je cieľ, ktorý má byť dosiahnutý do roku 2030.¹⁵¹

¹⁴⁹ Eurostat. 2025. Generation of packaging waste per capita. Eurostat: Data Browser [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/cei_pc040_custom_18837765/default/table?lang=en

¹⁵⁰ Eurostat. 2025. Plastic packaging waste in the EU: 35.3 kg per person. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251022-1>

¹⁵¹ Eurostat. 2025. Packaging waste statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Packaging_waste_statistics&oldid=690329

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Množstvo odpadu vo svete rýchlo rastie a podľa prognóz sa do roku 2050 zvýši o 73 % na 3,88 miliardy ton, pričom krajiny s vysokými príjmami produkujú neúmerne veľký podiel odpadu. V EÚ produkujú Česko a Taliansko menej odpadu, než je priemer, zatiaľ čo Slovensko prekračuje priemer EÚ.
- Krajiny s vysokými príjmami predstavujú iba 16 % svetovej populácie, no produkujú 34 % celkového množstva odpadu, čo vyvoláva zásadné otázky týkajúce sa globálnej spravodlivosti a modelov spotreby.
- Hoci Akčný plán EÚ pre obehové hospodárstvo (CEAP) smeruje k udržateľnému rastu, chýba v ňom rodová perspektíva. To prináša riziko, že finančné prostriedky budú smerovať najmä do technických sektorov, v ktorých dominujú muži, zatiaľ čo nedostatočné zastúpenie žien vo vedúcich pozíciách a v oblastiach STEM súvisiacich s obehovým hospodárstvom zostane nepovšimnuté.
- Spoločnosti s väčšou rodovou diverzitou vo svojich správnych radách majú výrazne vyššiu pravdepodobnosť, že znížia spotrebu energie, emisie aj spotrebu vody, čo naznačuje, že odstraňovanie rodových rozdielov je nevyhnutné pre úspešnú transformáciu smerom k obehovému hospodárstvu.
- Environmentálna stopa Európy je ovplyvnená piatimi kľúčovými tokmi odpadu s rozdielnymi rodovými vplyvmi: potravinový odpad (najväčší tok odpadu z domácností), elektroodpad (najrýchlejšie rastúci), stavebný odpad (objemovo dominovaný mužmi), rýchla móda (globálna nerovnosť v pracovných podmienkach) a obalový odpad (nárast v dôsledku elektronického obchodu).
- Ženy zohrávajú v obehovom hospodárstve kľúčovú, no často prehliadanú úlohu, najmä v oblasti recyklácie, opätovného používania a udržateľných postupov v domácnostiach, zatiaľ čo sektory s vyššou pridanou hodnotou zostávajú prevažne doménou mužov. Rodová diverzita vo vedení zlepšuje environmentálne výsledky, čo zdôrazňuje potrebu inklúzie vo všetkých fázach nakladania s odpadom.
- Stavebný a demolačný odpad predstavuje najväčší tok odpadu v EÚ z hľadiska objemu a dominuje mu mužská pracovná sila, čo vytvára rodovo podmienené bariéry pri prístupe k zeleným pracovným miestam. Rýchla móda a obalový odpad odrážajú globálne modely spotreby, pričom ženy sú neúmerne zasiahnuté neformálnou a nebezpečnou prácou. Odpad tak celkovo odráža environmentálne aj sociálne nerovnosti a vyžaduje riešenia zohľadňujúce rodové a kontextové špecifiká.

3.3 Každodenné činnosti a udržateľnosť

3.3.1 Voda v každodennom živote

Voda je základným zdrojom nevyhnutným pre ľudské zdravie, každodenný život a udržateľný rozvoj. Nedostatok vody už v súčasnosti celosvetovo ovplyvňuje polovicu svetovej populácie aspoň počas časti roka a dopyt po vode naďalej rastie v dôsledku urbanizácie, poľnohospodárstva a klimatickej zmeny. V období rokov 1970 až 2000 bol nedostatok vody spojený s 10 % nárastom globálnej migrácie (pozri [kapitolu 5.3.1](#)), čo ukazuje, že nedostatok vody nie je len environmentálnym problémom, ale aj sociálnym a politickým problémom, pretože vyvoláva presuny obyvateľstva.¹⁵² Prístup k sladkej vode a spôsob jej využívania však nie sú rodovo neutrálne. Ženy a muži využívajú vodu odlišnými spôsobmi, ktoré formujú spoločenské roly a štrukturálne nerovnosti. Tieto vzorce sú ďalej ovplyvnené tým, či ide o kontext globálneho Juhu alebo globálneho Severu.

Výskum už dlhodobo poukazuje na binárny naratív: ženy sú vykresľované ako zodpovedné za reprodukčné úlohy – ako je získavanie vody, varenie, hygiena a upratovanie –, zatiaľ čo muži sú spájaní s produktívnym využívaním vody, najmä v poľnohospodárstve a chove hospodárskych zvierat. Tento rámec sa premietol do výskumu, politik aj advokačných aktivít v oblasti vody, a to v globálnom Juhu aj globálnom Severe, hoci rôznymi spôsobmi. Skoršia kritika¹⁵³ prístupu v globálnom Juhu zdôrazňovala, že vodohospodárske politiky a projekty sa často zameriavali predovšetkým na praktické potreby žien, pretože ženy a dievčatá často nesú hlavnú zodpovednosť za získavanie vody. Ide o fyzicky náročnú a niekedy aj nebezpečnú úlohu, ktorá obmedzuje ich možnosti vzdelávania, plateného zamestnania a politickej participácie. V globálnom Juhu sa preto mnohé intervencie sústreďovali na zlepšenie infraštruktúry v domácnostiach, pričom zanedbávali štrukturálne nerovnosti, ako je nedostatočné zastúpenie žien v technických a rozhodovacích pozíciách.

Hoci mnohé súčasné iniciatívy vrátane iniciatív podporovaných organizáciou UN-Water dnes zdôrazňujú, že rodovo citlivé bezpečne riadené vodárenské, sanitárne a hygienické služby si vyžadujú riešenie praktických potrieb aj zabezpečenie aktívnej účasti žien na plánovaní, správe a riadení, pretrvávajúce nerovnosti naďalej zostávajú problémom.¹⁵⁴ Tieto nerovnosti pretrvávajú aj dnes: **ženy sú naďalej úzko spájané s neplateným zabezpečovaním hospodárenia s vodou v domácnostiach, zároveň však zostávajú nedostatočne zastúpené v technických pozíciách a vylúčené z rozhodovacích pozícií, ktoré formujú riadenie vodných zdrojov.** Uznatie tejto neplatennej práce v sektore vodného hospodárstva je nevyhnutné pre dosiahnutie rodovej rovnosti a spravodlivejšie rozdelenie práce v globálnom Juhu.¹⁵⁵

¹⁵² UN World Water Development Report. 2024. Statistics: Water demand and use. UNESCO [online]. K dispozícii na: <https://www.unesco.org/reports/wwdr/en/2024/s>

¹⁵³ Moser, C. 1989. Gender planning in the third world: Meeting practical and strategic gender needs. World Development 17(11): 1799-1825. [https://doi.org/10.1016/0305-750X\(89\)90201-5](https://doi.org/10.1016/0305-750X(89)90201-5)

¹⁵⁴ UN. 2025. Gender and Water. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.unwater.org/water-facts/water-and-gender>

¹⁵⁵ The state of women in the water domain. 2024. *Nat Water* 2, 803. <https://doi.org/10.1038/s44221-024-00313-7>

Hoci sú tieto súvislosti najviditeľnejšie v globálnom Juhu, kde neplatená zodpovednosť žien za získavanie vody zostáva kľúčovou otázkou, podobné vzorce možno pozorovať aj v industrializovaných regiónoch. Keďže väčšina členských štátov EÚ uvádza úplné pokrytie kvalitnými vodárenskými službami, diskusia v Európe sa odkláňa od otázky prístupu k vode smerom k efektívnosti a opatreniam na úsporu vody.¹⁵⁶

V tejto súvislosti výskum ukazuje, že ženy v industrializovaných regiónoch majú tendenciu vnímať hospodárenie s vodou predovšetkým v kontexte domácnosti^{157 158 159} – znižovania spotreby vody v domácnosti a zvyšovania efektívnosti –, zatiaľ čo muži sa častejšie zameriavajú na zavlažovacie systémy a riešenia na úrovni poľnohospodárskych podnikov. Tento rozdiel nie je len otázkou preferencií, ale odráža štrukturálne nerovnosti: ženy majú menší podiel vlastníctva poľnohospodárskej pôdy, menšie zapojenie do vlastníctva poľnohospodárskych podnikov a nižšiu účasť na tvorbe politík týkajúcich sa pridelovania vodných zdrojov. V dôsledku toho sú ženy často vylúčené z formálneho riadenia vodných zdrojov a rozhodovacích procesov.¹⁶⁰

Tendenciu žien šetriť vodou v domácnosti preto nemožno chápať ako ich hlavný či prirodzený príspevok k riadeniu vodných zdrojov – znamenalo by to opakovať chybu mnohých neindustrializovaných kontextov, v ktorých sa pozornosť obmedzovala na domácu infraštruktúru a hlasy žien boli vylúčené z rozhodovacích procesov. Výskum (2021) z Andalúzie (Španielsko) ukazuje, že ženy uvádzajú vyššiu mieru šetrenia vodou v domácnosti, no samotná táto skutočnosť nevysvetľuje, prečo považujú úspory vody v domácnosti za najlepšie riešenie. Úspory v domácnostiach totiž v skutočnosti nie sú najúčinnnejším opatrením v porovnaní so zavlažovaním, ktoré má na efektívnosť využívania vody oveľa väčší vplyv, napriek tomu mnohé ženy stále vnímajú domácnosť ako hlavný priestor, v ktorom môžu konať. Dôvody sú formované tak väčšou angažovanosťou žien v oblasti životného prostredia, ako aj štrukturálnymi nerovnosťami, ako je nerovný prístup k pôde, zavlažovaniu a rozhodovacím procesom. Inými slovami, ich postavenie v spoločnosti ich vedie k tomu, aby sa zameriavali na domácnosť, keďže majú menej príležitostí ovplyvňovať hospodárenie s vodou v iných oblastiach.¹⁶¹

Ak prijmeme naratív, podľa ktorého je úloha žien pri riadení vodných zdrojov predovšetkým záležitosťou domácnosti, posilňujeme tradičné rodové rozdelenie úloh a riskujeme, že ich vylúčime z oblastí, v ktorých sú v skutočnosti potrebné najväčšie úspory vody, ako je poľnohospodárstvo alebo hydrologické plánovanie. **Rodovo citlivý prístup k riadeniu vodných**

¹⁵⁶ EIGE. 2025. Gender-responsive evaluation for a sustainable future for all: Specific objective v. Promoting access to water and sustainable water management. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/toolkits/gender-responsive-evaluation-greena/tool-8/step-1/specific-objective-v>

¹⁵⁷ Granda, L. et al. 2024. Pro-environmental behaviour in household water use. A gender perspective. Sustainable Water Resources Management 10(49). <https://doi.org/10.1007/s40899-023-01027-6>

¹⁵⁸ Alvarado Espejo, J.M., Ontaneda, W., Padilla N., Ochoa-Moreno, W. 2021. Water saving practices conditioned by socioeconomic factors: a case study of Ecuadorian households. Journal of Environmental Manage 293: 112818. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.112818>

¹⁵⁹ Martínez-Espiñeira, R., García-Valiñas, M., Nauges, C. 2014. Households' pro-environmental habits and investments in water and energy consumption: determinants and relationships. Journal of Environmental Manage 133: 174–183. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2013.12.002>

¹⁶⁰ Lafuente, R.m Paneque, P., Cañadas, J.L. 2021. The Gender Gap in Water Management Preferences: Analyzing the Influence of Environmental Concern and Political Knowledge. Society & Natural Resources 34(11): 1472-1491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1971808>

¹⁶¹ Ibid.

zdrojov v Európe preto musí zahŕňať viac než len oceňovanie správania žien v domácnosti. Musí aktívne odstraňovať bariéry, ktoré ženám bránia vstupovať do rozhodovacích procesov, zabezpečiť rovnaký prístup k poznatkom a zdrojom a vytvárať podmienky, v ktorých môžu perspektívy žien zmysluplne ovplyvňovať vodohospodárske politiky. Takáto inklúzia môže posilniť sociálnu a environmentálnu efektívnosť riadenia vodných zdrojov, no vzhľadom na množstvo štrukturálnych a kontextových faktorov nemožno predpokladať, že samotná účasť žien automaticky vyrieši ekologické problémy. Namiesto toho by sa mala chápať ako jeden z kľúčových nástrojov na zabezpečenie spravodlivejšieho, transparentnejšieho a na potreby citlivejšieho riadenia.¹⁶²

Napokon je však dôležité poznamenať, že aj v Európe je dostupnosť sladkej vody nerovnomerná. Južné a husto osídlené oblasti čelia výraznému vodnému stresu, najmä počas letných mesiacov, v dôsledku vysokého dopytu zo strany poľnohospodárstva, verejného zásobovania vodou a cestovného ruchu.¹⁶³ Zaujímavé je, že tento stav sa čiastočne prekrýva s výsledkami prieskumu o systematickom zohľadňovaní rodových rozdielov v riadení vodných zdrojov z roku 2023: zatiaľ čo Česká republika a Slovensko dosiahli vysoké hodnotenie (80 – 100), Taliansko – južná krajina vystavená jednej z najvyšších úrovní vodného stresu – dosiahlo iba stredne nízke hodnotenie (40 – 50). To naznačuje, že regióny vystavené najväčšiemu environmentálnemu tlaku zároveň zápasia so slabšou inštitucionálnou podporou rodovej rovnosti v sektore vodného hospodárstva. Tieto zistenia poukazujú na vyššie uvedenú súvislosť medzi rovnosťou a ochranou životného prostredia.¹⁶⁴

3.3.2 Stravovanie a potravinové systémy

Potravinové systémy sú neoddeliteľne späté so životným prostredím. Poľnohospodárstvo patrí medzi hlavné faktory environmentálnych zmien a významne prispieva k emisiám skleníkových plynov, úbytku biodiverzity, vyčerpávaniu vodných zdrojov a degradácii pôdy. Odhaduje sa, že potravinové systémy celosvetovo zodpovedajú približne za štvrtinu emisií skleníkových plynov;¹⁶⁵ v Európskej únii samotné poľnohospodárstvo zodpovedá približne za 11 % celkových emisií¹⁶⁶ a využíva približne 40 % rozlohy Únie.¹⁶⁷ Tieto údaje ilustrujú významnú environmentálnu stopu

¹⁶² Lafuente, R.m Paneque, P., Cañadas, J.L. 2021. The Gender Gap in Water Management Preferences: Analyzing the Influence of Environmental Concern and Political Knowledge. *Society & Natural Resources* 34(11): 1472-1491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1971808>

¹⁶³ EEA. 2025. Water scarcity conditions in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/use-of-freshwater-resources-in-europe-1#:~:text=Water%20scarcity%20affected%2034%25%20of,situation%20has%20intensified%20since%202010>.

¹⁶⁴ Global Water Partnership. (2025). *Mainstreaming gender equality in water resources management* (Policy Brief). Stockholm: GWP. Retrieved from https://www.gwp.org/globalassets/global/about-gwp/publications/policy-briefs/mainstreaming-gender-equality-in-water-resources-management_2025_en.pdf

¹⁶⁵ Jia, G. et al. 2019. Land–climate interactions. In: Shukla, P. R. et al. 2022. *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Cambridge University Press. K dispozícii na: <https://doi.org/10.1017/9781009157988.004>

¹⁶⁶ EEA. 2022. *Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2020 and inventory report 2022: Submission to the UNFCCC Secretariat* (EEA Report No 23/2022). European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/annual-european-union-greenhouse-gas-1>

¹⁶⁷ Eurostat. 2020. *Farms and farmland in the European Union – statistics*. Eurostat [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farms_and_farmland_in_the_European_Union_statistics#Highlights

produkcie potravín. Zároveň environmentálne zmeny – najmä klimatická zmena – priamo ovplyvňujú potravinovú bezpečnosť¹⁶⁸ a dostupnosť potravín tým, že ovplyvňujú výnosy plodín, dostupnosť vody a celkovú životaschopnosť poľnohospodárskych systémov.¹⁶⁹

Prístupy k stravovaniu – od toho, čo si vyberáme na konzumáciu, až po spôsob, akým sa tieto potraviny vyrábajú – je preto potrebné posudzovať z hľadiska ich environmentálnych vplyvov a rodových súvislostí. Rodové úlohy, zodpovednosti a mocenské vzťahy ovplyvňujú spôsob, akým ľudia interagujú s potravinovými systémami: kto je najzraniteľnejší voči environmentálnym šokom, kto profituje z iniciatív zameraných na udržateľné potravinové systémy a čie potreby a záujmy majú prioritu pri rozhodovaní o stravovaní a produkcii potravín.

Stravovacie voľby

Rod sa prelína s rôznymi prístupmi k stravovaniu, od stravovacích preferencií, ako sú vegánstvo, vegetariánstvo či obmedzovanie konzumácie mäsa, až po preferovanie lokálnych a sezónnych potravín. Voľba rastlinnej stravy (vegánstvo/vegetariánstvo) alebo výrazné obmedzenie konzumácie mäsa sa všeobecne považuje za spôsob stravovania s nižšou environmentálnou stopou z hľadiska emisií skleníkových plynov, využívania pôdy a spotreby vody v porovnaní so stravou s vysokým podielom živočíšnych produktov.¹⁷⁰ Konzumácia mäsa je v mnohých spoločnostiach kultúrne spájaná s mužnosťou, silou a spoločenským statusom. Základná práca Carol J. Adamsovej *The Sexual Politics of Meat (Sexuálna politika mäsa)* tvrdí, že toto prepojenie prispieva k objektifikácii zvierat aj žien v rámci patriarchálnych štruktúr. Znamená to, že so ženami a zvieratami sa zaobchádza ako s objektmi, a nie ako so živými bytosťami. Adamsová uvádza, že podobne ako sa na ženské telo často nahliada iba prostredníctvom jeho sexuálnych častí (napríklad v pornografii alebo sexistickej reklame), telá zvierat sa premieňajú na „mäso“, čím sa zamlčiava skutočnosť, že kedysi išlo o živé tvory. Tento proces odstraňuje zo samotného tela jeho skutočný subjekt (ženu alebo zviera), takže ľudia pociťujú menšiu zodpovednosť za ujmu, ktorá im bola spôsobená. Adamsová sa domnieva, že tieto vzorce vychádzajú z rovnakého mocenského systému, v ktorom je mužnosť spájaná s kontrolou a dominanciou nad ženami a zvieratami a ich podrobenie sa považuje za normálne.¹⁷¹ Konzumácia mäsa je zároveň kultúrne spájaná s mužnosťou, silou a spoločenským statusom, čo vedie k tomu, že prechod na stravu s prevahou rastlinných potravín môže byť vnímaný ako spochybnenie mužskej identity, a preto predstavovať bariéru pre mužov.¹⁷²

Štúdie naznačujú možné rodové rozdiely v hlavných motiváciách prechodu na stravovanie, ako je vegetariánstvo alebo vegánstvo; hoci muži aj ženy uvádzajú zdravotné, etické a

¹⁶⁸ Jia, G. et al. 2019. Land–climate interactions. In: Shukla, P. R. et al. 2022. *Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*. Cambridge University Press. K dispozícii na: <https://doi.org/10.1017/9781009157988.004>

¹⁶⁹ EEA. 2022. Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2020 and inventory report 2022: Submission to the UNFCCC Secretariat (EEA Report No 23/2022). European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/annual-european-union-greenhouse-gas-1>

¹⁷⁰ Poore, J. & Nemecek, T. 2018. Reducing food's environmental impacts through producers and consumers. *Science*, 360: 987–992. <https://doi.org/10.1126/science.aag0216>

¹⁷¹ Adams, C. J. 1990. *The sexual politics of meat: A feminist-vegetarian critical theory*. Continuum.

¹⁷² Fonseca, R. P., De Groeve, B., & Graça, J. 2025. Masculinizing plant-based diets as an appeal for dietary change among men. *Food Quality and Preference*, 123, 105341. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2024.105341>

environmentálne dôvody, význam, ktorý jednotlivým dôvodom pripisujú, sa môže líšiť.¹⁷³ Spoločenský tlak súvisiaci s obrazom tela, ktorý neúmerne často ovplyvňuje ženy a je podporovaný marketingom, môže tiež ovplyvňovať prijímanie stravovacích režimov prezentovaných ako „zdravé“ alebo určených na reguláciu hmotnosti, pričom sa niekedy prekrýva s environmentálnymi motiváciami. V niektorých krajinách EÚ môžu ženy vykazovať o niečo vyššiu mieru vegetariánstva a môžu častejšie uvádzať environmentálne alebo etické dôvody, hoci motivácie sú komplexné a medzi jednotlivcami sa výrazne líšia.¹⁷⁴ Stravovacie voľby však nie sú len otázkou individuálnych preferencií – sú súčasťou každodennej práce spojennej so zabezpečovaním a spracovaním potravín.

Príprava, konzumácia a plytvanie potravinami

Environmentálne prínosy zmien v stravovaní domácností závisia od toho, ako sa potraviny plánujú, pripravujú a konzumujú. Údaje konzistentne ukazujú, že ženy v EÚ vykonávajú neúmerne veľký podiel neplatenej práce súvisiacej s chodom domácnosti vrátane zabezpečovania potravín a varenia. Údaje OECD z rôznych krajín EÚ napríklad ukazujú, že ženy venujú neplatenej práci v priemere o 2 – 3 hodiny denne viac než muži¹⁷⁵ Významná úloha žien pri zabezpečovaní potravín – ako hlavných „strážkyň“ výživy domácnosti – znamená, že zohrávajú ústrednú úlohu vo všetkých aspektoch potravinovej bezpečnosti vrátane hospodárenia s rozpočtom a prípravy jedál. Sú kľúčovými aktérkami pri znižovaní plytvania potravinami a zabezpečovaní stability prostredníctvom stratégií konzervovania potravín a spracovania a skladovania obilnín, čím priamo znižujú straty po zbere úrody. Ich odborné znalosti zahŕňajú techniky konzervovania potravín (ako sušenie, nakladanie alebo fermentácia), ktoré pomáhajú udržiavať stabilné zásoby potravín v domácnosti.¹⁷⁶

Zároveň rozhodnutie nakupovať výrobky s menším množstvom obalov alebo vyhľadávať pri nákupe potravín ekologickejšie alternatívy (s cieľom znižovať množstvo plastového odpadu) často spočíva na osobe, ktorá je za túto úlohu primárne zodpovedná, pričom touto osobou býva často žena. Ženy však zároveň často čelia neúmerne veľkej záťaži neplatenej práce, čo vedie k časovej chudobe a môže znižovať čas, ktorý majú k dispozícii na prípravu jedla, a negatívne ovplyvňovať kvalitu starostlivosti a výživy. Keďže ženy musia prispôbovať svoju prácu súvisiacu so zabezpečovaním a prípravou potravín veľkej záťaži spojennej s domácimi prácami a starostlivosťou, ich úsilie pri zabezpečovaní chodu domácnosti často zostáva nedocenené. Navyše vo vidieckych oblastiach je ich schopnosť zabezpečiť potraviny pre domácnosť často obmedzovaná štrukturálnymi a systémovými prekážkami, ako je obmedzený prístup k produktívnym zdrojom, napríklad ku kapitálu, technológiám a pôde.¹⁷⁷

¹⁷³ Rosenfeld, D. L. 2020. Gender differences in vegetarian identity: How men and women construe meatless dieting. *Food Quality and Preference*, 81, 103859. <https://doi.org/10.1016/j.foodqual.2019.103859>

¹⁷⁴ Ruby, M.B. 2012. Vegetarianism. A blossoming field of study. *Appetite* 58(1): 141-150. DOI: [10.1016/j.appet.2011.09.019](https://doi.org/10.1016/j.appet.2011.09.019)

¹⁷⁵ OECD. 2021. Bringing Household Services Out of the Shadows: Formalising Non-Care Work in and Around the House. OECD Publishing [online]. K dispozícii na: <https://doi.org/10.1787/fbea8f6e-en>.

¹⁷⁶ Meighan, K. 2024. "Food Systems and Gender: The Groundbreaking Role of Rural Women". *Journal of International Affairs* [online]. K dispozícii na: https://jia.sipa.columbia.edu/news/food-systems-and-gender-groundbreaking-role-rural-women#!/#_ftn7

¹⁷⁷ Ibid.

Zároveň rozhodnutie nakupovať výrobky s menším množstvom obalov alebo vyhľadávať ekologickejšie alternatívy (s cieľom znižovať množstvo plastového odpadu) pri nákupoch potravín často spočíva na osobe, ktorá je za túto úlohu primárne zodpovedná, pričom touto osobou je často žena. Hoci táto ústredná úloha poskytuje ženám značný priestor ovplyvňovať environmentálne priaznivé rozhodnutia na úrovni domácnosti (napr. obmedzovanie spotreby mäsa či kompostovanie), zároveň na ne kladie neprimeranú časť práce a zodpovednosti za riadenie environmentálnych vplyvov spotreby potravín v domácnosti, najmä ak partneri alebo ostatní členovia rodiny tieto úlohy nezdediajú rovným dielom.

Potravinový odpad túto súvislosť názorne ilustruje. V EÚ sa každý rok vyhodí viac ako 59 miliónov ton potravín, pričom viac ako 42 miliónov ľudí si nemôže dovoliť kvalitné jedlo ani každý druhý deň.¹⁷⁸ Potravinový odpad zároveň významne prispieva k emisiám skleníkových plynov na skládkach. Environmentálnu stopu má aj spotreba energie pri varení a skladovaní potravín. Napríklad výber menej spracovaných potravín môže znížiť spotrebu energie a množstvo odpadu súvisiaceho s ich výrobou a balením.¹⁷⁹

Individuálne spotrebiteľské rozhodnutia však nestačia. Spôsob, akým sa potraviny vyrábajú, je ovplyvnený hlbšími nerovnosťami v prístupe k pôde, zdrojom a rozhodovacím procesom, ktorým sa podrobnejšie venuje [kapitola 5.4](#). Okrem domácností zohrávajú ženy významnú úlohu aj pri formovaní kolektívnych postupov a hnutí súvisiacich s potravinami.

Aktivizmus a hnutia v oblasti potravín

Ženy zohrávajú významnú úlohu v miestnych občianskych iniciatívach zameraných na potraviny a environmentálnu spravodlivosť. V rámci EÚ často vedú komunitné záhrady, miestne farmárske trhy, siete na uchovávanie osív či skupiny venujúce sa permakultúre a prinášajú perspektívy založené na starostlivosti, zdraví a sociálnej rovnosti. Tieto iniciatívy ukazujú, že angažovanosť žien presahuje rámec domácností a prejavuje sa aj v komunitných aktivitách, ktoré prispievajú k vytváraniu udržateľnejších a odolnejších potravinových systémov. Skutočne transformačný prístup uznáva, že environmentálna udržateľnosť a rodová spravodlivosť sa navzájom posilňujú ako prepojené ciele: posilňovanie postavenia žien v rámci týchto hnutí podporuje ekologické výsledky aj sociálnu spravodlivosť.¹⁸⁰

Napriek silnému zastúpeniu žien v miestnych potravinových hnutiach ich viditeľnosť klesá vo formálnych poľnohospodárskych a environmentálnych inštitúciách. Výskum poukazuje na to, že hoci sú príspevky žien kľúčové, ženy sú naďalej nedostatočne zastúpené vo vedení a rozhodovacích orgánoch väčších poľnohospodárskych podnikov, poľnohospodárskych organizácií a v rámci politických a strategických rámcov. Táto nerovnováha obmedzuje

¹⁷⁸ European Commission. 2025. Food Waste. European Commission [online]. K dispozícii na: https://food.ec.europa.eu/food-safety/food-waste_en

¹⁷⁹ Sasaki, Y., Oriksa, T., Shiina, T., 2024. Is food packaging harmful to the environment? A discussion of the direct and indirect influences of food packaging systems. *Food Science and Technology Research*, 31(2). <https://doi.org/10.3136/fstr.FSTR-D-24-00188>.

¹⁸⁰ Allen, P. 1999. *Reweaving the Food Web: Bringing Together Food, Women's Studies, and Sustainable Agriculture*. In J. L. Little & R. M. Nigh (Eds.). *Eating for Pleasure, Eating for Power: A Sociological Study of Food and American Culture* (pp. 13-30). Ohio University Press.

začleňovanie rodovo citlivých perspektív do riadenia poľnohospodárstva a vytvára riziko reprodukovania systémových nerovností.¹⁸¹

Intersekcionálne súvislosti

Tieto skúsenosti nie sú jednotné. V rámci Európy sa rod prelína s faktormi, ako sú spoločenské postavenie, migračný status, vek či etnický pôvod, ktoré ovplyvňujú spôsob, akým ľudia participujú na potravinových systémoch. Napríklad migrantky a sezónne pracovníčky často čelia neistým pracovným podmienkam v rámci potravinových výrobných a distribučných reťazcov, zatiaľ čo domácnosti s nízkymi príjmami môžu mať problém dovoliť si udržateľnejšie potraviny, napriek tomu, že sú vo väčšej miere vystavené environmentálnym rizikám. Zohľadnenie týchto vzájomne sa prelínajúcich nerovností je preto nevyhnutné na vytvorenie potravinových systémov, ktoré budú environmentálne udržateľné aj sociálne spravodlivé.

3.3.3 Mobilita a doprava

Riešenie environmentálnych vplyvov dopravy si vyžaduje pozerieť sa ďalej než len na technologické riešenia (ako sú elektrické vozidlá) či zmeny v infraštruktúre a zároveň uznať, že spôsob mobility ovplyvňujú aj sociálne roly a správanie ľudí. Rodová perspektíva je nevyhnutná, pretože ženy a muži v EÚ majú odlišné potreby v oblasti mobility, nerovný prístup k doprave a rôznym spôsobom čelia negatívnym vplyvom súvisiacim s dopravou.¹⁸² Tieto rozdiely majú význam aj z ekologického hľadiska: väčšia závislosť mužov od osobných automobilov prispieva vo väčšej miere k environmentálnej záťaži, zatiaľ čo ženy sa častejšie spoliehajú na verejnú dopravu a nízkoemisné formy cestovania.¹⁸³

Doprava je základným pilierom európskeho života, pretože umožňuje hospodársku činnosť a prístup k službám, zároveň však zodpovedá približne za pätinu emisií skleníkových plynov¹⁸⁴ v EÚ a naďalej predstavuje významný zdroj znečistenia ovzdušia, hluku a zmien vo využívaní pôdy. Najväčší podiel má cestná doprava (osobné automobily a nákladné vozidlá), po ktorej nasleduje letecká a námorná doprava.¹⁸⁵ Spaľovacie motory prispievajú k zmene klímy a znečisťovaniu ovzdušia v mestách (napr. oxidmi dusíka a pevnými časticami), zatiaľ čo dopravná infraštruktúra fragmentuje biotopy a zaberá rozsiahle plochy pôdy. Hluk z dopravy ovplyvňuje zdravie a kvalitu

¹⁸¹ European Commission. 2025. InfoPoint conference: Cultivating change - Advancing gender equality in food systems. European Commission [online]. K dispozícii na: https://international-partnerships.ec.europa.eu/news-and-events/events/infopoint-conference-cultivating-change-advancing-gender-equality-food-systems-2025-04-09_en

¹⁸² Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate-General for Internal Policies. 2021. PE 701.004. European Parliament [online]. K dispozícii na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU\(2021\)701004_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU(2021)701004_EN.pdf)

¹⁸³ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

¹⁸⁴ European Parliament. 2018. Climate change in Europe: Facts and figures. European Parliament [online]. K dispozícii na: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20180703STO07123/climate-change-in-europe-facts-and-figures#the-eus-biggest-greenhouse-gases-emitters-countries-and-sectors-6>

¹⁸⁵ European Environment Agency. 2022. Transport and environment report 2022: Digitalisation in the mobility system – challenges and opportunities (ISBN 978-92-9480-519-5). European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/transport-and-environment-report-2022>

života miliónov Európanov a má vplyv aj na ekosystémy.^{186 187} Vzhľadom na tieto vplyvy je doprava jednou z ústredných oblastí klimateckej politiky EÚ, pričom Európska zelená dohoda stanovuje cieľ znížiť emisie z dopravy do roku 2050 o 90 %.¹⁸⁸

Rodovo podmienené vzorce mobility a voľba spôsobu dopravy v EÚ

Výskum konzistentne poukazuje na rodové rozdiely v spôsoboch cestovania a voľbe dopravných prostriedkov v rámci EÚ, ktoré sú vo veľkej miere ovplyvnené rozdielnymi sociálnymi rolami a ekonomickými podmienkami. Cestovanie žien častejšie zahŕňa tzv. „trip chaining“, teda nadväzovanie viacerých krátkych ciest súvisiacich so starostlivosťou o iných, nakupovaním alebo vybavovaním rôznych záležitostí, namiesto jednoduchého dochádzania medzi domovom a pracoviskom.¹⁸⁹ Tieto vzorce poukazujú na to, že mobilita žien úzko súvisí so starostlivosťou o druhých a potrebou presúvať sa na kratšie vzdialenosti v rámci svojho okolia.

Údaje z Madridu to jasne ilustrujú: z 3 323 zaznamenaných ciest uskutočnili 66 % ženy, pričom v priemere absolvovali viac ako päť ciest denne, v porovnaní s 34 % ciest uskutočnených mužmi, ktorí v priemere absolvovali menej ako tri. Mestská mobilita žien bola prevažne spojená so starostlivosťou – 66 % ich ciest súviselo s aktivitami spojenými so starostlivosťou, zatiaľ čo u mužov to bolo 9 %.¹⁹⁰ Tieto údaje poukazujú na to, že mobilita žien je komplexnejšia a v mnohých ohľadoch aj udržateľnejšia, keďže vo väčšej miere využíva verejnú dopravu, chôdzu a kratšie cesty. Zároveň je však viac obmedzená, pretože je podmienená neplatenou starostlivosťou a nedostatočnou podporou zo strany infraštruktúry.

Hoci vlastníctvo automobilov medzi ženami narastá, muži majú stále väčší prístup k osobným automobilom a vo väčšej miere ich aj využívajú. Tento rozdiel je čiastočne spôsobený ekonomickými faktormi – ženy majú v priemere nižšie príjmy, a preto je u nich menšia pravdepodobnosť, že si budú môcť dovoliť vlastniť automobil alebo investovať do nových, ekologickejších technológií, ako sú napríklad elektromobily. To posilňuje ich väčšiu závislosť od verejnej dopravy a zároveň prispieva k znižovaniu ich individuálnej uhlíkovej stopy. Rovnako ani väčšia závislosť mužov od automobilov nesúvisí iba s pohodlnosťou, ale je kultúrne prepojená aj s predstavami maskulinity, nezávislosti a spoločenského statusu.¹⁹¹

¹⁸⁶ European Environment Agency. 2022. Transport and environment report 2022: Digitalisation in the mobility system – challenges and opportunities (ISBN 978-92-9480-519-5). European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/transport-and-environment-report-2022>

¹⁸⁷ Damarad, T., Bekker, G.J. 2003. COST 341 - Habitat Fragmentation due to Transportation Infrastructure: Findings of the COST Action 341. Office for official publications of the European Communities, Luxembourg. European Commission Directorate General Transport [online]. K dispozícii na: https://www.iene.info/content/uploads/2013/10/COST341_final_report.pdf

¹⁸⁸ European Commission. 2021. A fundamental transport transformation: Commission presents its plan for green, smart and affordable mobility. European Commission [online]. K dispozícii na https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/mobility-strategy_en

¹⁸⁹ Scheiner, J., Holz-Rau, C. 2017. Women's complex daily lives: A gendered look at trip chaining and activity pattern entropy in Germany. *Transportation* 44: 117–138. <https://doi.org/10.1007/s11116-015-9627-9>

¹⁹⁰ Sánchez de Madariaga, I., Zucchini, E. 2019. 'Measuring Mobilities of Care, a Challenge for Transport Agendas'. Cited In: Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Directorate-General for Internal Policies. 2021. Women and Transport. European Parliament [online]. K dispozícii na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU\(2021\)701004_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU(2021)701004_EN.pdf)

¹⁹¹ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

Vzťah medzi rodom a dopravou, najmä automobilovou mobilitou, nie je náhodný, ale je kultúrne vytváraný a neustále reprodukován. Výskum automobilových kultúr ukazuje, že motorové vozidlá poskytujú chlapcom a mladým mužom priestor, v ktorom môžu prejavovať a získavať uznanie svojej maskulinity. Technická zručnosť, riskovanie, rýchlosť, uznanie zo strany rovesníkov a skúsenosť s ovládaním výkonných strojov sú symbolicky spájané s maskulinitou. Populárna kultúra, reklama a motoristický šport opakovane predstavujú automobily ako prostriedok slobody, vzrušenia a autonómie s minimálnymi obmedzeniami. V tomto symbolickom svete sa automobil stáva viac než len dopravným prostriedkom; stáva sa materiálnym vyjadrením nezávislosti a kontroly nad vlastným osudom.¹⁹²

Výskumy zamerané na motoristické médiá ďalej ukazujú, ako je táto symbolika rodovo podmienená. V rôznych kultúrnych kontextoch zohráva potešenie spojené s ovládaním a kontrolou strojov úlohu pri udržiavaní rodových usporiadaní a dominantných foriem maskulinity. Historicky aj v súčasných reprezentáciách je „typickým“ vodičom predstavovaným v automobilovej kultúre často heterosexuálny beloch, pre ktorého automobil nepredstavuje iba prostriedok mobility, ale aj symbol statusu, kompetentnosti a osobnej slobody.¹⁹³

Tieto významy sú dôležité aj z hľadiska environmentálnej politiky, pretože ovplyvňujú odpor voči zmenám v systémoch mobility. Snahy o znižovanie emisií prostredníctvom obmedzovania spaľovacích motorov, podpory verejnej dopravy alebo cenových mechanizmov, ako je obchodovanie s emisnými kvótami, sú často vnímané nielen ako technické či ekonomické opatrenia, ale aj ako symbolické ohrozenie autonómie a slobôd spájaných s maskulinitou. V tomto zmysle môže odpor voči klimatickým politikám v oblasti dopravy mobilizovať hlboko zakorenené rodovo podmienené predstavy o automobile ako o „poslednom priestore slobody“.

Táto dynamika je viditeľná napríklad v českom kontexte v rétorike politickej strany Motoristé sobě. Jej verejná komunikácia predstavuje automobil ako symbol osobnej slobody a národného spôsobu života a európske klimatické politiky, ako je postupné ukončenie používania spaľovacích motorov alebo systém ETS2, vykresľuje ako nelegitímne obmedzovanie slobody.¹⁹⁴ Vizuálna stránka ich kampane často využíva maskulínnu estetiku spojenú s motorkárstvom, tvrdosťou a vzdorom. Hoci je tento diskurz formulovaný ako obhajoba práv vodičov, výrazne rezonuje s rodovo podmienenými predstavami autonómie, kontroly a odporu voči vnímanej vonkajšej regulácii. Automobil tu nie je prezentovaný iba ako súčasť dopravnej infraštruktúry, ale aj ako znak identity a kultúrny objekt, prostredníctvom ktorého sa vyjadrujú predstavy nezávislosti a autority.¹⁹⁵

Keďže automobily, najmä tie so spaľovacími motormi, majú na osobokilometer výrazne vyššiu environmentálnu stopu než verejná doprava alebo železničná doprava,¹⁹⁶ väčšia závislosť mužov

¹⁹² Gottzén, L., Mellström, U., & Shefer, T. 2020. *Routledge international handbook of masculinity studies*. Routledge. ISBN: ISBN 9781032176345.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Paseková, E. 2025. Auto je symbolem svobody. „Potřebuje ho každý,“ říká Šťastný z Motoristů. Česká justice [online]. K dispozici na: <https://www.ceska-justice.cz/2025/09/auto-je-symbolem-svobody-stastny-z-motoristu/>

¹⁹⁵ Lobkowicz, J. 2025. MOTORISTÉ: Znepokojivé tóny. Neviditelný pes [online]. K dispozici na: https://neviditelnypes.lidovky.cz/politika/motoriste-znepokojive-tony.A251020_194358_p_politika_nef

¹⁹⁶ European Environment Agency. 2022. Transport and environment report 2022: Digitalisation in the mobility system – challenges and opportunities (ISBN 978-92-9480-519-5). European Environment Agency [online]. K dispozici na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/transport-and-environment-report-2022>

od automobilov¹⁹⁷ – spolu so skutočnosťou, že denne prekonávajú o 20 % dlhšie vzdialenosti než ženy¹⁹⁸ – výrazne zvyšuje ich ekologický vplyv. Niektoré štúdie však ukazujú, že mladší muži žijúci v mestách si v určitých kontextoch začínajú osvojovať alternatívne formy mobility s menšou závislosťou od automobilov a dokonca aj „bezautomobilové“ formy maskulínnej identity.¹⁹⁹ To naznačuje, že prepojenie medzi maskulinitou a používaním osobného automobilu nie je nemenné, a preto sa môže meniť. Napriek tomu, **pokiaľ automobily zostávajú silne spojené s predstavami slobody a maskulínnej nezávislosti, prechod dopravy na nízkouhlíkové systémy bude naďalej narážať nielen na ekonomické a infraštruktúrne prekážky, ale aj na kultúrne a rodovo podmienené bariéry.**

Väčšia závislosť žien od verejnej dopravy, čiastočne spôsobená nižšou mierou vlastníctva automobilov a cestovaním súvisiacim so starostlivosťou, vedie k menšej uhlíkovej stope. Má to však aj svoju cenu: verejná doprava vystavuje ženy vyššiemu riziku obťažovania a obavy o bezpečnosť môžu ženám dokonca brániť v cestovaní v nočných hodinách,²⁰⁰ čím obmedzujú ich mobilitu aj možnosti. Rodovo podmienené nerovnosti tak vytvárajú paradoxnú situáciu, v ktorej ženy viac prispievajú k udržateľnej mobilite, avšak za podmienok, ktoré obmedzujú ich slobodu a bezpečnosť.²⁰¹ Tieto nevýhody sa ešte prehlbujú v prípade žien s nízkymi príjmami, starších žien, migrantiek alebo žien so zdravotným postihnutím, ktoré čelia najväčším prekážkam pri využívaní cenovo dostupnej a bezpečnej dopravy a často žijú v oblastiach, ktoré sú vo väčšej miere vystavené znečisteniu súvisiacemu s dopravou.²⁰²

Výskumný projekt z Česka s názvom „Women’s Travel Behaviour in Data“ potvrdzuje túto nerovnováhu: spomedzi respondentov, ktorí boli nespokojní s možnosťou cestovať slobodne a kedykoľvek (celkovo 16 %), boli takmer dve tretiny ženy. To poukazuje na skutočnosť, že dopravné služby často nedokážu dostatočne zohľadniť tieto komplexnejšie potreby v oblasti mobility.²⁰³

Rod, environmentálne povedomie a správanie v oblasti dopravy

Hoci niektoré štúdie naznačujú, že ženy môžu vo všeobecnosti prejavovať vyššiu mieru environmentálneho povedomia, jeho premietnutie do voľby spôsobu dopravy je komplexné. Napriek potenciálne vyššej miere environmentálneho povedomia praktické podmienky každodenného života znamenajú, že správanie (skutočná voľba spôsobu dopravy) je často viac

¹⁹⁷ Ministry of Transport. 2021. A survey showed differences in travel behaviour between men and women. Ministry of Transport [online]. K dispozícii na: <https://md.gov.cz/Media/Media-a-tiskove-zpravy/Prizkum-ukazal-rozdily-v-dopravnim-chovani-muzu-a?lang=en-GB>

¹⁹⁸ Karpenko, K. 2019. Men drive 20% more women daily: Smart Driving Laboratory. Smart Driving Labs [online]. K dispozícii na: <https://smartdriving.io/en/blog/men-drive-20-more-women-daily-smart-driving-laboratory/>

¹⁹⁹ Gottzén, L., Mellström, U., & Shefer, T. (2020). Routledge international handbook of masculinity studies. Routledge.

²⁰⁰ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

²⁰¹ Roberts, N. J. 2019. Gender, sexual danger and the everyday management of risks: the social control of young females. *Journal of Gender-Based Violence*, 3(1): 29-43. <https://doi.org/10.1332/239868018X15265563342670>

²⁰² EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>

²⁰³ Ministry of Transport, The survey revealed differences in the travel behaviour of men and women. 2021. In Czech: Ministerstvo Dopravy. *Průzkum ukázal rozdíly v dopravním chování mužů a žen*. 2021. Accessible at: <https://md.gov.cz/Media/Media-a-tiskove-zpravy/Prizkum-ukazal-rozdily-v-dopravnim-chovani-muzu-a>

ovplyvnené štrukturálnymi faktormi, ako sú dostupnosť, cena, bezpečnosť či pohodlnosť, než samotnými postojmi. Preto samotné zameranie na individuálne environmentálne povedomie bez riešenia systémových prekážok nie je dostatočné na podporu prechodu k udržateľnejším formám dopravy, najmä v prípade žien.

Navrhovanie a riadenie dopravných systémov nie sú rodovo neutrálne. Ženy sú výrazne nedostatočne zastúpené vo vedení dopravného sektora, pri plánovaní infraštruktúry aj v technických a inžinierskych profesiách. Údaje EIGE ukazujú, že doprava patrí medzi sektory s najväčšou prevahou mužov v EÚ, pričom ženy tvoria len približne 22 % pracovnej sily.²⁰⁴ Nedostatok rozmanitosti v rozhodovacích orgánoch môže viesť k tomu, že dopravné systémy sú navrhované predovšetkým z mužskej perspektívy, pričom sa často uprednostňujú lineárne dochádzkové trasy v čase dopravnej špičky (typické pre cesty mužov do práce) pred komplexnými cestami s viacerými zastávkami mimo dopravnej špičky, ktoré sú charakteristickejšie pre vzorce mobility žien.^{205 206} Výsledkom môžu byť siete verejnej dopravy, ktoré sú pre potreby cestovania žien menej pohodlné, menej frekventované alebo menej dostupné.

Veľké infraštruktúrne projekty (ako nové diaľnice alebo vysokorýchlostné železničné trate určené predovšetkým na medzimestské služobné cestovanie) môžu získavať viac finančných prostriedkov a pozornosti než investície do miestnej a dostupnej verejnej dopravy, bezpečných cyklotrás²⁰⁷ či kvalitnejšieho priestoru pre peších – teda do infraštruktúry, ktorá je často oveľa dôležitejšia pre každodennú mobilitu žien a zároveň prispieva k zlepšovaniu miestnej kvality životného prostredia (napríklad znižovaním lokálneho znečistenia a hluku). V tomto zmysle rodovo nevyvážené riadenie dopravných systémov posilňuje environmentálne škodlivé vzorce mobility, pričom zanedbáva formy mobility, ktoré sú pre ženy najvýznamnejšie a zároveň najviac prispievajú k udržateľnosti.

3.3.4 Domáce pohodlie a spotreba energie

Výskum rozdielov medzi pohlaviami vo vnímaní chladu (2018) ukázal, že ženy preferujú teplejšie prostredie a v rovnakých tepelných podmienkach sa cítia menej komfortne ako muži.²⁰⁸ Teplota tepelného komfortu bola stanovená na 24,2 °C u žien a 23,5 °C u mužov. Tepelný komfort žien je teda podľa týchto zistení o 0,7 °C vyšší než u mužov.²⁰⁹ V tejto súvislosti možno hovoriť aj o sexisticky nastavenom klimatizovaní pracovísk. Regulácie vnútornej klímy vo verejných

²⁰⁴ EIGE. 2021. *Transport in the EU: Too few women in decision-making*. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/transport-eu-too-few-women-decision-making>

²⁰⁵ Roberts, N. J. 2019. Gender, sexual danger and the everyday management of risks: the social control of young females. *Journal of Gender-Based Violence* 3(1): 29-43. <https://doi.org/10.1332/239868018X15265563342670>

²⁰⁶ EIGE. 2017. *Relevance of gender in the policy area: Transport*. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/transport>.

²⁰⁷ Rensvala, E. 2020. Impediments for cycling infrastructure funding: The case of Sweden (Master's thesis, Stockholm University, Department of Human Geography). K dispozícii na: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-183295>

²⁰⁸ Kaikaew, K. et al. 2018. Sex difference in cold perception and shivering onset upon gradual cold exposure. *Journal of Thermal Biology* 77: 137-144. <https://doi.org/10.1016/j.jtherbio.2018.08.016>

²⁰⁹ Maykot, J. K., de Oliveira, C. C., Ghisi, E., Rupp, R. F. 2022. Influence of Gender on Thermal, Air-Movement, Humidity and Air-Quality Perception in Mixed-Mode and Fully Air-Conditioned Offices. *Sustainability* 14(15), 9722. <https://doi.org/10.3390/su14159722>

priestoroch vychádzajú z empirického modelu tepelného komfortu, ktorý bol vytvorený v 60. rokoch 20. storočia a ktorý zohľadňuje predovšetkým preferované teploty mužov. Optimálne podmienky v kanceláriách boli nastavené podľa oblečenia a metabolickej aktivity 70-kilogramového 40-ročného muža.²¹⁰ Problematika teploty však nesúvisí iba s komfortom. Štúdia zameraná na rod a vplyv teploty na kognitívnu výkonnosť (2019) ukazuje, že ženy sú pri vyšších teplotách produktívnejšie a dosahujú lepšie výsledky pri matematických a verbálnych úlohách.²¹¹

Zabezpečenie vhodných a komfortných podmienok v interiéri závisí od technických riešení, ktoré zabezpečujú požadovanú tepelnú kvalitu vnútorného prostredia a zároveň sú ekonomicky realizovateľné. Približne 80 % energie spotrebovanej v domácnostiach v EÚ sa využíva na vykurovanie, chladenie a ohrev teplej vody.²¹² V zime sú vykurovacie systémy takmer úplne závislé od energie z fosílnych palív, ako sú uhlie, ropa a zemný plyn (pričom aj samotná elektrická energia sa vyrába kombináciou fosílnych palív a nízkouhlíkových zdrojov energie). Vykurovacie systémy majú výrazný vplyv na životné prostredie, najmä vzhľadom na niektoré bežné spôsoby vykurovania. Napríklad centrálné vykurovanie je najčastejšie založené na kotloch spaľujúcich uhlie, po ktorých nasledujú tepelné elektrárne a následne plynové kotly. Potreba intenzívnejšieho vykurovania je spojená so závažnými environmentálnymi rizikami, ako sú emisie plynov, globálne otepľovanie a hlukové znečistenie.²¹³ Štúdia zameraná na rodové rozdiely v tepelnom komforte zároveň ukazuje, že muži používajú termostaty aktívnejšie: 51 % respondentov uviedlo, že aktívnejším používateľom termostatu je muž, zatiaľ čo 35 % označilo za aktívnejšieho používateľa ženu.²¹⁴ Tento rozdiel však môže súvisieť s technickou sebadôverou – muži často uvádzajú, že lepšie rozumejú fungovaniu vykurovacích a klimatizačných systémov. Muži majú tendenciu častejšie upravovať nastavenie termostatu, čo môže zahŕňať aj vypínanie vykurovania pri odchode z bytu.²¹⁵

Ak sa na problematiku udržiavania ideálnej izbovej teploty pozrieme z opačnej perspektívy – teda z hľadiska ochladzovania miestností –, výskum ukazuje, že muži majú tendenciu nastavovať klimatizáciu (AC) na nižšiu teplotu, a to v domácnosti aj na pracovisku.²¹⁶ Keďže muži častejšie nastavujú klimatizáciu na nižšie hodnoty, ich voľby majú väčšiu energetickú a klimatickú stopu. V Európe využíva klimatizačné jednotky na ochladzovanie vnútorných priestorov približne 20 %

²¹⁰ Kashdan, J. 2015. Why are women cold at work? Science explains the office A/C gender war. CBS News [online]. K dispozícii na: <https://www.cbsnews.com/news/woman-feel-colder-office-old-formula-set-temperature-based-men-study-reveals/>

²¹¹ Chang, T. Y., Kajackaite, A. 2019. Battle for the thermostat: Gender and the effect of temperature on cognitive performance. PLOS One [online]. K dispozícii na: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0216362>

²¹² European Commission. 2025. Energy Performance of Buildings Directive. European Commission [online]. K dispozícii na: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-performance-buildings/energy-performance-buildings-directive_en

²¹³ Mahmoud, M. et al. 2021. The impacts of different heating systems on the environment: A review. Science of The Total Environment 766, 142625. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.142625>

²¹⁴ Karjalainen, S. 2007. Gender differences in thermal comfort and use of thermostats in everyday thermal environments. Building and Environment 42(4): 1594-1603. <https://doi.org/10.1016/J.BUILDENV.2006.01.009>

²¹⁵ Sintov, N. D., White, L. V., Walpole, H. 2019. Thermostat wars? The roles of gender and thermal comfort negotiations in household energy use behavior. PLOS One 14(11), 0224198. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31721769/>

²¹⁶ Lafuente, R.m Paneque, P., Cañadas, J.L. 2021. The Gender Gap in Water Management Preferences: Analyzing the Influence of Environmental Concern and Political Knowledge. Society & Natural Resources 34(11): 1472-1491. <https://doi.org/10.1080/08941920.2021.1971808>

domácností (na porovnanie, v USA používa klimatizáciu takmer 90 % domácností).²¹⁷ S rastúcou teplotou planéty sa však očakáva, že počet klimatizačných jednotiek sa do roku 2050 stonásobí – z dnešných 1,6 miliardy na 4,8 miliardy.²¹⁸ Klimatizačné jednotky však predstavujú environmentálne riziko aj vzhľadom na princíp ich fungovania. Teplý vzduch z interiéru je odvádzaný cez otvor alebo klimatizačnú jednotku umiestnenú v okne, kde prechádza cez výmenník naplnený chemickými látkami nazývanými „chladivá“, ktoré absorbujú teplo. Ochladený vzduch sa následne vracia späť do miestnosti, zatiaľ čo teplo sa uvoľňuje von.²¹⁹ Tento proces nielenže spotrebúva veľa elektrickej energie, ale z klimatizačných jednotiek často unikajú aj chladivá. V Európe sú najviac znečisťujúce chladivá zakázané a nahrádzajú sa ekologickejšími alternatívami.²²⁰

Úloha rodu pri spotrebe elektrickej energie

Spotreba elektrickej energie v domácnostiach nesúvisí iba s technológiami, ale aj so správaním a každodennými rutinami. Štúdia skúmajúca úlohu rodu pri spotrebe elektrickej energie (2020) ukazuje, že medzi mužmi a ženami existujú rozdiely v načasovaní aj type spotreby elektrickej energie. Ženy menej často používajú spotrebiče, ako sú práčky, počas období špičkovej spotreby, čo naznačuje energeticky efektívnejší spôsob využívania elektrickej energie.²²¹ Tieto vzorce spotreby žien môžu byť environmentálne efektívnejšie, zároveň sú však skôr dôsledkom rodovo podmieneného rozdelenia starostlivosti a každodenných povinností než slobodnej voľby.

V jednočlenných domácnostiach je spotreba elektrickej energie u mužov v priemere o 13 % vyššia než u žien, čo súvisí s aktivitami, ako je čas strávený pri obrazovkách, používanie mikrovlnnej rúry či osobná starostlivosť. Spotreba elektrickej energie u žien je častejšie spojená s domácimi činnosťami, ako je pranie, obliekanie či príprava jedál.²²² Tieto rozdiely ukazujú, že rodovo podmienené úlohy a každodenné činnosti v domácnosti ovplyvňujú spotrebu elektrickej energie. Pochopenie týchto vzorcov správania je kľúčové pri navrhovaní riadenia spotreby energie, časovo diferencovaných taríf a opatrení na úsporu energie, ktoré sú účinné a zároveň spravodlivé.

Očakáva sa, že sektor výroby elektrickej energie v EÚ bude zohrávať kľúčovú úlohu pri dosahovaní cieľov v oblasti zmierňovania zmeny klímy do roku 2030. Po dočasnom náraste využívania fosílnych palív v rokoch 2021 a 2022 (spôsobenom najmä hospodárskym oživením po pandémie COVID-19 a vojnou na Ukrajine) sa emisná intenzita výroby elektrickej energie v Európskej únii opäť vrátila k dlhodobému klesajúcemu trendu. V roku 2023 sa pri výrobe jednej kilowatthodiny elektrickej energie vyprodukovalo v priemere o 19 % menej CO₂ než v roku 2022

²¹⁷ Paddison, L., McCluskey, M., 2025. European summers are getting brutally hot. So why is air conditioning so rare? CNN Climate [online]. K dispozícii na: <https://edition.cnn.com/2025/07/02/climate/europe-air-conditioning-heat-wave-intl-latam#:~:text=While%20nearly%2090%25%20of%20US,%2C%20the%20figure%20is%203%25>.

²¹⁸ IEA. 2018. Air conditioning use emerges as one of the key drivers of global electricity-demand growth. IEA.org [online]. K dispozícii na: <https://www.iea.org/news/air-conditioning-use-emerges-as-one-of-the-key-drivers-of-global-electricity-demand-growth>

²¹⁹ Norford, L., Gribkoff, E., 2025. Heating and Cooling. Climate Portal [online]. K dispozícii na: <https://climate.mit.edu/explainers/heating-and-cooling>

²²⁰ EEA. 2023. EU continues phasing out use of chemicals that harm the ozone layer. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/newsroom/news/eu-continues-phasing-out>

²²¹ Grünewald, P., Diakonova, M. 2020. Societal differences, activities, and performance: Examining the role of gender in electricity demand in the United Kingdom. Energy Research & Social Science 69, 101719. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101719>

²²² Ibid.

a o 35 % menej než v roku 2013. Tento pokles odráža úspešnosť klimatických a energetických politík pri znižovaní závislosti od zdrojov s vysokou uhlíkovou náročnosťou, čo viedlo k menšej spotrebe uhlia, rozšíreniu využívania obnoviteľných zdrojov energie a efektívnejšiemu energetickému mixu v celej EÚ.²²³

Systémové zmeny vo výrobe elektrickej energie sú nevyhnutné na dosiahnutie klimatických cieľov. Hoci závisia najmä od politických rozhodnutí a technologického rozvoja, rozdiely v spotrebe energie v domácnostiach ovplyvnené rodovými rolami poukazujú na to, že pri navrhovaní spravodlivých a účinných opatrení na riadenie spotreby nemožno prehliadať ani sociálny rozmer.

3.3.5 Hygiena, domáce práce a starostlivosť

Aktivity v domácnosti, zahŕňajúce hygienické návyky a domáce práce, predstavujú základné, no často nerovnomerne rozdelené súčasti každodenného života. Napriek výrazným zmenám v účasti žien na trhu práce tradičné rodové úlohy naďalej výrazne ovplyvňujú rozdelenie domácich povinností.²²⁴ Ženy naďalej vykonávajú väčšiu časť neplatenej práce v domácnosti vrátane činností, ktoré priamo súvisia so spotrebou energie, vody a používaním chemických čistiacich prostriedkov.

Samotný rod však nie je významným prediktorom celkovej uhlíkovej stopy domácnosti.²²⁵ Rozdiely v klimatickom vplyve nie sú primárne spôsobené tým, či je človek ženou alebo mužom, ale skôr štrukturálnymi faktormi, najmä príjmom. Napriek tomu možno v spoločnosti pozorovať určité opakujúce sa vzorce súvisiace s emisiami: domácnosti žien majú tendenciu produkovať viac emisií spojených napríklad s bývaním a potravinami, zatiaľ čo domácnosti mužov vykazujú vyššie emisie súvisiace s dopravou a stravovaním mimo domácnosti.²²⁶

V súvislosti so životným prostredím treba zdôrazniť, že pranie, upratovanie, varenie a udržiavanie hygieny v domácnosti predstavujú významný podiel na spotrebe energie a vody v domácnostiach v celej EÚ.²²⁷ Medzi energeticky najnáročnejšie činnosti v domácnostiach patrí ohrievanie vody na pranie a upratovanie, prevádzka domácich spotrebičov a používanie teplej vody na hygienické účely. Keďže ženy vykonávajú neúmerne veľkú časť týchto činností, rodové úlohy nepriamo formujú spôsoby spotreby zdrojov a množstvo emisií skleníkových plynov na úrovni domácností.²²⁸ Spoločenské očakávania súvisiace s čistotou a starostlivosťou neovplyvňujú iba spôsob využívania času, ale aj množstvo energie, vody a chemických výrobkov, ktoré každodenne prechádzajú domácnosťami.

²²³ EEA. 2025. Greenhouse gas emission intensity of electricity generation in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/greenhouse-gas-emission-intensity-of-1>

²²⁴ UN Women. 2024. Facts and figures: Economic empowerment. UN Women [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-economic-empowerment>

²²⁵ Osorio, P., Tobarra, M.-Á., & Tomás, M. 2024. "Are there gender differences in household carbon footprints? Evidence from Spain". *Ecological Economics* 219, 108130. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2024.108130>

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Eurostat. 2025. Energy consumption in households. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_consumption_in_households

²²⁸ Kazmi, H., Mehmood, F., Lodeweyckx, S., Driesen, J. 2018. Gigawatt-hour Scale Savings on a Budget of Zero: Deep Reinforcement Learning based Optimal Control of Hot Water Systems. *Energy* 159-168. K dispozícii na: <https://arxiv.org/pdf/1801.01467>

Bremeno neplatenej práce: štatistické rozdiely

Bremeno neplatenej starostlivosti v Európskej únii predstavuje výraznú a pretrvávajúcu štatistickú a ekonomickú nerovnosť. Hĺbkový výskum založený na údajoch Eurostatu a Európskeho inštitútu pre rodovú rovnosť (EIGE) potvrdzuje tento významný rozdiel v množstve času venovaného domácim povinnostiam a starostlivosti.

V celej EÚ ženy v priemere pravidelne venujú neplatenej práci v domácnosti a starostlivosti 2,5- až 3-krát viac hodín denne než muži; táto starostlivosť zahŕňa domáce práce, varenie, starostlivosť o deti a starostlivosť o starších ľuďoch.^{229 230} Ide o bežný jav, ktorý potvrdzujú údaje EIGE, podľa ktorých 92 % žien pravidelne vykonáva opatrovateľskú a starostlivú činnosť v domácnosti v porovnaní so 68 % mužov.²³¹ Táto dlhodobá nerovnováha sa výrazne prejavila počas lockdownov súvisiacich s pandemiou COVID-19, keď ženy v Európe uvádzali, že v rovnakom období venovali vareniu a domácim prácam 18,4 hodiny týždenne v porovnaní s 12,1 hodinami u mužov.²³²

Táto nerovnomerná distribúcia sa priamo premieta do obrovských ekonomických nákladov, ktoré znášajú ženy. „Sankcia za neplatenú starostlivosť“ (unpaid care penalty), teda odhad ušlého príjmu v dôsledku nerovnomerne rozdelených povinností, podľa odhadov dosahuje v EÚ najmenej 242 miliárd eur ročne.²³³ Toto bremeno je hlavným faktorom obmedzujúcim účasť žien na trhu práce; v roku 2023 uviedlo 27,2 % žien starostlivosť o iných ako hlavný dôvod práce na čiastočný úväzok, v porovnaní s iba 6,8 % mužov,^{234 235} čo následne prispieva k rozdielom v odmeňovaní žien a mužov (Gender Pay Gap – GPG) a k rozdielom vo výške ich dôchodkov (Gender Pension Gap). Táto práca zároveň predstavuje významný, no často skrytý prínos pre hospodárstvo EÚ. Ak by sa jej prisúdila peňažná hodnota, neplatená práca by mohla predstavovať značný podiel národného HDP. Napríklad v Nemecku bola v roku 2021 peňažná hodnota samotnej starostlivosti o deti a príbuzných odhadnutá na 1,2 bilióna eur.²³⁶

Okrem čisto ekonomických ukazovateľov možno na túto problematiku nazerať aj z perspektívy ekofeministickej kritiky. Tá poukazuje na to, že systémové znehodnocovanie neplatenej starostlivosti a vykorisťovanie prírody majú spoločný ideologický základ – kapitalistický systém

²²⁹ Sustainable Development Goals. 2025. Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls. Sustainable Development Goals [online]. K dispozícii na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

²³⁰ Hanna, T. et al. 2023. Forecasting time spent in unpaid care and domestic work. UN Women [online]. K dispozícii na: <https://data.unwomen.org/publications/forecasting-time-spent-unpaid-care-and-domestic-work>

²³¹ Lopez, L.F., Schonard, M. 2022. An ambitious future for Europe's women after COVID-19: mental load, gender equality in teleworking and unpaid care work after the pandemic. European Parliament [online]. K dispozícii na: [https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/245252/IPOL_BRI\(2022\)719547_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/245252/IPOL_BRI(2022)719547_EN.pdf)

²³² EIGE. 2025. Unpaid care and housework. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/newsroom/covid-19/unpaid-care-and-housework>

²³³ Fernandes, M., Navarra, C. 2022. What if care work were recognised as a driver of sustainable growth? European Parliament [online]. K dispozícii na: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2022\)730333](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)730333)

²³⁴ ILO. 2024. Unpaid care work prevents 708 million women from participating in the labour market. International Labour Organization [online]. K dispozícii na: <https://www.ilo.org/resource/news/unpaid-care-work-prevents-708-million-women-participating-labour-market>

²³⁵ Eurostat. 2025. Gender equality in the EU - 10 years in review. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_equality_in_the_EU_-_10_years_in_review

²³⁶ The invisible value of care work. 2024. Prognos [online]. K dispozícii na: <https://www.prognos.com/en/news/invisible-value-care-work>

založený na hospodárskom raste, ktorý prenáša náklady mimo trhu a podceňuje hodnotu všetkého, čo sa nachádza mimo trhovej sféry.^{237 238} Dôležitou súčasťou tejto nedocenennej práce je často neviditeľná práca súvisiaca s environmentálnym manažmentom v domácnosti, ktorú niektorí výskumníci označujú ako „tretiu smenu“. Ako rozšírenie svojej úlohy hlavnej osoby zabezpečujúcej starostlivosť a riadenie domácnosti nesú ženy väčšiu zodpovednosť aj za riadenie environmentálnej stopy domácnosti.²³⁹ Táto dôležitá práca zahŕňa široké spektrum činností – od minimalizovania spotreby vody a energie cez nakladanie s odpadmi z obalov až po znižovanie chemického znečistenia súvisiaceho s upratovaním domácnosti a každodennou hygienou. V tomto zmysle funguje neplatená starostlivosť a práca v domácnosti ako určitý druh skrytej environmentálnej infraštruktúry. Ak ochrana životného prostredia závisí najmä od individuálneho úsilia namiesto účinnej regulácie a verejných investícií, zodpovednosť sa nenápadne presúva na domácnosti a stáva sa ďalšou vrstvou neplatennej, rodovo podmienenej práce. Uvedomenie si tejto súvislosti nám pomáha pochopiť, že skutočná udržateľnosť by mala byť podporovaná systémovými riešeniami, a nie založená iba na individuálnej zodpovednosti.

Hoci sa tento rámec osvedčil pri zapájaní žien do environmentálneho hnutia, zároveň prispel k dnešnému trendu individualizovanej „preventívnej spotreby“, pri ktorej sa od jednotlivcov (zvyčajne žien) očakáva, že budú riziká spojené so znečistením alebo toxickými látkami riešiť prostredníctvom svojich spotrebiteľských rozhodnutí. Podľa Cousins (2021) takýto prístup odvádza pozornosť od systémových príčin environmentálnych problémov a prenáša zodpovednosť na jednotlivcov, ktorí nad týmito problémami často nemajú skutočnú kontrolu. Individualizácia zodpovednosti môže zároveň prehľbovať sociálne nerovnosti, keďže nie všetky domácnosti majú rovnaké možnosti nakupovať „bezpečné“ alebo „ekologické“ výrobky, napríklad z dôvodu finančných možností alebo ich geografickej dostupnosti.²⁴⁰ Nadmerné množstvo času venovaného tejto kombinácii starostlivosti a environmentálnych činností vedie k tzv. „časovej chudobe“ – ženy sú zaťažované ďalšími povinnosťami a zostáva im menej času na zapájanie sa do kolektívnych environmentálnych aktivít, účasť na politickom rozhodovaní či zastávanie vedúcich pozícií v oblasti ochrany životného prostredia.²⁴¹

Na druhej strane, muži častejšie zastávajú vedúce pozície vo väčších a formálnejšie organizovaných environmentálnych organizáciách a hnutiach. Menej výrazné je však ich zastúpenie v lokálnych iniciatívach za environmentálnu spravodlivosť, ako aj v proenvironmentálnom správaní na úrovni domácností či v preventívnej spotrebe. Ako potvrdzujú štúdie z krajín EÚ, neformálne opatrujúce osoby, prevažne ženy, sa zapájajú do environmentálne

²³⁷ Cousins, E.M. 2021. Mobilizing motherhood: The gendered burden of environmental protection. *Sociology Compass* 15(5): 1-14. <https://doi.org/10.1111/soc4.12879>

²³⁸ Tur-Sinai, A., Bentur, N., Lamura, G., Rodrigues, R., Di Rosa, M., Socci, M. 2024. The Sustainability Spillover: Uncovering the Link Between Informal Elder Care and Eco-Conscious Behaviors Across the European Union. *Innovation in Aging* 9(3). <https://doi.org/10.1093/geroni/igae108>

²³⁹ Cousins, E.M. 2021. Mobilizing motherhood: The gendered burden of environmental protection. *Sociology Compass* 15(5): 1-14. <https://doi.org/10.1111/soc4.12879>

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Sustainable Development Goals. 2025. Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls. Sustainable Development Goals [online]. K dispozícii na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

priaznivých aktivít výrazne častejšie než osoby, ktoré takúto starostlivosť neposkytujú, a to najmä pri rozhodovaní o udržateľnej spotrebe.^{242 243}

Napriek tejto každodennej starostlivosti o životné prostredie sú ženy v politikách a diskusiách o udržateľnosti len zriedka uznávané ako aktérky ochrany životného prostredia. To posilňuje systémovú tendenciu uprednostňovať rozsiahle, platené a mužmi dominované riešenia pred lokálnymi a sociálnymi riešeniami založenými na starostlivosti, s ktorými majú muži spravidla menej skúseností. Podľa odborníkov si riešenie tejto situácie vyžaduje transformačný prístup k tvorbe politik – prístup k udržateľnosti zameraný na starostlivosť (care-centred approach to sustainability),²⁴⁴ ktorý presahuje rámec samotného uznania tejto práce. Tento prístup by mal vychádzať z rámca 5R: uznať (Recognize) hodnotu všetkej práce spojenej so starostlivosťou; znížiť (Reduce) celkovú záťaž prostredníctvom vhodnej infraštruktúry a služieb; prerozdeliť (Redistribute) túto záťaž medzi ženy a mužov, ako aj medzi rodiny a štát; zabezpečiť spravodlivé odmeňovanie (Reward) a pracovné podmienky pre platené pracovníčky a pracovníkov v oblasti starostlivosti; a zabezpečiť zastúpenie (Representation) osôb poskytujúcich starostlivosť v politickom a ekonomickom rozhodovaní.²⁴⁵

Vplyv rodovo podmienených postojov k hygiene a čistote

Rodové rozdiely sa prejavujú aj v postojoch k hygiene. Prieskumy ukazujú, že ženy často uvádzajú prísnejšie hygienické štandardy, čo má aj konkrétne materiálne dôsledky. Častejšie pranie oblečenia, väčšie používanie čistiacich prostriedkov a výrobkov osobnej starostlivosti a vyššie nároky na dokonale čistú domácnosť – to všetko zvyšuje spotrebu vody, energie, obalových materiálov a chemických látok. Napríklad časté pranie syntetických textílií prispieva k uvoľňovaniu mikrovlákién do odpadových vôd, ktoré sú v súčasnosti uznávaným zdrojom znečistenia európskych morí mikroplastmi.²⁴⁶ To, čo sa javí ako súkromná záležitosť „udržiavania čistoty“, je teda prepojené so širšími environmentálnymi tlakmi, ktoré formujú rodovo podmienené očakávania týkajúce sa starostlivosti, spoločenskej prijateľnosti a zodpovednosti.

Práca historičky Nancy Tomes naznačuje, že zodpovednosť za dodržiavanie hygienických štandardov v domácnosti v minulosti spočívala najmä na ženách, čo mohlo viesť k tomu, že si osvojili prísnejšie hygienické normy. Táto myšlienka je v súlade s konceptom „doing gender“, podľa ktorého môže dodržiavanie vysokých hygienických štandardov fungovať ako jeden zo spôsobov, ktorými sa v každodennom živote prejavuje a upevňuje ženská rodová rola.²⁴⁷ Je

²⁴² Tur-Sinai, A., Bentur, N., Lamura, G., Rodrigues, R., Di Rosa, M., Socci, M. 2024. The Sustainability Spillover: Uncovering the Link Between Informal Elder Care and Eco-Conscious Behaviors Across the European Union. *Innovation in Aging* 9(3). <https://doi.org/10.1093/geroni/igae108>

²⁴³ Orso, L. 2024. Public attitudes to net zero and climate change are evolving. Nesta [online]. K dispozícii na: <https://www.nesta.org.uk/blog/public-attitudes-to-net-zero-and-climate-change-are-evolving/>

²⁴⁴ Tur-Sinai, A., Bentur, N., Lamura, G., Rodrigues, R., Di Rosa, M., Socci, M. 2024. The Sustainability Spillover: Uncovering the Link Between Informal Elder Care and Eco-Conscious Behaviors Across the European Union. *Innovation in Aging* 9(3). <https://doi.org/10.1093/geroni/igae108>

²⁴⁵ UN Women. 2023. The Climate-care Nexus: Addressing the linkages between climate change and Women's and Girl's unpaid care, domestic and communal work. UN Women [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-11/working-paper-the-climate-care-nexus-en.pdf>

²⁴⁶ EEA. 2022. Microplastics from textiles: towards a circular economy for textiles in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/microplastics-from-textiles-towards-a-circular-economy-for-textiles-in-europe>

²⁴⁷ Eriksson, K., Dickins, T.E., Strimling, P. 2022. Global sex differences in hygiene norms and their relation to sex equality. *PLOS Glob Public Health* 2(6): e0000591. doi: [10.1371/journal.pgph.0000591](https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000591)

zaujímavé, že globálna štúdia o rozdieloch medzi ženami a mužmi v hygienických normách z roku 2022 zistila, že tieto rozdiely boli najvýraznejšie v spoločnostiach so strednou mierou rodovej rovnosti. V spoločnostiach s najvyššou mierou rodovej rovnosti sa rozdiely zmenšovali, zatiaľ čo v spoločnostiach s vysokou mierou nerovnosti sa v niektorých prípadoch dokonca obracali.²⁴⁸ To naznačuje, že spôsob, akým sa tieto normy prejavujú, ovplyvňuje kultúrny kontext a mocenské vzťahy.

Tieto rodovo podmienené očakávania týkajúce sa hygieny presahujú rámec spoločenských noriem a premietajú sa aj do používania výrobkov, najmä v prípade menštruačnej hygieny. Výrobky, ako sú tampóny, sú propagované ako prostriedky zabezpečujúce čistotu, diskretnosť a kontrolu, čím posilňujú kultúrny tlak na ženy, aby svoje telo udržiavali spôsobom zodpovedajúcim týmto vysokým štandardom. Samotné výrobky určené na napĺňanie týchto očakávaní však môžu prinášať skryté riziká. Okrem toxikologických otázok predstavujú menštruačné hygienické výrobky aj významný, no často prehliadaný environmentálny problém. Jednorazové vložky a tampóny obsahujú plasty, superabsorpčné polyméry a chemicky upravené materiály, ktoré je ťažké alebo nemožné recyklovať. V celej EÚ sa každý rok použije 49 miliárd týchto jednorazových výrobkov, čo prispieva k tvorbe zvyškového odpadu a v niektorých prípadoch aj k znečisteniu morí, ak sú splachované do toalety alebo nesprávne likvidované.²⁴⁹ Udržateľné alternatívy, ako sú menštruačné kalíšky alebo opakovane použiteľné vložky, môžu výrazne znížiť množstvo odpadu, no ich používanie ovplyvňuje cenová dostupnosť, prístup k vode a sanitácii, kultúrne normy a osobný komfort. To poukazuje na skutočnosť, že environmentálne voľby sú zakorenené v sociálnych a rodovo podmienených podmienkach a nemožno ich vnímať iba ako otázku individuálnych preferencií.

Nedávny toxikologický výskum ukazuje, že menštruačné hygienické výrobky (MHP), najmä tampóny vyrobené z konvenčne pestovanej bavlny, môžu používateľky vystavovať pôsobeniu rôznych nebezpečných chemických látok vrátane pesticídov, ako je glyfosát,²⁵⁰ toxických kovov (olovo, arzén, kadmium) a chemických látok narúšajúcich endokrinný systém (EDC), ako sú ftaláty a parabény.²⁵¹ Vzhľadom na vysokú prekrvenosť a priepustnosť vaginálnej sliznice môžu tieto látky obísť detoxikačný proces v pečeni a priamo preniknúť do systémového krvného obehu, v dôsledku čoho môžu byť potenciálne škodlivé aj stopové množstvá.²⁵² Štúdie z rokov 2023 – 2025 potvrdzujú prítomnosť týchto kontaminantov v bežne dostupných výrobkoch, čo poukazuje na významné nedostatky v regulačnom systéme EÚ.²⁵³ ²⁵⁴Vytvorenie dobrovoľnej

²⁴⁸ Eriksson, K., Dickins, T.E., Strimling, P. 2022. Global sex differences in hygiene norms and their relation to sex equality. PLOS Glob Public Health 2(6): e0000591. doi: [10.1371/journal.pgph.0000591](https://doi.org/10.1371/journal.pgph.0000591).

²⁴⁹ Cabrera, A., Garcia, R. 2019. "The environmental and economic costs of single-use menstrual products, baby nappies and wet wipes: Investigating the impact of these single-use items across Europe." Zero Waste Europe [online]. K dispozícii na: https://zerowasteurope.eu/wp-content/uploads/2019/12/bffp_single_use_menstrual_products_baby_nappies_and_wet_wipes.pdf

²⁵⁰ Toxic Chemicals Detected in Common Menstruation Products. 2025. Beyond Pesticides [online]. K dispozícii na: <https://beyondpesticides.org/dailynewsblog/2025/06/toxic-chemicals-detected-in-common-menstruation-products-tampons/>

²⁵¹ Shearston, J.A. et al. 2024. "Tampons as a source of exposure to metal(loid)s." *Environment International* 190: 108849. <https://doi.org/10.1016/j.envint.2024.108849>

²⁵² Ibid.

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Upson, K., Shearston, J.A., Kioumourtoglou, M.A. 2022. "Menstrual Products as a Source of Environmental Chemical Exposure: A Review from the Epidemiologic Perspective." *Current Environmental Health Reports* 9 (1): 38–52. doi: [10.1007/s40572-022-00331-1](https://doi.org/10.1007/s40572-022-00331-1)

environmentálnej značky EÚ (Ecolabel),²⁵⁵ ktorá zakazuje používanie mnohých z týchto chemických látok, nepriamo uznáva riziká spojené s necertifikovanými výrobkami, no zároveň ponecháva väčšinu spotrebiteľiek bez ochrany.

Tento vzorec sa netýka iba menštruačných potrieb. Podobné riziká spojené s vystavením škodlivým látkam sa objavujú aj v ďalších oblastiach každodenného života v domácnosti, v ktorých sa udržiavanie čistoty tradične očakáva najmä od žien, napríklad pri upratovaní. Čistiace prostriedky často obsahujú rôzne chemické látky, ako sú povrchovo aktívne látky, rozpúšťadlá či dezinfekčné látky. Tie zabezpečujú ich účinnosť, zároveň však môžu ovplyvňovať zdravie ľudí, ktorí ich používajú. Keďže upratovanie domácnosti vykonávajú vo väčšej miere ženy, môže byť vyššia aj ich expozícia potenciálne škodlivým látkam. Prchavé organické zlúčeniny (VOCs) sa bežne nachádzajú napríklad v osviežovačoch vzduchu, aerosólových sprejoch, pracích a čistiacich prostriedkoch či prípravkoch na čistenie rúr, pričom sa môžu vyskytovať aj vo výrobkoch propagovaných ako ekologické.²⁵⁶ Viaceré experimentálne a epidemiologické štúdie poukazujú na to, že vystavenie týmto chemickým látkam môže zhoršovať chronické respiračné ochorenia a vyvolávať alergické reakcie.²⁵⁷ Používanie čistiacich prostriedkov môže nepriaznivo pôsobiť na dýchacie cesty a prispievať k rozvoju astmy, ďalších respiračných ochorení a alergických reakcií.²⁵⁸

Vplyv týchto výrobkov sa však nekončí ich spláchnutím do odpadu. Mnohé z látok, ktoré predstavujú zdravotné riziko v interiéri, sa dostávajú aj do odpadových vôd a následne do riek, pôdy a ekosystémov. Povrchovo aktívne látky, syntetické vonné látky, konzervačné látky či chemické látky narúšajúce endokrinný systém boli zistené aj v európskych vodných útvaroch, kde môžu nepriaznivo pôsobiť na vodné organizmy, hromadiť sa v sedimentoch a narúšať hormonálne systémy voľne žijúcich živočíchov.²⁵⁹

Rodovo podmienené rozdelenie práce spojené s upratovaním tak súvisí aj s rozdielmi v expozícii environmentálnym rizikám a v environmentálnych dôsledkoch. Ženy môžu byť vo väčšej miere vystavené týmto látkam pri ich používaní, zatiaľ čo ekosystémy znášajú dlhodobé dôsledky chemického znečistenia.

Vystavenie čistiacim prostriedkom, najmä pri ich častom používaní alebo pri práci, však môže byť spojené aj s ďalšími zdravotnými rizikami, ako je podráždenie pokožky či možné nepriaznivé

²⁵⁵ European Commission. About the EU Ecolabel: The EU official voluntary label for environmental excellence. *European Commission* [online]. K dispozícii na: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel/about-eu-ecolabel_en.

²⁵⁶ Halios, C. H., Landeg-Cox, C., Lowther, S., Middleton, A., Marczylo, T., Dimitroulopoulou, S. 2022. "Chemicals in European residences – Part I: A review of emissions, concentrations and health effects of volatile organic compounds (VOCs)." *Science of the Total Environment* 839:156201. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.156201>

²⁵⁷ Nurmatov, U.B., Tagiyeva, N., Semple, S., Devereux, G., Sheikh, A. 2015. "Volatile organic compounds and risk of asthma and allergy: a systematic review". *European Respiratory Review* 24 (135): 92-101. <https://doi.org/10.1183/09059180.00000714>

²⁵⁸ Writer, S. 2024. Using cleaning products may raise women's risk of asthma, respiratory conditions. Harvard T.H. Chan: School of Public Health [online]. K dispozícii na: <https://hsph.harvard.edu/news/using-cleaning-products-may-raise-womens-risk-of-asthma-respiratory-conditions/>

²⁵⁹ Wildlife and the Environment: Endocrine disruptors. CHEMTrust [online]. K dispozícii na: <https://chemtrust.org/edcs-wildlife/>

účinky na reprodukčné zdravie alebo zvýšené riziko karcinogénnych účinkov.²⁶⁰ Niektoré štúdie, napríklad výskum zameraný na vystavenie endokrinným disruptorom v dospelosti (2017), poukazujú aj na možné súvislosti medzi pôsobením určitých chemických látok a skorším nástupom menopauzy.²⁶¹ Osobitnú pozornosť si vyžadujú chemické látky narúšajúce endokrinný systém (endocrine-disrupting chemicals – EDCs), ktoré zasahujú do hormonálneho systému organizmu a môžu ovplyvňovať tvorbu a pôsobenie hormónov. Keďže ich prítomnosť a pôsobenie často zostávajú nepovšimnuté, môžu predstavovať riziko pre zdravie aj z dlhodobého hľadiska.²⁶²

Výskum rodových rozdielov vo vnímaní príznakov medzi pracovníkmi a pracovníčkami v oblasti upratovania (2021) ukázal, že ženy vnímali rôzne riziká vrátane rizík spojených s chemickými látkami ako závažnejšie než muži. V rovnakej štúdii ženy zároveň uvádzali väčšie obavy z vystavenia chemickým látkam. Toto zvýšené vnímanie rizika sa však nie vždy premietlo do ich správania. Hoci pracovníčky v oblasti upratovania uvádzali akútne zdravotné ťažkosti, napríklad podráždenie, častejšie než ich mužskí kolegovia, zároveň bolo výrazne menej pravdepodobné, že tieto ťažkosti nahlásia svojim nadriadeným.²⁶³

Medzi faktory, ktoré ovplyvňujú rozdiel medzi vnímaním zdravotných ťažkostí a ich nahlásením, patrí podpora zo strany nadriadených – tá podľa štúdie u žien súvisela s nižším výskytom príznakov, nie však s ich častejším nahlásením – ako aj vzájomne sa prelínajúce faktory, napríklad etnický pôvod a úroveň vzdelania. Pracovníci a pracovníčky s nižším vzdelaním napríklad hlásili svoje zdravotné ťažkosti menej často. Tieto zistenia naznačujú, že vzťahy a podmienky na pracovisku, obavy z možných negatívnych dôsledkov či kultúrne faktory môžu ženám sťažovať nahlásenie zdravotných problémov. V rámci monitorovania zdravia pri práci tak môže dochádzať k podhodnocovaniu skutočného rozsahu zdravotných problémov.²⁶⁴

Konvenčné alebo ekologické? Rodové rozdiely v preferenciách

Rastúce obavy o zdravie a životné prostredie zvyšujú dopyt po „ekologických“ čistiacich prostriedkoch s biologicky odbúrateľnými zložkami rastlinného pôvodu a udržateľnejšími obalmi. Cieľom týchto výrobkov je okrem iného obmedziť znečistenie vôd chemickými látkami, ako sú fosfáty a povrchovo aktívne látky, znížiť znečistenie ovzdušia emisiami prchavých organických zlúčenín (VOCs) a obmedziť množstvo odpadu z plastových obalov. Ženy vo všeobecnosti vykazujú pozitívnejší postoj k ekologickej spotrebe, čo môže súvisieť aj s prísnejšími hygienickými normami a vyšším vnímaním rizík, a tým potenciálne ovplyvňovať ich preferencie ekologickejších čistiacich prostriedkov. Rozsiahle spotrebiteľské prieskumy však často neposkytujú údaje o preferenciách čistiacich prostriedkov osobitne podľa rodu,²⁶⁵ keďže takéto členenie údajov nebolo

²⁶⁰ Halios, C. H., Landeg-Cox, C., Lowther, S., Middleton, A., Marczylo, T., Dimitroulopoulou, S. 2022. "Chemicals in European residences – Part I: A review of emissions, concentrations and health effects of volatile organic compounds (VOCs)." *Science of the Total Environment* 839:156201. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.156201>

²⁶¹ Rattan, S., Zhou, C., Chiang, C., Mahalingam, S., Brehm, E., & Flaws, J. A. 2017. "Exposure to endocrine disruptors during adulthood: consequences for female fertility". *Journal of Endocrinology*, 233(3), R109-R129. <https://doi.org/10.1530/JOE-17-0023>.

²⁶² Endocrine Disruptors. National Institute of Environment Health Sciences [online]. K dispozícii na: <https://www.niehs.nih.gov/health/topics/agents/endocrine>

²⁶³ Lee, S.-J., Kyung, M., Leung, C., Hong, O. 2021. "Gender differences in experience and reporting of acute symptoms among cleaning staff". *American Journal of Industrial Medicine* 64 (6): 528-539. DOI: [10.1002/ajim.23246](https://doi.org/10.1002/ajim.23246)

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Onion, R. 2020. The Long History of the Hand-Washing Gender Gap. State [online]. K dispozícii na: <https://slate.com/technology/2020/02/women-hand-washing-more-than-men-why-coronavirus.html>

v čase ich realizácie predmetom výskumu. Účinnosť a cena pritom zostávajú dôležitými faktormi pri rozhodovaní všetkých spotrebiteľov, pričom vnímaná nižšia účinnosť alebo vyššia cena môžu predstavovať prekážku pri výbere ekologických výrobkov.²⁶⁶

Na druhej strane je dôležitým faktorom ovplyvňujúcim prijímanie ekologických výrobkov a správania, najmä medzi mužmi, tzv. „green-feminine stereotype“ – stereotypné presvedčenie, že environmentálne zodpovedné správanie sa spája so ženskosťou. Muži, ktorí sa snažia zachovať alebo zdôrazniť svoju mužskú identitu, sa preto môžu vyhýbať ekologickému správaniu alebo výrobkom, ktoré vnímajú ako príliš „ženské“. Výskumy ukazujú, že ak muži vnímajú svoju mužskú identitu ako ohrozenú, ich záujem o ekologické výrobky môže klesať, zatiaľ čo jej posilnenie môže ich záujem zvýšiť.²⁶⁷ Ekologické výrobky prezentované spôsobom, ktorý zdôrazňuje tradične mužské charakteristiky, môžu byť pre mužov takisto príťažlivejšie.²⁶⁸

3.3.6 Textilný priemysel

Globálny módný priemysel predstavuje významný faktor súčasnej ekologickej krízy. Celosvetovo je toto odvetvie zodpovedné za odhadovaných 2 – 8 % emisií uhlíka,²⁶⁹ pričom podľa prognóz by do roku 2050²⁷⁰ mohlo spotrebovať až štvrtinu celosvetového uhlíkového rozpočtu. Zároveň vytvára približne 20 % priemyselných odpadových vôd.²⁷¹

Odevy predstavujú 2 – 10 % environmentálneho vplyvu spojeného so spotrebou domácností v EÚ,²⁷² hoci na ne pripadajú len približne 4 % výdavkov domácností.²⁷³ Model rýchlej módy (fast fashion), založený na masovej výrobe, nízkych cenách, rýchlej obmene kolekcií a menej kvalitných materiáloch, sprístupnil oblečenie širšiemu okruhu spotrebiteľov.²⁷⁴ Európski spotrebiteľia zvýšili nákup oblečenia za posledných niekoľko desaťročí o 40 %, čím vznikol nepretržitý cyklus ťažby surovín a tvorby odpadu. Odevy sú čoraz častejšie vnímané ako „takmer

²⁶⁶ Onion, R. 2020. The Long History of the Hand-Washing Gender Gap. State [online]. K dispozícii na: <https://slate.com/technology/2020/02/women-hand-washing-more-than-men-why-coronavirus.html>

²⁶⁷ Zinober, I. 2026. "The Green Gender Gap: Environmental attitudes and pro-environmental vote choice across Europe". Electoral Studies 101, 103062. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2026.103062>

²⁶⁸ Brough, A., Wilkie, J., Isaac, M., Ma, J. 2016. "Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption". Journal of Consumer Research 43(4), ucw044. DOI: [10.1093/jcr/ucw044](https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044)

²⁶⁹ Sadowski, M., Perkins, L., McGarvey, E. Roadmap to Net Zero: Delivering Science-based Targets in the Apparel Sector. World Resources Institute & Apparel Impact Institute [online]. K dispozícii na: <https://files.wri.org/d8/s3fs-public/2021-11/roadmap-net-zero-delivering-science-based-targets-apparel-sector.pdf?VersionId=LxrwUSv9dHytM7zybuQgoJ8LUHBZVgM1>

²⁷⁰ Ellen MacArthur Foundation. 2019. Fashion and the circular economy – deep dive. Ellen MacArthur Foundation [online]. K dispozícii na: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/fashion-and-the-circular-economy-deep-dive>

²⁷¹ World Bank Group. 2019. How Much Do Our Wardrobes Cost to the Environment? World Bank Group [online]. K dispozícii na: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/09/23/costo-moda-medio-ambiente#:~:text=Around%2020%2025%20of%20wastewater%20worldwide,flights%20and%20maritime%20shipping%20combined.>

²⁷² Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliamentary Research Service [online]. K dispozícii na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

²⁷³ Eurostat. 2024. Household consumption by purpose. Eurostat: statistics Explained [online]. K dispozícii na:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Household_consumption_by_purpose

²⁷⁴ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliamentary Research Service [online]. K dispozícii na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

jednorazové“ výrobky, pričom významná časť šatníkov v Európe zostáva nepoužívaná najmenej jeden rok, kým je oblečenie vyradené.²⁷⁵

Na udržanie tohto lineárneho modelu „vyrobiť – spotrebovať – vyhodit“ presúvajú nadnárodné spoločnosti výrobu náročnú na prírodné zdroje do krajín globálneho Juhu, kde využívajú nižšie náklady na pracovnú silu a menej prísne environmentálne predpisy.^{276 277} Geografické rozdelenie dodávateľského reťazca módného priemyslu spôsobuje, že najzávažnejšie materiálne dôsledky výroby zostávajú sústredené v krajinách globálneho Juhu, ďaleko od spotrebiteľských trhov globálneho Severu. Zatiaľ čo krajiny s vysokými príjmami vytvárajú dopyt, fyzické poškodzovanie ekosystémov sa koncentruje vo výrobných regiónoch, kde módný priemysel patrí medzi významné zdroje znečistenia ovzdušia, vody a pôdy.

S cieľom zmierniť svoj viditeľný environmentálny vplyv mnohé módné značky propagujú iniciatívy, ktoré sú často viac založené na marketingu a reklame než na skutočnej systémovej zmene. Táto praktika greenwashingu je rozšírená; výskum ukazuje, že až 96 % tvrdení o udržateľnosti, ktoré uvádzajú veľkí maloobchodní predajcovia, možno v praxi označiť za zavádzajúce alebo neudržateľné.²⁷⁸ Ústrednou súčasťou tohto prístupu je presadzovanie „obehového hospodárstva“, ktoré vníma textilný odpad ako zdroj vhodný na opätovné použitie a recykláciu, napriek tomu, že v súčasnosti sa menej ako 1 % použitého oblečenia recykluje späť na výrobu nových odevov.²⁷⁹

Spotrebiteľské správanie a udržateľnosť

V Európe a ďalších regiónoch s vysokými príjmami sú ženy hlavnou skupinou spotrebiteľov rýchlej módy (fast fashion).²⁸⁰ Hoci sa táto spotreba často prezentuje ako prejav individuálnej identity, posilnenia postavenia alebo dokonca feministického sebaujadrenia,²⁸¹ paradoxne podporuje odvetvie, ktoré je hlboko späté s environmentálnou záťažou a neviditeľnou ženskou prácou, ktorá stojí za výrobou odevov.^{282 283}

²⁷⁵ Šajn, N. 2019. Environmental impact of the textile and clothing industry: What consumers need to know. European Parliamentary Research Service [online]. K dispozícii na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

²⁷⁶ Bonelli, F., Caferra, R., & Morone, P. 2024. "In need of a sustainable and just fashion industry: Identifying challenges and opportunities through a systematic literature review in a Global North/Global South perspective". *Discover Sustainability* 5 (1), 186. <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00400-5>

²⁷⁷ Kanter, M. 2023. *Modern Slavery as a Product of Transnational Corporate Supply Chains: An Ecofeminist Evaluation of Systems to Address the Linkage Between Modern Slavery, Climate Change, and Gender Injustice*. [Bachelor of Science in Urban and Public Affairs and University Honors, Portland State University]. <https://doi.org/10.15760/honors.1450>

²⁷⁸ Ibid.

²⁷⁹ Šajn, N. 2019. *Environmental impact of the textile and clothing industry*. European Parliamentary Research Service (EPRS). Members' Research Service, PE 633.143.. [online]. K dispozícii na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI\(2019\)633143_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633143/EPRS_BRI(2019)633143_EN.pdf)

²⁸⁰ Mensah, J. 2023. The Global South as a Wasteland for Global North's Fast Fashion: Ghana in Focus. *American Journal of Biological and Environmental Statistics*, 9(3), 33–40. DOI:[10.11648/j.ajbes.20230903.12](https://doi.org/10.11648/j.ajbes.20230903.12)

²⁸¹ Banet-Weiser, S. 2012. *Authentic™ the Politics of Ambivalence in a Brand Culture*. *Journal of Consumer Culture* 14(1): 129-135. <https://doi.org/10.1177/1469540513511020>

²⁸² Bick, R., Halsey, E., Ekenga, C. C. 2018. *The global environmental injustice of fast fashion*. *Environmental Health*, 17(1), 92. DOI:[10.1186/s12940-018-0433-7](https://doi.org/10.1186/s12940-018-0433-7)

²⁸³ Crewe, L. 2017. *The Geographies of Fashion: Consumption, Space, and Value*. Bloomsbury Publishing.

Hoci povedomie spotrebiteľov o udržateľnosti rastie, štúdia z roku 2024, ktorá zahŕňala 20 krajín, ukazuje, že ženy sú často ochotnejšie než muži zaplatiť vyššiu cenu za udržateľné výrobky.²⁸⁴ Zároveň však čelia protichodným tlakom súvisiacim s módnymi trendmi a cenovou dostupnosťou, ktoré im sťažujú dôsledné rozhodovanie v prospech udržateľnejších možností. Tieto tlaky sú dôležitým faktorom pri vysvetľovaní, prečo sa dobré úmysly spotrebiteľov často stretávajú so štrukturálnymi prekážkami.²⁸⁵

Okrem toho sa udržateľnosť často vníma ako záležitosť spájaná so ženskosťou, pričom toto vnímanie nielen formuje spotrebiteľské správanie žien, ale zároveň posilňuje rodovo podmienené očakávania a spoločenské normy týkajúce sa toho, čo by ženy mali alebo nemali robiť. Dôležité je, že tento „zelený feminínny stereotyp“ neovplyvňuje iba ženy: zároveň odrádza mužov od používania udržateľných výrobkov, pretože udržateľnosť je v kultúrnom kontexte často vnímaná ako nezlučiteľná s maskulinitou.²⁸⁶ Riešenie environmentálnych a sociálnych problémov spojených s rýchlou módou si preto vyžaduje kriticky preskúmať, ako sú výrobné systémy a spotrebiteľské návyky prepojené s týmito rodovo podmienenými predstavami. Tie nielen podporujú nadmernú spotrebu, ale zároveň posilňujú stereotypy a obmedzujú možnosti všetkých spotrebiteľov v krajinách globálneho Severu. Ak chceme dosiahnuť skutočnú zmenu, nestačí sa zamerať iba na technické aspekty výroby oblečenia. Je potrebné kriticky sa zamyslieť aj nad tým, ako o móde hovoríme, ako ju propagujeme a aké spoločenské očakávania v súvislosti s ňou vytvárame.

„Vyrobené v Číne“ pri každodennom nakupovaní: Temu verzus regulovaný maloobchod

Hoci globálne maloobchodné reťazce ponúkajú európskym spotrebiteľom cenovo dostupné a často lacné výrobky s označením „Vyrobené v Číne“, zásadný rozdiel spočíva v úrovni kontroly a zodpovednosti spojenej s jednotlivými distribučnými kanálmi. Výrobky predávané prostredníctvom bežných maloobchodných predajcov (ako napríklad dm, Lidl alebo H&M) podliehajú bezpečnostným a regulačným normám EÚ vrátane obmedzení týkajúcich sa chemických látok podľa nariadenia REACH (registrácia, hodnotenie, autorizácia a obmedzovanie chemických látok), bezpečnostných noriem EÚ a právnych predpisov na ochranu spotrebiteľa.²⁸⁷

Ako ukázal nedávny test nepremokavých bund, ktorý uskutočnila dánska spotrebiteľská organizácia Forbrugerrådet Tænk, **bundy z online trhovísk, ako sú Temu, Shein a Amazon, obsahovali PFAS (per- a polyfluóralkylové látky) vrátane látok zakázaných podľa právnych predpisov EÚ**, zatiaľ čo väčšina bund predávaných maloobchodnými predajcami so sídlom v EÚ spĺňala súčasné regulačné požiadavky. PFAS predstavujú skupinu chemických látok cenených

²⁸⁴ Goedertier, F., Weijters, B., Van den Bergh, J. 2024. Are consumers equally willing to pay more for brands that aim for sustainability, positive societal contribution, and inclusivity as for brands that are perceived as exclusive? Generational, gender, and country differences. *Sustainability*, 16(9), 3879. <https://doi.org/10.3390/su16093879>

²⁸⁵ Lopes Vassalo, A., Marques, C. G., Simões, J. T., Fernandes, M. M., Domingos, S. 2024. Sustainability in the fashion industry in relation to consumption in the digital age. *Sustainability*, 16(13), 5303. <https://doi.org/10.3390/su16135303>

²⁸⁶ Brough, A., Wilkie, J., Ma, J., Isaac, M., Gal, D. 2016. Is Eco-Friendly Unmanly? The Green-Feminine Stereotype and Its Effect on Sustainable Consumption. *Journal of Consumer Research* 43(4), December 2016, 567–582. <https://doi.org/10.1093/jcr/ucw044>

²⁸⁷ Forbrugerrådet Tænk. 2025. Almost guaranteed to contain PFAS in jackets from Amazon, Shein, and Temu (orig.: Næsten garanti for PFAS i jakker fra Amazon, Shein og Temu. Forbrugerrådet Tænk [online]. K dispozícii na: <https://taenk.dk/test/kemitest-jakker/pfas-i-jakker> (preložené pomocou online prekladača).

pre svoje vlastnosti odpudzujúce vodu a olej, ktoré sa bežne využívajú pri výrobe outdoorového oblečenia. V prírode sú však mimoriadne perzistentné a hromadia sa v pôde, vode, ako aj v organizmoch živočíchov a ľudí. Štúdia dánskej organizácie Forbrugerrådet Tænk (2025) ukázala, že PFAS môžu narušovať hormonálny systém, zvyšovať hladinu cholesterolu, oslabovať imunitný systém a môžu zvyšovať riziko niektorých typov rakoviny. Vzhľadom na tieto riziká sa v súčasnosti pripravujú celoeurópske obmedzenia ich používania a v niektorých prípadoch aj úplný zákaz, ako je to v prípade Dánska.²⁸⁸

Rozdiel však nie je iba právny, ale aj materiálny: výrobky, ktoré sa na trh dostávajú prostredníctvom regulovaných maloobchodných kanálov, s oveľa väčšou pravdepodobnosťou spĺňajú environmentálne a zdravotné normy. Online trhoviská, ako sú Temu, Wish, Shein alebo niektoré časti AliExpressu, umožňujú priame nákupy od anonymných výrobcov a často pritom tieto ochranné mechanizmy úplne obchádzajú.²⁸⁹ Spotrebiteľia tak v tomto smere podporujú dodávateľské reťazce charakterizované nízkymi pracovnými štandardmi, rodovo podmieneným vykorisťovaním a poškodzovaním životného prostredia, často v rámci neformálnej ekonomiky, v ktorej tvoria ženy väčšinu pracovnej sily. To poukazuje na význam regulácie a presadzovania pravidiel EÚ: hoci globálne dodávateľské reťazce zostávajú rodovo podmienené a vykorisťujúce, prísnejší dohľad EÚ ovplyvňuje, či sa škodlivé látky, ako sú PFAS, dostanú k európskym spotrebiteľom a do európskych ekosystémov.

Regulované dodávateľské reťazce však často prehliadajú aj štrukturálne rodové nerovnosti – napríklad nerovnaké odmeňovanie, nedostatočné zastúpenie žien vo vedúcich pozíciách alebo nedostatočnú ochranu pred obťažovaním – napriek tomu, že spĺňajú chemické a bezpečnostné normy. Hoci zlepšenia v oblasti požiarnej bezpečnosti a vetrania v dodávateľských závodoch boli široko zdokumentované, najmä v dôsledku medzinárodného tlaku, viaceré vyšetrovania ukazujú,^{290 291} že závažné rodovo podmienené problémy (ako slovné násilie, diskriminácia na základe tehotenstva a sexuálne obťažovanie) často zostávajú sociálnymi auditmi neodhalené.²⁹² Tieto problémy ukazujú, že sociálna a environmentálna udržateľnosť sú v módnom priemysle úzko prepojené, pretože nerovnosti prispievajú k tomu, že rýchla móda je lacnejšia a ziskovejšia, čím podporujú vysokú a neustále rastúcu mieru tvorby odpadu. Problematika odpadu spojeného s rýchlou módou – skládky, toky oblečenia do sektora second-hand a nedostatky v recyklácii – je rozpracovaná v [kapitole 3.2.4](#).

²⁸⁸ Forbrugerrådet Tænk. 2025. Almost guaranteed to contain PFAS in jackets from Amazon, Shein, and Temu (orig.: Næsten garanti for PFAS i jakker fra Amazon, Shein og Temu. Forbrugerrådet Tænk [online]. K dispozícii na: <https://taenk.dk/test/kemitest-jakker/pfas-i-jakker> (preložené pomocou online prekladača).

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Human Rights Watch. 2019. *Combating sexual harassment in the garment industry*. Human Rights Watch [online]. K dispozícii na: <https://www.hrw.org/news/2019/02/12/combating-sexual-harassment-garment-industry>

²⁹¹ Asia Floor Wage Alliance. 2022. *Fact-finding report into labour violations at Shahi factory, Kuppam, Andhra Pradesh, India*. Asia Floor Wage [online]. K dispozícii na: <https://asia.floorwage.org/fact-finding-report-into-labour-violations-at-shahi-factory-kuppam-andhra-pradesh-india/#GBVH>

²⁹² Human Rights Watch. 2019. *Combating sexual harassment in the garment industry*. Human Rights Watch [online]. K dispozícii na: <https://www.hrw.org/news/2019/02/12/combating-sexual-harassment-garment-industry>

Globálna redistribúcia odpadu a negatívnych dôsledkov módného priemyslu

Textilný priemysel často využíva koncept opätovného použitia ako zámienku pre „ekologický imperializmus“,²⁹³ pri ktorom sa obrovské množstvo použitého oblečenia vyváža z globálneho Severu do globálneho Juhu.²⁹⁴ Tento proces často funguje ako forma „presúvania znečistenia“ (pollution shifting), keďže takmer 50 % tohto vyváženého oblečenia nemá trhovú hodnotu a v prijímajúcich krajinách, ako je Keňa, končí priamo na skládkach, v oceánoch alebo v spaľovniach.²⁹⁵ Dobrovoľné programy zberu oblečenia v predajniach, napríklad tie, ktoré ponúkajú odmeny za odovzdané oblečenie, často slúžia ako nástroj „manažmentu dojmu“ (impression management). Tieto programy umožňujú korporáciám budovať si povesť environmentálne zodpovedných spoločností a zároveň podporujú „kultúru jednorazovosti“, ktorá naďalej podporuje nadprodukcii. Prezentovaním odpadu ako ľahko recyklovateľného vedľajšieho produktu priemysel účinne zakrýva „pomalé násilie“ (slow violence) – postupnú, často neviditeľnú environmentálnu deštrukciu, ktorá v priebehu času spôsobuje nenapraviteľné škody – neoddeliteľne spätú s jeho výrobným modelom. Tým zabezpečuje, že skutočné materiálne náklady zostávajú externalizované a mimo pozornosti verejnosti.²⁹⁶ ²⁹⁷ Tento proces často systematicky zasahuje chudobných prostredníctvom ekonomickej a ekologickej bezvýznamnosti; v takýchto prípadoch ho niektorí odborníci označujú ako „pooricide“ (ničenie chudobných).²⁹⁸

Vznik tzv. „obetovaných území“ (sacrifice zones) – oblastí bohatých na prírodné zdroje, často obývaných marginalizovanými komunitami, ktorých životné podmienky a životné prostredie sú obetované v prospech ekonomických záujmov – poukazuje na to, ako môže uprednostňovanie zisku viesť k prehliadaniu ľudských práv a ochrany životného prostredia. Napriek iniciatívam spoločností propagujúcim „udržateľné“ poľnohospodárstvo mnohé značky prehliadajú sociálne vykorisťovanie ukryté vo svojich dodávateľských reťazcoch a spoliehajú sa na zneviditeľňovanie lacnej pracovnej sily, ktoré umožňuje udržiavať akumuláciu kapitálu.²⁹⁹

Globalizovaný módný priemysel funguje podľa modelu rozvoja, ktorý uprednostňuje ekonomické záujmy a podporuje tzv. „preteky ku dnu“ (race to the bottom) – spoločnosti presúvajú výrobu do regiónov s menej prísnymi environmentálnymi a pracovnoprávnymi predpismi, aby

²⁹³ Pojem „ekologický imperializmus“ opisuje dynamiku, v rámci ktorej mocné národy Globálneho severu presúvajú svoje environmentálne zaťaženie do iných krajín alebo uplatňujú kontrolu nad prírodnými zdrojmi a ekologickou politikou Globálneho juhu. Tento proces je charakteristickým znakom globálnej kapitalistickej ekonomiky, ktorá považuje prírodu Juhu za „lacnú“ a jeho komunity za „postrádateľné“. Tento pojem sa často používa ako synonymum pojmov „ekokolonializmus“ alebo „ekologický kolonializmus“.

²⁹⁴ Bonelli, F., Caferri, R., & Morone, P. 2024. „In need of a sustainable and just fashion industry: Identifying challenges and opportunities through a systematic literature review in a Global North/Global South perspective“. *Discover Sustainability* 5 (1), 186. <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00400-5>

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Bonelli, F., Caferri, R., & Morone, P. 2024. „In need of a sustainable and just fashion industry: Identifying challenges and opportunities through a systematic literature review in a Global North/Global South perspective“. *Discover Sustainability* 5 (1), 186. <https://doi.org/10.1007/s43621-024-00400-5>

²⁹⁷ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Loscialpo, F. (2023). Ethno-racial capitalism in contemporary fashion. In A.-M. Almila & S. Delice, *Fashion's Transnational Inequalities* (1st edn, pp. 29–46). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003219675-2>

maximalizovali svoje zisky, často na úkor ľudského zdravia.³⁰⁰ ³⁰¹ Odhaduje sa, že samotná spotreba odevov a textilných výrobkov dovážaných z ázijských krajín do EÚ súvisí každoročne približne s 375 smrteľnými a 21 000 nesmrteľnými pracovnými úrazmi v rámci medzinárodných textilných dodávateľských reťazcov.³⁰² Okrem toho možno viac ako 13 % nútenej práce vo svetovom bavlnárskom priemysle pripísať konečnému dopytu po odevoch a textilných výrobkoch v EÚ a Spojených štátoch.³⁰³ Tieto vplyvy zostávajú zakryté vysoko fragmentovanými a viacúrovňovými dodávateľskými reťazcami, ktorým chýba transparentnosť a výsledovateľnosť, čo komplikuje vyvodzovanie zodpovednosti za dodržiavanie ľudských práv a environmentálne riadenie.³⁰⁴ Európa ako jeden z významných dovozcov a spotrebiteľov zohráva kľúčovú úlohu pri udržiavaní tohto systému, v rámci ktorého sú ľudia z krajín mimo Európy vykorisťovaní, ako je opísané nižšie.

Spoluzodpovednosť štátu

Je tiež dôležité uvedomiť si, že nielen samotné spoločnosti, ale aj štáty môžu zohrávať rozhodujúcu úlohu pri udržiavaní vykorisťovania, či už tým, že prehliadajú zneužívanie, alebo ho aktívne umožňujú. Mnohé environmentálne deštruktívne praktiky – napríklad plošné vyrubovanie lesov na účely textilnej výroby alebo vypúšťanie nečistených odpadových vôd v oblastiach so slabým dohľadom – pretrvávajú práve preto, že štátne regulačné rámce ich povoľujú alebo ignorujú. To umožňuje, aby činnosti, ktoré sú z právneho hľadiska povolené, spôsobovali závažné sociálne a environmentálne škody.³⁰⁵

Výrazným príkladom štátom podporovaného systému etnicky a rodovo podmieneného vykorisťovania je sektor pestovania a spracovania bavlny v Ujgurskej autonómnej oblasti Sin-ťiang (XUAR) v Číne. Ujgurskí pracovníci a pracovníci z ďalších etnických menšín sú podľa dostupných zdrojov zapájaní do prísne kontrolovaných a nátlakových pracovných programov, ktoré zahŕňajú dohľad, riadenie pripomínajúce polovojenský režim a obmedzovanie slobody pohybu. Osobné doklady pracovníkov sú dôsledne kontrolované a v niektorých prípadoch zadržované, čo obmedzuje ich možnosti organizovať sa a domáhať sa svojich práv. Továrne v XUAR a súvisiace dodávateľské reťazce boli opísané ako „priestory na pomedzí pracovných táborov a súkromného priemyslu“, v ktorých dochádza k začleňovaniu príslušníkov etnických menšín do pracovnej sily za podmienok charakterizovaných systematickou dehumanizáciou, preplnenosťou a nedostatkom základných životných potrieb.³⁰⁶

³⁰⁰ Kanupriya. (2024). Linkages among trade, gender and environment: A review in the context of India's textile sector. *DECISION*, 51(3), 397–409. <https://doi.org/10.1007/s40622-024-00397-w>

³⁰¹ Kanter, M. (2023). *Modern Slavery as a Product of Transnational Corporate Supply Chains: An Ecofeminist Evaluation of Systems to Address the Linkage Between Modern Slavery, Climate Change, and Gender Injustice* [Bachelor of Science in Urban and Public Affairs and University Honors, Portland State University]. <https://doi.org/10.15760/honors.1450>

³⁰² Malik, A., Lafortune, G., Carter, S., Li, M., Lenzen, M., & Kroll, C. 2021. "International spillover effects in the EU's textile supply chains: A global SDG assessment". *Journal of Environmental Management*, 295, 113037. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.113037>

³⁰³ García-Alaminos, Á., Monsalve, F., & Zafrilla, J. 2024. "Disentangling social impacts in global value chains through structural path analysis: Investigating forced labor in the cotton industry". *Journal of Industrial Ecology* 28 (2): 303–319. <https://doi.org/10.1111/jiec.13359>

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

³⁰⁶ Ibid.

Ženy v týchto systémoch čelia dvojitému tlaku rasovo a rodovo podmienených hierarchií. Čelia napríklad reprodukčnému násiliu, ktoré sa prejavuje systematickou štátnou kampaňou zameranou na kontrolu tiel a reprodukčných funkcií Ujguroviek, pričom sleduje dva vzájomne prepojené ciele: kultúrnu asimiláciu a upevňovanie patriarchálneho usporiadania. Toto násilie sa prejavuje prostredníctvom rôznych invazívnych lekárskeho zákrokov, sexuálneho násillia a biopolitických stratégií zameraných na znižovanie počtu ujgurského obyvateľstva a narúšanie jeho sociálnej štruktúry. Svedectvá ľudí, ktorí prežili pobyt v táboroch, prinášajú otrasné podrobnosti o tom, ako sa reprodukčné funkcie stávajú terčom v rámci procesu „prevýchovy“. Správy bývalých väzňov a dokonca aj bývalých dozorcov napríklad opisujú systém organizovaného znásilňovania a mučenia v ženských prevýchovných táboroch. Preživšie vypovedajú o tom, že boli ponižované a zámerne vedené k pocitom hanby za svoje telo a svoju identitu moslimiek, pričom sexuálne útoky sa používali ako jeden z hlavných nástrojov systematického odľudšťovania.³⁰⁷

Historicky, ako aj v súčasnom kontexte Ujgurskej autonómnej oblasti Sin-ťiang (XUAR), sa ničenie kontroly žien nad ich reprodukčnými funkciami využíva ako stratégia na upevňovanie patriarchálneho usporiadania a uľahčenie vykorisťovania ženskej pracovnej sily. Zbavením žien reprodukčnej autonómie môže štát účinnejšie disciplinovať ich telá s cieľom zapojiť ich do „akumulácie pracovnej sily Ujgurov“. Reprodukčné násilie a nútená práca často prebiehajú v rámci tej istej siete utajovaných zadržiacich táborov. Preživšie vypovedali o tom, že boli vystavené nútenej práci spolu s invazívnymi lekáskymi zákrokmi, ako sú nútené sterilizácie a podávanie neidentifikovaných tabletiiek, ktoré potláčajú menštruačný cyklus.³⁰⁸

Takzvaný štátny program „zmierňovania chudoby“ je v niektorých zdrojoch opisovaný ako súčasť širšieho systému prevýchovy. V rámci tohto systému sú ženy podľa dostupných zistení presúvané z detenčných zariadení priamo do tovární, kde pracujú v rámci štátom podporovaných programov presunu pracovnej sily. Dostupné dôkazy poukazujú na to, že toto odvetvie využíva ľahko nahraditeľnú pracovnú silu, pričom vykorisťovanie má výrazný etnický a rodový rozmer. V oblasti Sin-ťiang (XUAR) sa kontrola nad ženami prejavuje aj zásahmi do reprodukčných práv a presadzovaním tzv. „modernizačných“ opatrení, medzi ktoré patrí napríklad zákaz nosenia niektorých pokrývok hlavy. Tieto praktiky sú v odbornej literatúre interpretované ako nástroje kontroly a disciplinovania príslušníkov etnických menšín s cieľom vytvárať poslušnú a produktívnu pracovnú silu.³⁰⁹

Vzájomne prepojené environmentálne a sociálne dôsledky

Odborná literatúra poukazuje na to, že environmentálne a sociálne škody v textilnom sektore sa navzájom posilňujú. Textilný priemysel, ktorý má výrazne negatívny vplyv na životné prostredie, sa často spolieha na neregulované pracovné podmienky, pričom dôsledky priemyselných katastrof a poškodzovania životného prostredia najviac dopadajú na chudobné ženy. Zanedbávanie, ktoré umožňuje vznik takýchto rizík, sa prejavilo napríklad pri zrútení budovy Rana Plaza v Bangladéši v roku 2013 a počas vln pandémie COVID-19, ktoré v rokoch 2020 – 2021

³⁰⁷ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Ibid.

výrazne zasiahli pracovníkov v odevnom priemysle.³¹⁰ Ženy, ktoré tvoria približne 80 % pracovnej sily v textilnom priemysle, zároveň predstavujú základ lacnej ženskej pracovnej sily, na ktorej stoja globálne dodávateľské reťazce, no zároveň čelia systematickej ekonomickej marginalizácii.³¹¹ Napríklad v Spojenom kráľovstve sa odvetvie rýchlej módy spolieha na ženy inej farby pleti, ktoré pracujú v mestách, ako je Leicester, za mzdu len 3 libry na hodinu – teda výrazne pod úrovňou národnej minimálnej mzdy – v donucovacích podmienkach, ktoré vykazujú znaky moderného otroctva.³¹²

Textilný sektor môže často destabilizovať živobytie mužov z nízkopříjmových skupín. V regiónoch, kde odevné továrne znečisťujú miestne ekosystémy, čelia chudobní muži, ako sú poľnohospodári a rybári, mimoriadne neistým životným podmienkam, pretože dochádza k ničeniu ich hlavných zdrojov príjmu. To mnohých núti zaradiť sa medzi „nadbytok príležitostných pracovníkov“, ktorí v mestách čakajú na príležitostnú prácu na deň, často bez sociálnych či ekonomických práv. Keď mladí muži v dôsledku zhoršovania životného prostredia alebo zadlženosti stratia možnosť produktívneho uplatnenia v poľnohospodárstve, stávajú sa mimoriadne zraniteľnými voči náboru do zločineckých organizácií alebo sietí prevádzachstva a pašovania ľudí, ktoré im ponúkajú falošný pocit spoločenského postavenia a hrdosti.³¹³

Reťazec vykorisťovania v odvetviach, ako je produkcia bavlny, prináša mužom vysoké psychologické a sociálne náklady, keďže v rámci patriarchálnych štruktúr sú často vnímaní ako tí, ktorí nesú zodpovednosť za zabezpečenie rodiny. V bavlnárskom sektore v západnej Afrike čelia muži – poľnohospodári, ktorí tvoria hlavnú pracovnú silu tohto odvetvia – často narastajúcemu zadlžovaniu v dôsledku vysokých nákladov na pesticídy a hnojivá. To môže viesť k výraznej sociálnej stigmatizácii a strate rodinného majetku (napríklad kráv).³¹⁴ Rozdielne rodovo podmienené reakcie na environmentálne krízy možno pozorovať napríklad vo vysokej miere samovrážd medzi mužmi pracujúcimi v poľnohospodárstve, ktorí čelia suchu a neúrode. Muži môžu byť v dôsledku spoločenských očakávaní a rodových noriem menej vedení k tomu, aby otvorene hovorili o svojich psychických ťažkostiach alebo vyhľadali pomoc.³¹⁵

V konečnom dôsledku prienik rôznych sociálnych osí a environmentálnych otázok ukazuje, že udržateľnosť nie je možná bez sociálnej spravodlivosti; dosiahnutie globálne spravodlivého priemyslu si vyžaduje radikálny odklon od súčasného modelu spotreby smerom k modelu, ktorý uprednostňuje starostlivosť o komunity a dôstojnosť pracovníkov.

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Bharti, S. 2025. Women in Textile Manufacturing: Workforce Participation and Economic Empowerment. *International Journal of Advanced Research in Science, Communication and Technology* 5 (9): 126–134. <https://doi.org/10.48175/IJARST-28220>

³¹² Kelly, A. 2020. 'National shame': MP sounds alarm over UK fast fashion factories. *The Guardian* [online]. K dispozícii na: <https://www.theguardian.com/global-development/2020/jan/23/national-shame-mp-sounds-alarm-over-uk-fast-fashion-factories>

³¹³ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

³¹⁴ Luna, J. K. 2019. "The chain of exploitation: Intersectional inequalities, capital accumulation, and resistance in Burkina Faso's cotton sector". *The Journal of Peasant Studies* 46 (7): 1413–1434. <https://doi.org/10.1080/03066150.2018.1499623>

³¹⁵ Milne, E., Davies, P., Heydon, J., Peggs, K., & Wyatt, T. (Eds). 2023. *Gendering green criminology*. Bristol University Press.

3.3.7 Záhradkárčenie a používanie pesticídov

Záhradkárčenie nie je len voľnočasovou aktivitou, ale zohráva dôležitú úlohu pri ochrane životného prostredia a podpore zdravia ekosystémov. Starostlivým pestovaním pôdy, rastlín a záhradných ekosystémov môžu jednotlivci prispievať k čistejšiemu ovzdušiu, zdravšej pôde a zachovaniu kvality vody. Spôsob, akým záhradkári zároveň zaobchádzajú s pesticídmi a inými chemickými látkami, priamo ovplyvňuje nielen bezpečnosť ich vlastných záhrad, ale aj miestnu biodiverzitu a ľudské zdravie. Pochopenie rozdielov v tom, ako ľudia pristupujú k záhradkárčeniu a používaniu pesticídov, nám pomáha lepšie porozumieť tomu, ako môžu každodenné činnosti prispievať k ochrane životného prostredia a zachovaniu prínosov, ktoré záhrady poskytujú prírode aj ľuďom.

Diverzita rastlín môže výrazne závisieť od toho, kto záhradu obhospodaruje. Viaceré štúdie poukazujú na významnú úlohu žien pri podpore biodiverzity v záhradách.^{316 317 318 319} Výskumy napríklad ukazujú, že ženy prispievajú k druhovej rozmanitosti pestovaním širšieho spektra rastlín a obohacujú zeleninové záhrady o kvitnúce rastliny,³²⁰ ako aj o voľne rastúce a čiastočne domestikované druhy.³²¹

V regiónoch, ako sú Západné talianske Alpy, však výsledky výskumu ukazujú, že páry tvorené mužmi a ženami vykazujú väčšiu rozmanitosť postupov pri obhospodarovaní záhrad a vyšší počet identifikovaných taxónov v porovnaní so záhradkármi rovnakého pohlavia.³²²

Ak záhrady obhospodarujú výlučne muži, viac než polovica taxónov patrí do kategórie záhradníckych druhov. Naopak, v záhradách obhospodarovných ženami prevládajú kvitnúce, divo rastúce a polodivo rastúce druhy, ktoré tvoria významnú časť celkového počtu taxónov.³²³

Rodové rozdiely v starostlivosti o záhrady sa prejavujú aj v spôsobe, akým ženy a muži pristupujú k používaniu pesticídov v domácnosti. Slovenská štúdia³²⁴ zaoberajúca sa rodovými rozdielmi v

³¹⁶ Philpott, S., Egerer, M., Bichier, P., Cohen, H. 2020. Gardener demographics, experience, and motivations drive differences in plant species richness and composition in urban gardens. *Ecology and society*, 25(4): 8. DOI: [10.5751/ES-11666-250408](https://doi.org/10.5751/ES-11666-250408)

³¹⁷ Gbedomon, R., Fandohan, A., Salako, V., Idohou, A., Kakaï, R., & Assogbadjo, A. 2015. Factors affecting home gardens ownership, diversity and structure: a case study from Benin. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 11, 56. <https://doi.org/10.1186/s13002-015-0041-3>.

³¹⁸ Vazzana, C., V. Moschini, G. Lazzerini, and P. Migliorini. 2010. "L'agricoltura Biologica Delle Donne E La Biodiversità in Toscana." In *Atti Del VI Convegno dell'Associazione Donne&Scienza*, 22–27. Torino: Associazione Donne & Scienza.

³¹⁹ Calvet-Mir, L., Calvet-Mir, M., Vaqué-Núñez, L., Reyes-García, V. 2011. "Landraces in Situ Conservation: A Case Study in High-Mountain Home Gardens in Vall Fosca, Catalan Pyrenees, Iberian Peninsula." *Economic Botany* 65(2): 146–157. DOI: [10.1007/s12231-011-9156-1](https://doi.org/10.1007/s12231-011-9156-1)

³²⁰ Reyes-García, V., Vila, S., Aceituno-Mata, L., Calvet-Mir, L., Garnatje, T., Jesch, A., Lastra, J., Parada, M., Rigat, M., Vallès, J., Pardo-De-Santayana, M. 2010. Gendered Homegardens: A Study in Three Mountain Areas of the Iberian Peninsula. *Economic Botany*, 64, 235-247. <https://doi.org/10.1007/s12231-010-9124-1>.

³²¹ Vogl-Lukasser, B., Vogl, C. R., Gütler, M., & Heckler, S. 2010. Plant Species with Spontaneous Reproduction in Homegardens in Eastern Tyrol (Austria): Perception and management by women farmers. *Ethnobotany Research and Applications* 8: 001–015. K dispozícii na: <https://ethnobotanyjournal.org/index.php/era/article/view/306>

³²² Mattalia, G., Calvo, A., & Migliorini, P. 2018. Alpine home gardens in the Western Italian Alps: the role of gender on the local agro-biodiversity and its management. *Biodiversity* 19(3-4): 179-187. <https://doi.org/10.1080/14888386.2018.1504692>

³²³ Ibid.

³²⁴ Peterková, V., & Ilko, I. 2024. Household pesticide use: Attitudes, behaviors, and health risks. *Journal of Agricultural, Environmental and Food Sciences*, 8(4), 846–854. <https://doi.org/10.31015/jaefs.2024.4.13>

používaní pesticídov v domácnostiach, konkrétne ich nákupom, manipuláciou, aplikáciou a skladovaním, zistila, že ženy vo všeobecnosti vykazujú zodpovednejší prístup k pesticídom než muži, najmä pokiaľ ide o uvážlivejšie rozhodovanie pri ich nákupe. Rozdiely medzi pohlaviami sa pozorovali aj v ďalších oblastiach, ako sú aplikácia a skladovanie, hoci boli menej výrazné.³²⁵

Štúdia však odhalila zaujímavú súvislosť: osoby, ktoré používajú pesticídy častejšie, majú tendenciu správať sa menej zodpovedne bez ohľadu na svoje pohlavie alebo miesto bydliska. To naznačuje, že zodpovedné používanie pesticídov súvisí viac s postojmi a frekvenciou ich používania než so samotným pohlavím.³²⁶

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Zatiaľ čo ženy v krajinách globálneho Juhu často nesú fyzickú záťaž spojenú so získavaním vody, v industrializovaných regiónoch, ako je Európa, sa ženy skôr zameriavajú na efektívne využívanie vody v domácnostiach. Naďalej sú však nedostatočne zastúpené v technických a rozhodovacích pozíciách, napríklad v oblasti zavlažovania v poľnohospodárstve a hydrologického plánovania, kde by bolo možné dosiahnuť najväčšie úspory vody.
- Stravovacie voľby sú úzko späté s rodovou identitou; napríklad konzumácia mäsa je kultúrne spájaná s maskulinitou, čo môže predstavovať prekážku pri prijímaní rastlinnej stravy mužmi. Hoci ženy často zohrávajú v domácnosti úlohu „strážcov“ výživy a znižovania odpadu, táto úloha často vedie k „časovej chudobe“ a k nedocenenej záťaži neplatennej práce.
- Hoci sú spôsoby cestovania žien často udržateľnejšie, napríklad vo väčšej miere využívajú verejnú dopravu, chôdzu a „spájanie ciest“ pri vybavovaní úloh súvisiacich so starostlivosťou o iných, čelia výrazným nevýhodám vrátane obáv o bezpečnosť, vyššieho rizika obťažovania a nedostatočnej infraštruktúrnej podpory.
- Vyššia miera využívania osobných automobilov mužmi nesúvisí len s pohodlnosťou, ale je kultúrne prepojená aj s predstavami nezávislosti, spoločenského statusu a autority. Táto „automobilová kultúra“ často podnecuje politický odpor voči ekologickým opatreniam, ktoré sú vnímané ako ohrozenie slobôd spájaných s maskulinitou.
- Ženy venujú neplatennej domácej práci 2,5- až 3-krát viac hodín než muži, pričom tento rozdiel vedie k tzv. „penalizácii za neplatenú starostlivosť“, ktorá v EÚ predstavuje najmenej 242 miliárd eur ročne. Zahŕňa to aj „tretiu zmenu“ v podobe riadenia environmentálnej stopy domácnosti, napríklad minimalizovanie odpadu a znižovanie chemického znečistenia.
- Krajiny s vysokými príjmami často využívajú „opätovné použitie“ ako zámienku na vývoz takmer 1,7 milióna ton použitých textílií ročne do krajín globálneho Juhu, kde 50 % týchto textílií nemá trhovú hodnotu a končí na skládkach alebo v oceánoch.

³²⁵ Peterková, V., & Ilko, I. 2024. Household pesticide use: Attitudes, behaviors, and health risks. *Journal of Agricultural, Environmental and Food Sciences*, 8(4), 846–854. <https://doi.org/10.31015/jaefs.2024.4.13>

³²⁶ Ibid.

3.4 Zdravie, ľudské telo a environmentálne nerovnosti

3.4.1 Neviditeľní znečisťovatelia: chemikálie, plasty a každodenná expozícia

Plasty, ktoré boli kedysi vyzdvihovalé pre svoju všestrannosť, sa dnes stali jednou z najväčších environmentálnych a zdravotných výziev. Európska únia je zodpovedná za približne 42,5 milióna ton plastového odpadu ročne.³²⁷ Recyklácia sa často uvádza ako riešenie (v súčasnosti sa v EÚ recykluje len približne 20 % tohto odpadu).³²⁸ Napriek ekonomickým výhodám recyklácie plastov predstavuje mechanická recyklácia aj environmentálne a zdravotné riziká, najmä v dôsledku uvoľňovania mikroplastov.³²⁹ Mikroplasty, teda plastové častice menšie ako 5 mm, sa stali všadeprítomnou environmentálnou znečisťujúcou látkou a čoraz častejšie sa zisťujú v ľudských tkanivách v dôsledku ich požitia, vdýchnutia a vstrebávania cez pokožku.

Hoci je expozícia mikroplastom rozšírená, jej zdravotné dôsledky nie sú v jednotlivých skupinách obyvateľstva rovnaké. Dostupné dôkazy naznačujú, že vplyv mikroplastov sa líši v závislosti od pohlavia, veku a sociálno-ekonomického postavenia, čo poukazuje na významné otázky environmentálnej spravodlivosti a verejného zdravia. Rodovo špecifické zdravotné účinky sú obzvlášť výrazné v oblasti reprodukčného zdravia. U žien boli mikroplasty zistené vo folikulárnej tekutine vaječníkov a v placentárnom tkanive, pričom štúdie naznačujú, že expozícia môže narúšať funkciu vaječníkov, plodnosť a vývoj plodu.³³⁰ U mužov boli mikroplasty a s nimi súvisiace chemické látky narúšajúce endokrinný systém zistené v sperme a tkanive semenníkov, pričom ich prítomnosť súvisí so zníženou kvalitou spermií a hormonálnou nerovnováhou.³³¹ Tieto vplyvy na reprodukčné zdravie poukazujú na potenciál mikroplastov narúšať fungovanie endokrinného systému, pričom ovplyvňujú obe pohlavia, avšak prostredníctvom odlišných fyziologických mechanizmov.

Vek zohráva tiež významnú úlohu v citlivosti na expozíciu mikroplastom. Plody a dojčatá predstavujú obzvlášť rizikové skupiny. Mikroplasty boli zistené v placentе, materskom mlieku a dokonca aj v prvej stolici dojčiat, čo vyvoláva obavy z narušenia vývoja počas kritických raných období života. Rozsiahla štúdia z roku 2024 s názvom *Marine Microplastics and Infant Health*, ktorá zahŕňala tri milióny pôrodov, spojila vnútromaternicovú expozíciu mikroplastom s nižšou

³²⁷ Joint Research Centre. 2025. Can the plastics sector become more sustainable? European Commission [online]. K dispozícii na: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/can-plastics-sector-become-more-sustainable-2025-08-11_en?prefLang=cs

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Nafiu, S.A., Azeez, M.O., AlAqad, K.M., Olarewaju, T.A., Yerima, E.A., Tanimu, A. 2025. "Waste plastic management: Recycling and the environmental health nexus". *Cleaner Materials* 15, 100291. <https://doi.org/10.1016/j.clema.2024.100291>

³³⁰ Perkins, T. 2025. Antioxidants in fruits and flowers seem to counteract harmful effects of microplastics, study shows. The Guardian [online]. K dispozícii na: <https://www.theguardian.com/environment/2025/feb/24/antioxidants-fruits-flowers-microplastics?utm>

³³¹ Hu, C.J., Garcia, M., Nihart, A., Liu, R., Yin, L., Adolphi, N., Gallego, D., Kang, H., Campen, M., Yu, X. 2024. Microplastic presence in dog and human testis and its potential association with sperm count and weights of testis and epididymis. *Toxicological Sciences* 200(2): 235-240. <https://doi.org/10.1093/toxsci/kfae060>

pôrodnou hmotnosťou. Deti môžu byť zároveň vystavené zvýšenému riziku v dôsledku vývoja svojich orgánov a vyššieho relatívneho príjmu potravy, vody a vzduchu.³³²

Sociálno-ekonomické a etnické rozdiely situáciu ešte viac komplikujú. Komunity s nižším sociálno-ekonomickým postavením, najmä tie, ktoré žijú v blízkosti zariadení na spracovanie odpadu alebo sú vo veľkej miere odkázané na morské plody ako zdroj výživy, sú často vystavené vyššej miere mikroplastov. Na vzorke expozície môžu vplývať aj kultúrne zvyklosti, ako je časté používanie plastových obalov alebo ohrievanie potravín v plastových nádobách,^{333 334} hoci výskum etnických rozdielov je zatiaľ obmedzený.

Najlepším riešením by preto bolo tieto jednorazové plasty (ktoré sa používajú napríklad na balenie potravín) vôbec nevyrábať. Takéto snahy sú však veľmi obmedzené. Na druhej strane možno pozorovať určitú mieru úsilia v tejto oblasti: podrobný prieskum uskutočnený v Českej republike v roku 2020 ukázal, že záujem o problematiku obalov na potraviny rastie s vyšším dosiahnutým vzdelaním a zlepšujúcou sa životnou úrovňou domácností.³³⁵ V súlade s rastúcim povedomím o tejto problematike sa objavujú aj inovatívne riešenia. Na Slovensku výskumníci vyvinuli materiál, ktorý môže plnohodnotne konkurovať mnohým konvenčným plastom. Tento materiál je úplne biologicky rozložiteľný a kompostovateľný, je vyrobený výlučne z polymérov z obnoviteľných zdrojov a je navrhnutý tak, aby sa na konci svojho životného cyklu rozložil na využiteľnú biomasu namiesto toho, aby vytváral odpad. Takéto materiály predstavujú perspektívny spôsob, ako obmedziť hromadenie perzistentných plastových a chemických rezíduí v životnom prostredí. Nahradením konvenčných plastov biologicky rozložiteľnými alternatívami možno obmedziť viditeľné znečistenie aj často nepozorované chemické kontaminanty, ktoré každodenne používané plasty uvoľňujú, a zároveň zachovať funkčnosť a pohodlie, ktoré spotrebitelia očakávajú.³³⁶

3.4.2 Kvalita vnútorného ovzdušia, rodovo podmienené priestory a každodenné znečistenie

Znečistenie ovzdušia zostáva jedným z najväčších environmentálnych zdravotných rizík v Európe napriek výraznému pokroku za posledné dve desaťročia. V období rokov 2005 až 2022 klesol počet úmrtí v EÚ súvisiacich s jemnými prachovými časticami (PM_{2,5}) o 45 %. Európska environmentálna agentúra (EEA) uvádza, že **v roku 2022 vystavenie PM_{2,5} nad úrovňou odporúčanou Svetovou zdravotníckou organizáciou (5 µg/m³) spôsobilo v EÚ približne 239 000**

³³² Du, X., Zhang, S., Zou, E. 2024. Marine Microplastics and Infant Health. arXivLabs. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.17391>

³³³ Stevens, S. et al. 2024. Plastic Food Packaging from Five Countries Contains Endocrine- and Metabolism-Disrupting Chemicals. Environmental Science & Technology 58(11). <https://pubs.acs.org/doi/10.1021/acs.est.3c08250>

³³⁴ Lindsey, M. 2024. Cross-Cultural Differences in Food Preferences and Consumption Patterns. Journal of Food Sciences 5(1): 30-42. DOI:[10.47941/jfs.1841](https://doi.org/10.47941/jfs.1841)

³³⁵ Hanzlová, R. 2020. Food Wasting, Shopping and Consumption Behaviour of Czech Households – Food 2020. Public Opinion Research Centre of the Institute of Sociology of the Czech Academy of Sciences [online]. K dispozícii na: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a5319/f9/OR201118.pdf

³³⁶ The natural material of the future ready for today's market. 2021. Nanoilen [online]. K dispozícii na: https://www.panara.sk/en/?_gl=1%2Akqbl9s%2A_up%2AMQ..%2A_ga%2AMTk1Njg2MTE4Ny4xNzY1MTk3Njc1%2A_ga_JMF5R24WH9%2AczE3NjUxOTc2NzlkzbEkZzEkdDE3NjUxOTc4NzgkajYwJGwwJGgw

predčasných úmrtí, z toho 3 700 na Slovensku, 6 900 v Českej republike a 48 600 v Taliansku. Tento pokrok však stále zaostáva za ambíciou EÚ znížiť počet úmrtí súvisiacich so znečistením o 55 % do roku 2030.³³⁷

Hoci sa znečistenie ovzdušia často vníma ako problém vonkajšieho prostredia, vonkajšie znečisťujúce látky ľahko prenikajú do interiérov prostredníctvom vetrania, otvorených okien a netesností v budovách. Kvalita vonkajšieho ovzdušia tak priamo ovplyvňuje vzduch, ktorý dýchame vo svojich domovoch. Zároveň majú vnútorné priestory aj vlastné zdroje znečistenia, najmä spaľovanie tuhých palív na vykurovanie domácností, ktoré môže výrazne zvyšovať koncentráciu škodlivých častíc v interiéri.³³⁸

Európania trávajú viac ako 85 – 90 % svojho času v interiéri.³³⁹ Hoci sa v súvislosti s mestským vonkajším ovzduším často poukazuje na viditeľný smog a emisie z dopravy, vo vnútornom prostredí sa môžu nachádzať ešte vyššie koncentrácie škodlivých znečisťujúcich látok, čo môže vytvárať mylný dojem, že vzduch v interiéri je prirodzene čistejší. V skutočnosti môže byť vnútorný vzduch 2- až 5-krát viac znečistený ako vonkajší vzduch.³⁴⁰

Kvalita vnútorného ovzdušia zároveň výrazne závisí od spôsobu výstavby a vetrania budov. V krajinách severnej Európy sú domy a kancelárske budovy zvyčajne dobre izolované, čo pomáha obmedzovať prenikanie vonkajších znečisťujúcich látok, ako sú prachové častice, no zároveň môže viesť k zadržiavaniu škodlivých látok uvoľňovaných z vnútorných zdrojov. Naopak, v krajinách južnej Európy majú budovy tendenciu byť menej izolované a vo väčšej miere využívajú prirodzené vetranie, čo znamená, že kvalita vnútorného vzduchu je priamejšie ovplyvnená vonkajšími koncentraciami prachových častíc a čierneho uhlíka.³⁴¹

Zatiaľ čo znečistenie vonkajšieho ovzdušia v mestách predstavuje viditeľnú a všeobecne známu hrozbu, menej nápadné riziká vo vnútornom prostredí môžu byť rovnako, alebo dokonca viac závažné. S rastúcou energetickou efektívnosťou a vzduchotesnosťou budov nadobúda čoraz väčší význam dostatočné vetranie a monitorovanie kvality vnútorného ovzdušia, a to tak v domácnostiach, ako aj na pracoviskách. Ľudia na tieto výzvy reagujú rôznymi každodennými opatreniami – od pravidelného vetrania miestností až po pestovanie izbových rastlín, ktoré môžu vnímať ako prirodzený spôsob zlepšovania kvality vnútorného prostredia.

³³⁷ EEA. 2025. Air Pollution. European Environment Agency [online]. K dispozícii na:

<https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/air-pollution>

³³⁸ Wenger, J. et al. 2020. Research 318: Source Apportionment of Particulate Matter in Urban and Rural Residential Areas of Ireland (SAPPHIRE). EPA Research [online]. K dispozícii na:

<https://www.epa.ie/publications/research/environment--health/research-318-source-apportionment-of-particulate-matter-in-urban-and-rural-residential-areas-of-ireland-sapphire.php>

³³⁹ Simoni, M., Jaakkola, M.S., Carrozzi, L. 2003. Indoor air pollution and respiratory health in the elderly. European Respiratory Journal 2003 21(40): 15-20. <https://doi.org/10.1183/09031936.03.00403603>

³⁴⁰ EPA. 2025. Indoor Air Quality: What are the trends in indoor air quality and their effects on human health? United States Environmental Protection Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.epa.gov/report-environment/indoor-air-quality>

³⁴¹ Nezis, I., Biskos, G., Eleftheriadis, K., Fetfatzis, P., Popovicheva, O., Sitnikov, N., Kalantzi, O.-I. 2022. Linking indoor particulate matter and black carbon with sick building syndrome symptoms in a public office building. Atmospheric Pollution Research 13(1): 101292. <https://doi.org/10.1016/j.apr.2021.101292>

Izbové rastliny neprispievajú len k zachytávaniu uhlíka – znižujú množstvo CO₂ v interiéri až o 1,7 kg na meter štvorcový listovej plochy ročne³⁴² – ale zároveň odrážajú rodovo podmienené vzorce environmentálneho angažovania sa. Podľa údajov Floral Marketing Fund (2021) tvoria ženy 60 % všetkých kupujúcich izbových rastlín.³⁴³ Expozícia znečisteniu vnútorného ovzdušia však nie je rodovo neutrálna. Keďže ženy stále vykonávajú väčší podiel neplatennej domácej práce a tvoria väčšinu pracovnej sily v oblasti vzdelávania, starostlivosti a služieb, zvyčajne trávajú viac času v interiéri a v uzavretých pracovných priestoroch.³⁴⁴ To zvyšuje ich expozíciu chemickým látkam a prachovým časticám uvoľňovaným z čistiacich prostriedkov, stavebných materiálov alebo spotrebiteľských výrobkov.³⁴⁵ Okrem toho kultúrne praktiky spojené s estetikou domácnosti a starostlivosťou o seba (napríklad používanie vonných sviečok alebo osviežovačov vzduchu) často cieľia na ženy, čím sa posilňujú rodovo podmienené vzorce expozície.

3.4.2.1 Keď rod ovplyvňuje vzduch, ktorý dýchame

„Feminizovaná“ expozícia: vonné sviečky a znečistenie vnútorného ovzdušia

Vonné sviečky ilustrujú, ako sa estetika domácnosti a praktiky starostlivosti môžu stať skrytými zdrojmi znečistenia a zároveň rodovo podmienenej zodpovednosti. V mnohých spoločnostiach sa používanie sviečok spája s rituálmi, starostlivosťou o seba, relaxáciou a vytváraním atmosféry v domácnosti³⁴⁶ – teda s oblasťami, ktoré sú výrazne rodovo podmienené. Marketing toto prepojenie posilňuje tým, že sviečky prezentuje ako symboly ženskosti, pokoja a emocionálnej práce, pričom svoje poslanstvo zameriava najmä na ženy.

Popularita vonných sviečok, najmä tých vyrobených z parafínového vosku, má environmentálne a zdravotné dôsledky. Parafín je vedľajším produktom spracovania ropy, čo znamená, že každá sviečka spája pohodlie v domácnosti s ťažbou fosílnych palív a emisiami uhlíka. Dokonca aj „ekologické alternatívy“, ako sú sviečky zo sójového alebo palmového vosku, často závisia od monokultúrnych plantáží, ktoré prispievajú k odlesňovaniu. Spaľovanie sviečok zároveň uvoľňuje prchavé organické látky (VOC), ako sú benzén a formaldehyd, a jemné prachové častice, pričom koncentrácie celkových prchavých organických látok (TVOC) a PM_{2,5} môžu výrazne prekračovať

³⁴² Chang, Y.-S. et al. 2025. Indoor plant removal of atmospheric CO₂ — Effects on indoor air quality improvement and carbon sequestration. *Process Safety and Environmental Protection* 200: 107419. DOI: [10.1016/j.psep.2025.107419](https://doi.org/10.1016/j.psep.2025.107419)

³⁴³ Knuth, M., Khachatryan, H., Hall, Ch. 2021. Consumer Houseplant Purchasing Report 2021. Floral Marketing Fund [online]. K dispozícii na: https://floralmarketingfund.org/wp-content/uploads/2021/12/Consumer-Houseplant-Purchasing-Final-Report-2021-For-Public_compressed.pdf

³⁴⁴ Schweizer, C., Edwards, R.D., Bayer-Oglesby, L. et al. 2007. Indoor time-microenvironment-activity patterns in seven regions of Europe. *Journal of Exposure Science & Environmental Epidemiology* 17(2): 170-181. DOI: [10.1038/sj.jes.7500490](https://doi.org/10.1038/sj.jes.7500490)

³⁴⁵ Svanes, Ø., Bertelsen, R.J., Lygre, S.H.L. et al. 2018. Cleaning at Home and at Work in Relation to Lung Function Decline and Airway Obstruction. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine* 197(9): 1157-1163. DOI: [10.1164/rccm.201706-1311OC](https://doi.org/10.1164/rccm.201706-1311OC)

³⁴⁶ Andersen, C., Omelekhina, Y., Rasmussen, B. B. et al. 2021. Emissions of soot, PAHs, ultrafine particles, NO_x, and other health relevant compounds from stressed burning of candles in indoor air. *Indoor Air*, 31(6), 2033–2048. <https://doi.org/10.1111/ina.12909>

hodnotu 25 µg/m³, ktorá predstavuje 24-hodinovú smernú hodnotu kvality ovzdušia podľa Svetovej zdravotníckej organizácie.³⁴⁷

Zdravotné dôsledky sa prelínajú s rodovými a sociálnymi nerovnosťami. Podľa rozsiahleho európskeho prieskumu spoločnosti ComRes má s nákupom sviečok skúsenosť až 74 % žien. Približne polovica respondentov v skúmaných európskych krajinách používa sviečky aspoň raz týždenne, pričom ich používanie je častejšie medzi ženami než mužmi (52 % oproti 43 %).³⁴⁸

Vyššia frekvencia používania sviečok medzi ženami tak môže prispievať k ich zvýšenej expozícii znečisťujúcim látkam vo vnútornom ovzduší, najmä v domácom prostredí, kde podľa dostupných údajov trávajú viac času.³⁴⁹ Inými slovami, ide o jasné prepojenie individuálnej spotreby so štrukturálnymi rodovými normami týkajúcimi sa toho, kto zabezpečuje pohodlie a starostlivosť v domácnosti. Okrem toho je známe, že niektoré chemické látky uvoľňované pri spaľovaní sviečok vrátane ftalátov narúšajú činnosť endokrinného systému a môžu ovplyvňovať hormonálnu rovnováhu u žien aj mužov. Tieto látky môžu zasahovať do hormonálnych funkcií a potenciálne viesť k problémom v oblasti reprodukčného zdravia.³⁵⁰ Štúdie napríklad ukázali, že vystavenie určitým znečisťujúcim látkam počas tehotenstva súvisí s nižšou pôrodnou hmotnosťou a menším obvodom hlavy novorodencov.³⁵¹ Aj deti, ktorých dýchací systém sa ešte vyvíja, sú mimoriadne citlivé na znečisťujúce látky vo vnútornom ovzduší. Dlhodobá expozícia môže viesť k chronickým ochoreniam dýchacích ciest, ako je astma, a môže nepriaznivo ovplyvniť kognitívny vývoj.³⁵² Spoločenské očakávania spojené so ženskosťou a starostlivosťou o domácnosť tak môžu nepriamo prispievať k zvyšovaniu environmentálnej stopy domácností. Ženy sú totiž prostredníctvom marketingu a spoločenských noriem často vedené k tomu, aby starostlivosť o domov a vlastnú pohodu vyjadrovali aj používaním výrobkov, ktoré môžu prispievať k znečisťovaniu životného prostredia a predstavovať zdravotné riziká.

„Maskulinizovaná“ expozícia: fajčenie a jeho zdravotné a environmentálne dôsledky

Zatiaľ čo používanie vonných sviečok možno v kontexte rodových stereotypov spájať skôr so ženskosťou, fajčenie býva častejšie spájané s mužnosťou. Obe tieto činnosti môžu prispievať k znečisťovaniu ovzdušia a predstavovať zdravotné riziká. V oboch prípadoch rodové normy premieňajú osobné návyky na environmentálne a zdravotné riziká. Fajčenie zostáva jednou z hlavných príčin ochorení a úmrtí, ktorým je možné predchádzať, na celom svete.³⁵³ Muži majú

³⁴⁷ Coggins, A.M., Wemken, N., Mishra, A.K. et. al. 2022. "Indoor air quality, thermal comfort and ventilation in deep energy retrofitted Irish dwellings". *Building and Environment* 219, 109236. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2022.109236>.

³⁴⁸ ComRes. 2015. Research into the European Candles Market. Association European Candle Makers [online]. K dispozícii na: <https://candleseurope.com/wp-content/uploads/2021/03/aecm-2015-comres-executive-summary.pdf>

³⁴⁹ Eurostat. 2019. How do women and men use their time - statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=How_do_women_and_men_use_their_time_-_statistics

³⁵⁰ Steinemann, A. 2015. Volatile emissions from common consumer products. *Air Quality, Atmosphere & Health*, 8(3): 273–281. <https://doi.org/10.1007/s11869-015-0327-6>

³⁵¹ Jedrychowski, W., Perera, F., Jankowski, J., et al. 2015. Prenatal exposure to fine particulate matter and birth outcomes: a two pollutant approach. *International archives of occupational and environmental health* 90(3): 255-264. <https://doi.org/10.1289/ehp.1408582>

³⁵² Breyse, P.N., Diette, G.B., Matsui, E.C., Butz, A.M., Hansel, N.N., McCormack, M.C. 2010. "Indoor air pollution and asthma in children". *Proceedings of the American Thoracic Society* 7(2): 102-106. doi: [10.1513/pats.200908-083RM](https://doi.org/10.1513/pats.200908-083RM)

³⁵³ WHO. 2025. Tobacco. World Health Organization [online]. K dispozícii na: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/tobacco>

vyššiu úmrtnosť na ochorenia súvisiace s fajčením, ako sú srdcové choroby, chronické ochorenia dýchacích ciest a rakovina pľúc, hrdla a pankreasu,³⁵⁴ čiastočne preto, že fajčia častejšie a vo väčšej miere ako ženy.³⁵⁵ Okrem vplyvu na ľudské zdravie prispieva pestovanie tabaku k odlesňovaniu a znečisteniu pesticídmi, zatiaľ čo cigaretové ohorky (ktoré patria medzi najčastejšie druhy odpadu v oceánoch)³⁵⁶ uvoľňujú mikroplasty a toxické látky do pôdy a vody.³⁵⁷ Tieto dve praktiky – jedna propagovaná ako súčasť starostlivosti o seba a druhá ako prejav sily – spoločne ukazujú, ako rodové spoločenské normy formujú nielen zdravotné správanie, ale aj skrytú environmentálnu stopu každodenného života.

3.4.3 Romantizovaná toxicita: Rod, krása a environmentálna nespravodlivosť

Rozšírené používanie kozmetiky predstavuje sociálny aj environmentálny problém s komplexnými rodovo podmienenými dôsledkami. Ženy sú celosvetovo hlavnými spotrebiteľkami kozmetických výrobkov. Ženy majú tendenciu používať širší sortiment výrobkov osobnej starostlivosti a používať ich častejšie ako muži, čo sa odráža vo vyššej expozícii určitým chemickým látkam obsiahnutým v týchto výrobkoch, najmä u žien pracujúcich v administratíve, službách a predaji. Ženy sú preto častejšie vystavené škodlivým látkam, ktoré tieto výrobky obsahujú.³⁵⁸ Prísľub starostlivosti o seba a posilnenia sebavedomia, ktorý prináša kozmetický priemysel, zakrýva globálny reťazec environmentálnych a sociálnych škôd.

Tento rodovo podmienený vzorec spotreby sa odráža v každodenných návykoch: ženy majú viac ako dvakrát vyššiu pravdepodobnosť, že budú mať zavedenú rutinu starostlivosti o pleť, než muži (62 % oproti 29 %), a trikrát vyššiu pravdepodobnosť, že ju budú vykonávať každý deň (32 % oproti 11 %).³⁵⁹ Európske údaje ukazujú, že spotrebiteľia používajú denne viac ako sedem rôznych kozmetických výrobkov alebo výrobkov osobnej starostlivosti, pričom ženy ich používajú v priemere približne deväť a až pätnásť rôznych výrobkov týždenne.³⁶⁰ Mnohé z týchto výrobkov – od parfumov a telových mliek až po farby na vlasy, laky na nechty a prípravky na zosvetľovanie

³⁵⁴ WHO. 2025. Effects of tobacco on health. World Health Organization [online]. K dispozícii na:

<https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/effects-of-tobacco-on-health>

³⁵⁵ Eurostat. 2022. Tobacco consumption statistics. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na:

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tobacco_consumption_statistics

³⁵⁶ Ocean Conservancy. 2025. *International Coastal Cleanup '24–25 Report*. Ocean Conservancy [online]. K dispozícii na: https://oceanconservancy.org/wp-content/uploads/2025/09/ICCAnnualReport_Digital.pdf

³⁵⁷ Soltani, M., Shahsavani, A., Hopke, P.K. 2025. "Investigating the inflammatory effect of microplastics in cigarette butts on peripheral blood mononuclear cells". *Scientific Reports* 15, 458. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-84784-4>

³⁵⁸ Kim, S., Min, H. S., Lee, W. J., Choe, S.-A. 2023. "Occupational differences in personal care product use and urinary concentration of endocrine disrupting chemicals by gender". *Journal of Exposure Science & Environmental Epidemiology* 33: 312–318. <https://doi.org/10.1038/s41370-022-00436-7>

³⁵⁹ Shriber, S. 2023. Key Skincare Trends: Men's Skincare, Top Products, and the Connection With Mental Well-Being. CIVIC Science [online]. K dispozícii na: <https://civicscience.com/key-skincare-trends-mens-skincare-top-products-the-connection-with-mental-well-being/>

³⁶⁰ Cosmetics Europe. 2022. Socio-economic contribution of the European cosmetics industry. Cosmetics Europe, European Consumer Perception Study [online]. K dispozícii na: <https://cosmeticseurope.eu/wp-content/uploads/2025/07/CE-Socio-Ec-Infographic-2025.pdf>

pokožky – obsahujú chemické látky narúšajúce činnosť endokrinného systému (EDC), ako sú ftaláty, parabény, triclosan a benzofenóny, ako aj alergény a karcinogénne látky.^{361 362}

EDC predstavujú jednu z najrozšírenejších foriem neviditeľného znečistenia. Výskum organizácie Erase All Toxics ukázal, že v Holandsku 60 % testovaných kozmetických výrobkov a výrobkov na starostlivosť o pleť obsahovalo látky, ktoré by mohli potenciálne narúšať činnosť endokrinného systému.³⁶³ Na rozsah každodennej expozície žien chemickým látkam poukazuje aj štúdia Dodson et al. (2012), podľa ktorej ženy v reprodukčnom veku používajú denne približne 12 až 16 výrobkov.³⁶⁴

Ženy s nízkymi príjmami a ženy patriace k rasovým a etnickým menšinám sú často neúmerne viac vystavené týmto látkam v dôsledku marketingu rizikovejších výrobkov zameraného na tieto komunity. Prípravky na zosvetľovanie pokožky a chemické prípravky na vyrovnávanie vlasov sú napríklad spájané s vyššími hladinami látok narúšajúcich činnosť endokrinného systému (EDC) a neúmerne často sa propagujú ženám inej farby pleti (napríklad černošským, latinskoamerickým a juhoázijským ženám). Štúdia medzi ženami z rôznych krajín, ktoré sa prisťahovali do Talianska, ukázala, že približne 40 % respondentiek používa prípravky na zosvetľovanie pokožky.³⁶⁵ Niektoré z nich však obsahujú hydrochinón a ťažké kovy (napr. olovo, chróm a nikel) a iba veľmi malá časť žien bola informovaná o potenciálnych zdravotných rizikách.³⁶⁶ V prípade ľudí s nízkymi príjmami sa tieto riziká ešte znásobujú v dôsledku ekonomickej nerovnosti: lacná kozmetika nakupovaná u online predajcov, ako sú SHEIN alebo TEMU, často obsahuje látky klasifikované EÚ ako chemické látky vzbudzujúce „veľmi veľké obavy“, ktoré sú od roku 2022 zakázané vzhľadom na ich účinky na plodnosť a vývoj plodu.³⁶⁷

Okrem toho sa feminizácia rizika neprejavuje len v oblasti spotreby, ale aj vo výrobe. Pracovná sila v kozmetickom priemysle a odvetví krásy je prevažne ženská a zahŕňa veľké množstvo migrantiek a žien patriacich k menšinám. Pracovníčky v kozmetických salónoch sú vystavené vysokým koncentráciám prchavých organických látok (VOC), formaldehydu a ďalších toxických

³⁶¹ Zlatnik, M.G. 2016. "Endocrine-Disrupting Chemicals and Reproductive Health". *J Midwifery Womens Health* 61 (4): 442-455. doi: [10.1111/jmwh.12500](https://doi.org/10.1111/jmwh.12500)

³⁶² Dodson, R. E., Nishioka, M., Standley, L. J., Perovich, L. J., Brody, J. G., Rudel, R. A. 2012. "Endocrine disruptors and asthma-associated chemicals in consumer products". *Environmental Health Perspectives*, 120(7), 935-943. doi: [10.1289/ehp.1104052](https://doi.org/10.1289/ehp.1104052)

³⁶³ EDC Free Europe. 2021. Report shows 60% of tested cosmetics on Dutch market contain hormone disruptors. EDC Free Europe [online]. K dispozícii na: <https://www.edc-free-europe.org/articles/national-developments/report-shows-60-percent-of-tested-cosmetics-on-dutch-market-may-contain-hormone-disruptors>

³⁶⁴ Dodson, R. E., Nishioka, M., Standley, L. J., Perovich, L. J., Brody, J. G., Rudel, R. A. 2012. Endocrine disruptors and asthma-associated chemicals in consumer products. *Environmental Health Perspectives*, 120(7), 935-943. doi: [10.1289/ehp.1104052](https://doi.org/10.1289/ehp.1104052)

³⁶⁵ Cristaudo A, D'Ilio S, Gallinella, B., et al. 2013. Use of potentially harmful skin-lightening products among immigrant women in Rome, Italy: a pilot study. *Dermatology* 226(3): 200-206. DOI: [10.1159/000348706](https://doi.org/10.1159/000348706)

³⁶⁶ EDQM. 2024. EDQM reports presence of banned substances in skin whitening products. European Directorate for the Quality of Medicines & HealthCare [online]. K dispozícii na: <https://www.edqm.eu/en/-/edqm-reports-presence-of-banned-substances-in-skin-whitening-products>

³⁶⁷ O'Carroll, L. 2025. EU commissioner shocked by dangers of some goods sold by Shein and Temu. The Guardian [online]. K dispozícii na: <https://www.theguardian.com/business/2025/jul/20/eu-commissioner-shocked-dangerous-goods-sold-shein-temu>

látok vo vzduchu. Dlhodobá expozícia v nedostatočne vetraných priestoroch sa spája s problémami dýchacích ciest, kožnými ochoreniami a poškodením reprodukčného zdravia.³⁶⁸

Tieto nerovnosti nemajú iba sociálny, ale aj environmentálny rozmer. Potenciálne škodlivé chemické látky obsiahnuté v kozmetických výrobkoch a prípravkoch na vlasy neovplyvňujú iba ich používateľov – po použití sa dostávajú do odpadových vôd a následne môžu prenikať do pôdy a vodných ekosystémov. Rodovo a etnicky podmienené marketingové praktiky tak môžu prispievať k širšiemu reťazcu environmentálneho znečistenia, v rámci ktorého môžu marginalizované komunity čeliť nielen priamej expozícii chemickým látkam, ale aj dlhodobému zhoršovaniu kvality prostredia, v ktorom žijú.

Krása, spoločenský tlak a politika spotreby

Spoločenské podmieňovanie od raného detstva vedie dievčatá k tomu, aby spájali svoj vzhľad s vlastnou hodnotou, čím sa udržiava rozsiahly globálny priemysel krásy a osobnej starostlivosti, ktorý prosperuje z monetizácie pochybností o sebe samých. Táto norma krásy a spoločenský tlak na ženy, aby intenzívne usilovali o dosiahnutie ideálu krásy, slúžia ako nástroj spoločenskej kontroly žien a udržiavania rodovej hierarchie.³⁶⁹

Toto prepojenie vytvára tzv. „daň za krásu“, ktorá kladie na ženy väčšie nároky na dodatočné investovanie vlastných finančných prostriedkov než na mužov, najmä s postupom na vyššie pozície v profesionálnej kariére. Toto kultúrne prepojenie podporuje globálny priemysel v hodnote 677 miliárd dolárov, ktorý premieňa túžbu po kráse a neistotu vo vlastný vzhľad na zisk. Fenomén tzv. „lookizmu“ navyše spôsobuje, že ženy, ktoré spĺňajú tieto štandardy, majú väčšiu pravdepodobnosť, že budú prijaté do zamestnania, povýšené a spoločensky akceptované, čím sa krása v podstate mení na formu privilégií. Digitálne platformy tieto tlaky ešte zosilňujú, keďže algoritmy uprednostňujúce konvenčnú atraktivitu môžu zhoršovať problémy s vnímaním vlastného tela a prispievať k vyššej miere úzkosti, depresie a nespokojnosti s vlastným telom. Hoci krása môže byť prezentovaná ako zdroj sebavedomia, jej moc bola v minulosti často zneužívaná ako nástroj kontroly. Tento priemysel premieňa túžbu a neistotu na zisk, pričom zároveň prehľbuje nerovnosti a vytvára systémové postihy pre tých, ktorí sa týmto normám neprispôbujú.³⁷⁰

Tieto postupy spojené so starostlivosťou o vzhľad sa často opierajú o environmentálne škodlivé praktiky, ako je intenzívne pestovanie, ktoré poškodzuje prirodzené biotopy v dôsledku odlesňovania, a používanie mikroplastových častíc, ktoré predstavujú vážnu hrozbu pre morský život. Hoci je kozmetický priemysel prezentovaný ako zdroj sebavedomia, jeho životný cyklus zahŕňa aj neetické praktiky, ako je neuvádzaná detská práca pri ťažbe sludy, a každoročne približne 120 miliárd kusov obalového odpadu, ktorý napokon končí na skládkach.³⁷¹

³⁶⁸ Quiros-Alcala, L., Pollack, A.Z., Tchangalova, N., DeSantiago, M., Kavi, L. 2019. Occupational Exposures Among Hair and Nail Salon Workers: a Scoping Review. Current Environmental Health Reports 6(4): 269-285. DOI: [10.1007/s40572-019-00247-3](https://doi.org/10.1007/s40572-019-00247-3)

³⁶⁹ Devhooiti, P., Susanthika, S. 2025. Price of perfection: How beauty standards shape society, economy. Policy Circle. [online] K dispozícii na: <https://www.policycircle.org/opinion/beauty-standards-gender/>

³⁷⁰ Ibid.

³⁷¹ Ibid.

Kozmetické zložky sa prostredníctvom odpadových vôd z domácností dostávajú do ekosystémov. Mikroplastové častice, UV filtre a syntetické pľuzgárečky boli zistené v riekach, jazerách aj morských organizmoch, kde ovplyvňujú vodné organizmy a hromadia sa v potravinových reťazcoch. Tieto znečisťujúce látky prispievajú k širšej degradácii životného prostredia a neúmerne viac zasahujú komunity žijúce v blízkosti čistiarní odpadových vôd alebo výrobných centier, z ktorých mnohé sa nachádzajú v regiónoch s nízkymi príjmami alebo v marginalizovaných oblastiach.³⁷²

Ďalším významným problémom v tejto oblasti je testovanie na zvieratách – odhaduje sa, že na celom svete je každý rok v súvislosti s kozmetickými účelmi vystavených utrpeniu a usmrtených približne 500 000 zvierat.³⁷³

Okrem chemického znečistenia má kozmetický priemysel výraznú ekologickú stopu. Približne 70 % kozmetických výrobkov obsahuje deriváty palmového oleja, ktoré sú spájané s odlesňovaním v juhovýchodnej Ázii, zatiaľ čo toto odvetvie každoročne vyprodukuje viac ako 120 miliárd kusov obalov, z ktorých 95 % napokon končí ako odpad. V kombinácii s emisiami vznikajúcimi pri ťažbe a získavaní surovín a energeticky náročným používaním výrobkov spotrebiteľmi sa krása stala významným faktorom globálneho otepľovania.³⁷⁴ Napriek záväzkom spoločností, ako sú L'Oréal, Unilever či Estée Lauder, v oblasti udržateľnosti má len málo z nich nezávisle overené záväzky dosiahnuť čisté nulové emisie (Net Zero). Väčšina z nich je zároveň naďalej závislá od surovín, ktorých získavanie môže súvisieť s odlesňovaním, ako sú palmový olej, drevná buničina či slúda.³⁷⁵ Podľa organizácie Carbon Trust musí byť cieľ dosiahnuť čistú nulovú bilanciu emisií do roku 2050 alebo skôr prijatý v celom odvetví, aby bolo možné naplniť cieľ Parížskej dohody obmedziť globálne otepľovanie na 1,5 °C.³⁷⁶

Kozmetický priemysel je príkladom systému, ktorý premieňa rodovo podmienené ideály na zisk prostredníctvom neustálej obmeny produktov, cielenej marketingovej komunikácie a ilúzie voľby. Neustále rozširovanie produktových radov a uvádzanie sezónnych kolekcií, často prezentované ako „inovácie“ alebo „posilňovanie postavenia žien“,³⁷⁷ podporuje nadprodukciu a vznik odpadu a zároveň odvádza pozornosť od štrukturálnych príčin degradácie životného prostredia. Firemný greenwashing, pri ktorom značky deklarujú environmentálnu zodpovednosť prostredníctvom selektívnych tvrdení o udržateľnosti, napríklad bez toho, aby riešili nadprodukciu alebo závislosť od petrochemických surovín, môže zakrývať zodpovednosť korporácií a vytvárať „zelený zmätok“, ktorý obmedzuje schopnosť spotrebiteľov prijímať informované rozhodnutia. Tieto dodávateľské reťazce v konečnom dôsledku odhaľujú, ako sú spotrebiteľská kultúra a degradácia životného

³⁷² Issac, M., Kandasubramanian, B. 2021. "Effect of microplastics in water and aquatic systems". *Environmental science and pollution research international* 28 (16): 19544-19562.

https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7924819/pdf/11356_2021_Article_13184.pdf

³⁷³ Humane World for Animals. 2025. Animals in Cosmetics Testing. Humane World for Animals [online]. K dispozícii na: <https://hsi.org.au/animal-welfare/animals-in-cosmetics-testing/>

³⁷⁴ CleanHub. 2025. The Environmental Impact of the Beauty Industry. CleanHub [online]. K dispozícii na: <https://www.cleanhub.com/blog/beauty-industry-environmental-impact>

³⁷⁵ Foster, N., Retallack, S. 2023. Greenhouse gloss: Is the beauty industry's commitment to tackling climate change more than skin deep? Carbon Trust & Net Zero Intelligence Unit [online]. K dispozícii na: <https://ctprodstorageaccount.blob.core.windows.net/prod-drupal-files/documents/resource/public/Greenhouse-Gloss-beauty-NZIU-report.pdf>

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ Goldman, R., Heath, D., Smith, S. 1991. "Commodity Feminism". *Critical Studies in Mass Communication* 8: 333-351. K dispozícii na: https://www.researchgate.net/profile/Deborah-Heath-3/publication/233338520_Commodity_Feminism/links/56f62f5608ae81582bf21c01/Commodity-Feminism.pdf

prostredia hlboko prepojené prostredníctvom podnikových modelov výroby.³⁷⁸ Dosiahnutie skutočnej transformácie si preto nebude vyžadovať len uhlíkovú neutralitu, ale aj zásadné prehodnotenie ekonomických a rodovo podmienených mechanizmov, ktoré podporujú nadprodukciu a využívanie prírodných zdrojov v mene krásy.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Plasty, mikroplasty a znečisťujúce látky vo vnútornom ovzduší predstavujú vážne zdravotné riziká, pričom ženy, deti a znevýhodnené komunity sú nimi neúmerne viac zasiahnuté. Mikroplasty ovplyvňujú reprodukčné zdravie, zatiaľ čo expozícia znečisťujúcim látkam v interiéri v dôsledku čistenia, používania sviečok a vykurovania odráža rodovo podmienené vzorce každodenného života.
- Kozmetika a výrobky na skrášľovanie vystavujú najmä ženy látkam narúšajúcim činnosť endokrinného systému, toxickým látkam a environmentálnym rizikám, zatiaľ čo ich výroba prispieva k znečisteniu, odlesňovaniu a vzniku odpadu. Ženy s nízkymi príjmami a ženy patriace k rasovým a etnickým menšinám čelia vyšším rizikám v dôsledku cielenej marketingovej komunikácie a nebezpečných pracovných podmienok.

3.5 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ

Štát: Japonsko

Názov opatrenia: Cool Biz a Warm Biz: Prehodnotenie tepelného komfortu pre všetkých

Opis: Kampane Cool Biz a Warm Biz v Japonsku predstavujú významné príklady iniciatív vedených vládou, ktoré znižujú emisie súvisiace s prevádzkou kancelárií úpravou pracovných noriem. Kampaň Cool Biz, ktorú v roku 2005 spustilo japonské ministerstvo životného prostredia, odporúčala počas letných mesiacov nastaviť klimatizáciu na 28 °C. S cieľom zabezpečiť pohodlie zamestnancov vláda zároveň zaviedla uvoľnenejší letný dress code, ktorý pracovníkom – najmä mužom – umožňoval nenosiť kravaty a saká. Už počas prvého roka pomohla kampaň znížiť emisie oxidu uhličitého približne o 460 000 ton. Do roku 2010 dosiahli ročné úspory 1,69 milióna ton CO₂, pričom niektoré odhady uvádzajú potenciál až 2,2 milióna ton CO₂ ročne.

³⁷⁸ Persakis, A., Nikolopoulos, T., Negkakis, I. & Pavlopoulos, A. 2025. "Greenwashing in marketing: a systematic literature review and bibliometric analysis". International Review on Public and Nonprofit Marketing 22: 957-992. <https://doi.org/10.1007/s12208-025-00452-x>

Nadväzujúca kampaň Warm Biz podporuje zamestnancov a zamestnávateľov v obmedzovaní vykurovania interiérov počas zimy a namiesto toho odporúča nosiť teplejšie oblečenie. Toto opatrenie zároveň reaguje na skutočnosť, že ženy majú vo všeobecnosti vyššie nároky na tepelný komfort, zatiaľ čo štandardné nastavenia teploty v kanceláriách sú zvyčajne prispôsobené metabolickej miere mužov. Tieto kampane spoločne podporujú spravodlivejší prístup k tepelnému komfortu medzi mužmi a ženami. V lete to znamená meniť kultúrne očakávania: namiesto zvyšovania spotreby energie na chladenie kancelárií s cieľom zabezpečiť pohodlie žien vyzývať mužov, aby sa obliekali ľahšie. V zime sa ženám odporúča obliecť si viac vrstiev oblečenia namiesto spoliehania sa na nadmerné vykurovanie. Kampane poukazujú na to, že úspora energie a rodovo citlivá klimatická politika môžu ísť ruka v ruku.

Juhokórejské ministerstvo životného prostredia a Britský odborový kongres (Trades Union Congress) podporili vlastné kampane Cool Biz od leta 2006 ako významný príklad klimaticky a rodovo citlivého prístupu k spotrebe energie v kanceláriách. Tento koncept zároveň inšpiroval Organizáciu Spojených národov k spusteniu iniciatívy „Cool UN“ v roku 2008.

Odkazy: https://en.wikipedia.org/wiki/Cool_Biz_campaign; <https://qz.com/465327/ditch-the-tie-and-reduce-the-ac-japans-cool-biz-gets-summer-hell-just-about-right>

Krajina: Francúzsko

Názov opatrenia: Zákaz reklamy a propagácie ultra-rýchlej módy

Opis: Francúzsko prijalo významný legislatívny krok s cieľom obmedziť environmentálne a sociálne náklady ultra-rýchlej módy. Francúzsky parlament schválil návrh zákona zameraný na veľkých predajcov lacnej módy s vysokým objemom produkcie, ako sú SHEIN a Temu. Návrh zákona má za cieľ regulovať spoločnosti pôsobiace v oblasti ultra-rýchlej módy.

Medzi hlavné ustanovenia patrí zákaz platenej reklamy a propagácie ultra-rýchlej módy prostredníctvom influencerov; influenceri a platformy budú napríklad čeliť sankciám za propagáciu týchto značiek. Ďalším opatrením je zavedenie ekologických poplatkov vo výške 5 € za kus od roku 2025, ktoré sa do roku 2030 zvýšia na 10 € za kus (pričom ich výška je obmedzená na 50 % ceny výroby), ako aj požiadavka na transparentnosť v oblasti udržateľnosti a povinné zverejňovanie informácií o udržateľnosti.

Odkaz: <https://www.senat.fr/lessentiel/ppl23-431.pdf?utm>

Krajina: India

Názov opatrenia: Vidiecke komunity riešia vodnú krízu v Indii

Opis: Nadácia S. M. Sehgal podporuje komunitne riadené zabezpečenie vodných zdrojov vo vidieckych oblastiach Indie prostredníctvom iniciatívy Jalagam a integrovaného prístupu k hospodáreniu s vodou. Ten zahŕňa obnovu tradičných vodohospodárskych systémov, ako sú malé priehrady (*check dams*), rybníky a tradičné vodné nádrže *johads*, ako aj zavádzanie moderných techník, napríklad zachytávanie dažďovej vody zo striech, vsakovacie studne na dopĺňanie podzemných vôd a biosandové filtre. Tieto opatrenia už priniesli významné výsledky: bolo vybudovaných 75 malých priehrad, obnovených 66 rybníkov, ktoré každoročne zachytia takmer 792 miliónov litrov vody, a v školách a domácnostiach sa vo veľkej miere zaviedli systémy zabezpečujúce bezpečnú pitnú vodu. Z týchto opatrení profitovalo viac ako 3 milióny ľudí vo viac než 1 000 obciach.

Okrem infraštruktúry je kľúčovým pilierom stratégie nadácie aj budovanie kapacít a inkluzívne riadenie. Workshopy iniciatívy Jalagam zapájajú predstaviteľov verejnej správy, mimovládne organizácie a miestnych lídrov s cieľom podporovať zodpovedné hospodárenie s vodnými zdrojmi a odolnosť komunít voči klimatickým zmenám. Osobitný dôraz sa kladie na posilňovanie postavenia žien, ktoré tradične zabezpečujú hospodárenie s vodou v domácnostiach, prostredníctvom školení v oblasti vodcovstva a aktívneho zapájania do vodohospodárskych výborov, čo vedie k vyššej udržateľnosti a lepším výsledkom pre komunity. Podľa správy UNICEF dosiahli projekty so silným zastúpením žien vo vedúcich pozíciách o 60 % vyššiu mieru udržateľnosti vodohospodárskej infraštruktúry.

Odkaz: <https://www.smsfoundation.org/building-water-security/>

Krajina: Austrália, Melbourne

Názov opatrenia: Vodocitlivé urbanistické plánovanie

Opis: Vodocitlivé urbanistické plánovanie (*Water Sensitive Urban Design – WSUD*) je prístup využívaný v Melbourne na prirodzenejšie a udržateľnejšie hospodárenie s vodou v mestách. Pomáha mestu zvládať dažďovú vodu, znižovať riziko povodní, zlepšovať kvalitu vody a vytvárať zelenšie, chladnejšie a príjemnejšie mestské prostredie. Namiesto toho, aby dažďová voda splachovala znečisťujúce látky do riek a kanalizácie, systémy WSUD ju zachytávajú a čistia pomocou prvkov, ako sú dažďové záhrady, mokrade, vegetačné priekopy, zelené strechy a priepustné povrchy. Tieto systémy spomaľujú odtok vody, umožňujú jej vsakovanie do pôdy a v niektorých prípadoch umožňujú jej opätovné využitie napríklad na zavlažovanie alebo splachovanie toaliet. Tým sa znižuje znečistenie, šetria vodné zdroje a zároveň sa ochladzuje mestské prostredie.

Odkaz: <https://www.melbourne.vic.gov.au/water-sensitive-urban-design>

Krajina: Spojené štáty americké

Názov opatrenia: Smerom k reprodukčnej spravodlivosti v poľnohospodárstve

Opis: Organizácia Beyond Pesticides so sídlom v USA presadzuje ukončenie používania toxických pesticídov a podporuje prechod k environmentálne šetrnému poľnohospodárstvu. V roku 2024 vyzvala Kongres USA, aby prijal legislatívny zákaz pesticídov s vážnymi vplyvmi na reprodukčné zdravie (ako je chlorpyrifos) a zakázal ich aplikáciu osobami mladšími ako 18 rokov. Výzva zároveň zahŕňa požiadavku na povinné viacjazyčné označovanie pesticídov s cieľom zabezpečiť ochranu pracovníkov, ktorí nehovoria po anglicky.

Kampaň spája vedecké dôkazy, advokačnú činnosť a výrazný dôraz na sociálnu a rodovú spravodlivosť. Osobitne poukazuje na skutočnosť, že ženy pracujúce v poľnohospodárstve sú pesticídmi často vystavené priamo (počas práce na poliach) aj nepriamo (napríklad pri praní kontaminovaného oblečenia), vďaka čomu patria medzi najzraniteľnejšie skupiny. Iniciatíva predstavuje príklad systémového prístupu, ktorý prepája environmentálnu udržateľnosť s ochranou zdravia, pracovných práv a rovnosti.

Odkaz: <https://secure.everyaction.com/GVa97kPSf0u4tjnBxUKnCA2###anchor>

Krajina: Keňa

Názov opatrenia: EcoPost – spoločnosť, ktorá premieňa plastový odpad na stavebné materiály

Opis: Spoločnosť EcoPost, ktorú v roku 2008 založila kenská podnikateľka Lorna Rutto, zbiera a recykluje plastový odpad a spracúva ho na ekologické plastové stavebné materiály. Tým vytvára udržateľné pracovné príležitosti pre ľudí z marginalizovaných komún a zároveň prispieva k ochrane životného prostredia znížením odlesňovania.

EcoPost zároveň posilňuje postavenie žien a neformálnych zberačov odpadu tým, že im poskytuje podnikateľské nástroje vrátane drvičov a systémov mobilných platieb. Pomáha im tak získavať stabilný príjem a zapájať sa do obehového hospodárstva. Prostredníctvom tohto modelu nepriamo profitovalo viac ako 12 000 ľudí a vytvorených bolo viac ako 100 priamych pracovných miest. Do budúcnosti sa spoločnosť plánuje zamerať na vyškolenie ďalších 50 000 ľudí, záchranu 100 miliónov stromov a rozšírenie svojej činnosti na globálnu úroveň.

Odkaz: <https://www.cartierwomensinitiative.com/fellow/lorna-rutto>

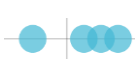
Krajina: India, Mumbai

Názov opatrenia: Tkanie plastov v Dharavi

Opis: Dharavi, najväčšia slumová oblasť v Ázii, ktorá sa nachádza v srdci Bombaja, vyvracia predstavu o svojej chudobe tým, že funguje ako prosperujúce centrum obehového hospodárstva. V tejto komunite žije približne jeden milión ľudí na ploche iba 2,1 km² a nachádza sa tu približne 5 000 podnikov a 15 000 malých jednopriestorových výrobných prevádzok, z ktorých sa mnohé venujú recyklácii a upcyklácii. Dharavi spracúva odhadom 80 % suchého odpadu z Bombaja a približne 60 % jeho plastového odpadu a každoročne vytvára hodnotu približne 1 miliardu amerických dolárov. Pracovníci vrátane „zberačov odpadu“ a remeselníkov triedia plasty, kovy, elektroodpad a ďalšie materiály, ktoré často drvia, čistia a následne predávajú priemyselným odberateľom. Podporujú ich výmena zručností, stroje vyrobené z odpadového materiálu a komunitné iniciatívy, vďaka čomu sa vyradené materiály premieňajú na suroviny pre priemysel v celej Indii.

Napriek svojej neformálnej a vo veľkej miere neregulovanej povahe model Dharavi ukazuje, ako môže vynaliezavosť vyvolaná nevyhnutnosťou podporovať environmentálne udržateľné postupy a odolné miestne ekonomiky. Recyklačné aktivity nielenže zabraňujú preplňovaniu skládok, ale zároveň vytvárajú pracovné príležitosti a zdroje obživy: samotné družstvá zamerané na tkanie plastov zamestnávajú tisíce ľudí a ženám umožňujú získať významný príjem. Hoci pretrvávajú problémy, ako sú nebezpečné pracovné podmienky a tlak súvisiaci s prestavbou územia, Dharavi predstavuje pôsobivý príklad udržateľného ekosystému, ktorý dokáže s obmedzenými zdrojmi dosahovať významný vplyv.

Odkaz: <https://www.globalcitizen.org/en/content/mumbais-biggest-slum-dharavi-bustling-micro-econom/>

4. Za hranicami jednotlivca: prepojenie sociálnych a environmentálnych otázok

4.1 Rodové aspekty uhlíkovej stopy

Skúmanie uhlíkovej stopy – teda množstva skleníkových plynov, ktoré vznikajú v dôsledku konania jednotlivca – z rodového hľadiska ukazuje, že naše spotrebiteľské vzorce sú výrazne ovplyvnené spoločenskými rolami, normami a identitou. Európske výskumy opakovane ukazujú, že ženy majú v priemere nižšiu uhlíkovú stopu ako muži. Tento rozdiel nie je zanedbateľný; jeho veľkosť je porovnateľná s rozdielom v emisiách medzi ľuďmi s príjmom pod mediánom a nad mediánom.³⁷⁹ Tento rozdiel je spôsobený predovšetkým spotrebou v dvoch kľúčových oblastiach: potravinách a doprave. Podrobná štúdia vo Francúzsku napríklad zistila, že ročná uhlíková stopa žien v týchto oblastiach bola o 26 % nižšia ako u mužov.³⁸⁰

Tento rodový rozdiel nie je spôsobený jediným faktorom, ale komplexnou kombináciou sociálno-ekonomického postavenia, biologických potrieb a predovšetkým hlboko zakorenených spoločenských noriem. Hoci svoju úlohu zohrávajú rozdiely v príjmoch, zamestnanosti a každodennej potrebe kalórií, podstatná časť rozdielu pretrváva aj po zohľadnení týchto premenných. Tento pretrvávajúci rozdiel poukazuje na vplyv rodovej identity na spotrebiteľské správanie, najmä v súvislosti s dvoma produktmi s vysokou uhlíkovou stopou, ktoré sú zároveň stereotypne spájané s rodom – červeným mäsom a automobilmi.³⁸¹

Spotreba potravín: uhlíková cena stravovania

Stravovacie návyky sú významnou súčasťou uhlíkovej stopy jednotlivca a zároveň oblasťou, v ktorej sa prejavujú výrazné rodové rozdiely. Kľúčovým zistením európskych štúdií^{382 383} je, že muži konzumujú podstatne viac mäsa, najmä červeného mäsa, ktoré patrí medzi potraviny s najvyššou uhlíkovou náročnosťou. Táto preferencia často súvisí s kultúrnymi predstavami o mužskosti, ktoré spájajú konzumáciu mäsa so silou a mužnosťou.³⁸⁴ Ženy naopak vo všeobecnosti konzumujú viac ovocia, zeleniny a rastlinných zdrojov bielkovín, ktoré majú podstatne menší vplyv na životné prostredie.³⁸⁵

Zaujímavé je, že tieto vzorce môžu ovplyvňovať aj pomery v domácnosti. Rodový rozdiel v uhlíkovej stope súvisiacej so stravovaním býva menší u párov ako u jednotlivcov žijúcich bez

³⁷⁹ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment [online]. K dispozícii na:

https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ Ibid.

³⁸² Feraco, A., Armani, A., Gorini, S., Camajani, E., Quattrini, C., Filardi, T., Karav, S., Strollo, R., Caprio, M., & Lombardo, M. (2024). Gender Differences in Dietary Patterns and Eating Behaviours in Individuals with Obesity. *Nutrients*, 16(23), 4226. <https://doi.org/10.3390/nu16234226>

³⁸³ Rolls, B., Fedoroff, I., Guthrie, J. 1991. Gender Differences in Eating Behavior and Body Weight Regulation. *Health Psychology* 10(2): 133-142. DOI:[10.1037/0278-6133.10.2.133](https://doi.org/10.1037/0278-6133.10.2.133)

³⁸⁴ The Gender.org. 2025. Gender and Sustainable Diets: Do Women and Men Consume Differently? The Gender.org [online]. K dispozícii na: <https://thegender.org/gender-and-sustainable-diets/>

³⁸⁵ Ibid.

partnera. Často je to dôsledkom toho, že ženy v partnerských vzťahoch prispôsobujú svoje stravovanie uhlíkovo náročnejšiemu spôsobu stravovania svojich mužských partnerov, a nie naopak.³⁸⁶

Fínska štúdia³⁸⁷ zdôrazňuje, že hoci je globálna transformácia potravinového systému nevyhnutná, musí byť interpretovaná a prispôbena miestnym podmienkam, aby bola realistická a účinná. Podľa zistení súčasná priemerná fínska strava vytvára približne 6,0 kg ekvivalentu CO₂ na osobu a deň. V porovnaní s alternatívnymi spôsobmi stravovania boli zaznamenané tieto zníženia:

- „Mäso na polovicu“ – 5,2 kg CO₂ ekv./osoba/deň
- „Mäso na tretinu“ – 4,8 kg CO₂ ekv./osoba/deň
- „Strava bohatá na ryby a mliečne výrobky“ – 4,2 kg CO₂ ekv./osoba/deň
- „Vegánska strava“ – 3,7 kg CO₂ ekv./osoba/deň

Spomedzi skúmaných scenárov dosiahla strava bohatá na ryby a mliečne výrobky najvyššiu nutričnú hodnotu pri zachovaní relatívne nízkeho vplyvu na klímu. Okrem toho by zlepšenie uhlíkovej bilancie pôdy, napríklad prostredníctvom obmedzenia orby, zachovávanie organickej hmoty v pôde a uplatňovania udržateľných postupov pasenia, mohlo priniesť ďalšie zníženie emisií o 3 – 13 %. Kombinácia zmien v stravovaní a opatrení súvisiacich s pôdou by tak celkovo mohla znížiť klimatický vplyv spotreby potravín o 13 – 41 %, čo poukazuje na kľúčovú úlohu procesov súvisiacich s uhlíkom v pôde pri hodnotení a zmierňovaní klimatických vplyvov stravovania.³⁸⁸

Zároveň je z ekofeministickej perspektívy dôležité uznať, že udržateľnosť stravovania nemožno posudzovať výlučne na základe nutričnej hodnoty a emisií skleníkových plynov. Strava bohatá na potraviny živočíšneho pôvodu, aj keď je z hľadiska klimatického vplyvu efektívna, prináša ďalšie etické a sociálne otázky súvisiace so vzťahmi medzi ľuďmi a zvieratami, starostlivosťou a mocenskými štruktúrami v potravinových systémoch. Podmienky, za ktorých sa ryby a mliečne výrobky produkujú, vrátane dobrých životných podmienok zvierat, pracovných podmienok a miery industrializácie, významne ovplyvňujú ich širšiu udržateľnosť. Pri hodnotení potravinových systémov by sa preto nemalo zohľadňovať iba to, čo jeme, ale aj spôsob, akým sa naše potraviny vyrábajú, ich vzťah k dynamike uhlíka v pôde a sociálne a etické aspekty, ktoré sú súčasťou výrobných systémov.³⁸⁹

Doprava a mobilita: rodové rozdiely v cestovných návykoch

Doprava je ďalším sektorom, v ktorom majú rodovo podmienené vzorce správania výrazný vplyv na emisie. Muži vo všeobecnosti častejšie vlastnia automobil a majú tendenciu prekonávať autom

³⁸⁶ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment [online]. K dispozícii na:

https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

³⁸⁷ Saarinen, M., Heikkinen, J., Ketoja, E., Kyttä, V., Hartikainen, H., Silvennoinen, K., Valsta, L., Lång, K. 2023. "Soil carbon plays a role in the climate impact of diet and its mitigation: the Finnish case". *Frontiers in Sustainable Food system* 7, 904570. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.904570>

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Adams, C. 1991. "Ecofeminism and the Eating of Animals". *Hypatia* 6 (1): 125-145. Special Issue: Ecological Feminism. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1991.tb00213.x>

väčšie vzdialenosti, čo prispieva k väčšej uhlíkovej stope súvisiacej s dopravou. S cieľom pochopiť špecifickú úlohu rodu francúzska štúdia upravila svoju analýzu tak, aby zohľadňovala faktory, ako sú príjem a celková vzdialenosť, ktorú ľudia prekonali. Aj po zohľadnení týchto faktorov zostal medzi mužmi a ženami rozdiel v emisiách z dopravy. Štúdia zistila, že tento pretrvávajúci rodový rozdiel³⁹⁰ možno takmer úplne vysvetliť odlišnými spôsobmi využívania automobilov medzi mužmi a ženami.³⁹¹

Naopak, ženy častejšie využívajú verejnú dopravu, chodia pešo alebo jazdia na bicykli.³⁹² Tieto voľby ovplyvňujú faktory, ako je menší prístup k automobilom, ekonomické hľadiská a zložitejšie vzorce cestovania súvisiace so starostlivosťou o iných, označované ako „trip-chaining“ (realizácia viacerých krátkych zastávok, napríklad odvoz detí do školy a nakupovanie). Využívanie verejnej dopravy ženami však výrazne ovplyvňujú aj obavy o bezpečnosť, ktoré ich môžu odrádzať od voľby týchto udržateľnejších možností, najmä po zotmení.³⁹³ Je zaujímavé, že výskum Berlanda a Leroutiera (2025) nezistil významný rozdiel medzi mužmi a ženami v emisiách súvisiacich s leteckou dopravou. Ide pritom o činnosť s vysokou uhlíkovou stopou, ktorá je v porovnaní s používaním automobilov vnímaná ako menej rodovo podmienená. Toto zistenie podporuje predpoklad, že špecifické rodové normy môžu významne ovplyvňovať správanie a s ním súvisiace emisie v oblasti dopravy.³⁹⁴

Energia v domácnostiach a „dvojitá dividenda“

V domácnosti sú ženy často hlavnými manažérkami každodennej spotreby energie (vykonávajú väčšinu neplatenej domácej práce a venujú sa energeticky náročným činnostiam, ako je varenie, upratovanie a pranie), čím sa stávajú kľúčovými aktérkami pri šetrení energiou.³⁹⁵ Zároveň sú však vystavené väčšiemu riziku energetickej chudoby, teda nedostatočného prístupu k cenovo dostupnej a čistej energii. Často je to spôsobené nižšími priemernými príjmami a vyššou pravdepodobnosťou bývania v energeticky menej efektívnych domácnostiach.³⁹⁶

Tieto zistenia poukazujú na „dvojitý prínos“ rodovej rovnosti: posilňovanie sociálneho a ekonomického postavenia žien môže zároveň podporovať opatrenia v oblasti ochrany klímy.

³⁹⁰ Pretrvávajúci rodový rozdiel v emisiách z dopravy označuje tú časť rozdielu v uhlíkovej stope mužov a žien, ktorá zostáva aj po zohľadnení socioekonomických faktorov. Odráža skôr rozdiely v preferenciách a správaní než rozdiely vyplývajúce zo sociálnych a ekonomických podmienok. Tento rozdiel súvisí najmä so spotrebou červeného mäsa a používaním automobilov – dvoma činnosťami s vysokými emisiami skleníkových plynov, ktoré sú úzko spojené s rodovými normami a identitou, a nie iba s príjmom či nevyhnutnosťou..

³⁹¹ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. LSE [online]. K dispozícii na: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

³⁹² Sansonetti, S., Davern, E. 2021. Women and transport. European Parliament [online]. K dispozícii na: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/701004/IPOL_STU%282021%29701004_EN.pdf

³⁹³ Prättälä, N., Roginska, M., Niethammer, C. 2022. EIB Climate Survey: The case for making transport solutions work for women. European Investment Bank [online]. K dispozícii na: <https://www.eib.org/en/stories/women-transport-climate>

³⁹⁴ Berland, A., Leroutier, M. 2025. The gender gap in carbon footprints: determinants and implications. LSE [online]. K dispozícii na: https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2025/05/working-paper-424-Berland_Leroutier.pdf

³⁹⁵ Feenstra, M. 2025. Reframing Energy Poverty through a Gender Lens: A Call for Inclusive Policy Solutions. Florence School of Regulation [online]. K dispozícii na: <https://fsr.eui.eu/reframing-energy-poverty-through-a-gender-lens-a-call-for-inclusive-policy-solutions/>

³⁹⁶ Ibid.

Vyššia účasť žien na trhu práce sa napríklad spája s nižšou spotrebou energie v domácnostiach a vyššími investíciami do energetickej efektívnosti.³⁹⁷ Podobne štúdie naznačujú, že väčšia rodová rozmanitosť vo vedení podnikov koreluje s nižšími emisiami CO₂.³⁹⁸ Investície do rodovej rovnosti preto nie sú len otázkou sociálnej spravodlivosti, ale aj strategickou súčasťou udržateľnej transformácie.

Porovnanie Česka, Slovenska a Talianska

Hoci sú priame údaje o uhlíkovej stope členené podľa rodu v partnerských krajinách projektu obmedzené, súvisiace ukazovatele poukazujú na určité charakteristické vzorce.

- **V Českej republike** ženy vykazujú výraznejšiu preferenciu udržateľnej dopravy než českí muži aj než je priemer EÚ. V roku 2022 uviedlo 51 % žien, že ako hlavný spôsob dopravy využívajú verejnú dopravu, v porovnaní so 42 % mužov.
- **Na Slovensku** ženy častejšie volia ekologickejšie možnosti pri starostlivosti o deti a vyhýbajú sa jednorazovým plastom. Krajina zároveň vykazuje zmiešaný obraz, pokiaľ ide o zastúpenie žien: ženy sú dobre zastúpené vo vedúcich administratívnych pozíciách na ministerstvách zodpovedných za životné prostredie (58 %, čo je výrazne nad priemerom EÚ), no tvoria len 17 % členov parlamentných výborov pre životné prostredie.³⁹⁹
- **V Taliansku** sú rodovo podmienené stravovacie vzorce zreteľné – štúdie potvrdzujú, že muži konzumujú viac mäsa, zatiaľ čo ženy jedia viac ovocia a zeleniny.⁴⁰⁰ Tieto rozdiely v stravovaní spolu s výrazným rodovým rozdielom v zamestnanosti v Taliansku a vplyvom tradičných rodových rolí silne naznačujú existenciu zodpovedajúceho rozdielu v uhlíkových stopách.⁴⁰¹

Dôležitým zistením, najmä v prípade Česka a Slovenska, je nesúlads medzi každodennou praxou, tvorbou politík a zastúpením žien v rozhodovacích procesoch. **V oboch krajinách sa ženy vo svojom každodennom živote vo väčšej miere zapájajú do udržateľných praktík, zároveň však majú výrazne menšie formálne možnosti ovplyvňovať systémové environmentálne politiky a investície, ktoré by mohli podporiť širšie uplatňovanie týchto postupov.** Tento nesúlads predstavuje nevyužitý potenciál na urýchlenie spravodlivej a účinnej klimateckej transformácie.

³⁹⁷ Nuță, F. M., Mărcuță, A. G., Dimen, L., Mărcuță, L., Gaban, L., Hajiyeve, N., & Nuta, A. C. 2025. "The Role of Poverty and Gender in Shaping Households' Energy Consumption Patterns in Selected European Countries". *Energies*, 18 (5), 1266. <https://doi.org/10.3390/en18051266>

³⁹⁸ Altunbas, Y., Gambacorta, L., Reghezza, A., Velliscig, G. 2022. Does gender diversity in the workplace mitigate climate change? European Central Bank [online]. K dispozícii na: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2650~3b693e6009.en.pdf>

³⁹⁹ European Institute for Gender Equality (EIGE). 2023. *Gender equality index 2023 – Slovakia*. Publications Office of the European Union [online]. K dispozícii na: <https://data.europa.eu/doi/10.2839/806958>

⁴⁰⁰ Perillo, A. et al. 2024. *Dietary habits of the Italian population across the last 30 years: main features and room for improvements*. K dispozícii na: <https://www.burden-eu.net/docs/ibodconf2/bodcon2024-poster-perillo.pdf>

⁴⁰¹ Prentice, E. 2025. Gender Roles in Italy: What Do You Think? Live in Italy Magazine [online]. K dispozícii na: <https://liveinitalymag.com/gender-roles-in-italy-what-do-you-think/>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Európske výskumy opakovane ukazujú, že ženy majú v priemere nižšiu uhlíkovú stopu ako muži, pričom tento rozdiel je spôsobený predovšetkým vzorcami spotreby v oblasti potravín a dopravy.
- Hoci ženy a rodovo diverzifikované predstavenstvá štatisticky častejšie uplatňujú udržateľné postupy a prijímajú opatrenia na znižovanie uhlíkovej stopy podnikov, ženy zostávajú štrukturálne nedostatočne zastúpené vo formálnych politických a vedúcich pozíciách potrebných na formovanie systémových environmentálnych politík.

4.2 Rodové aspekty digitálnych ekologických inovácií

Zelené IKT alebo digitálne ekologické inovácie označujú inovatívne využívanie digitálnych technológií, ktoré znižujú spotrebu prírodných zdrojov (materiálov, energie, vody a pôdy) a uvoľňovanie škodlivých látok vrátane skleníkových plynov počas celého životného cyklu výrobkov, služieb alebo systémov. Tento koncept podporuje prechod na obehové hospodárstvo a klimatickú neutralitu.⁴⁰²

Rodová rovnosť je kľúčovým aspektom prechodu na zelené IKT. V roku 2023 tvorili ženy v EÚ len 19,4 % odborníkov v oblasti IKT, pričom najvyšší podiel bol zaznamenaný v Bulharsku (29,1 %), Estónsku (26,8 %) a Rumunsku (26,0 %) a najnižší v Taliansku a Maďarsku (v oboch prípadoch 15,7 %).⁴⁰³ Hoci podiel žien medzi odborníkmi v oblasti IKT v EÚ vzrástol zo 16,2 % v roku 2014 na 19,5 % v roku 2024, rodové zastúpenie zostáva nevyvážené, približne v pomere 4,15 : 1.⁴⁰⁴

Toto pretrvávajúce nedostatočné zastúpenie obmedzuje rovnosť aj inovácie v zelenej digitálnej ekonomike. Ak sú ženy vylúčené z navrhovania a výskumu zelených digitálnych riešení, výsledky bývajú menej efektívne, menej inkluzívne a môžu dokonca posilňovať existujúce nerovnosti. Štúdia Mansour et al. (2024) ukazuje, že spoločnosti so ženami na pozícii generálnych riaditeľiek zaviedli viac zelených ekologických inovácií.⁴⁰⁵ Štúdia European Corporate Governance Institute (2019) poukazuje na pozitívny vplyv rodovej diverzity v predstavenstvách na spotrebu energie z obnoviteľných zdrojov. Výsledky zároveň naznačujú, že firmy, ktoré využívajú obnoviteľnú

⁴⁰² Bahn-Walkowiak, B. et al. 2020. Eco-Innovation and Digitalisation: Case studies, environmental and policy lessons from EU Member States for the EU Green Deal and the Circular Economy. Eco-Innovation Observatory [online]. K dispozícii na: https://epub.wupperinst.org/files/7753/7753_Eco-Innovation_Digitalisation.pdf

⁴⁰³ More people employed in ICT in the EU in 2023. 2024. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240524-2>

⁴⁰⁴ Eurostat. 2025. ICT specialists in employment. Eurostat: Statistics Explained [online]. K dispozícii na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=ICT_specialists_in_employment

⁴⁰⁵ Mansour, M., Zobi, M. Altawalbeh, M. & Alim, S. A. 2024. "Female leadership and environmental innovation: do gender boards make a difference?". *Discover Sustainability* 5 (1). [10.1007/s43621-024-00545-3](https://doi.org/10.1007/s43621-024-00545-3)

energiu a majú rodovo diverzifikované predstavenstvá, dosahujú lepšiu finančnú výkonnosť.⁴⁰⁶ Štúdia Rahi (2025) poukázala na pozitívnu súvislosť medzi zastúpením žien v správnych orgánoch spoločností a ich výsledkami v oblasti udržateľnosti v európskom kontexte. Výsledky zároveň naznačujú, že približne 30 % zastúpenie žien môže predstavovať úroveň, pri ktorej sa ich vplyv na udržateľnosť spoločností prejavuje výraznejšie.⁴⁰⁷ Poznatky z podnikového a výskumného prostredia naznačujú, že rodovo rozmanité tímy majú výrazne vyššiu tendenciu prinášať environmentálne inovácie a investovať do riešení využívajúcich obnoviteľné zdroje. Ženy však naďalej čelia prekážkam v prístupe k možnostiam rozvoja digitálnych zručností a zručností potrebných pre zelenú transformáciu. Zároveň tvoria len 34 % absolventov a absolventiek odborov STEM v EÚ, čo poukazuje na pretrvávajúce štrukturálne nerovnosti vo vzdelávaní a následnom kariérnom uplatnení.⁴⁰⁸

Rodovo citlivý prechod na zelené digitálne technológie si vyžaduje ciele opatrenia: podporu vzdelávania dievčat v oblasti STEM, podporu podnikania žien v oblasti zelených technológií a uplatňovanie inkluzívnych kritérií pri verejnom obstarávaní digitálnych technológií (viac informácií pozri v [kapitole 7](#)). Bez takýchto opatrení hrozí, že sa existujúce nerovnosti budú skôr prehlbovať než znižovať.

4.2.1 Umelá inteligencia v kontexte klimatickej, sociálnej a rodovej spravodlivosti

Vývoj, tréning a nasadzovanie systémov umelej inteligencie (AI) menia globálne ekonomiky a spoločnosti a zároveň počas celého ich životného cyklu vytvárajú vzájomne prepojené environmentálne, sociálne a rodovo podmienené vplyvy. Hoci sa AI často prezentuje ako nástroj na zvyšovanie efektívnosti, podporu inovácií a zlepšovanie dostupnosti informácií, jej environmentálne a sociálne náklady sú rozdelené nerovnomerne a v hlavnom diskurze sa na ne často zabúda.⁴⁰⁹

Environmentálne dôsledky systémov umelej inteligencie

Systémy umelej inteligencie sú závislé od energetickej a vodohospodárskej náročnej infraštruktúry, ako aj od dodávateľských reťazcov založených na ťažbe surovín potrebných na výrobu hardvéru, ktoré prispievajú ku klimatickej zmene a poškodzovaniu životného prostredia. Následné vyčerpanie vodných zdrojov, degradácia ekosystémov spôsobená ťažbou nerastných surovín a vývoz toxického elektronického odpadu do regiónov s nízkymi príjmami neúmerne zaťažujú komunity v krajinách globálneho Juhu.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Atif, M., Hossain, M., Alam, M.S., Goergen, M. 2019. Does Board Gender Diversity Affect Renewable Energy Consumption? European Corporate Governance Institute [online]. K dispozícii na:

https://www.ecgi.global/sites/default/files/working_papers/documents/finalatifhossainalamgoergen.pdf

⁴⁰⁷ Rahi, A. 2025. Unpacking women's power on corporate boards: gender reward in board composition. International Journal of Disclosure and Governance 22: 64–80. <https://doi.org/10.1057/s41310-024-00228-5>

⁴⁰⁸ European Commission 2024. She Figures 2024: Statistics on the State of Gender Equality in Research and Innovation. European Commission [online]. K dispozícii na: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/she-figures_en

⁴⁰⁹ Ren, S., Wirman, A. 2024. The Uneven Distribution of AI's Environmental Impacts. Harvard Business Review [online]. K dispozícii na: <https://hbr.org/2024/07/the-uneven-distribution-of-ais-environmental-impacts>

⁴¹⁰ Valdivia, A. 2025. "Data Ecofeminism". Computers and Society. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2502.11086>

Trénovanie veľkých jazykových modelov, ako je ChatGPT, je spojené s mimoriadne vysokou spotrebou energie. Trénovanie jediného veľkého modelu na spracovanie prirodzeného jazyka môže viesť k emisiám v množstve ton CO₂, ktoré zodpovedajú emisiám piatich bežných automobilov počas celého ich životného cyklu.⁴¹¹ Aj v prípadoch, keď sú dátové centrá napájané z obnoviteľných zdrojov energie, zostáva trend rastúceho dopytu po energii dôvodom na obavy. Medzinárodná agentúra pre energiu (IEA) odhaduje, že globálna spotreba elektrickej energie by mohla do roku 2026 vzrásť až o 60 %.⁴¹²

Nová štúdia Alexa de Vries-Gao (2026) odhaduje, že spotreba vody spojená so systémami umelej inteligencie mohla v roku 2025 dosiahnuť približne 312,5 až 764,6 miliardy litrov, čo je množstvo porovnateľné so súčasnou celosvetovou ročnou spotrebou balenej vody. Uhlíková stopa systémov umelej inteligencie sa za rovnaké obdobie odhaduje na 32,6 až 79,7 milióna ton emisií CO₂, teda na úroveň porovnateľnú s ročnými emisiami veľkých metropolitných oblastí, ako je New York. Tieto odhady poukazujú na rastúce environmentálne vplyvy dátových centier a zdôrazňujú potrebu väčšej transparentnosti v technologickom sektore. Riešenie súčasných nedostatkov v environmentálnom reportovaní si môže vyžadovať aj regulačné opatrenia, ktoré by stanovili povinnosť zverejňovať komplexnejšie údaje o environmentálnej výkonnosti dátových centier. Vzhľadom na obmedzenosť a nejednotnosť v súčasnosti dostupných údajov sú však tieto odhady spojené so značnou mierou neistoty.⁴¹³

Sociálne a rodové aspekty vývoja a využívania umelej inteligencie

Environmentálna stopa umelej inteligencie (AI) a digitálnych nástrojov sa neobmedzuje len na spotrebu energie; zahŕňa celý hodnotový reťazec, ktorý sa začína ťažbou a spracovaním surovín a končí likvidáciou nebezpečného elektronického odpadu.⁴¹⁴ Ťažba nerastov, ako sú lítium, kobalt a prvky vzácnych zemín (REE), ktoré predstavujú nevyhnutnú základňu pre výrobu hardvéru, prebieha predovšetkým v krajinách globálneho Juhu, najmä v regiónoch Latinskej Ameriky a Afriky⁴¹⁵ bohatých na prírodné zdroje. V týchto regiónoch ťažba často prebieha v neprehľadných a nebezpečných pracovných podmienkach, ktoré sa vyznačujú nízkymi mzdami, vykorisťovaním pracovníkov a dlhodobým vystavením toxickým chemikáliám a ťažkým kovom.⁴¹⁶

Pracovníci priamo zapojení do ťažby aj obyvatelia okolitých oblastí trpia v dôsledku vystavenia ťažkým kovom chronickými zdravotnými problémami, respiračnými ťažkosťami spôsobenými

⁴¹¹ Hao, K. 2019. Training a single AI model can emit as much carbon as five cars in their lifetimes. MIT Technology Review [online]. K dispozícii na: <https://www.technologyreview.com/2019/06/06/239031/training-a-single-ai-model-can-emit-as-much-carbon-as-five-cars-in-their-lifetimes/>

⁴¹² International Energy Agency. 2024. Electricity 2024: Analysis and forecast to 2026. IEA [online]. K dispozícii na: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/18f3ed24-4b26-4c83-a3d2-8a1be51c8cc8/Electricity2024-Analysisandforecastto2026.pdf>

⁴¹³ de Vries-Gao, A. 2026. "The carbon and water footprints of data centers and what this could mean for artificial intelligence." *Patterns* 7(1), 101430. [online]. K dispozícii na: <https://doi.org/10.1016/j.patter.2025.101430>

⁴¹⁴ Berthet, E., J. Lavalley, U. Soytaş, et al. 2024. "Assessing the social and environmental impacts of critical mineral supply chains for the energy transition in Europe." *Global Environmental Change* 86: 102841. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102841>

⁴¹⁵ Mangani, P., Khan, G.D., Naseer, A. 2025. "Sustainable Governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa." *Peace and Sustainability* 1 (3). <https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>

⁴¹⁶ Berthet, E., Lavalley, J., Soytaş, U. et al. 2024. "Assessing the social and environmental impacts of critical mineral supply chains for the energy transition in Europe." *Global Environmental Change* 86: 102841. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102841>

prachom z hornín a psychickými ťažkosťami po banských katastrofách.⁴¹⁷ Táto materiálová závislosť často zostáva v hlavnom diskurze o AI neviditeľná, keďže pozornosť sa sústreďuje najmä na spotrebu energie, pričom sa prehliadajú environmentálne a sociálne náklady spojené s výrobou hardvéru. Viac informácií o nákladoch ťažby nájdete v [kapitole 3.2.4.2](#).

Sociálne dôsledky ťažby surovín potrebných pre digitálne technológie a systémy umelej inteligencie majú výrazný rodový rozmer, ktorý súvisí so štrukturálnymi nerovnosťami v oblasti práce, zdravia a bezpečnosti. Rodovo podmienené rozdelenie práce v ťažobnom priemysle posilňuje existujúce sociálne nerovnosti a hierarchie a často súvisí s procesmi, pri ktorých ľudia prichádzajú o pôdu, prírodné zdroje alebo možnosti obživy. Tieto dôsledky neúmerne postihujú ženy a úzko súvisia s prehľbovaním chudoby, marginalizácie a násillia.

V mnohých ťažobných regiónoch ženy čelia dvojitému zaťaženiu – neplatenej starostlivosti o domácnosť a rodinných príslušníkov a zároveň účasti na neformálnych a nebezpečných segmentoch dodávateľského reťazca, ako je ručné triedenie rudy. Tieto činnosti sú zvyčajne slabo platené, neregulované a vylúčené zo systémov formálnej ochrany pracovníkov, čo vedie k ich nadmernému zastúpeniu v najneistejších formách práce.⁴¹⁸

Riziká súvisiace s bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci tieto nerovnosti ešte prehľbujú. V regiónoch, ako je Katanga v Demokratickej republike Kongo (DRK), ženy často pracujú v nebezpečných a fyzicky náročných podmienkach bez dostatočného vetrania či ochranných prostriedkov, čím sa zvyšuje ich vystavenie riziku poškodenia pohybového aparátu, toxickým látkam a dlhodobým ochoreniam dýchacích ciest.⁴¹⁹

Rodovo podmienené riziká sa ďalej prehľbujú v oblastiach s prítomnosťou ozbrojených skupín a nedostatočne fungujúcimi verejnými inštitúciami. Štúdie poukazujú na vyššie riziko sexuálneho a rodovo podmieneného násillia (sexual and gender-based violence – SGBV) medzi ženami žijúcimi v blízkosti lokalít remeselnej a maloobjemovej ťažby (artisanal and small-scale mining – ASM). V regiónoch postihnutých ozbrojenými konfliktmi bolo sexuálne násillie v niektorých prípadoch systematicky využívané ako nástroj kontroly obyvateľstva a zabezpečenia prístupu k územiám bohatým na nerastné suroviny.⁴²⁰

V nadväznosti na dôsledky ťažby je ľudský rozmer získavania surovín potrebných pre digitálne technológie ďalej ovplyvňovaný štrukturálnymi globálnymi nerovnosťami. Táto situácia odráža jav často označovaný ako „dekarbonizačná priepasť“ (decarbonization divide), pri ktorom rozvinuté krajiny využívajú výhody technologického pokroku, zatiaľ čo krajiny globálneho Juhu znášajú neúmernú časť súvisiacich sociálnych a environmentálnych dôsledkov. Ťažobný priemysel, najmä remeselná a drobná ťažba (ASM) kobaltu v Demokratickej republike Kongo (DRK), súvisí

⁴¹⁷ Mangani, P., Khan, G. D., Naseer, A. 2025. “Sustainable governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa”. *Peace and Sustainability* 1(3). <https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>.

⁴¹⁸ Ibid.

⁴¹⁹ Ibid.

⁴²⁰ Ibid.

s nútenou prácou a vykorisťovaním detí. Terénny výskum opisuje extrémne pracovné podmienky, v ktorých deti pracujú v nebezpečných šachtách za minimálnu odmenu.⁴²¹

V regiónoch bohatých na prírodné zdroje viedla konkurencia o cenné nerastné suroviny k ozbrojeným konfliktom a násilným stretom medzi miestnymi komunitami, štátnymi zložkami a súkromnými aktérmi. V niektorých prípadoch bolo ťažobným spoločnostiam umožnené uzatvárať subdodávateľské zmluvy s policajnými alebo vojenskými jednotkami na zabezpečenie ochrany, čo prispieva k beztrestnosti v prípadoch násilia páchaného na civilnom obyvateľstve. Viac ako polovica ložísk kritických nerastných surovín sa nachádza na území pôvodného obyvateľstva alebo v jeho blízkosti, pričom tieto komunity čelia vysídľovaniu, ničeniu kultúrneho dedičstva a porušovaniu princípu slobodného, predchádzajúceho a informovaného súhlasu (FPIC).⁴²²

Vývoj digitálnych nástrojov a umelej inteligencie je neoddeliteľne závislý od ťažby kritických nerastných surovín. Tieto materiály vrátane lítia, kobaltu, gália, grafitu a prvkov vzácnych zemín tvoria základ vysokohodnotných odvetví, ako sú telekomunikácie, obranný priemysel a vznikajúca digitálna infraštruktúra. Vzniká tak „paradox udržateľnosti“: hoci tieto materiály umožňujú technologický pokrok a prechod na nízkouhlíkové hospodárstvo, ich ťažba často vedie k degradácii životného prostredia, kontaminácii vodných zdrojov a porušovaniu ľudských práv.⁴²³

Význam problematiky pre EÚ

Tieto globálne dynamiky sa priamo odrážajú v regionálnych politických kontextoch, najmä v Európskej únii, ktorá je významným spotrebiteľom digitálnych technológií a zároveň kľúčovým aktérom pri prechode na zelené hospodárstvo. Paradox udržateľnosti je v prípade Európskej únie obzvlášť výrazný vzhľadom na jej ambiciózne klimatické politiky a výraznú závislosť od dovozu surovín.

Európsky klimatický zákon stanovuje dosiahnutie klimatickej neutrality do roku 2050, pričom dočasným cieľom je zníženie emisií skleníkových plynov o 55 % do roku 2030. Dosiahnutie týchto cieľov si vyžaduje rozsiahle zavádzanie technológií náročných na nerastné suroviny, ako sú elektrické vozidlá, veterné turbíny a systémy na uskladňovanie energie v batériách. V kontexte EÚ to znamená pokračovanie „dekarbonizačnej priepasti“, v rámci ktorej sa prínosy zeleného a digitálneho prechodu sústreďujú v Európe, zatiaľ čo ich sociálne a environmentálne náklady sa prenášajú na regióny globálneho Juhu bohaté na prírodné zdroje (napríklad dosiahnutie klimatických cieľov EÚ by mohlo do roku 2040 vystaviť 15 000 až 89 000 afrických baníkov zvýšenému riziku modernej formy otroctva). Dopyt EÚ po kritických nerastných surovinách prispieva k environmentálnemu tlaku v globálnych centrách ťažby. Do roku 2040 sa očakáva, že väčšina emisií súvisiacich s ťažbou nerastných surovín pre spotrebu v EÚ vznikne mimo Európy, pričom v krajinách, ako sú Čile a Kazachstan bude zároveň narastať tlak na vodné zdroje.⁴²⁴

Prostredníctvom iniciatív, ako je Akt o kritických surovinách (Critical Raw Materials Act – CRMA), sa EÚ snaží zvýšiť domácu ťažbu. Tento zámer však často naráža na odpor miestnych komunít,

⁴²¹ Mangani, P., Khan, G. D., Naseer, A. 2025. “Sustainable governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa”. *Peace and Sustainability* 1(3).

⁴²² Ibid.

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ Ibid.

ktorý sa bežne označuje ako dynamika „Nie na mojom dvore“ („Not-in-My-Backyard“, NIMBY). Miestne komunity často odmietajú nové domáce ťažobné projekty z dôvodu vnímaných environmentálnych hrozieb a uprednostňujú ochranu miestneho prostredia pred globálnymi klimatickými cieľmi. Získanie „spoločenskej akceptácie činnosti“ („social license to operate“) si vyžaduje, aby európski lídri prijali inkluzívnejšie rozhodovacie procesy a jasne komunikovali miestne prínosy ťažobných projektov s cieľom budovať dôveru.⁴²⁵

Hoci cieľom smernice o náležitej starostlivosti podnikov v oblasti udržateľnosti (Corporate Sustainability Due Diligence Directive – CSDDD) je zlepšiť transparentnosť dodávateľských reťazcov, jej obmedzená pôsobnosť, najmä vylúčenie mnohých malých a stredných podnikov (MSP), vytvára nedostatky v monitorovaní sociálnych a environmentálnych rizík.⁴²⁶

Systémy AI a skryté predsudky

Hoci materiálne základy AI odhaľujú významné environmentálne a sociálne nerovnosti, tieto rozdiely sa ďalej reprodukovajú aj v samotných systémoch AI prostredníctvom skreslených údajov a nerovnomerných štruktúr ich vývoja.

Vo vývoji AI naďalej chýba rodová a etnická diverzita, a to tak z hľadiska zloženia vývojárskych tímov, ako aj údajových súborov používaných na tréning modelov. Nedostatočné zastúpenie rôznych rodových, etnických a sociálno-ekonomických skupín prispieva k reprodukcii štrukturálnych nerovností v algoritmických systémoch. Rodové skreslenie v AI je rozsiahlo zdokumentované a siaha od nedostatočného zastúpenia ženských jazykových foriem až po posilňovanie stereotypných rolí vo výstupoch generovaných systémami strojového učenia.⁴²⁷ Tieto skreslenia nie sú iba technickými nedostatkami, ale odrážajú širšie spoločenské nerovnosti, ktoré sa následne premietajú do digitálnej infraštruktúry.

Ukázalo sa, že algoritmické systémy rozhodovania používané napríklad pri nábore zamestnancov, hodnotení úverovej bonity, v zdravotnej starostlivosti či pri presadzovaní práva môžu reprodukovat' a v niektorých prípadoch dokonca prehĺbovať existujúce vzorce diskriminácie. Napríklad analýza Berkeley Haas Center, ktorá skúmala 133 systémov umelej inteligencie, zistila rodové skreslenie v 44 % z nich, pričom 25 % vykazovalo súčasne rodové aj rasové skreslenie.⁴²⁸ Okrem toho štúdia Technickej univerzity aplikovaných vied Würzburg-Schweinfurt odhalila, že veľké jazykové modely systematicky odporúčali ženám, aby pri vyjednávaní o plate požadovali nižšiu mzdu než rovnako kvalifikovaní muži, pričom rozdiely

⁴²⁵ Berthet, E., Lavalley, J., Anquetil-Deck, C. et al. 2024. "Assessing the social and environmental impacts of critical mineral supply chains for the energy transition in Europe". *Global Environmental Change* 86: 102841. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102841>

⁴²⁶ Mangani, P., Khan, G. D., Naseer, A. 2025. "Sustainable governance, conflict and environmental justice in critical mineral extraction in Latin America and Africa". *Peace and Sustainability* 1(3). <https://doi.org/10.1016/j.nerpsj.2025.100017>.

⁴²⁷ Buolamwini, J., Gebru, T. 2018. "Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification". *Proceedings of Machine Learning Research* 81: 1-15. K dispozícii na: <https://proceedings.mlr.press/v81/buolamwini18a/buolamwini18a.pdf>

⁴²⁸ UN Women. 2024. Artificial Intelligence and Gender Equality. UN Women Asia and the Pacific [online]. K dispozícii na: <https://asiapacific.unwomen.org/en/stories/feature-story/2024/05/artificial-intelligence-and-gender-equality>

dosahovali až 120 000 USD ročne.⁴²⁹ To vytvára riziko vylúčenia, skresleného zobrazovania a nerovného prístupu k príležitostiam, najmä pre ženy a marginalizované komunity. Dôležité je, že tieto skreslenia sa prelínajú s materiálnymi nerovnosťami opísanými vyššie. Komunity, ktoré sú najviac zasiahnuté ťažobnými praktikami v krajinách globálneho Juhu, sú často zároveň nedostatočne zastúpené v údajových súboroch, ktoré formujú systémy AI, čo vedie k dvojitému vylúčeniu – z prínosov technologického rozvoja aj zo spravodlivého zastúpenia v rámci neho.

Hoci niektoré spoločnosti a výskumné inštitúcie začali zavádzať rámce zamerané na spravodlivosť a princípy inkluzívneho dizajnu, tieto iniciatívy zostávajú roztrieštené a navzájom nedostatočne prepojené. Štrukturálne nerovnosti pretrvávajú počas celého životného cyklu systémov umelej inteligencie – od ťažby surovín a pracovných podmienok cez tvorbu a spracovanie údajov až po pravidlá a procesy, ktorými sa riadi fungovanie a používanie algoritmov.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Ženy sú v digitálnom zelenom hospodárstve výrazne nedostatočne zastúpené.
- Hoci sa AI prezentuje ako nástroj na zvyšovanie efektívnosti, jej vývoj je závislý od energeticky a materiálno náročnej infraštruktúry a dodávateľských reťazcov založených na ťažbe surovín v krajinách globálneho Juhu, ktoré neúmerne zaťažujú marginalizované komunity degradáciou životného prostredia a nebezpečnými pracovnými podmienkami.
- Systémy AI často reproduktujú a zosilňujú štrukturálne nerovnosti prostredníctvom skreslených tréningových údajov, čo často vedie k diskriminačným výstupom súvisiacim s rodom a rasou.

4.3 Dekarbonizácia výroby elektrickej energie a rod

Očakáva sa, že sektor výroby elektrickej energie v EÚ bude zohrávať kľúčovú úlohu pri dosahovaní cieľov v oblasti zmierňovania klimatickej zmeny do roku 2030. Po dočasnom náraste využívania fosílnych palív v rokoch 2021 – 2022, ktorý súvisel s oživením ekonomiky po pandémie COVID-19 a vojnou na Ukrajine, sa emisná intenzita výroby elektrickej energie v EÚ opäť vrátila k dlhodobému klesajúcemu trendu. V roku 2023 sa jeden kilowatthodina elektrickej energie vyrobila s o 19 % nižšími emisiami CO₂ ako v roku 2022 a o 35 % nižšími ako v roku 2013. V porovnaní s rokom 1990 to predstavuje pokles o 58 %.⁴³⁰

⁴²⁹ Dalton, D. 2025. "Why ChatGPT Advises Women to Ask for Lower Salaries Than Men". 3Plus International [online]. K dispozícii na: <https://3plusinternational.com/why-chatgpt-advises-women-to-ask-for-lower-salaries-than-men/>

⁴³⁰ EEA. 2025. Greenhouse gas emission intensity of electricity generation in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/greenhouse-gas-emission-intensity-of-1>

Tento vývoj odráža úspešnosť energetických a klimatických politík EÚ, zároveň však poukazuje na naliehavú potrebu urýchliť dekarbonizáciu, ak má EÚ do roku 2030 dosiahnuť 55 % čisté zníženie emisií skleníkových plynov a do roku 2050 úplnú uhlíkovú neutralitu.⁴³¹

Z rodového hľadiska pretrvávajú v energetickom sektore štrukturálne nerovnosti. Ženy sú naďalej nedostatočne zastúpené v technických a vedúcich pozíciách v oblasti energetických inovácií, čo ovplyvňuje priority a výsledky prechodu na čistú energiu. Zároveň nerovnomerné sociálne vplyvy inštalácie zariadení na výrobu energie z obnoviteľných zdrojov, ako sú zmeny vo využívaní pôdy alebo vplyvy na miestny blahobyť, poukazujú na význam inkluzívneho rozhodovania. Zabezpečenie toho, aby boli hlasy žien aj mužov pri plánovaní a zavádzaní riešení v oblasti čistej energie vypočítané rovnako, je nevyhnutné pre spravodlivý prechod v energetike.⁴³²

Tieto napätia sú obzvlášť viditeľné v európskom kontexte, kde sa ambiciózne klimatické agendy stále stretávajú s pretrvávajúcimi rodovými nerovnosťami.

V Ústeckom a Moravskosliezskom kraji v Česku sa finančné prostriedky EÚ určené na podporu dekarbonizácie zameriavajú najmä na reštrukturalizáciu ťažkého priemyslu, pričom programom rekvalifikácie zohľadňujúcim špecifické potreby žien pracujúcich v súvisiacich odvetviach služieb sa venuje menšia pozornosť.⁴³³ V dôsledku toho sa prehĺbuje „medzera v zelených pracovných miestach“ – 68 % pracovných miest v sektore energie z obnoviteľných zdrojov v strednej Európe v súčasnosti zastávajú muži, čím sa prehĺbuje profesijná segregácia.^{434 435} Ďalšie príklady možno nájsť v národných politikách Česka. Aktualizácia českého Národného energetického a klimatického plánu (NECP) z roku 2024 nezahrňala rodovú analýzu napriek požiadavkám EÚ, čo viedlo k opatreniam na adaptáciu na zmenu klímy, ktoré nezohľadňujú zvýšenú zraniteľnosť žien voči vlnám horúčav.⁴³⁶

⁴³¹ EEA. 2025. Greenhouse gas emission intensity of electricity generation in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/greenhouse-gas-emission-intensity-of-1>

⁴³² Grünewald, P., Diakonova, M. 2020. Societal differences, activities, and performance: Examining the role of gender in electricity demand in the United Kingdom. Energy Research & Social Science 69, 101719. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101719>

⁴³³ Březovská, R. 2024. An Invisible String: Gender (In)Equality & (Un)Just Transition in Czechia. In: Synergies between gender equality and climate action. Comment Paper – Czechia. European Commission [online]. K dispozícii na: https://commission.europa.eu/document/download/2418e282-d00b-4d73-9446-9440a8d571b8_en?filename=mlp_cz_comments%20paper_february_2024_en.pdf

⁴³⁴ European Environmental Bureau and WECF. 2021. Why the European Green Deal Needs Ecofeminism: Report. European Environmental Bureau [online]. K dispozícii na: <https://eeb.org/wp-content/uploads/2021/07/Report-16-1.pdf>

⁴³⁵ Ilyas, F. 2021. “European Green Deal’s Gender Blind Spots Set to Widen Inequalities and Weaken Environmental Protection: Report.” WECF International [online]. K dispozícii na: <https://www.wecf.org/european-green-deals-gender-blind-spots/>

⁴³⁶ Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2024. Vnitrostátní plán České republiky v oblasti energetiky a klimatu [online]. K dispozícii na: <https://mpo.gov.cz/assets/cz/energetika/strategicke-a-koncepcni-dokumenty/2025/10/Vnitrostatni-plan-Ceske-republiky-v-oblasti-energetiky-a-klimatu.pdf>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Napriek výraznému úspechu Európskej únie pri znižovaní uhlíkovej intenzity výroby elektrickej energie o 58 % od roku 1990 zostáva tento prechod sociálne nevyvážený, keďže ženy sú v dôsledku rodovo necitlivých národných politík naďalej vylúčené z technických vedúcich pozícií a príležitostí v oblasti zelených pracovných miest.

4.4 Spotreba energie, udržateľnosť a sociálna spravodlivosť v procese transformácie energetiky

Spotreba energie zostáva dominantným prispievateľom ku klimatickej zmene a predstavuje približne 60 % celkových globálnych emisií skleníkových plynov. Fosílna palivá boli významným zdrojom výroby elektrickej energie, pričom ich využívanie vedie k produkcii veľkého množstva skleníkových plynov, ktoré spôsobujú klimatickú zmenu a majú negatívny vplyv na blahobyt ľudí a životné prostredie. V súčasnosti nemá približne 733 miliónov ľudí prístup k elektrickej energii. S rýchlym nárastom globálnej spotreby elektrickej energie sa čoraz väčšia pozornosť venuje zabezpečeniu spoľahlivej, čistej a cenovo dostupnej energie. Z hľadiska udržateľnosti je cieľom udržateľného rozvoja č. 7 zabezpečiť univerzálny prístup k elektrickej energii do roku 2030 prostredníctvom investícií do čistých zdrojov energie, ako sú solárna, veterná a geotermálna energia. Rozširovanie infraštruktúry a modernizácia technológií na zabezpečenie čistej energie môžu zároveň podporovať hospodársky rast a prispievať k ochrane životného prostredia.⁴³⁷

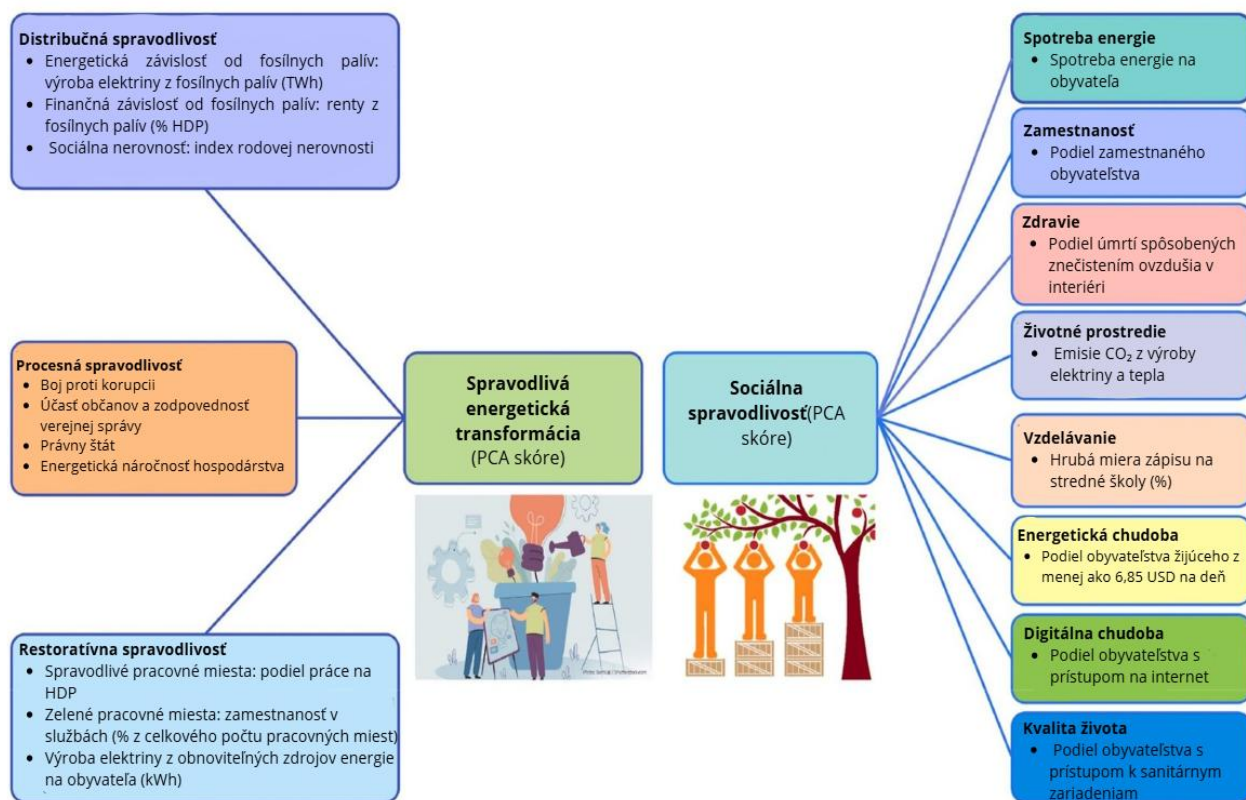
Zdroje energie z obnoviteľných zdrojov (OZE) môžu mať nepriaznivé vplyvy na životné prostredie a miestne obyvateľstvo. Ovplyvňujú krajinu, využívanie pôdy, alternatívne náklady spojené s využívaním danej oblasti, fragmentáciu krajiny a zmeny vo využití pôdy. Medzi špecifické vplyvy patrí hluk spôsobovaný veternými elektrárnami alebo oslnenie spôsobované fotovoltickými panelmi. Z hľadiska sociálnej udržateľnosti sa vplyvy na blahobyt miestnych obyvateľov často výrazne líšia od vplyvov na blahobyt celkovej populácie. Umiestňovanie zariadení na výrobu energie z obnoviteľných zdrojov v blízkosti komunít vyvoláva otázky sociálnej spravodlivosti, keďže výrazne ovplyvňuje blahobyt obyvateľov a dokonca aj prírodné dedičstvo.⁴³⁸

Výrazné zvýšenie financovania energetických inovácií priamo aj nepriamo významne zlepšuje sociálnu spravodlivosť tým, že urýchľuje dosahovanie energetickej spravodlivosti vo vyspelých ekonomikách. Správne rozdeľovanie a využívanie verejných rozpočtov určených na energetické inovácie je nevyhnutné na podporu čistých energetických technológií, napredovanie

⁴³⁷ UN. 2025. Sustainable Development Goals: 7 Affordable and Clean Energy. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/energy/>

⁴³⁸ Botelho, A., Pinto, L., Lourenço-Gomes, L., Valente, M., Sousa, S. 2016. "Social sustainability of renewable energy sources in electricity production: An application of the contingent valuation method". Sustainable Cities and Society 26: 429-437. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2016.05.011>

spravodlivého prechodu v energetike a zlepšovanie sociálnej spravodlivosti, inklúzie a zapájania komunít.⁴³⁹

Obrázok č. 6: Metóda hodnotenia spravodlivého prechodu v energetike a sociálnej spravodlivosti podľa Hosan et al.⁴⁴⁰

Podľa štúdie Gender and Energy (2016) sa postoje žien a mužov k jadrovej energii líšia. Ženy podporujú jadrovú energiu v menšej miere než muži. Napríklad ženy vnímajú menej prínosov jadrovej energie, menej podporujú investície do jadrovej energie a menej podporujú výstavbu nových jadrových elektrární, ako aj rozširovanie existujúcich elektrární. Ženy zároveň vo väčšej miere než muži podporujú reguláciu jadrovej energetiky a viac sa obávajú spôsobov nakladania s jadrovým odpadom, jeho prepravy a likvidácie. Najčastejším vysvetlením rozdielov v postojoch žien a mužov k jadrovej energii je, že ženy sú vo všeobecnosti viac znepokojené rôznymi rizikami. Preto sa vo väčšej miere obávajú aj rizík spojených s jadrovou energiou. Súvisí to predovšetkým s odlišnou socializáciou žien a mužov. Rovnaké závery boli potvrdené aj v prípade Českej republiky.⁴⁴¹

⁴³⁹ Hosan, S. et al. 2024. "Energy innovation funding and social equity: Mediating role of just energy transition". Renewable and Sustainable Energy Reviews 197, 114405. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2024.114405>

⁴⁴⁰ Ibid.

⁴⁴¹ Marková Volejníčková, R., Pospíšilová, M., Křížková, A. 2016. Gender and energetika. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., a Heinrich-Böll-Stiftung [online]. K dispozícii: https://cz.boell.org/sites/default/files/gender_energetika_online.pdf

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Hoci globálne stratégie, ako je cieľ udržateľného rozvoja č. 7, smerujú k univerzálnemu prístupu k čistej energii, prechod zostáva sociálne komplexný, pretože miestne environmentálne vplyvy energetickej infraštruktúry využívajúcej obnoviteľné zdroje – ako hluk a zmeny krajiny – často vytvárajú nerovnosti, ktoré neúmerne ovplyvňujú blahobyt obyvateľov žijúcich v jej blízkosti, najmä žien, ktoré majú tendenciu viac sa obávať dlhodobých rizík spojených s energetickým odpadom a novými energetickými technológiami.

4.5 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ

Krajina: Barcelona, Španielsko

Názov opatrenia: Projekt Klimatické útočiská

Opis: Projekt upravuje školské areály vo vybraných častiach Barcelony tak, aby sa stali klimaticky odolnými miestami a prispievali k zmierňovaniu efektu mestského tepelného ostrova. Školské ihriská sa premieňajú na klimatické útočiská, ktoré sú počas období vln horúčav otvorené verejnosti. Adaptácia na zmenu klímy zahŕňa tri stratégie:

- **modrá** – zavádzanie vodných prvkov, ktoré pomáhajú ochladzovať prostredie a zároveň poskytujú možnosti na rekreáciu,
- **zelená** – rozširovanie vegetácie a prirodzeného tieňa s cieľom znižovať teplotu, zvyšovať komfort vo vonkajšom prostredí a podporovať biodiverzitu,
- **sivá** – modernizácia existujúcej infraštruktúry prostredníctvom riešení odolných voči vysokým teplotám, ako sú izolácia a tieniace konštrukcie, s cieľom zlepšiť tepelný komfort a znížiť vystavenie teplu.

Odkaz: <https://www.uia-initiative.eu/en/uia-cities/barcelona-call3>

Krajina: Taliansko, Miláno

Názov opatrenia: Innovation Pub – Univerzita Milano-Bicocca

Opis: Innovation Pub je séria tematických stretnutí organizovaných Univerzitou Milano-Bicocca, ktoré sa konajú každý mesiac, vždy posledný utorok v mesiaci. Tieto neformálne podujatia podporujú dialóg medzi výskumníkmi, študentmi a miestnou komunitou na témy, ako sú veda, demokracia, sociálny vplyv a inovácie. Cieľom je podporiť „tretiu misiu“ univerzity, ktorá je zameraná na prenos poznatkov do spoločnosti.

Pozoruhodným príkladom je podujatie z 28. januára 2025 s názvom „Ekológia a AI: Inšpirácie z prírody pre inovácie“, ktoré sa venovalo možnostiam využitia umelej inteligencie na zmierňovanie environmentálnych vplyvov so zameraním na etiku a udržateľnosť. Na podujatí vystúpili odborníčky ako Gianna Martinengo, prezidentka organizácie Women&Tech® ETS, a Veronica Nava, výskumníčka z Katedry environmentálnych a vied o Zemi Univerzity Bicocca. Tieto iniciatívy poukazujú na záväzok univerzity podporovať rodovú inklúziu a environmentálnu udržateľnosť prostredníctvom výskumu a verejného dialógu.

Odkaz: <https://www.unimib.it/societa/innovation-pub>

Krajina: Česká republika

Názov opatrenia: Rethink Architecture

Opis: Organizácia Rethink Architecture sa zameriava na inšpirovanie, vzdelávanie a prepájanie architektov a investorov s cieľom vytvárať udržateľné budovy a štvrte. Predstavuje princípy a prínosy udržateľnej architektúry vo všetkých troch pilieroch udržateľnosti: environmentálnom, ekonomickom a sociálnom. Zameriava sa aj na širokú verejnosť, konkrétnejšie však na ženy (u ktorých je vyššia pravdepodobnosť, že iniciujú rekonštrukcie), mladých ľudí a interiérových dizajnérov.

Odkaz: <https://www.rethinkarchitecture.cz/>

Krajina: Rakúsko, Viedeň

Názov opatrenia: Obytný projekt Frauen-Werk-Stadt I (Ženské pracovné mesto)

Opis: Frauen-Werk-Stadt je prvým rodovo citlivým obytným projektom vo Viedni v Rakúsku, ktorý navrhli ženy. Organizácia Women Transforming Cities sa usiluje o zásadnú zmenu rozdelenia sociálnej, ekonomickej a politickej moci v prospech skupín, ktorým je potrebné zabezpečiť rovnosť, s cieľom zmeniť spôsob, akým sa mestá navrhujú a pre koho sa budujú, tak aby zodpovedali potrebám komunit a umožnili každému patriť do spoločnosti, zapájať sa a prosperovať.

V rokoch 1995 – 1997 vzniklo v rámci tejto iniciatívy 357 bytov, ktoré navrhli výlučne ženy a ktorých koncepcia vychádzala z každodenného života a skúseností žien. Cieľom bolo uľahčiť domáce práce a starostlivosť, podporiť komunitný život a vytvoriť pohodlné a bezpečné prostredie na bývanie. Súčasťou projektu je integrácia občianskej vybavenosti a služieb priamo v areáli, napríklad materská škola, komunitné centrum, lekárska ordinácia, lekáreň, policajná stanica a maloobchodné prevádzky; ďalej byty pre osoby so zdravotným postihnutím a starších ľudí; ako aj uprednostňovanie potrieb chodcov (napríklad vytvorenie centrálneho priestoru bez automobilovej dopravy) a ďalšie opatrenia.

Odkazy: <https://www.womentransformingcities.org/>,
<https://womenfriendlycitieschallenge.org/wise-practices/gender-sensitive-housing-in-vienna-frauen-werk-stadt-women-work-city/>

Krajina: Španielsko

Názov opatrenia: 50:50 Sustainable Projects

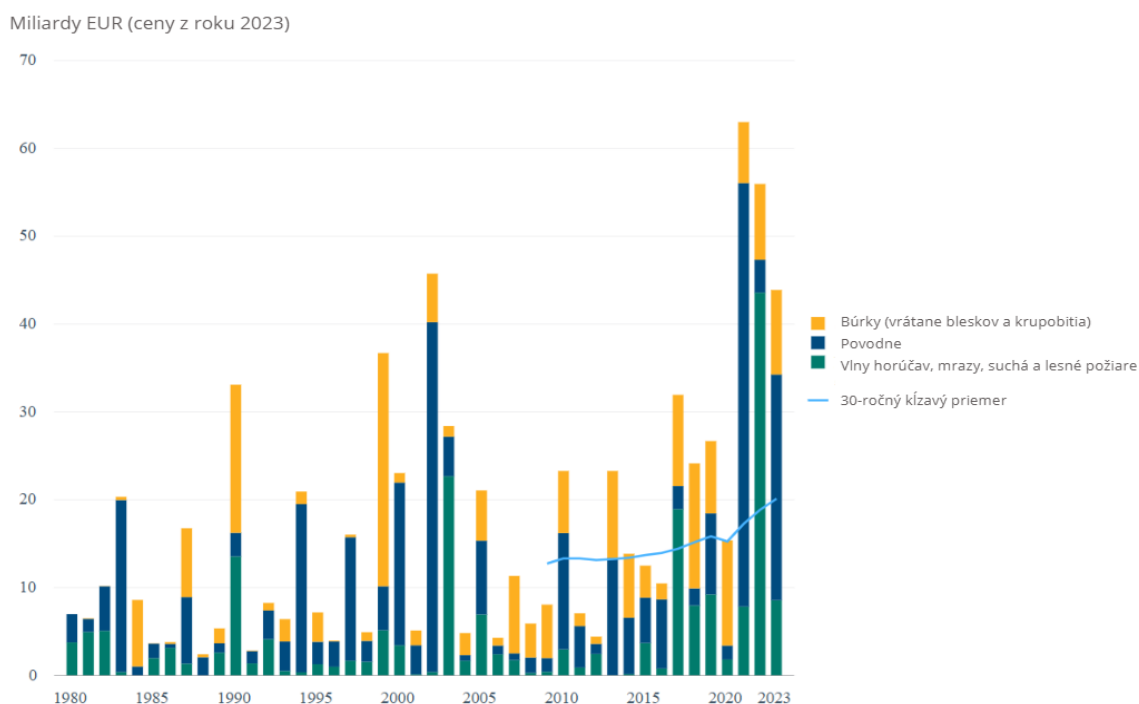
Opis: Iniciatíva „50:50 Sustainable Projects“, ktorú realizovala spoločnosť ACCIONA, španielska nadnárodná spoločnosť zameraná najmä na rozvoj infraštruktúry a riadenie energie z obnoviteľných zdrojov, bola zameraná na posilnenie úlohy a účasti žien na projektoch a vo výrobných centrách po celom svete, najmä v energetickom priemysle. Program sa sústredil na zvyšovanie a rozširovanie zručností žien, podporu a rozvoj ženských talentov v rámci spoločnosti, zlepšovanie zamestnateľnosti žien v kľúčových hospodárskych odvetviach a riešenie rodových stereotypov. Medzi významné výsledky patrilo zabezpečenie vyváženého zastúpenia v tíme pre sieťové kódexy a zvýšenie zastúpenia žien na dôležitých pozíciách súvisiacich s výrobou energie z vetra. Vytváraním nových príležitostí a aktívnou podporou zapojenia žien táto iniciatíva prispela k rozmanitejšej a inkluzívnejšej pracovnej sile v sektore energie z obnoviteľných zdrojov. Iniciatíva bola ukončená v roku 2025.

Odkaz: <https://www.acciona.com/updates/articles/acciona-recognized-commitment-gender-equality-construction>

5. Globálny rámec: rod, nerovnosti a klíma

5.1 Ekonomické straty a nerovnomerné zotavovanie : kto platí cenu?

Klimatické extrémny nie sú len environmentálnymi, ale aj ekonomickými šokmi. Ničia majetok, znižujú produktivitu a zaťažujú verejné rozpočty v oblasti zdravotnej starostlivosti, sociálnej ochrany a infraštruktúry. Bez zohľadnenia rodového hľadiska hrozí, že politiky obnovy budú reprodukovat' existujúce nerovnosti. Stratégia EÚ pre adaptáciu na zmenu klímy (2021) sa usiluje tieto straty znižovať a posilňovať fiškálnu a sociálnu odolnosť v členských štátoch.⁴⁴² Táto stratégia sa existujúcim nerovnostiam medzi regiónmi a rôznymi skupinami obyvateľstva venuje v jednej zo svojich častí.

Obrázok č. 7: Ročné ekonomické straty spôsobené extrémnymi javmi v EÚ. ⁴⁴³

Hydrologické riziká (povodne) predstavujú 47 % a meteorologické riziká (búrky vrátane bleskov a krupobitia) približne 27 % celkových strát. Pokiaľ ide o klimatologické riziká, vlny horúčav

⁴⁴² EEA. 2025. Economic losses from weather- and climate-related extremes in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/economic-losses-from-climate-related>

⁴⁴³ Ibid.

spôsobujú takmer 18 % celkových strát (zároveň sú však zodpovedné za 95 % úmrtí). Zvyšných 8% pripadá na suchá, lesné požiare a vlny chladu.⁴⁴⁴

Relatívne malý počet udalostí je zodpovedný za väčšinu ekonomických strát: 5 % klimaticky podmienených udalostí s najväčšími stratami predstavuje 59 % všetkých strát a 1 % udalostí spôsobuje 37 % strát. Naopak, 66 % udalostí s najmenšími zaznamenanými stratami predstavuje spolu iba 5 % celkových strát.⁴⁴⁵ Extrémne prejavy počasia a klímy spôsobili v Európskej únii v období 1980 – 2024 ekonomické straty na majetku vo výške 822 miliárd eur, z čoho viac ako 208 miliárd eur (25 %) pripadlo na obdobie rokov 2021 – 2024.⁴⁴⁶

Tieto čísla poukazujú na finančný rozsah vplyvov zmeny klímy, neodhaľujú však ich ľudský rozmer. **Straty ani proces obnovy nie sú v spoločnosti rozdelené rovnomerne – ženy a zraniteľné skupiny často znášajú najväčšiu časť ekonomických aj sociálnych dôsledkov.**

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Klimaticky podmienené extrémne udalosti, ako sú povodne a búrky, spôsobili od roku 1980 v celej EÚ ekonomické straty vo výške viac ako 822 miliárd eur, pričom významných 25 % týchto strát vzniklo len v období rokov 2021 – 2024.
- Klimatické šoky vedú k nárastu neplatenej opatrovateľskej a starostlivostnej práce v dôsledku zatvárania škôl a zdravotných dôsledkov, čo prehĺbuje „časovú chudobu“ žien a spomaľuje ich návrat na trh práce po katastrofe.

5.2 Rodový rozmer mestského priestoru: mestské plánovanie a environmentálna spravodlivosť

Prepojenie medzi rodom a starostlivosťou o životné prostredie má hlboké historické korene. V období spoločenských a reformných hnutí na prelome 19. a 20. storočia stáli ženy v niektorých častiach Európy na čele občianskych iniciatív zameraných na zlepšovanie čistoty miest, hygienických podmienok a dostupnosti verejnej zelene. Ich aktivizmus spájal záujem o životné prostredie so starostlivosťou o spoločnosť a zároveň odrážal vtedajšie presvedčenie, že ženy nesú zodpovednosť za morálne hodnoty a zdravé životné podmienky v mestách.⁴⁴⁷

Muži, ktorí sa do týchto aktivít zapájali, boli niekedy zosmiešňovaní ako „málo mužní“, čím sa ďalej posilňovalo symbolické oddelovanie mužnosti od zodpovednosti za životné prostredie. Toto spájanie starostlivosti o životné prostredie so ženskosťou pretrvávalo aj v ďalších obdobiach a

⁴⁴⁴ EEA. 2025. Economic losses from weather- and climate-related extremes in Europe. European Environment Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/economic-losses-from-climate-related>

⁴⁴⁵ Ibid.

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ Ellen Swallow Richards and the women's reform movement. Environmental History: Timeline and historical insights [online]. K dispozícii na: <https://environmentalhistory.org/people/richards/>

ovplyvňovalo nielen predstavy o tom, od koho sa očakáva, že sa bude „starat“ o mestské prostredie, ale aj to, kto zastáva odborné a rozhodovacie pozície pri jeho navrhovaní a správe.⁴⁴⁸

Mestské plánovanie zohráva kľúčovú úlohu pri vytváraní udržateľných, inkluzívnych a odolných miest. S rastúcim počtom obyvateľov miest a zvyšujúcimi sa environmentálnymi tlakmi je čoraz dôležitejšie zohľadňovať sociálne aj environmentálne aspekty pri navrhovaní a správe mestského priestoru. Jedným z často prehliadaných aspektov mestského plánovania je už spomínané vzájomné prepojenie **rodu a environmentálnych otázok**. Rod ovplyvňuje spôsob, akým ľudia vnímajú a využívajú mestské prostredie, aký majú prístup k zdrojom a ako sú vystavení environmentálnym rizikám a reagujú na ne.

Mestské priestory nie sú neutrálné – odrážajú a zároveň posilňujú spoločenské normy vrátane tých, ktoré súvisia s rodom. Ženy a muži často využívajú mestský priestor a jeho vybavenosť odlišným spôsobom v dôsledku rodových rolí, rozdielného vnímania bezpečnosti a nerovného prístupu k možnostiam mobility a infraštruktúre.⁴⁴⁹ Ženy napríklad častejšie využívajú verejnú dopravu, chodia pešo alebo cestujú s osobami, o ktoré sa starajú, podnikajú počas dňa viacero kratších ciest⁴⁵⁰ a namiesto súkromných vozidiel sa spoliehajú na verejnú dopravu a trasy pre chodcov.⁴⁵¹ Tieto vzorce odrážajú sociálno-ekonomické úlohy aj povinnosti spojené so starostlivosťou. Mnohé urbanistické plány uprednostňujú infraštruktúru orientovanú na automobilovú dopravu a pritom prehliadajú prvky, ako sú bezpečnosť chodcov, dostatočné osvetlenie či univerzálna prístupnosť, ktoré sú kľúčové pre ženy, osoby zabezpečujúce starostlivosť a ďalších marginalizovaných používateľov.⁴⁵³ Tento typ prístupu často vychádza z centralizovaných modelov plánovania „zhora nadol“, ktoré kladú dôraz na efektívnosť a dochádzanie do práce viac než na každodennú mobilitu chodcov alebo osôb zabezpečujúcich starostlivosť, čím zároveň odrážajú predpoklady o využívaní miest formované z pohľadu mužov.

Aj z environmentálneho hľadiska mestá prispôsobené chôdzi a orientované na verejnú dopravu znižujú emisie a podporujú verejné zdravie. Zohľadňovanie skúseností žien smeruje k vytváraniu inkluzívnejších verejných priestorov a zároveň k napĺňaniu environmentálnych cieľov.⁴⁵⁴

Zmena klímy a environmentálne riziká sa v mestskom prostredí prejavujú nerovnomerne. Ženy, najmä tie, ktoré žijú v nízkopríjmových alebo neformálnych sídlach, sú v dôsledku lokality svojho

⁴⁴⁸ Swim, J. K., Gillis, A., and Hamaty, K. J. 2020. "Gender Bending and Gender Conformity: The Social Consequences of Engaging in Feminine and Masculine Pro-Environmental Behaviors". *Sex Roles* 82(5): 363–85. [10.1007/s11199-019-01061-9](https://doi.org/10.1007/s11199-019-01061-9)

⁴⁴⁹ Schimmel, E. 2021. Guidelines: Towards a gender-sensitive urban development. Connective Cities [online]. K dispozícii na: https://www.connective-cities.net/wp-content/pdf-files/CC_19_01_22_Guidelines_Gender_sensitive_urban_development_Lina.pdf

⁴⁵⁰ McGuckin, N., Murakami, E. Examining Trip-Chaining Behavior: A Comparison of Travel by Men and Women. [online]. K dispozícii na: <https://nhts.ornl.gov/1995/doc/chain2.pdf>

⁴⁵¹ Hanson, S. 2010. "Gender and mobility: new approaches for informing sustainability". *Gender, Place & Culture* 17 (1): 5-23. <https://doi.org/10.1080/09663690903498225>

⁴⁵² Levy, C. 2013. "Travel choice reframed: "deep distribution" and gender in urban transport". *Environment & Urbanization* 25 (1). <https://doi.org/10.1177/0956247813477810>

⁴⁵³ Whitzman, C. 2013. Women's safety and everyday mobility. In: Legacy, C., Whitzman, C. et al. Building Inclusive Cities: Women's Safety and the Right to the City. Routledge. ISBN: 978-0-415-62815-0. K dispozícii na: https://www.researchgate.net/publication/263390118_Building_Inclusive_Cities_Women's_Safety_and_the_Right_to_the_City

⁴⁵⁴ Greed, C. 1994. *Women and Planning: Creating Gendered Realities*. London: Routledge. ISBN 9780415079815

bydliska a ekonomických obmedzení častejšie vystavené vlnám horúčav, povodniám či znečisteniu ovzdušia.⁴⁵⁵

Mestské plánovanie, ktoré zohľadňuje rodové aj environmentálne aspekty, rešpektuje komplexnosť mestského prostredia a usiluje sa o spravodlivejšie a inkluzívnejšie mestá. Vychádza pritom z poznania, že problémy spojené so životom v mestách sa prelínajú s rôznymi formami nerovností, napríklad tými, ktoré súvisia so sociálno-ekonomickým postavením, etnickým pôvodom, vekom či zdravotným znevýhodnením.⁴⁵⁶

Ďalším kľúčovým prvkom rodovo responzívneho plánovania je dôraz na spravodlivosť a prístupnosť. Cieľom je systematicky odstraňovať bariéry, ktoré znevýhodňujú ženy pri ich každodennom pohybe po meste, či už ide o prístup k verejnej doprave, bezpečným verejným priestorom alebo pracovným príležitostiam. Výskum ukazuje, že 20,2 % žien v EÚ od veku 15 rokov zažilo fyzické násilie alebo vyhrážanie sa fyzickým násilím a/alebo sexuálne násilie zo strany osoby, ktorá nebola ich intímny partnerom. K takýmto incidentom dochádza aj na verejných miestach, napríklad vo verejnej doprave, na uliciach, v parkoch, obchodoch alebo počas voľnočasových aktivít.⁴⁵⁷ Bezpečnosť v mestskom prostredí preto nie je len otázkou osvetlenia či monitorovania, ale súčasťou širšieho úsilia o zabezpečenie rovnakého práva na pohyb, prítomnosť a dôstojnosť vo verejnom priestore.

V kontexte zamestnanosti sa v mestských oblastiach sústreďuje väčšina pracovných príležitostí, čo často núti ženy presúvať sa z vidieckych do mestských oblastí. Pri zabezpečovaní prístupu k mestám je preto potrebné túto skutočnosť zohľadniť napríklad vytváraním kvalitnejšej verejnej dopravy (keďže ženy majú tendenciu využívať verejnú dopravu viac než automobily, pozri [kapitolu 3.3.3](#)).⁴⁵⁸ Environmentálny prístup zároveň zdôrazňuje, že environmentálne prínosy (ako zeleň, čistý vzduch a infraštruktúra odolná voči klimatickým zmenám) by mali byť spravodlivo dostupné všetkým obyvateľom mesta bez ohľadu na ich sociálne postavenie.

Úlohu zohráva aj podiel žien zapojených do územného plánovania. V zvyšovaní podielu žien v architektúre však došlo k určitému pokroku. Pomer mužov a žien v tejto profesii sa približuje k parite. Podiel žien sa zvýšil z 36 % v roku 2014 na 45 % v roku 2024 (európsky priemer). Na Slovensku predstavujú muži 81 % a ženy 19 %, čo je jeden z najnižších podielov ženských architektov v EÚ. Na druhej strane v Taliansku tvoria ženy dokonca 54 % architektov a muži 46 %.⁴⁵⁹ Ženy v architektúre sú však stále takmer neviditeľné. Výskum naznačuje, že je to spôsobené výzvami, ktorým ženy čelia pri návrate do profesie po materskej dovolenke, napríklad tým, že im nie je umožnené opätovne prevziať predchádzajúcu úroveň zodpovednosti alebo pracovať v

⁴⁵⁵ Jarvis, H., Cloke, J., Kantor, P. 2009. Cities and Gender. London: Routledge. ISBN 9780203878064

⁴⁵⁶ European Commission. 2020. 100 Climate-Neutral Cities by 2030 - by and for ... all cities. Gender Action [online]. K dispozícii na: https://h2020.genderaction.eu/wp-content/uploads/2020/09/HE_Mission_Citiesgender.pdf

⁴⁵⁷ FRA, EIGE, Eurostat. 2024. EU gender-based violence survey – Key results: Experiences of women in the 27 EU Member States. Publications Office of the European Union [online]. K dispozícii na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/eu-gender_based_violence_survey_key_results.pdf

⁴⁵⁸ European Commission. 2020. 100 Climate-Neutral Cities by 2030 - by and for ... all cities. Gender Action [online]. K dispozícii na: https://h2020.genderaction.eu/wp-content/uploads/2020/09/HE_Mission_Citiesgender.pdf

⁴⁵⁹ The Architects' Council of Europe. 2024. The Architectural Profession in Europe: 2024 Sector Study. Ace [online]. K dispozícii na: <https://ace-cae.eu/wp-content/uploads/2025/03/2024-ACE-Sector-Study-EN-01042025.pdf?utm>

primeranom pracovnom čase, ktorý by zohľadňoval ich potreby ako rodičov.⁴⁶⁰ V Európskej únii zároveň ženy tvoria 28,6 % členov regionálnych zastupiteľstiev, 36 % členov obecných a mestských zastupiteľstiev a iba 15 % primátorov a starostov. Udržateľné mestá možno dosiahnuť rýchlejšie vďaka rozmanitejšiemu zastúpeniu v mocenských štruktúrach.⁴⁶¹ Táto skutočnosť je o to znepokojujúcejšia, že ženy majú tendenciu vykazovať environmentálne priaznivejšie vzorce spotreby, napríklad v oblasti stravovania a dopravy, a zároveň prejavujú väčšiu ochotu než muži meniť svoje správanie v reakcii na environmentálne problémy.⁴⁶²

5.2.1 Mestský tepelný ostrov: rastúca hrozba pre mestá

Vlny horúčav a ich dôsledky patria medzi najzávažnejšie následky zmeny klímy. Očakáva sa, že frekvencia a intenzita rekordne vysokých teplôt bude naďalej narastať. Za posledných 40 rokov viedli extrémne prejavy počasia a klimaticky podmienené udalosti v Európe k škodám vo výške približne pol bilióna eur a zapríčinili 85 000 až 145 000 úmrtí. Je pozoruhodné, že viac ako 85 % týchto úmrtí súviselo s vlnami horúčav, ktoré sa vyskytli v období rokov 1981 až 2020. Počas posledných letných období zaznamenali mnohé husto osídlené regióny mimoriadne vysoké teploty. Extrémnemu teplu je potenciálne vystavených viac ako 1,7 miliardy obyvateľov miest.⁴⁶³

Vlny horúčav sa charakterizujú ako dlhšie obdobia mimoriadne vysokých teplôt, ktoré môžu viesť k vzniku mikroklimatických javov, ako je efekt mestského tepelného ostrova (Urban Heat Island – UHI). Dôsledky rastúcich teplôt sú obzvlášť výrazné v mestských oblastiach, kde je vyššie riziko negatívnych vplyvov na zdravie obyvateľov, ako aj ďalších závažných dôsledkov. Otepľovanie miest sa naďalej zintenzívňuje, pričom teploty v mestách často prekračujú teploty v okolitých prímestských a vidieckych oblastiach, čo vedie k prehrievaniu miest. Tento nárast teploty v mestách je spôsobený predovšetkým množstvom nepriepustných povrchov, ktoré absorbujú teplo, vysokou hustotou obyvateľstva a infraštruktúrou produkujúcou teplo. V kombinácii s obmedzenou cirkuláciou vzduchu a nedostatkom zelených plôch a vodných plôch tieto faktory významne prispievajú k zníženiu prirodzeného ochladzovania miest.⁴⁶⁴

Efekt mestského tepelného ostrova má významný vplyv na ľudské zdravie. Zvýšené teploty v mestách, najmä v kombinácii so znečistením ovzdušia, zhoršujú respiračné problémy tým, že zvyšujú koncentrácie prízemného ozónu a smogu, ktoré môžu dráždiť dýchacie cesty, vyvolávať astmatické záchvaty a zhoršovať chronické ochorenia, ako je chronická obštrukčná choroba pľúc. Tepelný stres predstavuje dodatočnú záťaž pre kardiovaskulárny systém a zvyšuje riziko infarktu, cievnej mozgovej príhody a ďalších zdravotných príhod súvisiacich s vysokými teplotami. Dehydratácia v horúcich podmienkach môže ďalej narúšať rovnováhu elektrolytov a krvný tlak, čo prispieva k zvýšenej chorobnosti a úmrtnosti počas období extrémnych horúčav. Okrem

⁴⁶⁰ Nayak, A. 2025. Women architects who are balancing motherhood and planning. Rethinking The Future [online]. K dispozícii na: <https://www.re-thinkingthefuture.com/know-your-architects/a2627-women-architects-who-are-balancing-motherhood-and-planning/>

⁴⁶¹ European Commission. 2020. 100 Climate-Neutral Cities by 2030 - by and for ... all cities. Gender Action [online]. K dispozícii na: https://h2020.genderaction.eu/wp-content/uploads/2020/09/HE_Mission_Citiesgender.pdf

⁴⁶² Ibid.

⁴⁶³ Iodice, S., Arbau, L.C., Maistrali, A., Marando, F., Melchiorri M., Proietti, P., Sulis, P., Tainguy, O., Vandecasteele, I. 2024. EU cities and heat extremes. JRC137891. European Commission [online]. K dispozícii na: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC137891>

⁴⁶⁴ Ibid.

fyzického zdravia môže dlhodobé vystavenie vysokým teplotám negatívne ovplyvňovať aj duševnú pohodu a viesť k poruchám spánku, podráždenosti, kognitívnym ťažkostiam a zvýšenému stresu. U ľudí s už existujúcimi duševnými ochoreniami môžu byť tieto účinky výraznejšie, čo znižuje celkovú kvalitu života a súdržnosť komunity. Tieto zdravotné dôsledky neúmerne postihujú zraniteľné skupiny obyvateľstva, čo poukazuje na naliehavú potrebu spravodlivých a viacúrovňových stratégií na znižovanie teplôt v mestách a ochranu verejného zdravia.⁴⁶⁵ Medzi skupiny obyvateľstva, ktoré sú v dôsledku efektu mestského tepelného ostrova najviac ohrozené, patria ľudia s vyššou mierou vystavenia vysokým teplotám a s obmedzenými zdrojmi na prispôsobenie sa týmto podmienkam. Ide najmä o starších ľudí, deti, nízkopríjmové komunity a osoby s už existujúcimi zdravotnými problémami. Tieto riziká často prehľbujú sociálne a ekonomické nerovnosti. Štvrte s nižšími príjmami a marginalizované komunity majú spravidla menej zelene a sú vystavené vyšším teplotám. Zvýšenému riziku čelia aj sociálne izolovaní ľudia, napríklad starší ľudia..⁴⁶⁶

Zelená infraštruktúra zlepšuje kvalitu životného prostredia v mestách tým, že zmierňuje efekt mestského tepelného ostrova, pohlcuje znečisťujúce látky v ovzduší a znižuje emisie CO₂. Napríklad štúdia autorov Pérez et al. (2021) preukázala, že začlenenie malej zelenej fasády s využitím paviniča trojlaločného (*Parthenocissus tricuspidata*) na vegetačnej ploche s rozlohou iba 0,2 m² v podmienkach stredomorskej klímy môže znížiť povrchovú teplotu budovy až o 13 °C.⁴⁶⁷ Americká štúdia autorov Bhatnagar et al. (2023) zároveň ukázala, že stromy lemujúce ulice znižujú riziko srdcového infarktu a prispievajú k nižšej miere výskytu cukrovky a cievnej mozgovej príhody.⁴⁶⁸

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Mestské prostredie nie je neutrálne; odráža a posilňuje spoločenské normy a predpoklady formované dominanciou mužov, ktoré často uprednostňujú infraštruktúru orientovanú na automobilovú dopravu pred potrebami chodcov a osôb zabezpečujúcich starostlivosť.
- Efektívne územné plánovanie musí byť intersekciónálne a rodovo responzívne, aby sa zabezpečilo, že environmentálne prínosy, ako sú zelené plochy a infraštruktúra odolná voči klimatickým zmenám, budú dostupné a bezpečné pre všetkých obyvateľov bez ohľadu na ich sociálne postavenie.

⁴⁶⁵ The impact of urban heat islands on health. Pirta [online]. K dispozícii na: <https://www.pirta.com/education/the-impact-of-urban-heat-islands-on-health>

⁴⁶⁶ How does Urban Heat Impact Vulnerable People? CityGreen [online]. K dispozícii na: <https://citygreen.com/how-does-urban-heat-impact-vulnerable-people/>

⁴⁶⁷ Pérez, G. et al. 2021. "3D characterization of a Boston Ivy double-skin green building facade using a LiDAR system". Building and Environment 206, 108320. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360132321007186>

⁴⁶⁸ Bhatnagar, A. et al. 2023. "The Green Heart Project: Objectives, Design, and Methods". American journal of Epidemiology 16, kwae458. <https://doi.org/10.1093/aje/kwae458>

5.3 Klimatická (ne)spravodlivosť: vystavenie rizikám, schopnosť reagovať a zotavenie

V nadväznosti na pojmy predstavené v [kapitole 2](#) sa táto analytická správa zameriava na to, ako nerovnomerné vystavenie klimatickým rizikám, rozdielna zraniteľnosť a schopnosť prispôbiť sa ich dôsledkom prispievajú k rodovo podmieneným prejavom klimatickej nespravodlivosti.

Ako bolo uvedené v predchádzajúcej kapitole, frekvencia a intenzita extrémnych udalostí súvisiacich s klímou v EÚ postupne narastajú, čím sa zvyšujú aj ekonomické a sociálne tlaky. Ich dôsledky však nie sú v spoločnosti rozdelené rovnomerne. Rovnaké systémové nerovnosti, ktoré ovplyvňujú prístup k príjmom, starostlivosti, bývaniu a zdravotnej starostlivosti – najmä v prípade žien a ďalších zraniteľných skupín – zároveň ovplyvňujú, kto je klimatickým rizikám vystavený najviac a kto čelí najväčším prekážkam pri zotavovaní sa z následkov katastrof.

Hoci mnohé z najakútnejších príkladov klimatickej nespravodlivosti možno pozorovať mimo Európy, mechanizmy, ktoré sú ich základom, sú univerzálne, a nie geograficky podmienené. Obmedzená mobilita, nerovný prístup k zdrojom či riadenie prírodných katastrof bez zohľadnenia rodového hľadiska môžu prehĺbovať zraniteľnosť v rámci spoločností EÚ rovnako ako inde vo svete. Zároveň globálne klimatické krízy čoraz viac podporujú migráciu a nútené vysídľovanie, čím vytvárajú nepriame tlaky, ktoré už ovplyvňujú Európu a v nasledujúcich desaťročiach sa budú zintenzívňovať.

Pochopenie týchto vzájomných prepojení je kľúčové pre tvorbu adaptačných politík a politík obnovy, ktoré zohľadňujú rodové hľadisko a posilňujú odolnosť v rámci EÚ aj v rámci jej globálnych partnerstiev.

Neúmerné dôsledky pre ženy

Zraniteľnosť voči zmene klímy je výsledkom pôsobenia troch vzájomne sa prekrývajúcich faktorov: **vystavenia zmene klímy, citlivosti na zmenu klímy a nedostatočnej adaptačnej kapacity**.⁴⁶⁹ Ženy často dosahujú vyššiu mieru vo všetkých troch dimenziách v dôsledku sociálneho a ekonomického znevýhodnenia.⁴⁷⁰ Rámcový dohovor Organizácie Spojených národov o zmene klímy (UNFCCC) podobne uvádza, že extrémne prejavy počasia neúmerne postihujú ženy a dievčatá tým, že ich nútia podniknúť dlhšie cesty za základnými potrebami, ako sú voda a palivo, čím sa zvyšuje ich izolácia a riziko rodovo podmieneného násillia.⁴⁷¹

V krízových oblastiach môže strach z rodovo podmieneného násillia obmedzovať pohyb žien a ich schopnosť pripraviť sa na prírodné katastrofy. Prírodné katastrofy často vedú k nárastu násillia

⁴⁶⁹ Zebisch, M., Schneiderbauer, S., Fritzsche, K. et al. 2021. "The vulnerability sourcebook and climate impact chains – a standardised framework for a climate vulnerability and risk assessment". *International Journal of Climate Change Strategies and Management* 13 (1): 35-59. <https://doi.org/10.1108/IJCCSM-07-2019-0042>

⁴⁷⁰ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN Women [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

⁴⁷¹ UNFCCC Climate Change. 2022. New Report: Why Climate Change Impacts Women Differently Than Men. *UN Climate Change News* [online]. K dispozícii na: <https://unfccc.int/news/new-report-why-climate-change-impacts-women-differently-than-men>

a obchodovania s ľuďmi. Prostredie po prírodných katastrofách vytvára priaznivé podmienky pre rodovo podmienené násilie a obchodovanie s ľuďmi, najmä v situáciách, keď dochádza k narušeniu fungovania právneho poriadku a verejnej bezpečnosti.⁴⁷²

Ženy v mnohých prípadoch prírodných katastrof čelia neúmerne vysokej úmrtnosti. UNESCO uvádza, že ženy a deti majú približne 14-krát vyššiu pravdepodobnosť úmrtia než muži počas extrémnych udalostí.⁴⁷³ Napríklad správy organizácie Oxfam International (2005) uvádzali, že v niektorých z oblastí najviac zasiahnutých cunami tvorili ženy neúmerne vysoký podiel obetí, ktorý miestami dosahoval až 70 – 80 %.⁴⁷⁴ Tento rozdiel je čiastočne spôsobený tým, že nižšie ekonomické a fyzické postavenie žien, ktoré je kultúrne podmienené – napríklad menšia schopnosť plávať či viac času stráveného v interiéri –, nie je v plánoch pripravenosti na katastrofy dostatočne zohľadňované.⁴⁷⁵ V niektorých kultúrach je navyše schopnosť žien plávať obmedzovaná napríklad tradičným oblečením. Rodové nerovnosti v oblasti zdravia a výživy zároveň znamenajú, že ženy čelia vyššej chorobnosti; narušenie prístupu k vode a zdravotnej starostlivosti obzvlášť postihuje tehotné a dojčiace ženy.⁴⁷⁶

Ekonomické straty spôsobené zmenou klímy neúmerne zaťažujú ženy. Globálne údaje ukazujú, že ženy sú nadmerne zastúpené v nízkopríjmových neformálnych pracovných pozíciách,⁴⁷⁷ ako je samozásobiteľské poľnohospodárstvo a príležitostná námezdná práca, ktoré často zanikajú v dôsledku povodní alebo sucha. Po prírodných katastrofách ženy často prichádzajú o svoje jediné zdroje príjmu a zároveň na ne vo zvýšenej miere dopadá starostlivosť o iných v dôsledku zatvorenia či zničenia škôl a narušenia poskytovania služieb.⁴⁷⁸

Okrem toho sa predpokladá, že v dôsledku klimatickej zmeny môže do roku 2050 žiť v chudobe až o 158 miliónov viac žien a dievčat, čo je o 16 miliónov viac ako v prípade mužov a chlapcov, ak by sa naplnil najnepriaznivejší klimatický scenár.⁴⁷⁹ Táto prognóza poukazuje na naliehavú

⁴⁷² Napríklad po zemetrasení v Nepále v roku 2015 sa tisíce mladých žien stali terčom obchodníkov s ľuďmi, ktorí predstierali, že im ponúkajú pomoc, čo viedlo k ich únosom do nevestincov.
Burke, J. 2015. Nepal quake survivors face threat from human traffickers supplying sex trade. *The Guardian* [online]. K dispozícii na: <https://www.theguardian.com/world/2015/may/05/nepal-quake-survivors-face-threat-from-human-traffickers-supplying-sex-trade>

⁴⁷³ Okai, A. 2022. Women are hit hardest in disasters, so why are responses too often gender-blind? United Nations Development Programme Blog [online]. K dispozícii na: <https://www.undp.org/blog/women-are-hit-hardest-disasters-so-why-are-responses-too-often-gender-blind>

⁴⁷⁴ Oxfam International. 2005. The tsunami's impact on women. Oxfam International [online]. K dispozícii na: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/server/api/core/bitstreams/a945258a-77e5-4590-bac3-29d88454e4f5/content>

⁴⁷⁵ Davis, A. 2023. In Climate Diplomacy, Being Gender-Blind Leaves Women Behind. Environmental and Energy Study Institute (EESI) [online]. K dispozícii na: <https://www.eesi.org/articles/view/in-climate-diplomacy-being-gender-blind-leaves-women-behind>

⁴⁷⁶ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN WOMen [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

⁴⁷⁷ Our World in Data. 2025. Share of workers in informal employment: men vs. women, 2024. Our World in Data [online]. K dispozícii na: <https://ourworldindata.org/grapher/male-vs-female-informal-employment-as-share-of-total-employment>

⁴⁷⁸ UN. 2022. Why women are key to climate action. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.un.org/en/climatechange/science/climate-issues/women>

⁴⁷⁹ UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN WOMen [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

potrebu klimatických politík, ktoré zohľadňujú rodové hľadisko. Schémy obnovy a kompenzácií by mali byť dostupné aj neformálnym a pracovníkom na čiastočný úväzok, medzi ktorými sú často ženy. Politiky posilňovania ekonomickej odolnosti (ako sú programy zelených pracovných miest a rekvalifikácie) musia aktívne cieľiť na ženy, aby sa predišlo prehlbovaniu príjmových rozdielov po prírodných katastrofách.

Štrukturálne nerovnosti a nedostatky politík

Rodové nerovnosti v systémoch včasného varovania a reakcie nie sú náhodné, ale vyplývajú zo štrukturálnych faktorov vrátane pretrvávajúceho nedostatočného zohľadňovania rodových otázok a obmedzenej účasti žien. V dôsledku toho môžu byť prijímané opatrenia, ktoré dostatočne nezohľadňujú potreby žien.⁴⁸⁰ Ženy majú zároveň v porovnaní s mužmi obmedzenejší prístup k zdrojom a možnostiam, ako sú pôda, úvery, poľnohospodárske vstupy, účasť na rozhodovacích procesoch, technológie, odborná príprava a poradenské služby, ktoré by mohli posilniť ich schopnosť prispôbiť sa dôsledkom klimatickej zmeny.⁴⁸¹

Preto je potrebné zdôrazniť, že v rámci EÚ by systémy včasného varovania a evakuácie mali zohľadňovať obmedzenú mobilitu a opatrovateľské povinnosti ľudí (napr. žien s deťmi, starších ľudí, ľudí so zdravotným postihnutím a pod.). Systémy včasného varovania, komunikácia o rizikách a pripravenosť komunit musia zohľadňovať rodovo podmienenú realitu: kto dostáva informácie, kto môže na základe nich konať a kto má prístup k bezpečným priestorom. Plánovanie verejného zdravia počas vĺn horúčav alebo povodní by malo zohľadňovať špecifické potreby tehotných a dojčiacich žien.

Je potrebné prijímať politiky „transformačnej adaptácie“, ktoré nielen riadia riziká, ale zároveň riešia základné štrukturálne príčiny nerovnosti.⁴⁸² Patria sem podpora právnych rámcov zabezpečujúcich rodovú rovnosť, odstraňovanie diskriminačných praktík a rozširovanie inkluzívneho prístupu k financovaniu a vzdelávaniu. Napokon, zmysluplné a inkluzívne zapojenie najzraniteľnejších a marginalizovaných skupín do adaptácie na zmenu klímy môže zvýšiť účinnosť, legitimitu a spravodlivosť výsledných opatrení.⁴⁸³ Vedenie žien a miestne poznatky musia byť súčasťou nielen konzultačných procesov, ale aj samotného rozhodovania a implementácie politík.

Riešenie týchto rozdielov si vyžaduje začlenenie rodového hľadiska do všetkých fáz klimatickej politiky a znižovania rizika katastrof. To zahŕňa zber údajov rozčlenených podľa pohlavia, zapojenie žien do rozhodovacích procesov a zabezpečenie toho, aby sa finančné prostriedky určené na opatrenia v oblasti klímy dostávali aj k ženským organizáciám pôsobiacim na miestnej

⁴⁸⁰ Seck, P.A. et al. 2024. Progress On The Sustainable Development Goals: The Gender Snapshot 2024. Online. K dispozícii na:

<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2012/10/WPSSourcebook-04E-GenderResponsiveEarlyWarning-en.pdf>

⁴⁸¹ Osman-Elasha, B. 2009. Women...In The Shadow of Climate Change. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.un.org/en/chronicle/article/women-in-shadow-climate-change>

⁴⁸² Underfinanced. Underprepared.: Inadequate investment and planning on climate adaptation leaves world exposed. 2023. United Nations Environment Programme [online]. K dispozícii na: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Finance_Gap_Update.pdf

⁴⁸³ Mikaelsson, M.A., Lager, F. 2024. Justice and equity in climate change adaptation: overview of an emerging agenda. Climate Strategies [online]. K dispozícii na: <https://climatestrategies.org/wp-content/uploads/2024/08/Just-Resilience-Scoping-Paper-2024-Justice-and-equity-in-climate-change-adaptation.pdf>

úrovni. Len prostredníctvom takýchto komplexných prístupov možno dosiahnuť environmentálnu spravodlivosť pre ženy a ďalšie zraniteľné skupiny.⁴⁸⁴

Začlenenie posudzovania rodových vplyvov do klimatického financovania a adaptačných fondov EÚ zlepši spravodlivosť aj účinnosť týchto opatrení. V európskom kontexte pomáha pochopenie toho, ako sú globálne klimatické nespravodlivosti štruktúrované pozdĺž línií rodu, spoločenskej triedy a etnicity, predvídať podobné riziká v rámci EÚ a navrhovať adaptačné politiky, politiky sociálnej ochrany a migračné politiky tak, aby nerovnosť znižovali, a nie ju ďalej reprodukovali.

5.3.1 Klimatická mobilita a rodovo podmienené riziká

Zmena klímy sa čoraz viac uznáva ako významný faktor ovplyvňujúci ľudskú mobilitu. Zvyšovanie hladiny morí, suchá, povodne a extrémne poveternostné javy každoročne nútia milióny ľudí opúšťať svoje domovy, pričom podľa prognóz by sa do roku 2050 mohlo v scenároch s vysokými emisiami stať až 216 miliónov ľudí vnútorne vysídlenými v dôsledku zmeny klímy.⁴⁸⁵ Tieto vysídlenia sú rozložené nerovnomerne a neúmerne postihujú komunity, ktoré už čelia chudobe, marginalizácii a obmedzenej schopnosti prispôbiť sa.

Migrácia súvisiaca so zmenou klímy môže mať rôzne podoby: môže byť dočasná alebo trvalá, vnútroštátna alebo cezhraničná, dobrovoľná alebo vynútená. Väčšina migrácie vyvolanej zhoršovaním životného prostredia zostáva vnútroštátna, pričom ľudia sa sťahujú z vidieckych oblastí do miest v snahe nájsť bezpečie, príjem a prístup k službám.⁴⁸⁶ V mnohých prípadoch však migrácia nie je možnosťou, ale až posledným východiskom, a nie všetci ľudia si môžu dovoliť presťahovať sa. V dôsledku toho vzniká fenomén tzv. „uviaznutých populácií“, teda ľudí, ktorí sú vystavení rizikám, ale nemajú dostatočné možnosti ani prostriedky na to, aby z ohrozeného územia odišli. Klimatická zmena pritom nevedie iba k migrácii vyvolanej nepriaznivými životnými podmienkami, ale aj k nedobrovoľnému zotrvávaniu ľudí na mieste, ktorému je potrebné venovať rovnakú pozornosť pri plánovaní rozvoja. Hoci má táto nedobrovoľná nemožnosť odísť viacero vzájomne prepojených príčin, neúmerne postihuje najzraniteľnejšie skupiny obyvateľstva, ktoré nemajú možnosť uniknúť zhoršujúcim sa environmentálnym rizikám, chudobe, potravinovej neistote či konfliktom súvisiacim s klimatickou zmenou. Výskumy, napríklad Šedová et al. (2021), poukazujú na to, že ženy a obyvatelia nízkoprijímových krajín čelia obzvlášť vysokému riziku, že sa ocitnú v takejto situácii. Platí to najmä v podmienkach extrémnej chudoby, kde sú náklady spojené s migráciou príliš vysoké a environmentálne problémy, ako je nedostatok vody, môžu ľuďom v odchode skôr brániť, než ich k nemu motivovať.⁴⁸⁷

⁴⁸⁴ Underfinanced. Underprepared.: Inadequate investment and planning on climate adaptation leaves world exposed. 2023. United Nations Environment Programme [online]. K dispozícii na: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Finance_Gap_Update.pdf

⁴⁸⁵ Clement, V., Rigaud, K.K., de Sherbinin, A. et al. 2021. *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*. World Bank [online]. K dispozícii na: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9150df-52c3-58ed-9075-d78ea56c3267>

⁴⁸⁶ Ibid.

⁴⁸⁷ Šedová, B., Čizmaziová, L., Cook, A. 2021. CEPA DP No. 29: A meta-analysis of climate migration literature. Center for Economic Policy Analysis (CEPA) [online]. K dispozícii na: <https://publishup.uni-potsdam.de/opus4-ubp/frontdoor/deliver/index/docId/49982/file/cepa29.pdf>

Dôsledky migrácie vyvolanej zmenou klímy sú výrazne rodovo podmienené. Ženy často čelia počas vysídlenia väčším rizikám v dôsledku spoločenských rodových rolí, nižšieho socioekonomického postavenia a vystavenia rodovo podmienenému násiliu. Počas vysídlenia a humanitárnych kríz sa zraniteľnosť žien a dievčat voči násiliu, vykorisťovaniu a obchodovaniu s ľuďmi výrazne zvyšuje, najmä v prostredí charakterizovanom slabým riadením a nedostatočnými inštitúciami. **Zatiaľ čo sa odhaduje, že rodovo podmienené násilie postihuje približne 35 % žien na celom svete, v humanitárnych podmienkach tento podiel stúpa až na 70 %.**⁴⁸⁸

Je dôležité zdôrazniť, že ženy by nemali byť vnímané výlučne ako pasívne obeť. Ako poukazuje odborná literatúra, posilňovanie postavenia žien a ich zapojenie do plánovania v oblasti katastrof a vysídľovania sú kľúčové pre budovanie odolnosti. Ženy prinášajú dôležité poznatky o rizikách, ktoré sa týkajú ich samotných a dievčat a ktoré môžu mužskí plánovači prehliadnuť. Ak sú ich perspektívy vylúčené z migračných a presídľovacích politík, hrozí, že tieto politiky prehliadnu nielen špecifické potreby žien, ale aj ich schopnosť aktívne prispievať k odolnosti a obnove.⁴⁸⁹

Výzvy v oblasti politik a riadenia

Napriek rastúcemu uznaniu zmeny klímy ako faktora ovplyvňujúceho migráciu medzinárodné právne rámce zaostávajú. Dohovor o právnom postavení utečencov z roku 1951 neuznáva zmenu klímy ako oprávnený dôvod na priznanie postavenia utečenca. V dôsledku toho väčšina ľudí migrujúcich v dôsledku zmeny klímy nemá právnu ochranu, čo ich vystavuje riziku vykorisťovania a odopierania základných práv.⁴⁹⁰ Účinné riadenie si vyžaduje prístup ku klimatickej mobilite založený na ľudských právach a zohľadňujúci rodové hľadisko. To zahŕňa zabezpečenie prístupu k právnomu postaveniu, bezpečných možností migrácie a rodovo citlivého plánovania presídľovania.

Pre Európu to znamená, že klimatickú mobilitu je potrebné vnímať zároveň ako otázku globálnej spravodlivosti aj ako domácu výzvu v oblasti adaptácie. Pochopenie rodových a socioekonomických rozmerov migrácie pomáha EÚ navrhovať reakcie, ktoré sú humánne, udržateľné a v súlade s jej záväzkami v oblasti ľudských práv.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Ženy a deti čelia v klimatickej kríze neúmerne vysokému riziku – počas extrémnych poveternostných udalostí je u nich približne 14-krát vyššia pravdepodobnosť úmrtia – pretože štrukturálne sociálne a ekonomické nerovnosti vytvárajú „pascu zraniteľnosti“, ktorá obmedzuje ich schopnosť získať prístup k zdrojom, prispôbovať sa environmentálnym otrasom alebo bezpečne migrovať z oblastí postihnutých katastrofami.

⁴⁸⁸ UN Women. 2025. Facts and figures: Ending violence against women. UN Women [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/articles/facts-and-figures/facts-and-figures-ending-violence-against-women#83918>

⁴⁸⁹ Center for Disaster Philanthropy. Women and Girls in Disasters. CDP [online]. K dispozícii na: <https://disasterphilanthropy.org/cdp-resource/women-and-girls-in-disasters/>

⁴⁹⁰ Clement, V., Rigaud, K.K., de Sherbinin, A. et al. 2021. *Groundswell Part 2: Acting on Internal Climate Migration*. World Bank [online]. K dispozícii na: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9150df-52c3-58ed-9075-d78ea56c3267>

5.4 Kto vlastní pôdu, vodu a energiu? Rodové nerovnosti v prístupe k zdrojom

Prístup k prírodným zdrojom (pôde, vode, lesom a energii) je nevyhnutný pre živobytie, potravinovú bezpečnosť a odolnosť voči zmene klímy. Tieto zdroje ovplyvňujú verejné zdravie, výživu, príjmovú istotu a ochranu životného prostredia. Ich spravodlivé rozdeľovanie určuje, kto dokáže odolávať environmentálnym otrasom a prispôbiť sa zmene klímy.

Európska spotreba a výroba priamo ovplyvňujú prístup ľudí – a najmä žien – k prírodným zdrojom v iných častiach sveta. Ťažba lítia, kobaltu a niklu potrebných na výrobu batérií pre Európu ovplyvňuje životy žien pracujúcich v baniach v Demokratickej republike Kongo a v krajinách Južnej Ameriky (pozri [kapitolu 3.2.4.2](#)). Podobne je produkcia kávy, kakaa, bavlny (pozri [kapitolu 3.3.6](#)) alebo palmového oleja spojená so záťažou v oblasti pôdy, vody a pracovnej sily, ktorú nesú ženy v krajinách globálneho Juhu. Európske environmentálne a obchodné politiky preto majú nielen morálne, ale aj materiálne dôsledky pre rodové nerovnosti v iných častiach sveta.

Tieto globálne nerovnosti zároveň ovplyvňujú aj zelenú transformáciu samotnej Európy. EÚ získava suroviny a energiu z regiónov, v ktorých sú environmentálne a sociálne podmienky najmenej udržateľné. Ak prechod na „zelené technológie“ prenáša environmentálne náklady na iné krajiny, hrozí, že bude reprodukovat' novú formu zeleného kolonializmu.⁴⁹¹ Pochopenie rodovo podmieneného prístupu k zdrojom je preto nevyhnutnou súčasťou spravodlivej a udržateľnej transformácie, a nie iba prejavom solidarity.

Zhoršujúci sa prístup k prírodným zdrojom má tiež priame dôsledky pre migráciu a stabilitu (pozri [kapitolu 5.3.1](#)). Keď dochádza k privatizácii alebo vyčerpávaniu pôdy, vody a palív, ženy a ich rodiny strácajú svoje živobytie. To podporuje vnútroštátnu aj cezhraničnú migráciu, s ktorou EÚ následne čelí na svojich hraniciach. Uznanie základných príčin týchto nerovností znamená riešiť krízy ešte predtým, ako vzniknú, a nielen na ne reagovať prostredníctvom humanitárnych opatrení.

Rodová spravodlivosť je zároveň nevyhnutným predpokladom klimatickej spravodlivosti. EÚ sa zaviazala, že vo svojich politikách v oblasti klímy a rozvoja bude uplatňovať prístup zohľadňujúci rodové hľadisko, ako sa uvádza v Akčnom pláne EÚ pre rodovú rovnosť III⁴⁹² (Gender Action Plan III) (pozri [kapitolu 5.6](#)). Bez pochopenia toho, ako rodové vzťahy celosvetovo ovplyvňujú prístup k prírodným zdrojom, však tento záväzok nemožno v praxi naplniť.

Ľudstvo v súčasnosti spotrebúva prírodné zdroje v rozsahu, na ktorého zabezpečenie by bolo potrebných približne 1,75 planéty Zem. Táto skutočnosť zdôrazňuje naliehavú potrebu využívať prírodné zdroje spravodlivým a udržateľným spôsobom.⁴⁹³ Nedostatok zdrojov a prekračovanie

⁴⁹¹ Zelený kolonializmus je prax, pri ktorej bohatšie národy, korporácie alebo dominantné skupiny vykorisťujú okrajové regióny, rozvojové krajiny alebo marginalizované komunity s cieľom získať pôdu, vodu a suroviny pod morálnou zámkou boja proti zmene klímy a podpory globálnej zelenej transformácie.

⁴⁹² The Diplomatic Service of the European Union. 2020. Gender Action Plan III: towards a gender-equal world. European Union External Action [online]. K dispozícii na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/gender-action-plan-iii-towards-gender-equal-world_en

⁴⁹³ Earth Overshoot Day. 2025. [online]. K dispozícii na: <https://overshoot.footprintnetwork.org/>

ekologickej kapacity planéty však neúmerne postihujú skupiny, ktoré už čelia štrukturálnym prekážkam.⁴⁹⁴

Právne a inštitucionálne prekážky

Ženy na celom svete tvoria takmer polovicu pracovnej sily v poľnohospodárstve, napriek tomu vlastní menej ako 15 % poľnohospodárskej pôdy.⁴⁹⁵ V mnohých krajinách zákony a zvykové právo obmedzujú práva žien dediť, vlastníť alebo prevádzať pôdu. Aj tam, kde právne predpisy formálne zabezpečujú rodovú rovnosť, spoločenské normy, nedostatok dokumentácie a inštitucionálna diskriminácia ženám často bránia v uplatňovaní týchto práv.⁴⁹⁶

Svetová banka poukazuje na to, že ženy majú tiež menšiu pravdepodobnosť prístupu ku kľúčovým poľnohospodárskym vstupom, ako sú úvery, poradenské služby a technológie reagujúce na zmenu klímy, ktoré významne ovplyvňujú produktivitu a adaptačnú kapacitu. Tieto rozdiely v prístupe k zdrojom prehľbujú cykly chudoby a znižujú odolnosť žien voči klimatickým otrasom.⁴⁹⁷

Nerovnosti v prístupe k vode a energii

V mnohých rozvíjajúcich sa trhoch a rozvojových ekonomikách nesú ženy a dievčatá veľkú časť bremena domácich prác, ako je zabezpečovanie vody a palivového dreva. Podľa Medzinárodnej energetickej agentúry (2023) približne 2,2 miliardy ľudí nemajú prístup k čistým palivám na varenie a približne 2,3 miliardy ľudí sa pri varení spoliehajú na tradičné palivá, ako je biomasa, uhlie alebo petrolej. Ide o časovo náročné činnosti, ktorých bremeno nesú najmä ženy. Keďže extrémne poveternostné javy, ako sú suchá a vlny horúčav, sú čoraz častejšie, zvyšujú tlak na zraniteľné skupiny obyvateľstva a zvyšujú náročnosť tejto práce, čím sa prehľbujú jej negatívne dôsledky na zdravie a čas žien.⁴⁹⁸

Prístup k modernej energii a čistému vareniu, napríklad prostredníctvom solárnych domácich systémov alebo ekologických sporákov, môže výrazne zlepšiť život žien tým, že prispieva k lepšiemu zdraviu, zvyšuje produktivitu a podporuje rodovú rovnosť. Tieto technológie uvoľňujú značné množstvo času, ktorý ženy v súčasnosti denne vynakladajú na náročné zabezpečovanie palivového dreva. Vysoké počiatočné náklady však naďalej predstavujú významnú prekážku zavádzania týchto riešení, keďže mnohé domácnosti s nízkymi príjmami majú obmedzený disponibilný príjem a sťažený prístup k financovaniu. Na zabezpečenie inkluzívnej energetickej transformácie je potrebné poskytovať cielenú podporu a investovať do vzdelávacích programov,

⁴⁹⁴ Earth Overshoot Day. 2025. [online]. K dispozícii na: <https://overshoot.footprintnetwork.org/>

⁴⁹⁵ FAO. 2022. These numbers prove that rural women are crucial for a better future. But they're not getting what they need to succeed. Food and Agriculture Organization of the United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1736642/>

⁴⁹⁶ UN Women. 2026. No country in the world has reached full legal equality for women and girls. UN Women [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2026/03/no-country-in-the-world-has-reached-full-legal-equality-for-women-and-girls>

⁴⁹⁷ World Bank Group, FAO, IFAD. 2015. Gender in Climate-Smart Agriculture. World Bank [online]. K dispozícii na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/654451468190785156/pdf/99505-REVISED-Box393228B-PUBLIC-Gender-and-Climate-Smart-AG-WEB-3.pdf>

⁴⁹⁸ IEA. 2023. *World Energy Outlook 2023*. The International Energy Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.energy.gov/sites/default/files/2024-02/004.%20IEA%2C%20World%20Energy%20Outlook%202023.pdf>

ktoré ženám pomôžu budovať úspešnú kariéru v energetike a zapájať sa do rozhodovacích procesov.⁴⁹⁹

V dôsledku toho môže aj prechod na čistejšiu a ekologickejšiu energiu zachovávať existujúce nerovnosti namiesto toho, aby ich odstraňoval. Podľa SEforALL (2020) bolo v roku 2018 len približne 2 – 11 % rozvojového financovania energetického sektora spojených s cieľom podporovať rodovú rovnosť.⁵⁰⁰

Zmena klímy a degradácia pôdy

Zmena klímy a degradácia životného prostredia ďalej prehĺbujú rodovo podmienené rozdiely v prístupe k prírodným zdrojom. Napríklad dezertifikácia a erózia pôdy znižujú produktivitu malých poľnohospodárskych hospodárstiev, ktoré neúmerne často spravujú ženy bez prístupu k zavlažovaniu alebo financovaniu adaptačných opatrení. V niektorých regiónoch sú ženy v dôsledku záberov pôdy, rozširovania komerčného poľnohospodárstva alebo vysídľovania súvisiaceho so zmenou klímy vytláčané na čoraz menej kvalitnú a okrajovú pôdu.⁵⁰¹

Tieto procesy nielenže ohrozujú potravinovú bezpečnosť, ale môžu zároveň prispievať k sociálnemu napätiu a rodovo podmienenému násiliu. Keď sa zdroje stávajú nedostatkovými, ženy môžu byť nútené prekonávať väčšie vzdialenosti, vyjednávať o prístupe k zdrojom s mužmi, ktorí vlastnia pôdu, alebo s predstaviteľmi miestnych komunít. V niektorých prípadoch môžu byť nútené poskytovať sexuálne služby výmenou za prístup k potravinám, palivu alebo vode. Takéto situácie boli zdokumentované najmä v oblastiach postihnutých humanitárnymi krízami a v regiónoch obzvlášť zraniteľných voči dôsledkom klimatickej zmeny.⁵⁰²

⁴⁹⁹ IEA. 2023. *World Energy Outlook 2023*. The International Energy Agency [online]. K dispozícii na: <https://www.energy.gov/sites/default/files/2024-02/004.%20IEA%2C%20World%20Energy%20Outlook%202023.pdf>

⁵⁰⁰ Girardeau, H., Woods, E., Campaign, S., Richmond, M. 2020. Greater finance needed for gender-focused energy access initiatives. Sustainable Energy for All [online]. K dispozícii na: <https://www.seforall.org/news/greater-finance-needed-for-gender-focused-energy-access-initiatives>

⁵⁰¹ UNCCD. Key facts and figures on women's rights. The United Nations Convention to Combat Desertification (UNCCD) [online]. K dispozícii na: <https://www.unccd.int/sites/default/files/2023-06/DDD%20factsheet.pdf>

⁵⁰² UN Women. 2025. How gender inequality and climate change are interconnected. UN WOMen [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/how-gender-inequality-and-climate-change-are-interconnected>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Hoci ženy tvoria takmer polovicu celosvetovej pracovnej sily v poľnohospodárstve, vlastní menej ako 15 % poľnohospodárskej pôdy a naďalej čelia právnym a spoločenským prekážkam v oblasti dedenia, prístupu k úverom a klimaticky inteligentným technológiám.
- Dopyt globálneho Severu po nerastných surovinách, ako sú lítium a kobalt, ktoré sú potrebné na poháňanie jeho zelenej transformácie, často prenáša environmentálne a sociálne náklady na globálny Juh, čím vzniká „dekarbonizačná priepasť“, ktorá ohrozuje prístup miestnych žien k zdrojom a ich živobytie.
- Keďže zmena klímy vyčerpáva prírodné zdroje, ženy čelia prehlbujúcej sa „časovej chudobe“ v dôsledku nutnosti prekonávať väčšie vzdialenosti pri zabezpečovaní vody a paliva, zatiaľ čo nedostatok zdrojov vedie k záberom pôdy a v podmienkach vysokej zraniteľnosti k extrémnym rizikám, ako je „sex výmenou za zdroj“.

5.5 Greenwashing a rod: moc, starostlivosť a trh

Greenwashing predstavuje viac než len zavádzajúci marketing. Prispieva k udržiavaniu nerovných a neudržateľných systémov tým, že odvádza pozornosť verejnosti od skutočných environmentálnych a sociálnych dôsledkov výroby. **V kontexte rodovej a klimatickej spravodlivosti je dôležitý preto, že zakrýva vykorisťovanie pracovnej sily, posilňuje stereotypy v oblasti spotreby a spomaľuje prechod k skutočne udržateľným ekonomikám.**

Keďže EÚ pokračuje v implementácii Európskej zelenej dohody a Akčného plánu pre obehové hospodárstvo, je nevyhnutné rozlišovať medzi skutočnou udržateľnosťou a iba deklarativným „zeleným“ marketingom, a to nielen s cieľom zabezpečiť skutočný pokrok v oblasti ochrany životného prostredia, ale aj predchádzať vzniku nových foriem nerovnosti.

Greenwashing možno definovať ako „spojenie dvoch spôsobov správania spoločností: nízkej environmentálnej výkonnosti a zároveň pozitívnej komunikácie o vlastnej environmentálnej výkonnosti“.⁵⁰³ Tento pojem vznikol spojením slova „green“ vo význame zelený, ekologický, a výrazu „brainwashing“ vo význame „prinútiť niekoho, aby niečomu uveril tým, že mu opakovane tvrdíme, že je to pravda, a zároveň mu bránime v prístupe k iným informáciám“.⁵⁰⁴

Slovo „zelený“ sa spája s prírodou, šetrným zaobchádzaním a prirodzenosťou. V snahe o ekonomický rast však mnohé značky začali tento jazyk zneužívať na zakrývanie negatívnych vplyvov svojich činností a verejnosti poskytovali informácie, ktoré odrážali realitu len čiastočne,

⁵⁰³ de Freitas Netto, S. et al. 2020. Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. Environmental Science Europe 32 (19): 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>

⁵⁰⁴ brainwash. Cambridge Dictionary [online]. K dispozícii na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/brainwash>

pričom zdôrazňovali drobné pozitívne stránky svojich výrobkov a prehliadali ich závažné negatívne vplyvy. Takáto prax zavádza verejnosť tým, že vytvára dojem environmentálnej šetrnosti, hoci v skutočnosti ide o postupy, ktoré sú neudržateľné alebo škodlivé pre životné prostredie.⁵⁰⁵

Greenwashing sa primárne týka environmentálnej stránky výrobkov, činností alebo dokonca celých organizácií.⁵⁰⁶ Jeho dôsledky však zasahujú aj do sociálnej oblasti, napríklad do pracovných práv, diverzity, rovnosti a blahobytu komunít.⁵⁰⁷ Greenwashing neovplyvňuje všetkých ľudí rovnako. Keďže ženy sú často hlavnými spotrebiteľkami každodenných výrobkov, ako sú oblečenie, kozmetika a čistiace prostriedky, sú častejšie vystavené zavádzajúcemu „zelenému“ marketingu. Označenia ako „prírodný“, „organický“ alebo „ekologický“ sa často používajú bez skutočného overenia. To nielenže spotrebiteľov mátie, ale zároveň posilňuje predstavu, že ženy sú osobne zodpovedné za riešenie environmentálnych problémov prostredníctvom svojich spotrebiteľských rozhodnutí – a preberajú tak „emocionálnu prácu“ spojenú so snahou nakupovať eticky v systémoch, ktoré sú samy osebe neudržateľné.⁵⁰⁸

Zároveň tie isté značky, ktoré oslovujú ženy „udržateľnými“ posolstvami (napríklad Shein),⁵⁰⁹ často využívajú vykorisťovanie žien pracujúcich v globálnom Juhu – v odevných továrňach, textilnej výrobe alebo poľnohospodárstve – kde sú pracovné podmienky nebezpečné, mzdy nízke a pracovníčky bez primeranej ochrany (pozri [kapitolu 3.3.6](#)). Greenwashing tak zakrýva environmentálne škody aj sociálnu nespravodlivosť: predáva obraz udržateľnosti, zatiaľ čo skutočné náklady znášajú ženy ďaleko od miest, kde sa tieto výrobky spotrebúvajú.

Rovnaký princíp sa uplatňuje aj mimo módného a kozmetického priemyslu. Aj ďalšie odvetvia, napríklad rybolov alebo potravinárska výroba, využívajú nejasné environmentálne tvrdenia na zakrývanie poškodzovania životného prostredia a vykorisťovania pracovníkov. Aj odvetvia, ako rybolov či potravinárska výroba, používajú nejasné environmentálne tvrdenia na zakrývanie ekologickej deštrukcie a vykorisťovania pracovníkov. Napríklad v globálnom rybolove označenia ako „udržateľný“ často zakrývajú nadmerný rybolov, ničenie morských biotopov a vykorisťujúcu alebo dokonca nútenú prácu, najmä mužov pracujúcich v nebezpečných podmienkach na priemyselných rybárskych plavidlách.⁵¹⁰ Greenwashingové naratívy tak zakrývajú skutočné sociálne a environmentálne náklady výroby a vytvárajú ilúziu, že systémové problémy možno vyriešiť samotnou zodpovednou spotrebou.

S cieľom zvýšiť transparentnosť a predchádzať greenwashingu majú mnohé spoločnosti povinnosť zverejňovať správy v súlade s Európskymi štandardmi vykazovania informácií o udržateľnosti (European Sustainability Reporting Standards – ESRS). Tieto správy poskytujú informácie o tom, ako spoločnosti pristupujú k rôznym oblastiam udržateľnosti – od klimatej

⁵⁰⁵ Pryor, E. 2024. What is greenwashing? Greenpeace [online]. K dispozícii na: <https://www.greenpeace.org/aotearoa/story/what-is-greenwashing/>

⁵⁰⁶ Ibid.

⁵⁰⁷ Ortigueira, J., Lopes, T.F. 2025. "Bridging gaps in biorefineries: The unexplored role of social dimension in life cycle assessment research". Sustainable Futures 9, 100818. <https://doi.org/10.1016/j.sftr.2025.100818>

⁵⁰⁸ de Freitas Netto, S. et al. 2020. Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. Environmental Science Europe 32 (19): 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12302-020-0300-3>

⁵⁰⁹ CleanHub. 2025. Greenwashing Examples: The Nine Biggest Fines Handed Out So Far. CleanHub [online]. K dispozícii na: <https://www.cleanhub.com/blog/greenwashing-examples>

⁵¹⁰ Seaspiracy. Facts. Seaspiracy [online]. K dispozícii na: <https://www.seaspiracy.org/facts>

zmeny a biodiverzity až po ľudské práva a pracovné podmienky. Pri správnom uplatňovaní môžu ESRS pomôcť investorom aj verejnosti lepšie pochopiť skutočné sociálne a environmentálne dôsledky činnosti spoločností. Ak však tieto rámce nezohľadňujú rodové hľadisko a vzájomné prelínanie rôznych foriem nerovností, aj vykazovanie podľa ESRS môže zostať iba nástrojom vytvárania „zeleného“ imidžu spoločností – teda merať skôr to, čo navonok pôsobí pozitívne, než to, čo skutočne prispieva k udržateľnosti a rovnosti.⁵¹¹

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Greenwashing je definovaný ako prienik dvoch špecifických spôsobov správania podnikov: nedostatočnej environmentálnej výkonnosti v kombinácii s pozitívnou komunikáciou o environmentálnej výkonnosti. Tento pojem spája slovo „green“ (zelený, prírodný/ekologický) s výrazom „brainwashing“ (vymývanie mozgu), ktorý označuje praktiky opakovaného presviedčania verejnosti o tom, že niečo je pravda, až tomu uverí, často s cieľom zakryť negatívne vplyvy alebo neudržateľné postupy.
- Keďže ženy sú hlavnými spotrebiteľkami každodenných výrobkov, ako sú oblečenie a kozmetika, sú neúmerne často vystavené neovereným označeniam, ako sú „prírodný“ alebo „organický“, čo posilňuje predstavu, že ženy sú osobne zodpovedné za riešenie environmentálnej krízy prostredníctvom svojich spotrebiteľských rozhodnutí.
- Greenwashing vytvára ilúziu, že individuálna spotreba môže vyriešiť systémové problémy, pričom zároveň zakrýva vykorisťovanie žien pracujúcich v globálnom Juhu. To poukazuje na potrebu, aby rámce podnikového vykazovania zahŕňali intersekcionalné hľadisko a zabezpečili skutočnú zodpovednosť.

5.6 Ekocída: právo, moc a rodovo podmienené škody

Ekocída označuje rozsiahle ničenie, poškodzovanie alebo stratu ekosystémov na určitom území v takej miere, že výrazne narúša možnosť jeho obyvateľov bezpečne a nerušene žiť a využívať svoje životné prostredie. Ide o rozsiahle poškodzovanie životného prostredia spôsobené ľudskou činnosťou, ktoré často súvisí s priemyselnými, vojenskými alebo ťažobnými aktivitami.

O koncepte ekocídy ako trestného činu sa diskutuje už od 70. rokov 20. storočia, pričom jedným z prvých návrhov bol návrh Medzinárodného dohovoru o trestnom čine ekocídy, ktorý vypracoval Richard A. Falk. Ekocída sa čoraz viac uznáva ako potenciálny medzinárodný trestný čin popri genocíde a zločinoch proti ľudskosti, a to vzhľadom na jej ničivý vplyv na planétu aj ľudský blahobyt. V júni 2021 Nezávislý expertný panel zvolaný nadáciou Stop Ecocide predstavil konsenzuálnu definíciu ekocídy ako protiprávných alebo svojvoľných konaní spáchaných s

⁵¹¹ European Commission. 2023. The Commission adopts the European Sustainability Reporting Standards [online]. K dispozícii na: https://finance.ec.europa.eu/news/commission-adopts-european-sustainability-reporting-standards-2023-07-31_en?prefLang=sk

vedomím, že existuje značná pravdepodobnosť, že tieto konania spôsobia závažné a zároveň rozsiahle alebo dlhodobé poškodenie životného prostredia.⁵¹²

Rodovo podmienené dôsledky ekocídy

Dôsledky ekocídy nie sú rodovo neutrálne. Ženy, najmä tie, ktoré žijú v zraniteľných komunitách, často znášajú neúmerne veľkú časť jej dôsledkov. Keďže mnohé z nich sú pri zabezpečovaní svojho života priamo závislé od prírodných zdrojov, ako sú voda, potraviny a palivo, ničenie ekosystémov výrazne ovplyvňuje ich každodenný život. Ekocída prehĺbuje existujúce nerovnosti a zvyšuje vystavenie žien zdravotným rizikám, vysídleniu a ekonomickej nestabilite.⁵¹³

Mladé ženy sa na celom svete aktívne zapájajú do hnutia za environmentálnu spravodlivosť a presadzujú systémové zmeny zamerané na ochranu ľudí aj planéty. V Škótsku získal návrh zákona *Ecocide (Prevention) (Scotland) Bill* (návrh zákona o predchádzaní ekocídy v Škótsku)⁵¹⁴ podporu organizácie Young Women's Movement. Tá zdôrazňuje potrebu vytvorenia právneho rámca, ktorý by zabezpečil zodpovednosť spoločností za poškodzovanie životného prostredia a zároveň chránil komunity, ktoré sú dlhodobo vystavené znečisteniu a ďalším environmentálnym rizikám.⁵¹⁵ Organizácia vníma navrhovanú legislatívu týkajúcu sa ekocídy ako príležitosť vyslať jasný signál, že ochrana životného prostredia a sociálna spravodlivosť sú prioritami a že je potrebné chrániť práva a kvalitu života budúcich generácií.⁵¹⁶

Právne uznanie a výzvy

Napriek rastúcemu uznaniu ekocídy a podpore jej zaradenia medzi trestné činy popri genocíde a zločinoch proti ľudskosti pretrvávajú významné právne a politické výzvy. Patrí medzi ne najmä potreba jasne vymedziť rozsah ekocídy a stanoviť hranicu závažnosti, od ktorej by sa poškodzovanie životného prostredia považovalo za ekocídu. Ďalšou výzvou je vytvoriť právnu úpravu, ktorá bude dostatočne jednoznačná a zároveň flexibilná, a určiť potrebnú mieru zavinenia tak, aby zahŕňala aj bezohľadné konanie či nekonanie.

Okrem toho politický odpor a praktické prekážky bránia prijatiu a presadzovaniu právnych predpisov týkajúcich sa ekocídy na medzinárodnej úrovni. Odborníci poukazujú na to, že účinná legislatíva v oblasti ekocídy musí ísť nad rámec analýzy nákladov a prínosov environmentálnych škôd a zabezpečiť dôsledné vyvodzovanie zodpovednosti voči tým, ktorí ich spôsobujú. Vzhľadom na túto komplexnosť by sa ekocída mala vnímať ako jeden z dôležitých nástrojov v širšom súbore právnych a politických opatrení zameraných na predchádzanie ničeniu životného prostredia a nápravu spôsobených škôd. Na zachovanie dynamiky smerujúcej k formálnemu

⁵¹² STOP Ecocide International. June 2021: historic moment as Independent Expert Panel launches definition of ecocide. STOP ECOCIDE International [online]. K dispozícii na: <https://www.stopecocide.earth/legal-definition>

⁵¹³ UN Women. 2023. Feminist climate justice: A framework for action. UN WOMEN [online]. K dispozícii na: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2023-12/Feminist-climate-justice-A-framework-for-action-en.pdf>

⁵¹⁴ Lennon, M. 2023. Proposed Ecocide (Prevention) (Scotland) Bill. The Scottish Parliament [online]. K dispozícii na: <https://www.parliament.scot/bills-and-laws/proposals-for-bills/proposed-ecocide-prevention-scotland-bill>

⁵¹⁵ The Young Women's Movement. 2024. Proposed Ecocide (Prevention) (Scotland) Bill: Consultation Response from The Young Women's Movement. The Young Women's Movement [online]. K dispozícii na: <https://youngwomenscot.org/policy-consultations/proposed-ecocide-prevention-scotland-billconsultation-response/>

⁵¹⁶ Ibid.

uznaniu ekocídy sa zároveň podporujú aj dočasné opatrenia, ako sú právne nezáväzné deklarácie na jej podporu.⁵¹⁷

Odporúčania

Na účinné predchádzanie ekocíde a riešenie jej dôsledkov by ju medzinárodné právo malo formálne uznať ako trestný čin s jasnými definíciami a mechanizmami presadzovania práva. Politiky by mali integrovať prístupy zohľadňujúce rodové hľadisko, ktoré uznávajú a zmierňujú špecifické dôsledky ekocídy pre ženy a marginalizované skupiny.

V nadväznosti na rámce, ako je Akčný plán EÚ pre rodovú rovnosť III (2021 – 2025)⁵¹⁸, medzi kľúčové odporúčania patria:

- Zber údajov zohľadňujúcich rodové a intersekcionálne hľadisko s cieľom vytvárať ciele a účinné environmentálne politiky.
- Zabezpečenie inkluzívnej účasti žien, najmä žien z marginalizovaných komunít, na rozhodovaní v oblasti životného prostredia prostredníctvom formálnych mechanizmov a budovania kapacít.
- Začlenenie rodového hľadiska do tvorby environmentálnych politík vrátane posudzovania rodových vplyvov a priebežného monitorovania.
- Podpora medziodvetvovej spolupráce s cieľom riešiť vzájomne prepojené sociálne, ekonomické a environmentálne aspekty ekocídy.
- Vyčleňovanie zdrojov a podpora iniciatív vedených ženami a marginalizovanými skupinami, ktoré pôsobia na miestnej úrovni, s cieľom posilňovať miestne líderstvo a advokačnú činnosť.

Implementácia týchto praktických krokov prispeje k spravodlivejšiemu, zodpovednejšiemu a účinnejšiemu riadeniu v oblasti životného prostredia a podporí tak ochranu životného prostredia aj sociálnu spravodlivosť.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Ekocída označuje rozsiahle poškodzovanie alebo ničenie ekosystémov, ktoré negatívne ovplyvňuje život miestnych obyvateľov. Jej dôsledky môžu výraznejšie zasiahnuť ženy a zraniteľné komunity, ktoré sú pri zabezpečovaní svojho živobytia vo väčšej miere závislé od prírodných zdrojov.
- Hoci sa čoraz viac diskutuje o uznaní ekocídy ako medzinárodného trestného činu, jej presné právne vymedzenie zostáva výzvou. Pri tvorbe príslušnej legislatívy je dôležité zohľadňovať aj rodové a sociálne nerovnosti a zapájať ženy a marginalizované skupiny do rozhodovania o životnom prostredí.

⁵¹⁷ Killean, R. 2024. Ecocide Law and Policy. In: The Palgrave Handbook of Environmental Policy and Law. Palgrave Studies in Sustainable Futures. Palgrave Macmillan, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-30231-23-1>

⁵¹⁸ European Centre for Development Policy Management (ECDPM). 2021. The EU's gender action plan: principles and practice. ECDPM [online]. K dispozícii na: <https://ecdpm.org/work/the-eus-gender-action-plan-principles-and-practice>

5.7 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ

Krajina / mesto: Slovensko, Bratislava

Názov opatrenia: INCIEN – Inštitút cirkulárnej ekonomiky

Opis: INCIEN je organizácia vedená ženami, ktorá patrí medzi popredné organizácie v oblasti ochrany životného prostredia a využívania odpadu ako zdroja. Prostredníctvom vzdelávacích aktivít podporuje rozvoj princípov obehového hospodárstva. Organizácia ponúka workshopy a vzdelávacie školenia pre verejnosť, samosprávy a podniky. Vypracovala celý rad štúdií o udržateľnosti, zelených transformáciách a uhlíkovom cykle vrátane metodiky pre obehové verejné obstarávanie. Aktívne sa tiež podieľa na tvorbe environmentálnych politík na európskej úrovni.

Odkaz: <https://www.incien.sk/o-nas/>

Krajina: Keňa

Názov opatrenia: Hnutie zeleného pásu (The Green Belt Movement)

Opis: Hnutie zeleného pásu (GBM), ktoré v roku 1977 založila profesorka Wangari Maathai, vysadilo v Keni viac ako 51 miliónov stromov. GBM pôsobí na miestnej, národnej aj medzinárodnej úrovni s cieľom podporovať ochranu životného prostredia, posilňovať odolnosť voči zmene klímy a posilňovať postavenie komunit, najmä žien a dievčat, ako aj podporovať demokratický priestor a udržateľné živobytie. GBM vzniklo ako reakcia na potreby žien z vidieckych oblastí Kene, ktoré uvádzali, že ich vodné toky vysychajú, ich prístup k potravinám je čoraz menej istý a že musia chodiť čoraz ďalej po palivové drevo na varenie a materiál na oplotenie. GBM podporovalo ženy v tom, aby spolu pestovali sadenice a vysádzali stromy, ktoré pomáhajú spevňovať pôdu, zadržiavať dažďovú vodu a poskytovať potraviny a palivové drevo, pričom za svoju prácu dostávali malú finančnú odmenu.

Odkaz: <https://www.greenbeltmovement.org/>

6. Od politík k rozhodovaniu: rodová rovnosť v riadení poľnohospodárstva a klimatických opatrení

Poľnohospodárstvo sa nachádza na priesečníku klímy, ekonomiky a sociálnej spravodlivosti: je zároveň zdrojom emisií skleníkových plynov aj jedným zo sektorov, ktoré sú najviac zasiahnuté zmenou klímy. V rámci Európskej únie predstavuje Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) kľúčový nástroj, ktorý formuje spoločný rámec pre poľnohospodárstvo. Spôsob, akým jednotlivé členské štáty tento rámec implementujú, určuje, či sa rodová rovnosť v praxi posilňuje, alebo naopak oslabuje.

Európska únia prijala významné záväzky v oblasti podpory rodovej rovnosti, najmä prostredníctvom Stratégie pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025.⁵¹⁹ Tieto záväzky sa však zatiaľ v plnej miere nepremietajú do environmentálnej a klimatickej politiky. Rodové hľadisko v jednotlivých oblastiach životného prostredia zostáva roztrieštené, povrchné a často nekonzistentné. Tento nesúlad medzi deklarovanými záväzkami a realitou je obzvlášť viditeľný vo významných politických nástrojoch, ako sú Európska zelená dohoda, Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti a národné stratégie adaptácie na zmenu klímy. Ako uvádza Rozvojový program Organizácie Spojených národov (2025),⁵²⁰ účinné uplatňovanie rodového hľadiska si vyžaduje viac než len formálne splnenie požiadaviek – musí byť zakotvené v samotnej logike a fungovaní riadenia v oblasti životného prostredia.

Začlenenie rodovej rovnosti do riadenia poľnohospodárstva preto nie je len otázkou rovného postavenia žien a mužov, ale aj otázkou klimatickej spravodlivosti. Obmedzený prístup žien k vlastníctvu pôdy a ich nedostatočné zastúpenie v rozhodovacích procesoch znižujú schopnosť poľnohospodárskeho sektora prispôbovať sa dôsledkom klimatickej zmeny a oslabujú spoločenskú podporu zelenej transformácie.

Táto kapitola skúma, ako sa záväzky SPP na roky 2023 – 2027 premietajú do vnútroštátnej praxe v Taliansku, na Slovensku a v Českej republike a kde sa procedurálne „uplatňovanie rodového hľadiska“ dostáva do konfliktu so štruktúrami moci, ktoré v konečnom dôsledku formujú skutočnú zmenu.

6.1 Uplatňovanie rodového hľadiska v poľnohospodárskej politike EÚ: príklady Talianska, Slovenska a Česka

„Zvýšenie výnosov na pôde obhospodarovanej ženami na úroveň výnosov dosahovaných mužmi by zvýšilo poľnohospodársku produkciu v rozvojových krajinách o 2,5 až 4 %. Zvýšenie produkcie v takomto rozsahu by mohlo znížiť počet podvyživených ľudí vo svete

⁵¹⁹ The European Commission. 2020. The Gender Equality Strategy 2020-2025. European Commission [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/items/682425/en>

⁵²⁰ Baumgartner, L. (Ed.) 2025. *Gender equality in climate action: Taking stock of progress and lessons learned from the NDC Support Programme (2017–2025)*. United Nations Development Programme [online]. K dispozícii na: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-04/undp_ndc_lessons_learned_gender_equality_in_climate_action.pdf

približne o 12 – 17 %. Podľa najnovších odhadov FAO je v súčasnosti podvyživených 925 miliónov ľudí. Odstránenie rodových rozdielov v poľnohospodárskych výnosoch by mohlo tento počet znížiť až o 100 – 150 miliónov ľudí.“⁵²¹

Hoci tento odhad vychádza z globálnych údajov, jeho základné posolstvo platí všade: rodová rovnosť v poľnohospodárstve nie je len otázkou sociálnej spravodlivosti, ale aj nevyhnutným predpokladom ekonomickej prosperity a potravinovej bezpečnosti.

V Európskej únii je situácia odlišná. Väčšina právnych rámcov zaručujúcich rovnosť už existuje, no pretrvávajúce inštitucionálne a kultúrne prekážky naďalej obmedzujú plnohodnotné zapojenie žien do poľnohospodárstva. Dôraz sa preto kladie na inštitucionálne reformy, cielené opatrenia a kultúrnu zmenu, ktoré ženám umožnia vstúpiť do tohto sektora za rovnakých podmienok, rozvíjať svoje podnikanie a podieľať sa na rozhodovacích procesoch.

Spoločná poľnohospodárska politika (SPP) na roky 2023 – 2027 predstavuje hlavný rámec EÚ, prostredníctvom ktorého sa majú tieto ciele implementovať. V rámci novej Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) na roky 2023 – 2027 sa Európska únia zaviazala podporovať rodovú rovnosť ako jednu z horizontálnych priorít, ktoré musia členské štáty zohľadňovať pri navrhovaní a implementácii svojich strategických plánov SPP.⁵²² Hoci rodová rovnosť nie je samostatným cieľom s právne záväznými opatreniami, členské štáty musia vo svojich plánovacích dokumentoch preukázať, že sa touto otázkou zaoberali, napríklad prostredníctvom posudzovania potrieb, monitorovania údajov rozčlenených podľa pohlavia alebo cielených opatrení. Európska komisia zároveň aktívne podporuje členské štáty v začleňovaní nástrojov, ktoré posilňujú postavenie žien vo vidieckych oblastiach, najmä pokiaľ ide o prístup k pôde, financovaniu a vzdelávaniu a účasť na rozhodovacích procesoch. Tento rámec tak vytvára priestor nielen na podporu rodovej rovnosti, ale aj na prepojenie cieľov v oblasti rodovej rovnosti s klimatickými cieľmi v kontexte udržateľného poľnohospodárstva.⁵²³

6.1.1 Rodová rovnosť v strategickom pláne SPP Českej republiky

Strategický plán Českej republiky pre Spoločnú poľnohospodársku politiku (SPP) na roky 2023 – 2027 obsahuje iba jednu explicitnú zmienku o rodovej rovnosti, ktorá sa týka intervencie zameranej na generačnú obmenu v poľnohospodárstve. Toto opatrenie zaviedlo podprogram na podporu mladých poľnohospodárov s cieľom podporiť vstup žien do tohto sektora.

Táto zmienka formálne reaguje na očakávania Európskej komisie týkajúce sa rodovej rovnosti, avšak širšie uplatňovanie rovnosti ako horizontálnej priority v pláne chýba, čo Európska komisia

⁵²¹ FAO. 2011. *The State of Food and Agriculture 2010–2011: Women in agriculture: Closing the gender gap for development*. Food and Agriculture Organization of the United Nations [online]. K dispozícii na: <https://www.fao.org/3/i2050e/i2050e.pdf>

⁵²² European Commission. (n.d.). *CAP Strategic Plans – by country*. European Commission [online]. Available from https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_cs

⁵²³ Women in the CAP. 2022. EU CAP NETWORK [online]. K dispozícii na: https://eu-cap-network.ec.europa.eu/news/women-new-cap_en

výslovne kritizovala.⁵²⁴ ⁵²⁵ Plán neobsahuje komplexnú analýzu rodových rozdielov, prierezové opatrenia ani rámec monitorovania s ukazovateľmi rozčlenenými podľa pohlavia. Podľa informačnej brožúry Ministerstva poľnohospodárstva o projektových intervenciách (vydanie z marca 2025) sa implementácia tohto rodového rozmeru obmedzila na rozdelenie rozpočtu intervencie na dve časti – jednu pre mužov a druhú pre ženy – bez akýchkoľvek ďalších podporných mechanizmov alebo kvalitatívnych cieľov.

Celkovo český plán preukazuje veľmi obmedzenú implementáciu požiadaviek EÚ týkajúcich sa rodovej rovnosti a zostáva na úrovni formálneho plnenia požiadaviek, pričom postavenie žien v poľnohospodárstve je v jeho štruktúre reflektované len v malej miere. Tento obmedzený výklad rodovej rovnosti sa prejavil aj po zavedení opatrenia do praxe. V roku 2023 Ministerstvo poľnohospodárstva vyhlásilo výzvu pre mladých začínajúcich poľnohospodárov. Podľa ministerstva malo rozdelenie finančných prostriedkov (s rovnakou alokáciou 340 miliónov Kč pre mužov aj ženy) podporiť jeden z hlavných cieľov plánu: podporu rodovej rovnosti a zvýšenie účasti žien v poľnohospodárstve.⁵²⁶ Vzhľadom na nižší počet žiadateliek bola úroveň konkurencie v dotačnej vetve určenej pre ženy výrazne nižšia, čo znamenalo, že žiadatelia – muži potrebovali na získanie podpory viac bodov. Tento rozdiel vyvolal verejnú diskusiu o spravodlivosti a nastavení opatrenia. Rozdelenie rozpočtu bolo časťou verejnosti vnímané ako nespravodlivé voči mužským žiadateľom. Navrhované riešenie spočíva zrejme v tom, že počas výberového procesu sa dotácie budú prideliť tak, aby bol počet úspešných mužských a ženských žiadateľov približne rovnaký. To znamená, že ak bude v rámci konkrétnej výzvy viac mužských než ženských žiadateľov, pomerne väčšia časť finančných prostriedkov bude pridelená mužom, aby obe skupiny dosiahli približne rovnakú bodovú hranicu – a zabránilo sa tak situácii, keď by vyššia konkurencia medzi mužmi viedla k nižšej miere úspešnosti v porovnaní so ženami.⁵²⁷

Táto diskusia o „spravodlivosti“ odhalila viac než len technický problém; poukázala na absenciu hlbšieho štrukturálneho chápania rodových otázok v poľnohospodárskej politike. Skutočnosť, že jediné explicitné opatrenie bolo zavedené v rámci generačnej obmeny a zredukované na mechanické rozdelenie rozpočtu medzi mužov a ženy, naznačuje nedostatok skutočnej rodovej analýzy a neochotu začleniť rovnosť ako horizontálny princíp do celej politiky. Následná verejná kritika opatrenia ako „diskriminačného voči mužom“ a navrhovaná technická úprava – zabezpečiť, aby muži a ženy dosiahli pri výbere projektov približne rovnaký počet bodov – ďalej potvrdzujú, že rodová rovnosť sa vníma skôr ako administratívny problém, ktorý treba riadiť, než ako príležitosť na transformáciu systému. Takýto prístup nielenže oslabuje legitimitu opatrení

⁵²⁴ “The Commission is concerned about the low level of commitment in the Plan to promoting gender equality and improving the participation of women in farming, in line with the specific objective under Article 6(1)(h) of the SPR. The Commission encourages Czechia to consider addressing this objective by justified and proportionate measures.” Czechia – CAP Strategic Plan. European Commission [online]. K dispozícii na: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/czechia_cs#observation_letters

⁵²⁵ Czechia – CAP Strategic Plan. European Commission [online]. K dispozícii na:

https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans/czechia_cs#observation_letters

⁵²⁶ Ministerstvo zemědělství České republiky. 2026. Strategický plán společné zemědělské politiky na období 2023–2027: Projektové intervence. MZE [online]. K dispozici na: <https://mze.gov.cz/public/portal/mze/-a68950---Rsb1ExFB/informacni-brozura-projektove-intervence-aktualni-k-3-2025?linka=a642572>

⁵²⁷ Salát, P. 2024. Zemědělské dotace pro mladé příliš zvýhodňují ženy. Resort rozděljuje přes 700 milionů. iRozhlas.cz [online]. K dispozici na: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/zemedelske-dotace-pro-mlade-prilis-zvyhodnuji-zeny-resort-rozdeluje-pres-700_2408271542_pj

⁵²⁷ Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. 2023. Strategický

zameraných na rodovú rovnosť, ale zároveň zakrýva štrukturálne prekážky, ktorým ženy v poľnohospodárstve naďalej čelia. Namiesto podpory systémovej zmeny český prístup do veľkej miery reprodukuje súčasný stav a zaostáva za víziou Európskej únie v oblasti klimaticky spravodlivého a sociálne inkluzívneho poľnohospodárstva.

6.1.2 Rodová rovnosť v strategickom pláne SPP Slovenskej republiky

Strategický plán Slovenskej republiky pre Spoločnú poľnohospodársku politiku (SPP) na roky 2023 – 2027⁵²⁸ deklaruje rodovú rovnosť ako horizontálny princíp a opakovane zdôrazňuje, že opatrenia na podporu žien sa budú rozvíjať synergicky v spolupráci s ďalšími národnými stratégiami, najmä v rámci programu „Slovensko“.

Tieto aktivity zahŕňajú napríklad flexibilné pracovné podmienky pre rodičov, podporu vzdelávania žien v technických odboroch a zlepšenie prístupu k opatrovateľským službám. Väčšina týchto opatrení však nevychádza priamo z poľnohospodárskej politiky, ale skôr zo širších programových rámcov, a na postavenie žien v poľnohospodárstve má iba nepriamy vplyv. V rámci samotných projektových intervencií SPP je podpora žien formulovaná veľmi všeobecne a výzvy ani intervencie neobsahujú jasne vymedzené opatrenia a ciele špecificky zamerané na podporu žien v poľnohospodárstve.⁵²⁹

Hoci je slovenská stratégia z hľadiska rétorického a politického rámca viac v súlade s očakávaniami Európskej komisie, toto uznanie sa nemusí nevyhnutne premietiť do nastavenia výziev na financovanie ani do implementácie na úrovni projektov. V porovnaní s českým plánom ponúka komplexnejšie uznanie významu rodovej rovnosti, jej praktické premietnutie do cielených opatrení v poľnohospodárstve však zostáva veľmi obmedzené.

6.1.3 Rodová rovnosť v strategickom pláne SPP Talianska

Strategický plán SPP Talianska na roky 2023 – 2027 často odkazuje na rovnosť príležitostí medzi ženami a mužmi, najmä v kontexte podpory mladých ľudí a rozvoja vidieka. Plán zahŕňa finančnú podporu na zakladanie nových podnikov, ktorá je zameraná na ženy a dlhodobo nezamestnaných, napríklad vo forme bezúročných pôžičiek alebo nenávratných grantov. Potreby žien sa však často spájajú s potrebami mladých ľudí, čo môže sťažovať riešenie špecifických prekážok, ktorým ženy v poľnohospodárstve čelia – podobne ako v českom strategickom pláne. Okrem toho je podpora vo všeobecnosti smerovaná skôr na podniky než na jednotlivých pracovníkov. Dôležité otázky, ako sú rozdiely v odmeňovaní alebo pracovné podmienky žien, sa neriešia. Regionálne výnimky, ako napríklad Toskánsko alebo Umbria, v ktorých sa o rodovej rovnosti diskutuje konkrétnejšie, zostávajú skôr izolovanými prípadmi.^{530 531}

⁵²⁸ Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. 2023. Strategický plán SPP. MPSR [online]. K dispozícii na: <https://www.mpsr.sk/download.php?fileID=26933>

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ Streimikis, J., Kyriakopoulos, G. 2024. Gender dimension in EU agricultural policy. *Polish Journal of Management Studies*, 29(1), 335–355. <https://doi.org/10.17512/pjms.2024.29.1.20>

⁵³¹ Ministero dell'Agricoltura, della Sovranità Alimentare e delle Foreste. 2025. *Piano Strategico della PAC 2023–2027 – Versione 4.1*. [online]. K dispozícii na: https://www.reterurale.it/downloads/sfc2021-2023IT06AFSP001_4.1_202501291155_16130673482812078073.pdf

Celkovo sa vo všetkých troch sledovaných krajinách (Taliansko, Slovensko a Česká republika) rodová rovnosť spomína, praktické opatrenia sú však naďalej obmedzené a často majú skôr formálny charakter. Slovenský plán je najviac prepojený s ostatnými národnými politikami, taliansky plán venuje rodovej rovnosti najväčšiu pozornosť vo svojom jazyku, zatiaľ čo český plán obsahuje najslabšie zastúpenie tejto problematiky.

6.1.4 Štrukturálne prekážky a realita každodenného života

Poznatky z globálneho Juhu aj z krajín s vysokými príjmami, ako sa uvádza v predchádzajúcich kapitolách, ukazujú, že rodovú rovnosť v poľnohospodárstve nemožno dosiahnuť iba prostredníctvom dotácií na poľnohospodárske vstupy alebo technickej pomoci.

V krajinách, ako sú Zambia⁵³² a Malawi⁵³³, podporné programy zamerané na poskytovanie vstupov do poľnohospodárstva zlepšili prístup k osivám a hnojivám, nedokázali však odstrániť rozdiely v produktivite medzi ženami a mužmi. Dôvod spočíva hlbšie: nerovnosti vo vlastníctve pôdy, v prístupe k úverom a vzdelaniu, ako aj vylúčenie žien z rozhodovacích procesov obmedzujú ich schopnosť využívať výhody týchto programov.⁵³⁴ Bez riešenia týchto štrukturálnych prekážok hrozí, že aj dobre mienené programy budú namiesto podpory skutočnej zmeny naďalej upevňovať existujúce mocenské vzťahy.

Rovnaké štrukturálne nerovnosti sa prejavujú aj v pracovných podmienkach žien v poľnohospodárstve, a to nielen v krajinách globálneho Juhu; výnimkou nie sú ani krajiny s vysokými príjmami. Mnohé sezónne pracovníčky a migrantky v európskom poľnohospodárstve, napríklad ženy pracujúce pri pestovaní jahôd, sú vystavené toxickým látkam, ako sú pesticídy, a v niektorých zdokumentovaných prípadoch aj vykorisťovaniu a sexuálnemu zneužívaniu.⁵³⁵ Expozícia pesticídmi sa spája so závažnými účinkami na reprodukčné zdravie a zdravie nasledujúcich generácií u žien aj mužov, no špecifická zraniteľnosť žien zostáva v poľnohospodárskej politike a politikách ochrany zdravia pri práci do veľkej miery prehliadaná.⁵³⁶

Tieto príklady ukazujú, že rozdiely medzi ženami a mužmi v produktivite, zdraví a bezpečnosti majú rovnaké systémové príčiny. Ak ich chceme riešiť, poľnohospodárska politika musí ísť nad rámec formálne rovnakého prístupu a zaoberať sa sociálnymi a ekonomickými štruktúrami, ktoré určujú, kto vlastní pôdu, kto má prístup k odbornej príprave a kto znáša riziká spojené s výrobou. Poľnohospodárstvo sa môže stať spravodlivým a zároveň odolným voči zmene klímy len vtedy,

⁵³² Ngoma, H., Machina, H., & Kuteya, A. N. 2019. "Can agricultural subsidies reduce gendered productivity gaps? Panel data evidence from Zambia". *Development Policy Review* 39(2): 303-323. <https://doi.org/10.1111/dpr.12483>

⁵³³ Karamba, W., Winters, P. 2015. "Gender and agricultural productivity: implications of the Farm Input Subsidy Program in Malawi". *Agricultural Economics* 46 (3). <https://doi.org/10.1111/agec.12169>

⁵³⁴ Ngoma, H., Machina, H., & Kuteya, A. N. 2019. "Can agricultural subsidies reduce gendered productivity gaps? Panel data evidence from Zambia". *Development Policy Review* 39(2): 303-323. <https://doi.org/10.1111/dpr.12483>

⁵³⁵ Augere-Granier, M.-L. 2021. Migrant seasonal workers in the European agricultural sector. European Parliament [online]. K dispozícii na:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI\(2021\)689347_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI(2021)689347_EN.pdf)

⁵³⁶ United Nations General Assembly. 2024. Implications for Human Rights of the Environmentally Sound Management and Disposal of Hazardous Substances and Wastes. Report No. A/79/163. United Nations [online]. K dispozícii na: <https://docs.un.org/en/A/79/163>

ak sa rodová spravodlivosť prepojí s bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci a s ochranou životného prostredia.

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Hoci EÚ vyžaduje, aby bola rodová rovnosť zahrnutá do poľnohospodárskych plánov v rámci SPP na roky 2023 – 2027, reakcie jednotlivých krajín sú väčšinou len povrchné. Česká republika použila mechanické rozdelenie rozpočtu, ktoré vyvolalo negatívne reakcie verejnosti, Slovensko stanovilo svoje ciele príliš všeobecne a Taliansko zaradilo ženy do širšej kategórie spolu s podnikmi mladých ľudí namiesto toho, aby podporovalo jednotlivé pracovníčky.
- Tradičné poľnohospodárske dotácie nedokážu odstrániť rodové rozdiely, pretože neriešia hlboko zakorenené štrukturálne problémy. Ženy v Európe naďalej čelia výrazným nerovnostiam v skutočnom vlastníctve pôdy, obmedzenému prístupu k úverom a výraznému nedostatočnému zastúpeniu vo vedúcich a rozhodovacích orgánoch.
- Aj európske krajiny s vysokými príjmami naďalej čelia závažnému vykorisťovaniu pracovníkov v poľnohospodárstve. Mnohé sezónne pracovníčky a pracovníci a migranti a migrantky čelia nebezpečným pracovným podmienkam vrátane priameho vystavenia toxickým pesticídmi, ktoré poškodzujú reprodukčné zdravie žien, ako aj zdokumentovaným prípadom sexuálneho zneužívania, ktoré zostávajú v politikách naďalej prehliadané.

6.2 Vplyv zastúpenia žien na tvorbu environmentálnej politiky

Miera zastúpenia žien v politických orgánoch nie je len otázkou demokratickej spravodlivosti. Výskum rodovej rovnosti vo vedení v oblasti klímy (Gender Equity in Climate Leadership, 2023) čoraz viac poukazuje na to, že vyššia miera politického zastúpenia žien často súvisí so silnejšími záväzkami krajín v oblasti ochrany životného prostredia.⁵³⁷

Medzinárodné porovnávacie štúdie^{538 539 540} poskytujú presvedčivé dôkazy o tejto súvislosti. Krajiny s vyšším zastúpením žien v parlamente majú tendenciu častejšie ratifikovať

⁵³⁷ Wray, B., Veidis, E.M., Flores, E.C., Phillips, A.A., Alani, O., Barry, M. 2023. "A Call to Action for Gender Equity in Climate Leadership. American Journal of Tropical Medicine and Hygiene 108 (6): 1088-1092. [doi:10.4269/ajtmh.22-0674](https://doi.org/10.4269/ajtmh.22-0674)

⁵³⁸ Ibid.

⁵³⁹ Lesi, S. 2023. Gender and climate action. European Investment Bank Group [online]. K dispozícii na: <https://www.eib.org/en/stories/female-leaders-climate>

⁵⁴⁰ Njanganga, H., Tadadjeu, S., Kamguirac, B. 2025. "From policy to progress: do female parliamentarians influence energy justice?" *Climate Policy* 25 (6). <https://doi.org/10.1080/14693062.2024.2424231>

medzinárodné environmentálne dohody⁵⁴¹ a prijímať ambicióznejšie politiky v oblasti zmeny klímy.⁵⁴²

Vyššie zastúpenie žien v zákonodarných orgánoch sa navyše spája s merateľným zlepšením stavu životného prostredia, napríklad s nižšími vnútroštátnymi emisiami CO₂⁵⁴³ a nižšou mierou znečistenia ovzdušia.⁵⁴⁴

Zdá sa, že zastúpenie žien ovplyvňuje aj konkrétne nástroje environmentálnej politiky. Výskumy poukazujú na významnú súvislosť medzi vyšším zastúpením žien v parlamentoch a snahami o znižovanie štátnych dotácií na fosílna palivá, zavádzanie environmentálnych daní a zvyšovanie verejných výdavkov na ochranu životného prostredia. Táto súvislosť je obzvlášť výrazná v prípadoch, keď zastúpenie žien dosiahne tzv. „kritické množstvo“, za ktoré sa často považuje približne 30 %.⁵⁴⁵ Pri uplatnení konceptu „kritického množstva“ na krajiny skúmané v tejto správe možno pozorovať rozdielnú situáciu. Taliansko je jedinou krajinou, ktorá vo svojich parlamentných výboroch zameraných na otázky životného prostredia stabilne dosahuje alebo prekračuje hranicu 30 % zastúpenia žien. V Česku je vývoj menej jednoznačný a táto hranica je dosiahnutá iba v niektorých výboroch, zatiaľ čo na Slovensku zostáva zastúpenie žien výrazne pod touto úrovňou. Podrobnejšie údaje za jednotlivé krajiny sú uvedené nižšie.

Štúdiá z roku 2024 zameraná na Európsky parlament naznačuje, že poslankyne Európskeho parlamentu majú väčšiu tendenciu podporovať environmentálnu legislatívu než ich mužskí kolegovia, pričom tento rozdiel pretrváva aj po zohľadnení vplyvu ich politickej príslušnosti alebo ideologickej orientácie.⁵⁴⁶ Tieto zistenia spoločne poukazujú na význam účasti žien na rozhodovaní a naznačujú, že ich väčšie zastúpenie v rozhodovacích pozíciách môže prispievať k presadzovaniu ochrany životného prostredia a opatrení v oblasti klímy.

Tieto globálne trendy sú relevantné aj v kontexte EÚ. **Hoci výskumy poukazujú na súvislosť medzi zastúpením žien a ambicióznejším prístupom k ochrane životného prostredia, údaje z jednotlivých krajín naďalej odhaľujú výrazné rozdiely v politickom a inštitucionálnom zastúpení žien**, a to aj v troch krajinách skúmaných v tejto správe.

⁵⁴¹ Lesi, S. 2023. Gender and climate action. European Investment Bank Group [online]. K dispozícii na: <https://www.eib.org/en/stories/female-leaders-climate>

⁵⁴² Wray, B., Veidis, E.M., Flores, E.C., Phillips, A.A., Alani, O., Barry, M. 2023. "A Call to Action for Gender Equity in Climate Leadership. American Journal of Tropical Medicine and Hygiene 108 (6): 1088-1092. [doi:10.4269/ajtmh.22-0674](https://doi.org/10.4269/ajtmh.22-0674)

⁵⁴³ Njanganga, H., Tadadjeu, S., Kamguirac, B. 2025. "From policy to progress: do female parliamentarians influence energy justice?" *Climate Policy* 25 (6). <https://doi.org/10.1080/14693062.2024.2424231>

⁵⁴⁴ Koengkan, M., Fuinhas, J. A., Auza, A., Castilho, D., & Kaymaz, V. 2024. "Environmental Governance and Gender Inclusivity: Analyzing the Interplay of PM2.5 and Women's Representation in Political Leadership in the European Union". *Sustainability* 16 (6), 2492. <https://doi.org/10.3390/su16062492>

⁵⁴⁵ Kandemir, A. S., Lone, R. R., & Simsek, R. 2024. "Women in Parliaments and Environmentally Friendly Fiscal Policies: A Global Analysis". *Sustainability* 16 (17), 7669. <https://doi.org/10.3390/su16177669>

⁵⁴⁶ Inglesi-Lotz, R., Oosthuizen, A.M., Jumaniyazova, S., Kuziboev, B. 2024. "Exploring the Impact of Women Governance on CO2 Emissions in the European Union and Central Asia". *International Journal of Energy Economics and Policy* 14 (3): 639-646. DOI:[10.32479/ijeep.15933](https://doi.org/10.32479/ijeep.15933)

6.2.1 Súčasné zastúpenie žien v environmentálnej politike v krajinách projektového konzorcia

Táto podkapitola poskytuje prehľad aktuálneho rodového zastúpenia v kľúčových environmentálnych výboroch, ministerstvách a poradných orgánoch v krajinách zapojených do projektového konzorcia, teda v Českej republike, na Slovensku a v Taliansku. V rámci štátnej správy v EÚ, najmä na ministerstvách zodpovedných za implementáciu environmentálnej a klimateckej politiky (ako je Ministerstvo životného prostredia a energetickej bezpečnosti), tvorili v roku 2020 ženy 31,7 % osôb na najvyšších riadiacich pozíciách, zatiaľ čo na druhom stupni vyšších riadiacich pozícií ich bolo 42,5 %.⁵⁴⁷ Hoci tieto údaje naznačujú určitý pokrok, stále poukazujú na štrukturálny rodový rozdiel na najvyšších úrovniach rozhodovania.

6.2.1.1. Česká republika

V Českej republike zostáva zastúpenie žien v politických rozhodovacích orgánoch zodpovedných za environmentálnu politiku naďalej obmedzené, čo odráža širšie rodové rozdiely v politickom vedení v krajine.

Parlamentný výbor pre životné prostredie má 20 členov. Z nich je 6 žien (30 %), vrátane predsedníčky výboru. Funkcie podpredsedníčok zastávajú 2 ženy z celkového počtu 5 podpredsedov a podpredsedníčok.⁵⁴⁸ Napriek zastúpeniu žien vo vedení zostáva celkový podiel žien vo výbore pod úrovňou paritného zastúpenia, čo poukazuje na potrebu vyváženého rodového zastúpenia.

Výbor Senátu pre regionálny rozvoj, verejnú správu a životné prostredie má 10 členov, z ktorých 3 sú ženy (30 %). Hoci predsedom výboru je muž, dve zo štyroch podpredsedníckych pozícií zastávajú ženy, čo predstavuje určitý pokrok, celková rodová nerovnováha však pretrváva. V Stálej komisii Senátu pre vodu a suchu, ktorá sa zaoberá otázkami súvisiacimi s vodou a suchom, sú ženy výrazne nedostatočne zastúpené. Z 11 členov sú len 2 ženy (18 %) a predsedom komisie je takisto muž. Táto nerovnováha poukazuje na širšie rodové rozdiely v rámci Senátu a vyvoláva otázky, či sa pri riešení výziev súvisiacich s vodou primerane zohľadňujú ich špecifické vplyvy na ženy, napríklad tie, ktoré vo svete neúmerne zasahujú ženy vo vidieckych oblastiach.⁵⁴⁹

Rada vlády pre udržateľný rozvoj slúži ako poradný a koordinačný orgán pre stratégie udržateľného rozvoja v Českej republike. Rada má 42 členov, z ktorých 11 sú ženy (26 %), pričom jej predsedom je minister životného prostredia.⁵⁵⁰ Hoci ženy zostávajú v tejto rade nedostatočne

⁵⁴⁷ EIGE. 2021. Decision-making in environment and climate change: women woefully under-represented in the EU Member States. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/data-talks/decision-making-environment-and-climate-change-women-woefully-under-represented-eu-member-states?lang=hr&utm>

⁵⁴⁸ Výbor pro životní prostředí. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky [online]. K dispozícii na: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4601>. Representation counted as of day of March 14, 2025.

⁵⁴⁹ Stálá komise Senátu VODA - SUCHO. Senát Parlamentu České republiky [online]. K dispozícii na: https://www.senat.cz/organy/index.php?ke_dni=9.3.2025&O=6&lng=cz&par_2=544. Representation counted as of day of March 14, 2025.

⁵⁵⁰ Rada vlády pro udržitelný rozvoj. ČR 2030 [online]. K dispozícii na: <https://www.cr2030.cz/system/files/2025-02/%C4%8Dlenov%C3%A9%20RVUR%20ke%20dni%2019.2.2025.pdf>. Representation counted as of day of March 14, 2025.

zastúpené, aspoň jeden člen z organizácií občianskej spoločnosti zastupuje konkrétne záujmy žien. Toto zastúpenie vytvára priestor na začlenenie rodovo citlivých perspektív do dlhodobých stratégií udržateľnosti. Celkové zloženie rady však naďalej obmedzuje širšie zastúpenie rodovo špecifických otázok.

Ministerstvo životného prostredia vedie minister Igor Červený, pričom všetky tri pozície námestníkov ministra zastávajú muži.⁵⁵¹ Historicky bolo z 20 ministrov a ministeriek, ktorí od vzniku samostatnej Českej republiky viedli toto ministerstvo, iba 2 ženy.⁵⁵² Aj ďalšie relevantné ministerstvá súvisiace s touto témou, ako napríklad Ministerstvo dopravy a Ministerstvo poľnohospodárstva, vedú ministri – muži. Tento výrazný rodový nepomer na najvyšších úrovniach environmentálneho riadenia poukazuje na pretrvávajúcu prevahu mužov v rozhodovacích pozíciách.

Údaje EIGE z roku 2023 ukazujú, že zastúpenie žien medzi najvyššie postavenými predstaviteľmi a predstaviteľkami ministerstiev životného prostredia, dopravy a energetiky, teda oblastí kľúčových z hľadiska tejto témy, bolo v Českej republike 27 %, čo je výrazne menej ako priemer EÚ na úrovni 45 %.⁵⁵³ Česká republika sa v tomto ukazovateli umiestňuje na treťom mieste od konca, pričom najnižšie hodnoty zaznamenali Írsko a Dánsko.⁵⁵⁴ Najnovšie údaje ukazujú zmiešaný vývoj v zastúpení žien v českej politike v závislosti od úrovne rozhodovania.⁵⁵⁵ Po voľbách v roku 2025 dosiahlo zastúpenie žien v národnom parlamente približne 33 %, čo zodpovedá priemeru Európskej únie na úrovni približne 33,4 % (2024). Česká republika tak patrí medzi krajiny, v ktorých v zákonodarných orgánoch dochádza k postupnému približovaniu rodovej parity.⁵⁵⁶ Tento posun sa však neodráža na výkonnej úrovni. Na rozdiel od zastúpenia v parlamente zostávajú ženy vo vládach na národnej úrovni výrazne nedostatočne zastúpené. V celej EÚ zastávali ženy v roku 2024 35,1 % ministerských pozícií, čo predstavuje nárast o 7,4 percentuálneho bodu v porovnaní s rokom 2014 (27,7 %).⁵⁵⁷

Okrem toho ženy v Českej republike zastávajú len 23,4 % pozícií v parlamentných výboroch zameraných na životné prostredie a zmenu klímy, v porovnaní s 30 % v Európskej únii. Tento rozdiel poukazuje na výraznú rodovú nerovnováhu v týchto dôležitých výboroch.⁵⁵⁸

⁵⁵¹ Ministerstvo životního prostředí [online]. K dispozícii na: https://www.mzp.cz/cz/organizacni_struktura. Representation counted as of day of August 26, 2026.

⁵⁵² Seznam ministrů životního prostředí České republiky. 2026. Wikipedie [online]. K dispozícii na: https://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_ministrů_životního_prostředí_České_republiky

⁵⁵³ EIGE. 2023. Gender Equality Index 2023: Towards a green transition in transport and energy. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender%20Equality%20Index%202023.pdf>

⁵⁵⁴ Ibid.

⁵⁵⁵ Vaughan H. 2025. Czech elections 2025: a record number of women elected to parliament. Czech Radio. Radio Prague International. [online]. K dispozícii na: <https://english.radio.cz/czech-elections-2025-a-record-number-women-elected-parliament-8865060>

⁵⁵⁶ Eurostat. 2025. 33.4% of parliamentarians across EU are women. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20250307-1>

⁵⁵⁷ Eurostat. 2025. 33.4% of parliamentarians across EU are women. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20250307-1>

⁵⁵⁸ EIGE. 2025. Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparlcom/datatable?orderby=2025&orderdir=dsc

6.2.1.2. Slovensko

Výbor Národnej rady Slovenskej republiky pre pôdohospodárstvo a životné prostredie je zodpovedný za oblasti, medzi ktoré patria poľnohospodárstvo, lesné hospodárstvo, vodné hospodárstvo, geodézia, kartografia, kataster nehnuteľností, rozvoj vidieka, ochrana životného prostredia a ochrana prírody. Výbor má 11 členov, z ktorých 2 sú ženy. Predsedom výboru je muž, zatiaľ čo podpredsedníčkou je žena. Toto zloženie odráža výraznú rodovú nerovnováhu, keďže ženy tvoria len 18 % jeho členov. Toto nedostatočné zastúpenie môže ovplyvňovať diskusie a rozhodovanie o politikách týkajúcich sa poľnohospodárstva a environmentálnych otázok.⁵⁵⁹

Posúdenie rodového zastúpenia vo vládnych poradných orgánoch na Slovensku je náročné vzhľadom na nedostatok verejne dostupných zoznamov ich členov. V Slovenskej republike pôsobili tri relevantné poradné orgány: Rada vlády pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj,⁵⁶⁰ ktorá podľa neaktuálneho zoznamu členov zahŕňa iba 6 žien (17 %) z celkového počtu 35 členov; Rada vlády pre Európsku zelenú dohodu,⁵⁶¹ ktorej posledné zasadnutie sa uskutočnilo v roku 2022 a pri ktorej nie je rodové zastúpenie známe; a Rada vlády pre Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky,⁵⁶² pri ktorej nebol zoznam členov verejne zverejnený.

V januári 2025 vláda Slovenskej republiky zriadila Radu vlády Slovenskej republiky pre udržateľný rozvoj a jeho financovanie, ktorá nahradila tieto tri poradné orgány. Z verejne dostupných informácií vyplýva, že nová rada má 43 členov s hlasovacím právom, ktorí zastupujú vládne inštitúcie, regionálne orgány, akademickú obec, občiansku spoločnosť a sociálnych partnerov. Úplný zoznam členov ani údaje o rodovom zastúpení však zatiaľ neboli verejne zverejnené.⁵⁶³

Najrelevantnejšie ministerstvá, konkrétne Ministerstvo životného prostredia, Ministerstvo dopravy, Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka a Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie, v súčasnosti vedú výlučne muži.⁵⁶⁴

Údaje EIGE ukazujú, že Slovensko patrí medzi krajiny EÚ s vysokým zastúpením žien na vyšších pozíciách v štátnej správe v rámci ministerstiev pôsobiacich v oblastiach životného prostredia, dopravy a energetiky. V roku 2023 ženy zastávali približne 53 % týchto pozícií na Slovensku, v porovnaní s priemerom EÚ na úrovni 45 %.⁵⁶⁵ Ženy však zastávajú len 12,5 % pozícií v

⁵⁵⁹ Výbor NR SR pre pôdohospodárstvo a životné prostredie. Národná rada Slovenskej Republiky [online]. K dispozícii na: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=vybory/vybor&ID=178>. Representation counted as of day of March 21, 2025.

⁵⁶⁰ Rada vlády SR pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj. 2020. Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej Republiky [online]. K dispozícii na: https://mirri.gov.sk/wp-content/uploads/2023/09/Clenovia-Rady-vlady-pre-Agendu-2030_-04_20201.pdf

⁵⁶¹ Rada vlády pre Európsku zelenú dohodu. 2019. Ministerstvo životného prostredia Slovenskej Republiky [online]. K dispozícii na: <https://www.minzp.sk/ezd/rada/>

⁵⁶² Plán obnovy a odolnosti Slovenskej republiky. Ministerstvo životného prostredia [online]. K dispozícii na: <https://www.minzp.sk/pool/>

⁵⁶³ ESDN. 2026. Single country profile: Slovakia. European Sustainable Development Network [online]. K dispozícii na: <https://www.esdn.eu/country-profiles/detail/slovakia>

⁵⁶⁴ Členovia vlády. Úrad Vlády Slovenskej Republiky [online]. K dispozícii na: <https://www.vlada.gov.sk/Vlada-sr/clenovia-vlady/>. Representation counted as of day of March 21, 2025.

⁵⁶⁵ EIGE. 2025. Impact driver: Marking milestones and opportunities for gender equality in the EU. Publications Office of the European Union, Luxembourg [online]. K dispozícii na: <https://www.astrid-online.it/static/upload/886a/886a23fb113601959af9e3b6519c732a.pdf>

parlamentných výboroch zameraných na životné prostredie a zmenu klímy na Slovensku, čo je výrazne menej ako priemer EÚ na úrovni 30 %. Slovensko má tak v rámci EÚ štvrté najnižšie zastúpenie žien v týchto výboroch, pričom nižšie hodnoty dosahujú krajiny ako Rumunsko, Maďarsko a Cyprus.⁵⁶⁶

Situácia je vyváženejšia v rámci slovenských ministerstiev zodpovedných za environmentálnu politiku a politiku v oblasti klímy, konkrétne Ministerstva životného prostredia, Ministerstva dopravy a Ministerstva hospodárstva. Od roku 2023 ženy stabilne predstavujú približne 22 % členov vlády alebo politického vedenia na týchto ministerstvách. Ženy sú však naďalej nedostatočne zastúpené na nižších ministerských pozíciách (ministri bez členstva vo vláde), kde tvoria len 16,7 %. Naopak, ženy predstavujú 33,3 % ministrov a ministeriek na vyššej úrovni s členstvom vo vláde, čo je viac ako priemer EÚ. To naznačuje, že hoci sú ženy celkovo naďalej nedostatočne zastúpené, Slovensko dosahuje z hľadiska zastúpenia žien na najvyššej ministerskej úrovni porovnateľne lepšie výsledky než v parlamentných rozhodovacích štruktúrach súvisiacich s riadením v oblasti klímy a životného prostredia.⁵⁶⁷

Na medzinárodnej úrovni Slovensko predstavilo pozitívnejší príklad zastúpenia žien v environmentálnom rozhodovaní. Na klimatickej konferencii COP28 v roku 2023 bolo Slovensko jednou z iba piatich členských krajín EÚ, ktoré vymenovali ženu za vedúcu delegácie, spolu s Estónskom, Talianskom, Maďarskom a Slovinskom. To predstavuje dôležitý kontrast k situácii na národnej úrovni, kde sú ženy naďalej výrazne nedostatočne zastúpené v politických a vedúcich pozíciách súvisiacich s environmentálnym riadením. Skutočnosť, že Slovensko na jednom z najvýznamnejších globálnych rokovaní o zmene klímy zastupovala žena, preto možno vnímať ako významný krok k posilneniu rodového zastúpenia v environmentálnej diplomacii a tvorbe politik.⁵⁶⁸

Zároveň medzinárodné správy poukazujú na to, že hoci sa na rokovaníach o zmene klímy zúčastňuje čoraz viac žien, nerovnosti naďalej pretrvávajú. Ženy majú tendenciu počas rokovaní vystupovať menej často a menej často sa zapájajú do diskusií o financovaní a technológiách, zatiaľ čo častejšie sa spájajú s témami, ako sú rodová rovnosť, vzdelávanie a posilňovanie postavenia žien. Účasť Slovenska na COP28 preto odráža pozitívny posun vo viditeľnosti žien, ako aj širšie výzvy, ktorým ženy naďalej čelia v procesoch environmentálneho rozhodovania.⁵⁶⁹

6.2.1.3 Taliansko

V Taliansku sú ženy naďalej výrazne nedostatočne zastúpené v kľúčových rozhodovacích orgánoch zodpovedných za environmentálnu politiku a politiku v oblasti klímy. Podľa Európskeho inštitútu pre rodovú rovnosť (EIGE) klesol podiel žien v parlamentných výboroch zaoberajúcich

⁵⁶⁶ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparlcom

⁵⁶⁷ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: National ministries dealing with environment and climate change: ministers by seniority [online]. K dispozícii na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natmin_envmin/datatable

⁵⁶⁸ EIGE. 2025. Impact driver: Marking milestones and opportunities for gender equality in the EU. Publications Office of the European Union, Luxembourg [online]. K dispozícii na: <https://www.astrid-online.it/static/upload/886a/886a23fb113601959af9e3b6519c732a.pdf>

⁵⁶⁹ Ibid.

sa životným prostredím a zmenou klímy z 37,6 % v roku 2022 na 32,9 % v roku 2025, hoci stále zostáva mierne nad priemerom Európskej únie, ktorý je približne 30 %.⁵⁷⁰

Naopak, na výkonnej úrovni je zastúpenie žien v Taliansku výrazne nižšie. Ženy v súčasnosti zastávajú približne 30 % ministerských pozícií (na vyššej aj nižšej úrovni), čo predstavuje mierny pokles v porovnaní s rokom 2023. Zároveň ich zastúpenie v národnom parlamente dosiahlo približne 34 %, čo naznačuje mierny pokrok na legislatívnej úrovni. Na subnárodnej úrovni ženy tvoria 27 % členov regionálnych zastupiteľstiev, čo naznačuje, že rodové nerovnováhy pretrvávajú na rôznych úrovniach riadenia napriek postupným zlepšeniam.⁵⁷¹ Na miestnej úrovni nedávny výskum, ktorý sa zaoberal talianskymi obcami v období rokov 2010 až 2019, zistil, že vyšší podiel žien v obecných zastupiteľstvách kauzálné súvisí s vyššou mierou recyklácie odpadu v domácnostiach. Štúdia však zároveň uvádza, že tento účinok má tendenciu časom slabnúť, ak nie je podporený hlbšími inštitucionálnymi alebo kultúrnymi zmenami.⁵⁷²

Európsky inštitút pre rodovú rovnosť (EIGE) poskytuje systematickejšie údaje o rodovom zastúpení v ekonomickom rozhodovaní. Podľa najnovších dostupných údajov (2025) ženy tvoria 44 % členov správnych rád najväčších kótovaných spoločností v Taliansku, čo výrazne prevyšuje priemer Európskej únie na úrovni 34 %. Hoci to Taliansko zaraďuje medzi krajiny s vyššou mierou rodovej vyváženosti v oblasti riadenia spoločností, tento pokrok je do veľkej miery výsledkom regulačných opatrení, ako sú rodové kvóty, a nemusí nevyhnutne odrážať širšiu rovnosť v riadiacich pozíciách, najmä vo verejných inštitúciách pôsobiacich v oblasti životného prostredia.⁵⁷³

Tento relatívne dobrý výsledok je však potrebné interpretovať s opatrnosťou. Vyšší podiel žien v správnych radoch spoločností je do veľkej miery výsledkom regulačných opatrení, ako sú rodové kvóty, a nie širšej štrukturálnej rovnosti v ekonomickom rozhodovaní. Tento pokrok sa preto nemusí v plnej miere premietiť do rovnakého zastúpenia žien a mužov vo výkonných riadiacich pozíciách ani na širšom trhu práce. Celkovo možno konštatovať, že hoci Taliansko vykazuje relatívne vyvážené rodové zastúpenie v parlamentných výboroch pre životné prostredie, rozdiely pretrvávajú vo vedení ministerstiev, vo vyšších pozíciách štátnej správy a vo verejných environmentálnych agentúrach. Tieto rozdiely oslabujú začleňovanie rodovo citlivých perspektív do národných agend v oblasti klímy a udržateľnosti.

6.2.1.4 Porovnanie jednotlivých krajín

Celkovo prípady Českej republiky, Slovenska a Talianska ukazujú, ako rodové rozdiely v environmentálnom riadení pretrvávajú aj vo vysokopríjmových demokraciách. Tieto zistenia na úrovni jednotlivých krajín zároveň odrážajú širšie globálne trendy. Vo väčšine regiónov sveta

⁵⁷⁰ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparlcom/datatable

⁵⁷¹ EIGE. 2025. Gender Equality Index 2025: Italy. [online]. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: https://eige.europa.eu/modules/custom/eige_gei/app/content/downloads/factsheets/IT_2025_factsheet.pdf

⁵⁷² Lodi, C., Sacchi, A., Vidoli, F. 2024. "Gender politics, environmental behaviours, and local territories: Evidence from Italian municipalities". General Economics. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2410.06091>

⁵⁷³ EIGE. 2025. Gender Equality Index: Power in Italy in 2025 edition. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2025/domain/power/IT>

zostáva podiel žien na ministerstvách zodpovedných za ochranu životného prostredia výrazne pod úrovňou paritného zastúpenia a v priemere dosahuje len 33 %, čo predstavuje jednu z najnižších mier spomedzi všetkých oblastí verejnej politiky.⁵⁷⁴ Iba Európa a Severná Amerika sa približujú k rodovej vyváženosti (47 %), zatiaľ čo Stredná a Južná Ázia zostáva regiónom s najnižšou mierou inkluzívnosti, pričom ženy tvoria menej ako 10 % zamestnancov ministerstiev.⁵⁷⁵

rok ▶	2025	2024	2023	2022
oblasť ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼	▲ ▼
EU27_2020	30	30	30.5	30.4
CZ	23.4	22.7	22.7	20
IT	32.9	34.2	32.9	37.6
SK	12.5	12.5	10	16.7

Obrázok č. 8: Zastúpenie žien v parlamentných výboroch zaoberajúcich sa životným prostredím a zmenou klímy (%) podľa rokov a krajín.⁵⁷⁶

Nad rámec binárneho pohľadu na „zastúpenie žien“ väčšina environmentálnych politik stále nezohľadňuje **intersekcionálnu**. Nebinárne osoby, ľudia s rôznym etnickým pôvodom, migrantky a migranti a osoby so zdravotným postihnutím sú často vylúčení z diskusií o tvorbe politik aj z rozhodovacích procesov. Hoci Európska komisia vo svojich stratégiách uplatňuje princípy intersekcionálneho prístupu, ktorý zohľadňuje vzájomné prelínanie rôznych foriem nerovností – najmä v **Stratégii pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025**⁵⁷⁷ a **Stratégii v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím na roky 2021 – 2030**⁵⁷⁸ –, ich praktické uplatňovanie zostáva v jednotlivých členských štátoch nerovnomerné a nedostatočne rozvinuté.

Pokrok ďalej brzdí aj nedostatok intersekcionálnych údajov a analytických rámcov. Väčšina posudzovaní vplyvov na životné prostredie a hodnotení politik stále nerozčleňuje údaje nad rámec binárneho rodového členenia, ak ich vôbec rozčleňuje, čo takmer znemožňuje sledovať, ako sú ovplyvňované rôzne skupiny a či cieľné politiky prinášajú požadované výsledky. Bez

⁵⁷⁴ UNDP. Gender equality in public administration: Where are the women in environmental and climate change ministries?: Policy Brief. United Nations Development Programme [online]. K dispozícii na: https://www.girl.pitt.edu/sites/default/files/undp-gepa-where-are-the-women-in-environmental-and-climate-change-ministries_0.pdf

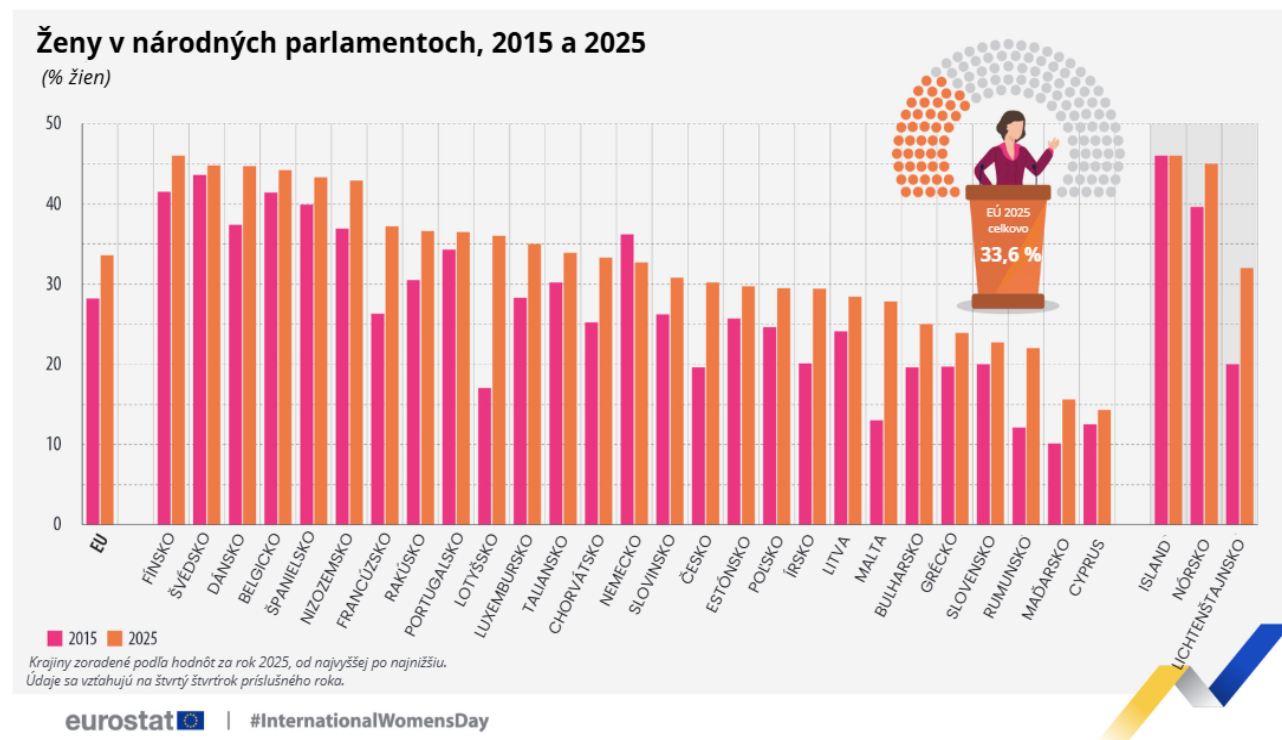
⁵⁷⁵ Ibid.

⁵⁷⁶ EIGE. 2025. Gender Statistics Database: Parliamentary committees dealing with environment and climate change. European Institute for Gender Equality [online]. K dispozícii na: https://eige.europa.eu/gender-statistics/dgs/indicator/wmidm_env_nat_wmid_env_natparcom/datatable?sex=W&UNIT=PC&POSITION=MEMB_C&OM&col=time&row=geo&rowf=EEA%7CBE%7CBG%7CDK%7CDE%7CEE%7CIE%7CEL%7CES%7CFR%7CHR%7CCY%7CLV%7CLT%7CLU%7CHU%7CMT%7CNL%7CAT%7CPL%7CPT%7CRO%7CSI%7CFI%7CSE%7CIS%7CNO%7CUK

⁵⁷⁷ European Commission. 2020. A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020–2025. European Commission [online]. K dispozícii na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0152>

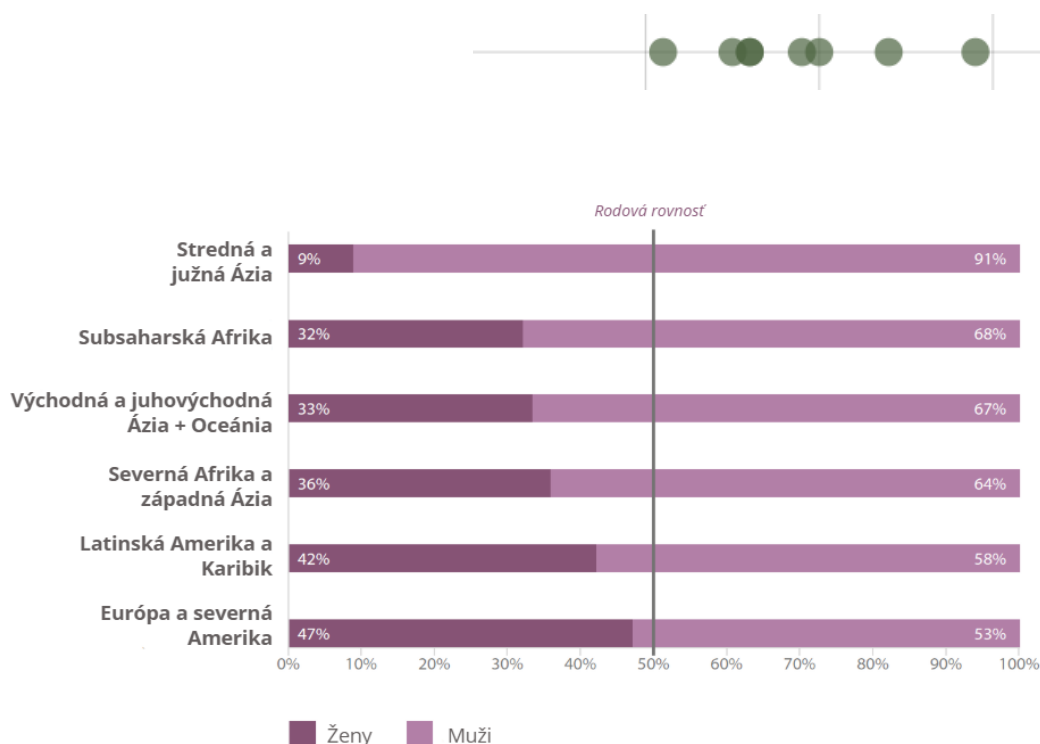
⁵⁷⁸ European Union. 2021. Union of equality: Strategy for the rights of persons with disabilities 2021–2030. European Union [online]. K dispozícii na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/3e1e2228-7c97-11eb-9ac9-01aa75ed71a1/language-en>

výraznejšieho záväzku k uplatňovaniu intersekcionalného prístupu, ktorý by bol podložený financovaním aj praktickou implementáciou, environmentálna politika napokon riskuje reprodukovanie alebo dokonca prehĺbovanie sociálnych nerovností namiesto podpory inkluzívnej a spravodlivej transformácie.

Obrázok č. 9: Ženy v národných parlamentoch v rokoch 2015 a 2025 (podiel v %) ⁵⁷⁹

⁵⁷⁹ Eurostat. 2026. One-third of parliamentarians across the EU are women. Eurostat [online]. K dispozícii na: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/edn-20260305-1>

Obrázok č. 10: Podiel žien a mužov medzi zamestnancami ministerstiev zodpovedných za ochranu životného prostredia podľa regiónov.⁵⁸⁰

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Vyššie zastúpenie žien v politike je výrazne spojené s účinnejšími environmentálnymi politikami a politikami v oblasti klímy vrátane nižších emisií CO₂, väčšej podpory environmentálnej legislatívy a vyšších investícií do ochrany životného prostredia. Výskum naznačuje, že ženy v politickom rozhodovaní s väčšou pravdepodobnosťou podporujú udržateľné politiky, najmä keď ženy dosiahnu „kritickú masu“ približne 30 % zastúpenia vo výboroch a inštitúciách.
- Spomedzi skúmaných krajín má Taliansko najvyššie zastúpenie žien v environmentálnych výboroch, zatiaľ čo Česká republika vykazuje nerovnomerný pokrok a Slovensko zostáva v mnohých rozhodovacích orgánoch v oblasti životného prostredia výrazne pod úrovňou rodovej vyváženosti.
- Napriek určitému zlepšeniu sú ženy naďalej nedostatočne zastúpené na vyšších riadiacich pozíciách v oblasti životného prostredia na ministerstvách, vo vládach a v parlamentných výboroch, najmä v Českej republike a na Slovensku.
- Bez výraznejšieho uplatňovania intersekcionalného prístupu a lepšieho zberu údajov hrozí, že environmentálne politiky budú posilňovať existujúce sociálne nerovnosti namiesto vytvárania spravodlivých a inkluzívnych riešení v oblasti klímy.

⁵⁸⁰ UNDP. Gender equality in public administration: Where are the women in environmental and climate change ministries?: Policy Brief. UNDP [online]. K dispozícii na: https://www.girl.pitt.edu/sites/default/files/undp-gepa-where-are-the-women-in-environmental-and-climate-change-ministries_0.pdf

6.3. Lobing a hnutie proti Európskej zelenej dohode

Politický odpor voči politikám v oblasti klímy, často označovaný ako „zelený odpor“, predstavuje významnú prekážku zelenej transformácie. Tento odpor nie je jednoduchou, spontánnou reakciou verejnosti. Na pochopenie tohto fenoménu ho táto časť analyzuje ako komplexný proces, ktorý vytvárajú a zosilňujú tri odlišné, no vzájomne prepojené skupiny aktérov: (1) etablované podnikateľské lobistické skupiny, (2) populistickí politickí aktéri a (3) časti verejnosti mobilizujúce sa okolo legitímnych, no rodovo špecifických problémov.

„Astroturfový“⁵⁸¹ odpor: lobing zo strany podnikov a priemyslu

Najsilnejší odpor prichádza zo strany etablovaných a prevažne mužmi dominovaných podnikateľských lobistických skupín (v oblasti fosílnych palív, automobilového priemyslu a priemyselného poľnohospodárstva), ktoré sa snažia chrániť svoje zisky pred dôsledkami transformácie. Tento lobing zhora vytvára politický a ekonomický kontext, v ktorom sa odpor voči zelenej transformácii formuje a posilňuje. Ich hlavnou taktikou je prezentovať transformáciu ako ekonomickú katastrofu pre „bežného človeka“. Tento prístup je obzvlášť účinný v krajinách so silnou priemyselnou základňou. Celý automobilový sektor predstavuje v každej z troch sledovaných krajín jeden z pilierov hospodárstva a podieľa sa na celkovej zamestnanosti 6,7 % na Slovensku, 6,1 % v Česku a 2,6 % v Taliansku.⁵⁸² Obavy, ktoré tento lobing využíva, nie sú abstraktné: ako poukazujú údaje nadácie Eurofound, len rozsiahla reštrukturalizácia v roku 2024 zahŕňala oznámenia o znižovaní počtu pracovných miest v rozsahu 2 630 v Česku, 1 670 v Taliansku a 207 na Slovensku.⁵⁸³ Úsilie týchto lobistických skupín navyše uľahčuje skutočnosť, že pôvodné politiky transformácie nedostatočne zohľadňovali rodové hľadisko. Napríklad Mechanizmus EÚ na spravodlivú transformáciu čelí kritike za to, že finančné prostriedky smerujú predovšetkým na rekvalifikáciu pracovníkov v odvetviach, v ktorých dominujú muži, ako je uhoľný či automobilový priemysel, zatiaľ čo potreba investícií do nízkouhlíkových odvetví s vysokým zastúpením žien, napríklad v oblasti starostlivosti a vzdelávania, zostáva v úzadí.⁵⁸⁴

„Megafón“: politické využívanie odporu a „uhlíková maskulinita“

Populistickí politickí aktéri pôsobia ako „megafón“ týchto priemyselných nespokojností a premieňajú komplexné ekonomické obavy na jednoduchý a silný kultúrny konflikt. Spájajú ekonomický strach (stratu pracovného miesta) so strachom súvisiacim s kultúrnou identitou (stratou určitého spôsobu života). Toto sa stalo charakteristickým politickým naratívom, v rámci

⁵⁸¹ Pojem „astroturf“ označuje hnutia, ktoré na prvý pohľad vyzerajú ako verejné protesty zdola, v skutočnosti však vznikajú a sú financované korporátnymi alebo politickými záujmovými skupinami.

⁵⁸² Leončikas, T. et al. 2025. Employment in the EU's automotive sector. 2025. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [online]. K dispozícii na: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/employment-eus-automotive-sector>.

⁵⁸³ Ibid.

⁵⁸⁴ European Environmental Bureau (EEB) & Women Engage for a Common Future (WECF). 2021. Why the European Green Deal Needs Ecofeminism: Moving from gender-blind to gender-transformative environmental policies. Report. Heinrich Böll Stiftung [online]. K dispozícii na: <https://eu.boell.org/en/why-european-green-deal-needs-ecofeminism>

ktorého populistické hnutia a médiá vykresľujú konflikt ako spor medzi „medveďmi, autami a nahnevanými farmármi“ na jednej strane a odtrhnutými bruselskými elitami na strane druhej.⁵⁸⁵

Práve tu sa rod stáva politickým nástrojom. Táto dynamika, niekedy označovaná ako „petromaskulinita“ alebo „uhlíková maskulinita“, spája činnosti s vysokou uhlíkovou stopou priamo s ohrozenou maskulínnou identitou.⁵⁸⁶

V Taliansku strana Liga Mattea Salviniho dlhodobo prezentuje klimatické opatrenia ako útok na taliansky priemysel a spôsob života. V Česku populistická pravicová politická strana Motoristi sobě nedávno uspela v parlamentných voľbách a získala 13 kresiel v dolnej komore parlamentu. Vo svojej kampani sa zameriavala na otázky vlastníctva automobilov, odpor voči postupnému ukončovaniu používania spaľovacích motorov v celej Európskej únii a odmietanie environmentálnych opatrení.^{587 588}

Tieto strany využívajú symboly maskulinity na politické účely. Automobil sa pritom stáva symbolom slobody. Skutočnosť, že 68 % obyvateľov Česka odmieta dane z benzínu a že muži ich výrazne častejšie než ženy rozhodne odmietajú, nie je len otázkou ekonomického kalkulu; ide aj o obranu kultúrnej identity.

Toto lobovanie a politická komunikácia zhora nadol by však neboli účinné, keby nenadväzovali na skutočné, „zdola“ vychádzajúce obavy verejnosti. Tieto obavy však nie sú jednotné; sú výrazne rodovo podmienené a vytvárajú „kliešťový efekt“, ktorý rôzne skupiny ľudí dostáva do pasce.

Primárnou obavou je ekonomické ohrozenie uhlíkovo náročných odvetví, v ktorých dominujú muži. Dokazujú to straty pracovných miest⁵⁸⁹ v automobilovom sektore aj nárast podpory strán, ako sú „Motoristi sobě“, ktoré svoju kampaň otvorene stavajú na téme „straty výroby“ a získavajú výraznejšiu podporu medzi mužmi.⁵⁹⁰ Tento strach je preto vnímaný ako súčasť mužskej identity a súvisí s tradičnou rolou „živiteľa rodiny“.

Celkovo možno „zelený odpor“ chápať ako významný spoločenský jav, ktorý podporujú priemyselné lobistické skupiny a ďalej zosilňujú populistickí politici. Využíva pritom reálne a rodovo podmienené ekonomické obavy zo straty pracovných miest v odvetviach s vysokou uhlíkovou náročnosťou a prepája ich do širšieho kultúrneho odporu namiereného proti politickým a spoločenským elitám.

⁵⁸⁵ Mathiesen, K. et al. 2024. Bears, cars and angry farmers fuel green backlash. A 28-country guide to how climate policies are splitting Europe. Politico [online]. K dispozícii na: <https://www.politico.eu/article/bears-cars-angry-farmers-fuel-green-deal-backlash-eu-agenda-european-commission-ursula-von-der-leyen/>

⁵⁸⁶ Daggett, C. 2018. "Petro-Masculinity: Fossil Fuels and Authoritarian Desire". *Millennium: Journal of International Studies*, 47(1): 25–44. K dispozícii na: <https://www.pustaka-sarawak.com/eknowledge/attachments/1623207787.pdf>

⁵⁸⁷ Motorists for Themselves. 2025. Wikipedia [online]. K dispozícii na: https://en.wikipedia.org/wiki/Motorists_for_Themselves.

⁵⁸⁸ Dahl, J. 2025. EU's green car push helps fuel political populists. Politico [online]. K dispozícii na: <https://www.politico.eu/article/eu-green-car-push-helps-fuel-political-populists/>

⁵⁸⁹ Leončikas, T. et al. 2025. Employment in the EU's automotive sector. 2025. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions [online]. K dispozícii na: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/employment-eus-automotive-sector>.

⁵⁹⁰ The coalition "Přísaha a Motoristé" received 10.26% of the vote, earning 2 seats.

CSU. 2024. Czechia has chosen new Members of the European Parliament. Czech Statistical Office [online]. K dispozícii na: <https://csu.gov.cz/produkty/czechia-has-chosen-new-members-of-the-european-parliament>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Politický odpor voči klimatickým politikám je reakciou prichádzajúcou zhora, ktorú poháňajú prevažne mužmi dominované korporátne lobistické skupiny v odvetviach fosílnych palív, automobilového priemyslu a priemyselného poľnohospodárstva s cieľom chrániť svoje zisky.
- Populistickí politici pôsobia ako megafón tým, že premieňajú ekonomické obavy na kultúrnu vojnu, ktorá priamo spája činnosti s vysokou uhlíkovou náročnosťou s ohrozenou mužskou identitou. Politické hnutia, ako napríklad Motoristi sobě v Česku, využívajú maskulínnu estetiku a prezentujú vlastníctvo automobilu a spaľovacie motory ako symboly osobnej slobody v opozícii voči vonkajšej regulácii.
- Fondy určené na podporu transformácie úplne prehliadajú potrebu strategických investícií do nízkouhlíkových sektorov, v ktorých dominujú ženy, ako sú opatrovateľské služby a vzdelávanie.

6.4 Príklady dobrej praxe: inovatívne prístupy využiteľné v EÚ

Krajina: Česká republika

Názov opatrenia: Česká klimatická žaloba

Opis: Ide o významný príklad občianskej iniciatívy v oblasti klimatickej politiky. Strategická žaloba bola podaná v apríli 2021 združením Klimatická žaloba ČR spolu s jednotlivými žalobcami proti českej vláde. Žalobcovia tvrdili, že nedostatočné opatrenia vlády na zmiernenie klimatickej zmeny porušujú ich základné práva na život, zdravie a priaznivé životné prostredie, ktoré im zaručuje česká ústava a medzinárodné dohody.

Žaloba predstavuje výrazný príklad intersekcionálneho prístupu ku klimatickej spravodlivosti. Medzi žalobcami bola rôznorodá skupina občanov: poľnohospodár zasiahnutý suchom, rodič znepokojený budúcnosťou svojho dieťaťa a, čo je obzvlášť dôležité, skupina starších žien (Klimaseniorky). Ich zapojenie poukazuje na neúmerný vplyv klimatickej zmeny, najmä extrémnych horúčav, na zdravie a životnú pohodu starších ľudí a zároveň prináša do prípadu významný rodový a vekový rozmer. V júni 2022 vydal Mestský súd v Prahe historické rozhodnutie, v ktorom konštatoval, že klimatické ciele vlády sú nedostatočné, a nariadil ich posilnenie. Hoci bolo toto rozhodnutie neskôr zrušené Najvyšším správnym súdom, žaloba predstavuje významný príklad dobrej praxe, keďže sa jej podarilo zvýšiť povedomie o klimatickej litigácii a mobilizovať občiansku spoločnosť. Prípad naďalej pokračuje. Vo februári 2025 žalobcovia podali ústavnú sťažnosť na Ústavný súd, na ktorého rozhodnutie v súčasnosti čakajú.

Odkaz: <https://www.klimazaloba.cz/>

Krajina: Slovensko

Názov opatrenia: Znepokojené matky

Opis: Znepokojené matky sú ženskou iniciatívou, ktorá sa zameriava na spoločnosť zodpovedne prístupujúcu k moderným hrozbám, pričom kladie dôraz na práva matiek a budúcich generácií. Iniciatíva presadzuje opatrenia, ktoré účinne reagujú na hrozby ekologického kolapsu Zeme – klimatickú krízu a krízu globálneho úbytku biodiverzity.

Prostredníctvom kombinácie nekonvenčných protestov, kreatívnych symbolických aktivít, psychologickéj podpory a aktivít zameraných na rodiny a komunity sa snažia presadzovať systémové riešenia klimatickej krízy, zvyšovať účasť verejnosti, najmä žien a rodičov, a podporovať spravodlivú environmentálnu transformáciu.

Odkaz: <https://znepokojene.sk/kto-sme/>

Krajina: Taliansko

Názov opatrenia: Poderosa – Ženy a ekologická transformácia

Opis: Poderosa je iniciatíva zameraná na posilnenie postavenia žien v Taliansku a ich aktívne zapojenie do ekologickej transformácie a sektorov obehového hospodárstva. Projekt ponúka inkluzívne vzdelávacie programy zamerané na environmentálnu žurnalistiku a zelený marketing s dôrazom na rodové hľadisko. Zároveň podporuje princípy ekofeminizmu a zvyšuje povedomie o prepojení rodovej rovnosti a udržateľnosti.

Okrem vzdelávania a zvyšovania povedomia Poderosa podporuje ženské podnikanie poskytovaním nástrojov a príležitostí, ktoré ženám umožňujú vstúpiť do sektora zelených pracovných miest a úspešne sa v ňom uplatniť. Súčasťou iniciatívy je pracovný portál prepájajúci ženy s pracovnými príležitosťami v zelenom hospodárstve a podcast, ktorý prináša inšpiratívne príbehy žien pôsobiach vo vedúcich pozíciách v oblasti ekológie a obehového hospodárstva.

Odkaz: <https://economiecircolare.com/poderosa-donne-e-transizione-ecologica/>

Krajina: Nemecko (globálna sieť)

Názov opatrenia: GenderCC – Ženy za klimatickú spravodlivosť

Opis: GenderCC je globálna sieť organizácií, odborníkov a aktivistov, ktorá sa venuje začleňovaniu rodovej rovnosti do politík v oblasti klimatickej zmeny. Vznikla v kontexte medzinárodných klimatických rokovaní (UNFCCC) a pôsobí na miestnej, národnej aj medzinárodnej úrovni s cieľom zvyšovať povedomie, budovať kapacity a posilňovať postavenie žien a marginalizovaných skupín v oblasti klimatických opatrení. Sieť zdôrazňuje význam klimatických politík zohľadňujúcich rodové hľadisko a presadzuje väčšie zastúpenie žien vo vedúcich pozíciách pri rozhodovaní o otázkach životného prostredia.

Jednou z významných iniciatív GenderCC je **Iniciatíva pre rodovo a klimaticky odolné komunity (Gender and Climate-Resilient Communities Initiative – GCRCI)**, ktorá sa realizuje v Južnej Afrike. Projekt sa zameriava na adaptačné stratégie vedené na miestnej úrovni a zapája ženy do spoločného navrhovania komunitných klimatických opatrení a klimaticky inteligentných podnikateľských aktivít. Iniciatíva viedla k zvýšeniu účasti žien vo vedúcich pozíciách, zlepšeniu rozhodovacích procesov a posilneniu klimatickej odolnosti komunít na miestnej úrovni.

Odkaz: <https://gendercc.net/>

7. Kto formuje „zelené” poznatky? Rod a nerovnosti vo výskume a inováciách

7.1 Ideálna vedecká kariéra a rodovo podmienené prekážky

Vedecká kariéra sa často vníma ako lineárny postup založený na zásluhách, ktorý je poháňaný výlučne talentom a odhodlaním. V skutočnosti sú však štruktúry, ktoré určujú, čo sa vo vede považuje za „excelentnosť“, výrazne rodovo podmienené.

Koncept ideálnej vedeckej kariérnej dráhy predstavuje lineárny a neprerušovaný postup od vzdelávania cez doktorandské štúdium a postdoktorandský výskum až po stabilnú akademickú alebo výskumnú kariéru. Tento model kladie dôraz na skorú špecializáciu, medzinárodnú mobilitu, kontinuálnu publikačnú činnosť a neprerušovanú kariéru. V mnohých akademických systémoch pritom naďalej slúži ako štandard, podľa ktorého sa posudzuje vedecká excelentnosť pri pridelovaní finančnej podpory aj pri kariérnom postupe.

Takto nastavený model však neúmerne znevýhodňuje určité skupiny v dôsledku rodovo podmienených spoločenských rolí, inštitucionálnych predsudkov a nerovného prístupu k podpore. Predpokladá plné pracovné nasadenie a geografickú mobilitu, ktoré je pre výskumníkov a výskumníčky so zodpovednosťou za starostlivosť o deti alebo iných blízkych náročné dlhodobo zabezpečiť. V Európskej únii pritom rodičovskú dovolenku naďalej využívajú prevažne ženy, hoci priemerný podiel mužov čerpajúcich rodičovskú dovolenku sa zvýšil z 19,1 % v roku 2013 na 26,1 % v roku 2023.⁵⁹¹

V každej fáze tejto „ideálnej“ kariérnej dráhy sa kumulujú prekážky – od rodovo podmienených rozdielov pri prijímaní do zamestnania a v mentorstve až po znevýhodnenie v dôsledku prerušení kariéry alebo obmedzenej mobility. Tieto štrukturálne obmedzenia sa odrážajú v ukazovateľoch publikácie She Figures 2024, ktoré sledujú rodovú segregáciu medzi jednotlivými odbormi, zastúpenie žien a mužov vo výskumných sektoroch, kariérny postup, zastúpenie vo vedúcich pozíciách a začleňovanie rodového hľadiska do vedeckého obsahu.⁵⁹²

Pochopenie týchto prekážok je kľúčové, pretože nielen obmedzujú účasť žien v oblastiach STEM, ale zároveň ovplyvňujú, akým témam sa výskum venuje, čiže poznatky sú považované za hodnotné a do akej miery inovácie reagujú na environmentálne a sociálne výzvy.

⁵⁹¹ OECD. 2025. Paid leave for fathers: Recent OECD policy trends. OECD [online]. K dispozícii na: https://www.oecd.org/en/publications/paid-leave-for-fathers_07442bed-en/full-report.html#section-d1e427

⁵⁹² European Commission. 2025. SheFigures 2024. K dispozícii na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Štandardné kritérium vedeckej excelentnosti vyžaduje neprerušovanú kariérnu dráhu, prácu na plný úväzok, plné nasadenie a nepretržitú geografickú mobilitu. Tento model systémovo znevýhodňuje výskumníkov a výskumníčky so starostlivosťou o iných, ktorými sú prevažne ženy čerpajúce rodičovskú dovolenku, a to tým, že znevýhodňuje prerušenia kariéry a obmedzuje ich účasť v odboroch STEM.

7.2 Rodovo podmienené štruktúry výskumu a inovácií

Štrukturálne bariéry opísané v predchádzajúcej kapitole sa jasne odrážajú v rodovom zložení systémov výskumu a inovácií. Napriek desaťročiam pokroku zostáva rodová parita vo vede stále vzdialeným cieľom, najmä v technických a environmentálnych oblastiach, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu pri zelenej transformácii.

Celosvetovo tvoria ženy len 33 % výskumných pracovníkov. Hoci sa ich zastúpenie postupne zvyšuje, pokrok je pomalý a nerovnomerný.⁵⁹³ V Európskej únii sa rodová rovnosť vo výskume a inováciách systematicky monitoruje prostredníctvom správy She Figures, ktorá hodnotí šesť kľúčových oblastí vrátane účasti, kariérneho postupu, zastúpenia vo vedúcich pozíciách a začleňovania rodového hľadiska do obsahu výskumu.⁵⁹⁴

Podľa správy She Figures 2024 sa celková úroveň rodovej rovnosti vo výskume a inováciách mierne zlepšila, no medzi jednotlivými odbormi, krajinami a úrovňami inštitúcií naďalej pretrvávajú výrazné rozdiely. Spomedzi krajín zahrnutých do projektu sa **Taliansko** umiestňuje na 14. mieste (73,4 bodu), **Slovensko** na 15. mieste (73,0 bodu) a **Česká republika** na 22. mieste (65,2 bodu). Najväčšie rozdiely naďalej pretrvávajú vo vedúcich pozíciách vo výskume, v technických odboroch a v súkromnom sektore.⁵⁹⁵

Tieto rozdiely sú spôsobené dvoma navzájom prepojenými formami segregácie:

- **Horizontálna segregácia** – koncentrácia žien a mužov v rôznych odboroch (napr. ženy v prírodných vedách, muži v strojárstve a informačných a komunikačných technológiách – IKT).
- **Vertikálna segregácia** – nedostatočné zastúpenie žien na vyšších a vedúcich pozíciách.

Oba tieto vzorce posilňuje rodovo podmienená socializácia, implicitné predsudky a inštitucionálne kultúry, ktoré zvýhodňujú tradične mužské kariérne dráhy. Dievčatá sú už od útleho veku menej podporované v záujme o technické predmety alebo kariéru vo fyzike, strojárstve či informatike –

⁵⁹³ Unesco Science report 2021. Share of women among total researchers by country, 1996–2018 (%). Unesco [online]. K dispozícii na: <https://www.unesco.org/reports/science/2021/en/dataviz/share-women-researchers-radial>

⁵⁹⁴ European Commission. 2025. *SheFigures 2024*. Office of the European Union [online]. K dispozícii na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

⁵⁹⁵ Ibid.

v oblastiach, ktoré sú stále vnímané ako „mužské“. Tieto predstavy ovplyvňujú výber vzdelávacej dráhy, možnosti mentorstva a napokon aj prístup k vyšším pozíciám v rámci hierarchie výskumných inštitúcií.⁵⁹⁶

Údaje zo správy *She Figures* zároveň poukazujú na to, že ženy sú vo väčšej miere zasiahnuté neistými pracovnými podmienkami, obmedzenými možnosťami mobility a nedostatočnou podporou zosúladenia pracovného a súkromného života. V roku 2018 pracovalo 11,1 % výskumníčok vo vysokoškolskom sektore na čiastočný úväzok a v neistých formách zamestnania, v porovnaní so 7,2 % výskumníkov.⁵⁹⁷ V roku 2022 sa tento rozdiel zmenšil a na základe neistých pracovných zmlúv pracovalo 18,85 % žien v porovnaní s 19,1 % mužov.⁵⁹⁸ Ženy zároveň tvorili len 29 % výskumných pracovníkov a pracovníčok, ktorí absolvovali medzinárodnú mobilitu, v porovnaní so 42 % mužov.⁵⁹⁹ Tieto obmedzenia priamo odrážajú rodovo podmienené predpoklady zakotvené v „ideálnej vedeckej kariérnej dráhe“, ktorú sme opísali vyššie.

Na úrovni EÚ je medzi študentmi a absolventmi bakalárskeho, magisterského a doktorandského štúdia zastúpenie žien a mužov do veľkej miery vyrovnané. S postupom akademickej kariéry však zastúpenie žien postupne klesá. Tento jav sa vo vede označuje ako „leaky pipeline“ – postupný odchod žien z akademickej a vedeckej kariéry, či už v dôsledku vlastného rozhodnutia alebo pôsobenia rôznych štrukturálnych a inštitucionálnych prekážok, ešte pred dosiahnutím vyšších akademických pozícií.⁶⁰⁰

Ženy v súčasnosti zastávajú len približne 30 % najvyšších akademických pozícií (stupeň A, ktorý zodpovedá profesorským pozíciám) naprieč všetkými odbormi. Hoci je tento rozdiel viditeľný v humanitných a spoločenských vedách aj v medicíne, obzvlášť výrazný je vo vede a technike, kde ženy zastávajú len približne pätinu pozícií na úrovni stupňa A. Podobný trend sa prejavuje aj vo vedení akademických inštitúcií: ženy tvoria len približne štvrtinu vedúcich predstaviteľov inštitúcií. Celkovo údaje ukazujú, že hoci ženy vstupujú do akademického prostredia v porovnateľnom počte ako muži, na najvyššie úrovne akademickej hierarchie postúpi výrazne menej z nich.⁶⁰¹

Takéto nerovnomerné zastúpenie žien a mužov nie je iba otázkou reprezentácie, ale ovplyvňuje aj samotný obsah a smerovanie inovácií. Ak vo výskumných tímoch a vedúcich pozíciách chýbajú perspektívy a skúsenosti žien, môže dochádzať k prehliadaniu dôležitých aspektov v celých oblastiach výskumu vrátane environmentálnych vied, zelených technológií a digitálnej transformácie. To môže následne znižovať spravodlivosť aj účinnosť navrhovaných riešení.

⁵⁹⁶ Unesco. 2017. Cracking the code: girls' and women's education in science, technology, engineering and mathematics (STEM). UNESDOC Digital Library [online]. K dispozícii na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000253479>

⁵⁹⁷ European Commission. 2022. SheFigures 2021. European Commission [online]. K dispozícii na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2021>

⁵⁹⁸ European Commission. 2025. SheFigures 2024. K dispozícii na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

⁵⁹⁹ Ibid.

⁶⁰⁰ European Commission. 2025. *She figures 2024 – Infographic*. Office of the European Union [online]. K dispozícii na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a6eb251-e82e-11ef-b5e9-01aa75ed71a1/language-en>

⁶⁰¹ European Commission. 2025. SheFigures 2024. K dispozícii na: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/knowledge-publications-tools-and-data/interactive-reports/she-figures-2024>

Kľúčové poznatky z tejto kapitoly:

- Hoci sa celková úroveň rodovej rovnosti zlepšila, ženy tvoria na celosvetovej úrovni len 33 % výskumných pracovníkov a pracovníčok a čelia výraznej horizontálnej segregácii (sústredeniu mimo oblastí strojárstva a informačných a komunikačných technológií – IKT) a vertikálnej segregácii (zastávajú len 30 % najvyšších akademických pozícií).
- Hoci je medzi absolventmi vysokých škôl dosiahnutá rodová vyváženosť, s postupom v akademickej kariére sú ženy postupne vytláčané v dôsledku neistých pracovných zmlúv a obmedzených možností mobility. Toto systémové vylučovanie vytvára kritické „slepé miesta“ v tímoch, ktoré navrhujú zelené technológie a riešenia digitálnej transformácie, čím oslabuje rovnosť aj efektívnosť zelenej transformácie.

8. Záver a odporúčania

8.1 Záverečné zhrnutie: od intersekcionalnej rovnosti k ekologickej stabilite

Komplexné zistenia tejto správy poukazujú na to, že globálna environmentálna kríza a systémové rodové nerovnosti nepredstavujú dva samostatné a navzájom izolované problémy. Sú úzko prepojenými dôsledkami socioekonomického modelu založeného na intenzívnom využívaní prírodných zdrojov a orientácii na hospodársky rast. Vo všetkých analyzovaných oblastiach – od každodenných praktík v domácnostiach až po globálne riadenie klimatických opatrení – spoločenské a mocenské štruktúry ovplyvňujú, kto spotrebúva prírodné zdroje, kto získava ekonomické výhody z digitálnych inovácií a kto v konečnom dôsledku znáša zdravotné, sociálne a environmentálne dôsledky poškodzovania životného prostredia.

V centre súčasnej zelenej transformácie sa zároveň nachádza významný štrukturálny rozpor, ktorý sa prejavuje v podobe tzv. „dekarbonizačnej priepasti“ (decarbonization divide). Ambiciózna cesta Európskej únie ku klimatickej neutralite do roku 2050 je do veľkej miery závislá od technológií náročných na nerastné suroviny, infraštruktúry čistej energie a digitalizovaných systémov. Suroviny potrebné na túto transformáciu, ako sú lítium, kobalt či prvky vzácnych zemín, však vo významnej miere pochádzajú z krajín globálneho Juhu, kde môže ich ťažba a spracovanie prebiehať v nebezpečných pracovných podmienkach a pri nedostatočnej regulácii. V oblastiach intenzívnej ťažby a spracovania nerastných surovín môžu ženy čeliť dvojitému zaťaženiu. Na jednej strane vykonávajú fyzicky náročnú, slabo platenú prácu, pri ktorej môžu byť vystavené nebezpečným chemickým látkam, a na druhej strane nesú významnú časť neplatennej práce v domácnosti a starostlivosti o rodinu, často v prostredí zaťaženom priemyselným znečistením a ťažkými kovmi. Vzniká tak situácia, v ktorej bohatšie krajiny vrátane členských štátov Európskej únie využívajú prínosy zelenej a digitálnej transformácie, zatiaľ čo časť súvisiacich environmentálnych a sociálnych nákladov sa prenáša do zraniteľnejších regiónov sveta. Miestne komunity tak môžu čeliť priamemu vystaveniu znečisteniu, násiliu, strate pôdy a zdrojov obživy či nútenému vysídľovaniu.

Táto globálna asymetria sa v európskych spoločnostiach odráža v pretrvávajúcom nesúlade medzi politikami, praxou a zastúpením. Na individuálnej úrovni ženy podľa štatistík vytvárajú menšiu uhlíkovú stopu, sú ochotnejšie prijímať udržateľné rastlinné stravovanie a vo väčšej miere využívajú verejnú dopravu s nízkymi emisiami a stratégie minimalizácie odpadu. Každodenná starostlivosť o životné prostredie je však systematicky znehodnocovaná ako prirodzené rozšírenie neplatennej domácej starostlivosti alebo neviditeľnej práce v domácnosti. Ak sa politiky zelenej transformácie spoliehajú na individuálne spotrebiteľské rozhodnutia namiesto účinnej inštitucionálnej regulácie, praktická záťaž spojená so znižovaním vystavenia chemickým látkam, triedením elektronického odpadu, nakladaním s potravinovým odpadom a zvládaním nedostatkov verejnej dopravnej infraštruktúry sa nenápadne presúva na domácnosti, čo vedie k závažnému nedostatku času najmä u žien. Okrem toho firemný greenwashing využíva environmentálne uvedomelých spotrebiteľov prostredníctvom neovereného označovania výrobkov ako „prírodné“

alebo „ekologické“ a zároveň zakrýva rozsiahle vykorisťovanie pracovníkov naprieč viacúrovňovými dodávateľskými reťazcami.

Zásadným problémom je, že hoci ženy vykonávajú každodennú prácu v prospech udržateľnosti, naďalej zostávajú v zásade vylúčené zo štrukturálnej moci potrebnej na jej riadenie. Digitálne ekologické inovácie s vysokou pridanou hodnotou, dopravné inžinierstvo a národné energetické stratégie sú naďalej výrazne dominované mužmi, čo vedie k rodovo necitlivým politikám, ktoré prehliadajú prierezové sociálne zraniteľnosti. V oblasti riadenia poľnohospodárstva formalistické dodržiavanie pravidiel redukuje komplexné ciele sociálnej rovnosti na administratívne políčka, ako napríklad mechanické rozdelenie rozpočtu v českom strategickom pláne SPP, čím sa nedarí odstraňovať štrukturálne nerovnováhy v oblasti vlastníctva pôdy, prístupu k financovaniu a zastúpenia vo vedúcich pozíciách. Toto vylúčenie sa ďalej posilňuje v akademickom prostredí a v odboroch STEM prostredníctvom fenoménu „deravého potrubia“ (leaky pipeline), pri ktorom rigidné kritériá vedeckej excelentnosti znevýhodňujú ľudí so starostlivosťou o iných a vytláčajú ženy z akademickej dráhy ešte predtým, ako dosiahnu najvyššie výskumné alebo výkonné vedúce pozície.

Tento nesúlad ďalej prehľbujú systémové prekážky pri zavádzaní týchto princípov do praxe. Nedostatok času, špecializovaného vzdelávania a finančných zdrojov obmedzuje možnosti pedagógov, pracovníkov verejnej správy a odborníkov z praxe uplatňovať rodovo citlivé prístupy vo svojej každodennej činnosti. V dôsledku toho, aj keď je rodová rovnosť výslovne uznávaná ako jeden z hlavných cieľov politik, inštitúcie naďalej čelia významným praktickým prekážkam pri začleňovaní intersekcionálneho prístupu do rýchlo sa rozvíjajúcich digitálnych inovácií, rozsiahlej zelenej transformácie a čoraz komplexnejšieho regulačného prostredia.

V konečnom dôsledku táto správa potvrdzuje, že technická efektívnosť, digitálne inovácie a trhovo orientované environmentálne riešenia samy osebe vôbec nie sú postačujúce. Skutočnú udržateľnosť nemožno dosiahnuť v rámci ekonomického alebo právneho systému, ktorý zaobchádza s prírodou a ľudskou prácou ako s ľahko nahraditeľnými externými vstupmi. Urýchlenie skutočne spravodlivej zelenej transformácie si vyžaduje zásadný odklon od rastu poháňaného ziskom smerom k inkluzívnemu modelu založenému na starostlivosti, ktorý integruje sociálnu, rodovú a klimatickú spravodlivosť priamo do základov environmentálneho riadenia.

8.2 Rozpracovanie naratívu podľa prínosu jednotlivých kapitol

Kapitoly 1 a 2 (Úvod a koncepčné rámce):

Predstavujú interdisciplinárny rámec prepájajúci životné prostredie, rod a moc. Vymedzujú základné pojmy súvisiace s hegemonickými systémami a využívajú koncepty ekofeminizmu a queer ekológie na poukázanie na spoločné štrukturálne príčiny poškodzovania životného prostredia, kapitalistického ekonomického systému a rodových hierarchií.

Kapitoly 3 a 4 (Spotreba a sociálno-environmentálne súvislosti):

Zaoberajú sa rozdielmi medzi ženami a mužmi v environmentálnom správaní a uhlíkovej stope na úrovni jednotlivcov. Podrobnejšie skúmajú každodennú úlohu žien pri hospodárení so zdrojmi v domácnosti a nakladaní s odpadom – vrátane potravinového odpadu, kozmetických výrobkov a vystavenia chemickým látkam pri upratovaní a osobnej hygiene. Zároveň poukazujú na

dôsledky neplatennej starostlivosti a pretrvávajúcu horizontálnu segregáciu žien a mužov v oblasti zelených technológií a digitálneho sektora.

Kapitola 5 (Globálne súvislosti a klimatická nespravodlivosť):

Zaoberá sa globálnymi súvislosťami zelenej transformácie a poukazuje na to, ako môže dopyt globálneho Severu po čistých technológiách prenášať významnú časť materiálnych, sociálnych a environmentálnych nákladov na krajiny globálneho Juhu. Skúma tiež, ako môžu extrémne klimatické udalosti prispievať k vzniku tzv. „uviaznutých populácií“ a degradácii pôdy, ako greenwashing prenáša zodpovednosť za systémové environmentálne problémy na jednotlivcov a akým výzvam čelí právne postihovanie rozsiahleho poškodzovania životného prostredia vrátane ekocídy.

Kapitola 6 (Politiky a riadenie klimatických opatrení):

Analyzuje uplatňovanie rodového hľadiska v národných strategických plánoch Spoločnej poľnohospodárskej politiky (SPP) v Taliansku, na Slovensku a v Česku a poukazuje na rozdiely medzi formálnymi záväzkami a ich praktickým uplatňovaním. Skúma, do akej miery tradičné dotačné mechanizmy zohľadňujú štrukturálne prekážky súvisiace s vlastníctvom pôdy a prístupom k úverom, sumarizuje rozdiely v zastúpení žien v inštitúciách zodpovedných za environmentálnu politiku a venuje sa aj úlohe priemyselných lobistických skupín pri formovaní odporu voči zelenej transformácii.

Kapitola 7 (Tvorba poznatkov a inovácie):

Vysvetľuje, ako môžu štrukturálne podmienky akademickej a výskumnej kariéry – napríklad očakávanie lineárneho kariérneho postupu, dôraz na publikačný výkon a požiadavky na geografickú mobilitu – znevýhodňovať osoby so zodpovednosťou za starostlivosť o deti alebo iných blízkych. Tieto prekážky môžu prispievať k nižšiemu zastúpeniu žien vo vyšších akademických, výskumných a technologických rozhodovacích pozíciách a následne k prehliadaniu dôležitých perspektív v tímoch, ktoré formujú budúcu zelenú transformáciu.

8.3 Strategické odporúčania podľa jednotlivých kapitol

8.3.1 Odporúčania pre kapitolu 2: Koncepčný rámec: Životné prostredie, rod a moc

Prechod od trhovo orientovaných k regeneratívnym politikám: Environmentálne politiky sa musia odkloniť od riešení zhora nadol, ktoré sú čisto technokratické a trhovo orientované a ktoré vnímajú prírodu ako pasívny zdroj určený na kontrolu. Budúce rámce by mali byť založené na vzťahových, ekofeministických a komunitne riadených modeloch, ktoré oceňujú starostlivosť o životné prostredie a skúsenosti pôvodných obyvateľov či miestnych komunít.

Systémový prechod na obehové hospodárstvo: Klimatické rámce musia aktívne nahradiť tradičný lineárny systém „vezmi – vyrob – vyhod“ modelom obehového hospodárstva zameraným na systematické znižovanie množstva odpadu, opätovné využívanie materiálov a obnovu prírodných systémov. Aby bol tento prechod sociálne spravodlivý, systémy financovania a podpory je potrebné prepracovať tak, aby odstraňovali štrukturálne znevýhodnenia podnikov

vedených ženami, komunitných a lokálnych udržateľných podnikateľských modelov, ktoré uprednostňujú ekologickú integritu pred rýchlym rozširovaním exportu.

Začlenenie queer ekológie do environmentálneho plánovania: Prekonávať rigidné binárne myslenie (napr. muž/žena, človek/nečlovek) v politických dokumentoch s cieľom zabezpečiť, aby klimatické plánovanie zohľadňovalo fluidnú povahu spoločenských realít a uznávalo prirodzenú rozmanitosť a vzájomnú závislosť, ktoré sú vlastné biologickým ekosystémom.

8.3.2 Odporúčania pre kapitolu 3: Rodovo podmienená spotreba: každodenný život v ére udržateľnosti

Zníženie „tretej zmeny“ v domácnosti: Štátne orgány musia prestať vnímať každodennú starostlivosť o životné prostredie (ako je triedenie odpadu, nakladanie s obalmi alebo recyklácia) ako prirodzené rozšírenie neplatennej domácej práce žien. Povinnosti spojené s transformáciou musia byť podporované verejnou infraštruktúrou a systémovými reguláciami, namiesto prenášania tejto záťaže na individuálne spotrebiteľské rozhodnutia.

Zavedenie prísnych bezpečnostných noriem pre menštruačné hygienické potreby a kozmetiku: Riešiť závažné nedostatky regulácie v EÚ týkajúce sa endokrinných disruptorov (EDC), toxických ťažkých kovov a pesticídov, ktoré sa bežne nachádzajú v široko dostupných tampónoch, výrobkoch osobnej hygieny a kozmetických výrobkoch. Dobrovoľné označovanie nahradiť povinnými zákazmi látok vzbudzujúcich veľmi veľké obavy vo všetkých komerčných a elektronických distribučných kanáloch.

Prepracovanie verejnej dopravy s ohľadom na potreby starostlivosti: Presunúť rozpočty miest a obcí na dopravu od uprednostňovania lineárnych trás v čase dopravnej špičky, ktoré tradične využívajú najmä muži. Výrazne investovať do sietí verejnej dopravy, ktoré bezpečne a cenovo dostupne zohľadnia komplexné cestovanie s viacerými zastávkami („trip-chaining“) spojené s miestnymi povinnosťami starostlivosti a nakupovaním, ktoré vo väčšej miere vykonávajú ženy.

8.3.3 Odporúčania pre kapitolu 4: Za hranicami jednotlivca: prepojenie sociálnych a environmentálnych otázok

Zavedenie povinnej environmentálnej transparentnosti systémov umelej inteligencie: Zaviesť záväzné politické opatrenia, ktoré budú od veľkých technologických spoločností vyžadovať zverejňovanie komplexných údajov o výkonnosti dátových centier, najmä pokiaľ ide o výrazný nárast spotreby elektrickej energie, spotrebu vody na chladenie a emisie uhlíka vznikajúce pri tréňovaní veľkých jazykových modelov.

Rozšírenie pôsobnosti smernice CSDDD s cieľom odstrániť nedostatky týkajúce sa MSP: Priamo riešiť štrukturálne obmedzenia smernice o náležitej starostlivosti podnikov v oblasti udržateľnosti (CSDDD) rozšírením jej požiadaviek na monitorovanie aj na malé a stredné podniky (MSP). Toto rozšírenie je nevyhnutné na spoľahlivé sledovanie a sankcionovanie porušovania ľudských práv, rizík moderného otroctva a vystavenia toxickým ťažkým kovom, ktorým čelia ženy a deti pri manuálnom triedení rudy v rámci dodávateľských reťazcov kritických nerastných surovín.

Odstránenie algoritmických predsudkov: Uplatňovať prísne zásady spravodlivosti a inkluzívneho dizajnu pri modeloch strojového učenia s cieľom zabrániť tomu, aby systémy umelej inteligencie reprodukovali alebo prehľbovali existujúce sociálno-ekonomické, rasové a rodové nerovnosti v kľúčových rozhodovacích procesoch, ako sú prijímanie do zamestnania, hodnotenie úverovej bonity a modelovanie odmeňovania.

Odstránenie regionálneho rozdielu v zelených pracovných miestach: Riešiť pretrvávajúcu profesijnú segregáciu v rámci energetickej transformácie v strednej Európe (kde muži zastávajú 78 % pracovných miest v oblasti obnoviteľných zdrojov energie) zavedením cielených rekvalifikačných programov zohľadňujúcich rodové hľadisko pre ženy pracujúce v sektore služieb počas regionálnej reštrukturalizácie priemyslu.

8.3.4 Odporúčania pre kapitolu 5: Globálny rámec: rod, nerovnosti a klíma

Zakotvenie ekocídy do právneho systému: Formálne uznať ekocídu za závažný medzinárodný a vnútroštátny trestný čin s cieľom zabezpečiť plnú zodpovednosť korporátnych a štátnych aktérov za svojvoľné konanie, ktoré vedie k dlhodobej a rozsiahlej deštrukcii ekosystémov. Právne rámce musia aktívne zohľadňovať rodovo podmienené vplyvy ekocídy a chrániť zraniteľné skupiny obyvateľstva, ktoré sú pri každodennom prežití a zabezpečení živobytia priamo závislé od miestnych prírodných zdrojov.

Ochrana obyvateľstva vysídleného v dôsledku klimatickej zmeny: Zaviesť migračné mechanizmy a právne rámce ochrany založené na ľudských právach a zohľadňujúce rodové hľadisko, ktoré budú osobitne prihliadať na „uviaznuté populácie“ a nedobrovoľnú nehybnosť spôsobenú závažným vyčerpaním zdrojov. Cieľom je predchádzať vykorisťovaniu, obchodovaniu s ľuďmi a rodovo podmienenému násiliu, ktorých výskyt sa v oblastiach zasiahnutých humanitárnymi krízami zvyšuje.

8.3.5 Odporúčania pre kapitolu 6: Od politik k moci: rodová rovnosť v riadení poľnohospodárstva a klimatických opatrení

Presmerovanie finančných prostriedkov v rámci Mechanizmu spravodlivej transformácie (JTM): Priamo reagovať na kritiku JTM zmenou priorít financovania. Presmerovať zdroje od výlučného subvencovania ťažkého priemyslu a automobilového sektora k aktívnym investíciám do nízkouhlíkových sektorov s vysokou spoločenskou hodnotou, ako sú formálna infraštruktúra starostlivosti a vzdelávanie, v ktorých prevažujú ženy.

Komplexná úprava implementácie strategických plánov SPP: Upustiť od povrchného administratívneho dodržiavania pravidiel, ako je mechanické rozdeľovanie rozpočtu v českom strategickom pláne SPP, ktoré nedokáže meniť základné mocenské pomery. Budúce intervencie v oblasti poľnohospodárstva musia obsahovať jasné kvalitatívne ciele, ktoré budú riešiť hlboko zakorenené štrukturálne bariéry obmedzujúce priamy prístup žien k vlastníctvu a užívaniu pôdy, finančným úverom a odbornému vzdelávaniu.

Dosiahnutie kritického množstva rôznorodého zastúpenia: Systematicky odstraňovať inštitucionálne a kultúrne bariéry s cieľom zabezpečiť minimálnu úroveň – uznávanú „kritickú masu“ 30 – 40 % – rôznorodého zastúpenia žien, osôb so starostlivosťou o iných a

marginalizovaných skupín v miestnych zastupiteľstvách, národných legislatívnych a environmentálnych orgánoch a medzinárodných klimatických delegáciách.

8.3.6 Odporúčania pre kapitolu 7: Kto formuje „zelené“ poznatky? Rod a nerovnosti vo výskume a inováciách

Modernizácia ukazovateľov vedeckej kariéry: Upustiť od tradičného, rigidného meradla vedeckej „excelentnosti“, ktoré vyžaduje neprerušovanú, lineárnu kariérnu dráhu založenú na nepretržitej publikačnej činnosti a neustálej geografickej mobilite. Systémy akademického kariérneho postupu, rámce prijímania pracovníkov a výberové komisie pre granty musia upraviť hodnotiace kritériá tak, aby primerane oceňovali a chránili výskumníkov a výskumníčky so starostlivosťou o iných alebo na rodičovskej dovolenke.

Odstránenie akademickej segregácie: Zaviesť ciele programy na podporu kariérneho postupu, inkluzívne mentorské siete a stabilné mechanizmy financovania s cieľom aktívne odstraňovať horizontálnu a vertikálnu rodovú segregáciu v odboroch STEM. Zabezpečenie spravodlivého zastúpenia žien v tímoch, ktoré vytvárajú zelené technológie, zaoberajú sa environmentálnymi vedami a realizujú digitálne transformácie, je nevyhnutné na odstránenie systémových „slepých miest“, ktoré oslabujú celkovú efektívnosť transformácie.

GreenClusivity: 2026